

*0: EK
*1: 2010-2011
*2: 10
*3: WordXP
*4: 10de vergadering
*5: Dinsdag 7 december 2010
*6: 10.15 uur

**

Voorzitter: Van der Linden

Tegenwoordig zijn 71 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Benedictus, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, De Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Dupuis, Duthler, Eigeman, Engels, Essers, Flierman, Goyert, De Graaf, Hamel, Haubrich-Gooskens, Hendriks, Hermans, Ten Hoeve, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Kneppers-Heijnert, Knip, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meindertsma, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Russell, Schaap, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Staal, Strik, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Thissen, Tiesinga, Vedder-Wubben, Vliegenthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Willems en Yildirim,

en de heer Rutte, minister-president, minister van Algemene Zaken, de heer Verhagen, viceminister-president, minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, de heer Donner, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de heer Leers, minister voor Immigratie en Asiel, de heer Rosenthal, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Opstelten, minister van Veiligheid en Justitie, mevrouw Van Bijsterveldt-Vliegenthart, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de heer Hillen, minister van Defensie, mevrouw Schultz van Haegen-Maas Geesteranus, minister van Infrastructuur en Milieu, de heer Kamp, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, mevrouw Schippers, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de heer Knapen, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, de heer Teeven, staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, de heer Zijlstra, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de heer Weekers, staatssecretaris van Financiën, de heer Bleker, staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, en de heer De Krom, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

**

*N

De voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Franken, wegens verblijf buitenslands;

Elzinga, wegens ziekte.

Ingekomen en door mij aanvaard zijn berichten van verhindering van de volgende bewindspersonen:

de minister van Financiën, wegens verblijf buitenslands in verband met deelname aan de Ecofin;

de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, wegens verblijf buitenslands in verband met deelname aan de klimaatconferentie;

de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, wegens ziekte.

De minister van Infrastructuur en Milieu zal later arriveren in verband met een audiëntie bij Hare Majesteit de Koningin.

In de loop van de middag en avond zal de minister van Defensie enige tijd afwezig zijn wegens een begrotingsdebat in de Tweede Kamer.

De minister van Veiligheid en Justitie zal later in de avond enige tijd afwezig zijn wegens een debat in de Tweede Kamer.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

*B

!Algemene politieke beschouwingen!

Aan de orde zijn:

- de algemene politieke beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota voor het jaar 2011 (32500).

De voorzitter: Hierbij worden ook het regeer- en gedoogakkoord van 30 september 2010 en de regeringsverklaring van 26 oktober 2010 betrokken.

Ik heet de minister-president en alle overige bewindspersonen van harte welkom in de Eerste Kamer. Het kabinet in zijn nieuwe samenstelling is hier voor het eerst nagenoeg voltallig aanwezig. Ik wil de minister-president en alle bewindspersonen die wij hier voor het eerst verwelkomen, dan ook van harte feliciteren met hun benoeming en ik wens hun veel succes en wijsheid toe.

**

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer Noten (PvdA): Mijnheer de voorzitter. De politiek bevindt zich altijd in een spanningsveld tussen retoriek en realiteit. Dat kan niet anders. Wie draagvlak wil creëren voor beleid, wie beleid wil laten werken, moet laten zien de realiteit te kennen. Maar hij moet ook een perspectief kunnen schetsen, de suggestie van een oplossing voor reële

problemen. Daarbij is de retoriek een onmisbaar hulpmiddel: zonder retoriek geen overtuiging.

Dit kabinet is als geen van zijn voorgangers gebaseerd op retoriek. Veel retoriek, voorzitter, buitengewoon veel retoriek, maar waar is de realiteit? De nieuwbakken minister van Veiligheid moest bij zijn eerste begrotingsdebat aan de overzijde al uitleggen dat 3000 extra agenten voor veiliger buurten in de werkelijkheid van alledag nul extra agenten betekende. En omdat er om puur politieke redenen ook nog 500 agenten uit de sterkte worden gehaald om zich met dieren mishandeling bezig te gaan houden, betekent dit beleid dus effectief 500 agenten minder op straat dan in 2010. Hier valt de retoriek wel heel erg snel voor de realiteit.

Dat zou niet erg zijn als het daarbij blijft. Maar ook andere constructieve plannen van dit kabinet zijn al heel snel getemperd. De investering van 1 mld. in verbetering van de ouderenzorg bleek onmiddellijk na de persconferentie al 800 mln. te zijn, om binnen enkele weken te zijn gereduceerd tot 400 mln. En dan is nog onduidelijk wat die verbeteringen zijn en waar die precies zullen optreden. In ieder geval niet alleen bij de ouderenzorg.

En hoe gaat het met de 18 mld. structurele ombuigingen op de rijksbegroting? Bij het regeerakkoord bleken die al teruggebracht te zijn tot een kleine 15 mld., overigens in een rekenom die zoveel dubieuze veronderstellingen bevat dat de meeste economen het op "effectief zeker niet meer dan 10 mld." houden. Had de retoriek van de "noodzakelijke 18 mld. bezuinigingen" geen ander doel dan het uitsluiten van een aantal partijen, zodat een coalitie over rechts als enige mogelijkheid overbleef? Met de harde realiteit van prudent budgettair beleid heeft het in ieder geval allemaal bitter weinig te maken.

Recente onderzoeken onder bewoners van een aantal van de zogenaamde Vogelaarwijken laten zien dat zij de in de afgelopen jaren genomen maatregelen ervaren als een grote bijdrage aan de leefbaarheid en veiligheid van hun buurt. We zijn er nog lang niet, maar de mensen op Kanaleneiland en in Hillesluis zien dat de buurt wordt verbeterd, zij zien dat er wat gedaan wordt aan lastige jongeren en zij zien dat de politie zichtbaarder en effectiever optreedt tegen vergrijpen. Over een breed front is in de afgelopen drie jaar een aanpak van de grond gekomen die het niet alleen zoekt in repressie, maar ook in preventie en die een verbetering van woonomgeving, welzijn, onderwijs en kansen op werk omvat. Daar wordt wérkelijk iets gedaan aan veiligheid op straat. Deze mensen zien eindelijk dat er iets gebeurt. Gaat de regering daar mee door of gaat ze dat alles wegbezuinigen? Gaat de regering daarmee door of gaat zij dat alles wegbezuinigen? En krijgen we dan in ruil voor deze realiteit van de kleine vooruitgang de veiligheidsretoriek van een speciaal daarvoor benoemde minister?

Voorzitter. De rechtse coalitie is er gekomen, en rechtser kan het niet in het Nederlandse politieke spectrum. Men kan daar kennis van nemen, men kan zich erover opwinden. Hoe dan ook, het is een zeer on-Nederlandse

verschijnsel. Onze nationale politieke traditie wordt vanwege het systeem van evenredige vertegenwoordiging gekenmerkt door een veelheid aan partijen en daardoor een noodzaak om coalitieregeringen te vormen. In die traditie past het dan ook dat op de avond van de verkiezingsuitslag de campagnes worden beëindigd en de verkiezingsretoriek wordt vervangen door het proza van de bestuurlijkheid. Verschillen die in verkiezingstijd zijn uitvergroot om de kiezer iets te kiezen te geven, worden dan weer tot reële proporties teruggebracht om samenwerking mogelijk te maken. Een van de meest opvallende kenmerken van de totstandkoming van dit kabinet is dat deze traditie zeer ruw is doorbroken. Als grootste partij heeft de VVD geen poging gedaan om het politieke draagvlak van het nieuwe kabinet werkelijk te verbreden. Deze premier wenste nadrukkelijk dit historisch rechts kabinet, en niet anders. Hij is er dan dus ook voluit verantwoordelijk voor dat dit kabinet er is gekomen en daarmee is hij er ook verantwoordelijk voor dat dit kabinet enkel en alleen kan bestaan bij de gratie van de steun van een beweging die haar reden van bestaan vindt in polarisatie, uitsluiting en het zaaien van verdeeldheid. Men kan niet "de premier van alle Nederlanders" zijn en tegelijk politiek afhankelijk van een stroming die een belangrijke groep burgers zo veel mogelijk uitsluit.

Met de vorming van dit kabinet is dan ook definitief een einde gekomen aan een lange periode van pacificatie in de Nederlandse politiek. In bijna 30 jaar is onder ministers-presidenten als Lubbers, Kok en Balkenende de politieke middenweg gezocht in kabinetten met een breed draagvlak. De tegenstellingen in de samenleving zijn in die periode verminderd en dat heeft ons land tot een van de meest welvarende van Europa gemaakt. Wij hebben niet voor niets de laagste werkloosheid, de meest flexibele arbeidsmarkt en bijna de laagste staatsschuld in de Europese Unie. Een kabinetsbeleid dat for better and for worse altijd enigszins naar het midden tendeerde en gelijktijdig grote politieke wendingen vermeed, heeft daaraan een belangrijke bijdrage geleverd. Het nieuwe kabinet zou zich in die verworvenheid kunnen koesteren, maar dat doet het niet. Het kabinet kiest voor polarisatie en retoriek.

Deze regering heeft geen meerderheid in deze Kamer, nu niet en straks na de verkiezingen op 2 maart 2011 wat ons betreft nog steeds niet. Dat betekent dat deze regering niet kan rekenen op draagvlak voor haar beleid. Ze mag er op hopen, ze mag er niet op rekenen. Dat is de logische consequentie van de keuze die gemaakt is door hen die dit kabinet mogelijk hebben gemaakt. De verantwoordelijkheid en de gevolgen van die keuze zijn voor de regering, niet voor de leden van de Staten-Generaal. Het is niet de taak van deze Kamer om een regering overeind te houden, net zo min als het overigens de taak is van deze Kamer om een regering te laten vallen. Wel is het onze opdracht om zowel het beleid van het kabinet als de wetgeving die ons huis passeert, te beoordelen op de inhoud: te toetsen op de Grondwet, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid. Niet anders

overigens dan de leden van dit huis dat bij het vorige kabinet en bij kabinetten daarvoor altijd al gedaan hebben. Daarbij zullen wij niet alleen kijken naar elk voorkomend wetsvoorstel maar die wetsvoorstellen ook in een breder perspectief van het kabinetsbeleid beoordelen. En als het ons inhoudelijk niet aanstaat, dan zullen we tegenstemmen, los van de politieke consequenties die dat vervolgens heeft.

De heer Thissen (GroenLinks): Voorzitter. Aangezien het op de rechterflank van deze Eerste Kamer heel stil blijft tijdens het betoog van de heer Noten, verstout ik mij een rechtse interruptie te plaatsen. De heer Noten steekt de loftrumpet over de middenkabinetten die wij de afgelopen decennia gehad hebben. Hij zegt dat hij zich daar zo wel bij voelt en dat de mensen in de buurten daar zo veel voordeel van hebben gehad. Waarom heeft hij dan in vredesnaam vorig jaar in februari het kabinet dan laten vallen?

De heer Noten (PvdA): Dit is inderdaad het soort kwaliteitsvraag die ik vanuit uw richting niet verwacht, maar ik vind het sympathiek dat u die rol op zich wilt nemen.

De heer Thissen (GroenLinks): Aangezien we de laatste tijd toch heel goed bezig zijn op de linkerflank, denk ik: ik probeer het wat te verzachten.

De heer Noten (PvdA): Maar u oefent in uw rol. Dat begrijp ik. U doet het vrij aardig. Volgens mij is het vorige kabinet gevallen, omdat men het onderling langzaam maar zeker niet meer zo heel goed met elkaar kon vinden. Maar dat zijn verhoudingen, daar ga ik niet over. En er lag een inhoudelijk vraagstuk dat te maken had met Afghanistan. Dat was op zichzelf niet het enige. Dat is wat ik met mijn vorige opmerking probeerde duidelijk te maken. Volgens mij bent u daar ook van op de hoogte.

Voorzitter. Ik vervolg mijn betoog. Ik herhaal dat wij tegen zullen stemmen als het ons inhoudelijk niet aanstaat, los van de politieke consequenties die dat vervolgens heeft. Daarmee bedrijft deze kamer overigens politiek. Maar dat is volgens mij ook de bedoeling voor een huis gevuld met volksvertegenwoordigers.

Ik kom te spreken over vrijheid en verantwoordelijkheid. "De mens wordt vrij geboren, en overal bevindt hij zich in ketenen," zo luidt de eerste zin uit het Contrat social van Rousseau. Er klinkt een diepe droefheid in door. Waarom is de oorspronkelijke vrijheid van de natuurstaat verloren gegaan? Het antwoord is even eenvoudig als beklemmend: het is de mens zelf die zich de ketenen heeft omgedaan, om samen te leven met anderen.

Daar waar mensen leven in angst voor armoede, ziekte en ouderdom, daar is geen vrijheid. En daar waar mensen niet de kans krijgen om hun talenten, hoe beperkt ook, te gebruiken, ook daar is geen vrijheid. En daar waar mensen niet gelijk zijn ongeacht hun geloof of hun afkomst,

daar bestaat geen vrijheid. En tot slot, daar waar mensen een overheid tegenover zich vinden die hen wantrouwt en kleineert, daar kunnen mensen niet vrij zijn.

De leden van mijn fractie beschouwen het als de opdracht van de overheid, de politiek en daarmee van deze regering om de mensen in dit land te bevrijden: te bevrijden van angst, te bevrijden van hindernissen op weg naar zelfontplooiing, te bevrijden van de ongelijkheid, te bevrijden van het wantrouwen. Neemt deze regering haar verantwoordelijkheid? Draagt zij bij aan de vrijheid van haar burgers? Dat is de politieke vraag die de leden van mijn fractie zich bij voortduring zullen stellen.

En daarbij zal men iedere keer vijf invalshoeken in onze beoordeling tegenkomen. De eerste invalshoek is solidariteit met toekomstige generaties. Ik hoor de regering al betogen dat het op orde brengen van de overheidsfinanciën in het belang is van de toekomstige generaties. Dat is ook zo. Wij zadelen ze dan tenminste niet op met schulden. Maar doet de regering dit ook? De leden van mijn fractie wagen het te betwijfelen. Ik geef een paar voorbeelden. Mijn fractie constateert dat deze regering niets gaat doen aan de onvermijdelijke schaarste van fossiele brandstof, behalve dan het vraagstuk van opslag van nucleair afval toevoegen aan al die andere afvalvraagstukken. Het energievraagstuk, dat mogen onze kleinkinderen oplossen. Mijn fractie constateert dat de leden van de VVD in de Tweede Kamer niet geloven dat er een klimaatvraagstuk is, want de afgelopen winter heeft het gesneeuwd en vorige week was het ook bitterkoud. Deze opvatting zien we terug in het regeringsbeleid. Is de CO₂-uitstoot ook in de ogen van dit kabinet een probleem? Het vraagstuk van de vervuiling van onze aarde, is dat een vraagstuk dat onze kleinkinderen mogen oplossen?

De leden van mijn fractie constateren, samen met het CPB, dat dit kabinet voortvarend bezuinigt op onderwijs, zeker evenveel als het vervolgens extra uittrekt. Het is een raar gesjoemel met budgetten. Alle regelingen waar het woord "kind" in voorkomt, gaan op de helling, van kinderopvang tot kindgebonden budget. En dat treft met name lagere en middeninkomens. Wat is daarbij de gedachte?

En tot slot wil ik op dit punt het volgende zeggen. Als gevolg van de maatregelen valt de groei, wederom volgens het CPB, gemiddeld 0,4% per jaar lager uit dan in het basispad. Dat is 1,6% minder groei over de kabinetsperiode, als het kabinet die mag uitzitten. Er is dus sprake van minder groei. In wiens belang is dat eigenlijk? Hier wordt kapitaal vernietigd. Waarom doet de regering dat? Is het overheidstekort nu werkelijk het enige waarop het kabinet stuurt? Het kabinet vernietigt welvaart en werkgelegenheid. Waarom? Het kabinet realiseert een beter saldo, dat is waar, maar het doet dat ten koste van de werkgelegenheid, de economische groei en de inkomensongelijkheid. Deze regering vergeet solidair te zijn met toekomstige generaties.

Ik ben toe aan het tweede punt: het vergroten van de kansen voor mensen die niet veel kansen hebben. De leden van mijn fractie vinden dat iedereen de kans moet krijgen om naar vermogen een bijdrage te leveren aan onze samenleving. Iedereen doet mee. En dat gaat niet vanzelf. Iedere keer weer zullen de leden van mijn fractie de vraag stellen in hoeverre het overheidsbeleid bijdraagt aan het verhogen van de participatie van mensen in de samenleving en op de arbeidsmarkt. En dan zien we, en dat zijn de kille cijfers, dat het kabinet 1.5 mld. gaat bezuinigen op de WSW en de Wajong. Ik wijs erop dat 1.5 mld. gedeeld door de huidige 300.000 mensen €5000 per persoon per jaar is, bij de meest kwetsbaren op de arbeidsmarkt. Dat zijn de mensen die ergens tussen kansarm en kansloos zweven. En de re-integratiebudgetten, ook voor de bijstand, worden vervolgens geschrapt. In totaal gaat het daarbij om nog een keer 0,5 mld. Gaat dit de kansen van deze mensen vergroten? Is dat werkelijk de achterliggende gedachte? Kan de regering dat uitleggen?

En wat doet de regering aan het vergroten van de kansen van ouderen op de arbeidsmarkt? De leden van mijn fractie zien echt alleen afbraak, geen opbouw. De AOW-leeftijd wordt verhoogd -- wat dat betreft wordt het pensioenakkoord tussen werkgevers en werknemers omarmd -- maar gelijktijdig geeft het kabinet aan, de AOW niet welvaartsvast te willen maken. Daarmee maakt het de uitvoering van het akkoord nagenoeg onmogelijk. Waarom doet het kabinet dat?

Hoe moeten we de bezuinigingen op de kinderopvang volgens deze regering beoordelen. Die beperken toch de arbeidsparticipatie, en dan met name wederom voor mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt? Vindt deze regering echt dat mensen boven de 30 jaar niet meer gestimuleerd hoeven te worden om een beroepsopleiding te volgen? Realiseert de regering zich dat zij met het schrappen van 170 mln. met name mensen treft die een beroepsopleiding ambiëren in de techniek en in de zorg? Dat zijn sectoren met een enorme schaarste. Mijn fractie overweegt om op dit punt een motie in te dienen.

De heer Thissen (GroenLinks): Ik hoor de heer Noten zeer behartigenswaardige noties maken over de aanpak van dit kabinet. Ik zal daar straks in mijn bijdrage ook op ingaan, als het gaat over sociaal Nederland. Ik hoor de heer Noten echter ook zeggen dat het gaat over mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Ik zou eigenlijk met elkaar willen afspreken dat het niet gaat over de onderkant van de arbeidsmarkt, maar over het meest kwetsbare deel van de beroepsbevolking. Daar gaat het over. De onderkant van de arbeidsmarkt, dat zijn banen waar u en ik wellicht ook, als wij niets anders meer kunnen, in terecht zouden kunnen komen. De onderkant van de arbeidsmarkt is niet de juiste titel als het gaat om de meest kwetsbare deel van de beroepsbevolking. Volgens mij zou daar die ene regeling ook op uit moeten zijn: dat er voor al die mensen die een opkoptje nodig hebben, een regeling komt.

De heer Noten (PvdA): Ik geloof dat ik dit amendement van de heer Thissen wel wil volgen.

Mijnheer de voorzitter. In dit verband wil ik toch ook kort iets zeggen over de btw-verhoging op cultuur. Wij praten over een lastenverzwaring van 13%. Het is een lastenverzwaring van 13% zonder dat een sector de kans krijgt om zich daarop voor te bereiden. Dat mag toch op z'n minst onzorgvuldig bestuur genoemd worden? De vraag is ook of het houdbaar is. Ik hoor graag een reactie op dat punt, want het heeft weinig zin om iets te gaan doorvoeren wat niet houdbaar is. En het is onfatsoenlijk om iets door te voeren wat onzorgvuldig is. Maar daarnaast, en dat gaat verder, heeft cultuur niet ook een maatschappelijk rendement? Is het niet zo dat cultuur toch echt iets anders is dan een puur commercieel product? Ook op dit punt overweegt mijn fractie een motie.

Ik kom op het derde punt, namelijk de mate waarin de pijn van bezuinigingen eerlijk verdeeld wordt. De overheidsfinanciering moet op orde worden gebracht. Daarover mag geen misverstand bestaan. Dat vinden de leden van mijn fractie ook, maar zij constateren tegelijkertijd dat het tekort bij het basispad, inclusief de maatregelen in de Miljoenennota 2011 al in 2015 naar 2,3% gaat. Het regeerakkoord gaat verder, veel verder. Daarin worden de kwetsbare mensen -- het zijn heel oude woorden -- aangepakt. Door het regeerakkoord wordt de koopkracht vijf jaar lang met 0,5% gedrukt, maar wie worden daardoor het meest getroffen? Een echtpaar met alleen AOW gaat erop achteruit. Klopt dat? En hoeveel procent aan koopkracht levert dat echtpaar in? Ik zou dat graag weten. Ook politieagenten en onderwijzers gaan inleveren, en fors. Ambtenaren moeten twee jaar op de nullijn blijven. Hun huren gaan in juli met 5,5% omhoog. Hoe verhoudt zich dat tot het in stand houden van de aftrek van de hypotheekrente? Is de regering het niet met deze Kamer eens dat met name hogere inkomens hiervan zullen profiteren? Is de regering voornemens om de aangenomen motie over de hypotheekrente uit te voeren?

Op het basispakket in de zorg wordt 1 mld. bezuinigd. Dat treft met name ouderen en gehandicapten. Er wordt structureel 1 mld. bezuinigd op de bijstand. Er is geen sprake van een ontkoppeling. Nee, dat niet. Er is sprake van een dramatische bezuiniging. Ik citeer uit het regeerakkoord, bladzijde 13: "De bijstandsuitkering wordt vanaf 2012 in 20 jaar verlaagd. Door een hogere belastingdruk, belasting- en premiedruk, daalt het sociaalminimum, dat als basis dient voor de bepaling van de bijstand, uiteindelijk met €2000 op jaarbasis". Als je heel weinig hebt, is dat echt heel erg veel.

De leden van mijn fractie constateren dat de komende jaren de rijken rijker zullen worden en dat de rest van Nederland -- dat geldt ook voor de hard werkende middenklassen -- armer zal worden. Ik heb twee rekenvoorbeelden toegevoegd waaruit dit blijkt. Ik heb die aan de regering overhandigd en hoor het wel van haar als ze niet correct zijn.

In mei 2009 hebben collega Schuurman en ik de toenmalige regering juist op dit punt bevraagd. Onze centrale stelling was: hoe denkt de regering recht te doen aan de rechtvaardigheid die inhoudt dat juist in deze tijden van crises de sterkste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen? Gezien de keuzes die deze regering maakt, lijkt deze vraag nu meer dan ooit op zijn plaats. Zit er iets van rechtvaardigheid in het beleid van de regering? Waarom moeten die inkomensverschillen groter worden? Is volgens de regering armoede een keuze die mensen maken? Deze regering verdeelt de pijn van de bezuinigingen niet eerlijk. Ook op dit punt overweegt mijn fractie daarom een motie in te dienen.

Ik kom op het vierde punt over de bijdrage aan het versterken van de internationale gemeenschap en de internationale rechtsorde. De leden van mijn fractie zijn ervan overtuigd dat de grote vraagstukken van onze tijd, de financiële crisis, de klimaatcrisis, de vraagstukken van water en voedsel, die van energie en grondstoffen, die van veiligheid en die van vrede zich niets, maar dan ook helemaal niets aantrekken van toevallige door mensen getrokken geografische grenzen. Het zijn niet meer dan strepen in het zand. Als wij met de rug naar Europa staan, gaan wij niets bereiken. De grote vraagstukken van veiligheid en armoede laten zich niet bij de grens tegenhouden, hoe koppig en kinderlijk we dat ook mogen proberen. Sterker nog, hoe stijver Nederland zich toont in zijn internationale optreden, hoe groter de kans is op kramp en ongelukken. Retoriek werkt in de buitenlandse politiek verkeerd uit. Ons diplomatieke corps is van grote kwaliteit en die ontmoet veel waardering en erkenning, maar met een boodschap van kaalslag, uitsluiting en gemorrel aan het internationale recht, kan die niks. Mijn fractie maakt zich grote zorgen over de inzet op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. Het lijkt erop dat door de crisis armoede de echte, ware verliezer is. Een afnemende vraag naar aanbod vanuit ontwikkelingslanden, teruglopende budgetten om ontwikkelingslanden te steunen en meer bescherming van lokale markten. Dat gaat vooral ten koste van de allerarmsten!

Er wordt ook bezuinigd op internationale samenwerking in Europees verband, bijvoorbeeld op het Matra-programma om jonge democratieën te ondersteunen bij de ontwikkeling van hun politieke systeem. Als westelijke landen roepen we altijd dat democratisering zo belangrijk is. Die is belangrijk genoeg om oorlog voor te voeren. Nu zijn er kansen waarbij we écht en goedkoop in vergelijking met oorlogsvoering een bijdrage kunnen leveren en dan laten we het er vanaf nu bij liggen?

Wat willen we nu in Europa? Wat mogen onze burens van ons verwachten, anders dan het doen van ogenschijnlijk ferme uitspraken over internationale verdragen die herzien moeten worden en die nagenoeg zeker niet herzien kunnen worden? Deze regering gaat onze bijdrage aan de internationale gemeenschap en de rechtsorde terugschroeven.

Ik kom op mijn vijfde punt, namelijk het respecteren en uitdragen van de beginselen van de

rechtsstaat. De rechtsstaat is het bindende en het verbindende principe van onze samenleving. Die berust op het beginsel van onpartijdigheid: iedere burger is gelijk in de zin van de wet. Het mag en kan niet zo zijn dat een culturele meerderheid haar voorkeuren opdringt aan een minderheid. De rechtsstaat is er dus ook om daar waar nodig, de meerderheid in te binden en de rechten van minderheden te waarborgen. Het is het recht van de minderheid om haar vrijheid op eigen wijze te beleven. Maar dat is maar de helft van het verhaal: in een rechtsstaat is niet alleen de burger aan het recht gebonden, maar ook de overheid. Hiermee wordt willekeur in de uitoefening van staatsmacht ingeperkt. Het kan dus niet zo zijn dat politici immuniteit krijgen, wat inhoudt dat zij zich niet aan de wet hoeven te houden. Is de regering het daar mee eens? Het kan ook niet zo zijn dat in Nederland de toegang tot de rechtspraak iets wordt voor de rijkere. Dat gaat gebeuren als de regering haar voornemen uitvoert om te komen tot een systeem van kostendekkende griffierechten. Daarmee zal een belangrijke pijler van de rechtsstaat komen te vervallen, namelijk de rechtspraak die op verzoek van burgers, ook burgers zonder geld, de overheid tot de orde kan roepen. Is de regering het daar mee eens? Het kan ook niet zo zijn dat in Nederland door politici de onafhankelijkheid van de rechtspraak ter discussie wordt gesteld. Dat heeft de regering naar het oordeel van mijn fractie gedaan door het opnemen van dat vileine zinnetje in het regeerakkoord waarin ze stelt dat het debat over de democratie "midden in de samenleving dient plaats te vinden en bij voorkeur niet in de rechtszaal". Wat heeft de regering eigenlijk beoogd met die opmerking in het regeerakkoord? Is ze van mening dat onze rechters zich als politici gedragen? Zo niet, waarom staat het er dan?

Ik kom op het zesde punt. Het kan toch ook niet zo zijn dat we in Nederland twee soorten burgers krijgen? Dat houdt in dat iemand wordt gewogen en beoordeeld naar afkomst? In het regeerakkoord zijn daarvan naar de mening van mijn fractie vele voorbeelden te vinden: van specifieke eisen aan inburgering tot bijzondere straffen voor "bijzondere" groepen. Van wettelijk bepaalde kledingvoorschriften tot specifieke eisen om überhaupt tot onze samenleving toegelaten te worden. Dit kabinet wil de migratie verder beperken, een migratie die nog nauwelijks bestaat. Gelijktijdig vergeet ze de integratie te bevorderen, terwijl daar de grootste vragen liggen. Door de toonzetting van dit regeerakkoord verliest een grote groep Nederlanders met een allochtone achtergrond bij wie het integratieproces wel voorspoedig verloopt, het vertrouwen in Nederland en in het bijzonder in onze rechtstaat. Zij voelen dat er wordt gemeten met meerdere maten. Met de gemaakte keuzes zet dit kabinet het beginsel van de rechtsstaat als bindend en verbindend principe van onze samenleving op het spel.

Tot slot. Dit kabinet gebruikt grote woorden voor klein beleid. Dit kabinet kiest voor de vrijheid om 130 km/u op de snelweg te rijden. Het kiest voor de vrijheid om te roken in het café. Het kiest

voor de vrijheid van banken om de zelf opgelegde code naast zich neer te leggen. Het kiest voor de vrijheid om winst te maken in de zorg, voor de vrijheid om zoveel mogelijk te consumeren, voor de vrijheid om energie te verspillen en voor de vrijheid om te vervuilen. Tot slot, dit kabinet vindt dat sommige mensen een beetje minder vrij zijn dan anderen.

Terwijl dit kabinet bezig is met dat "kleine" beleid, raakt de werkelijke diepere betekenis van dat fenomenale begrip "vrijheid" buiten beeld. Voor de leden van mijn fractie is "vrijheid" een zware verplichting. Zij beschouwen het als hun opdracht om anderen in staat te stellen, zich te bevrijden van hun angst en onzekerheid. Vrijheid is meer, veel meer, dan het recht om te consumeren en het recht om macht uit te oefenen. Vrijheid is niet het recht van de sterksten en het is zo veel meer dan het recht van de meerderheid! Naar onze overtuiging is een vrijheid zonder moraal, een vrijheid zonder betekenis. Vrijheid is naar onze overtuiging niet door God gegeven. Het is geen natuurrecht dat absoluut en onvoorwaardelijk tot onze beschikking staat. Integendeel, vrijheid is een geschenk van de ene mens aan de andere. Het is geen vrijblijvend geschenk, maar het is een geschenk met daaraan gepaard de verplichting om het door te geven.

*N

De heer Werner (CDA): Voorzitter. De uitslag van de verkiezingen heeft een politiek landschap te zien gegeven waarmee het uiterst moeilijk was om een nieuwe regering te vormen die op voldoende steun van het parlement kon rekenen. Ik wil de premier en de vicepremier complimenteren met hun geslaagde poging om desondanks een regering te vormen die daadkracht uitstraalt en waarvan de CDA-fractie verwacht dat zij ons land niet alleen door de economische crisis heen zal helpen, maar ook er sterker uit laat komen. Een woord van dank richt ik ook tot de vorige minister-president, de heer Balkenende, die gedurende acht jaar leiding heeft gegeven aan vier kabinetten in buitengewoon roerige tijden. Zijn inzet heeft er zeker toe bijgedragen dat Nederland er relatief goed voorstaat.

Met het aanvaarden van het minister-presidentschap heeft de minister-president ook de verantwoordelijkheid voor het verloop van het formatieproces op zich genomen. Wij zouden graag van hem vernemen hoe hij, terugkijkend op het gehele proces, de rol van het Staatshoofd beoordeelt. Ziet hij aanleiding om haar positie in dezen of meer in het algemeen te herzien?

Regeerakkoorden worden gemaakt door de Tweede Kamer en de regeringsverklaring wordt dan ook vanzelfsprekend alleen afgelegd tegenover de Tweede Kamer. Het politieke primaat in dezen van de Tweede Kamer wordt door de CDA-fractie onderschreven. De positie van de Eerste Kamer brengt dit ook met zich mee. Het gevolg daarvan is dat wij ons niet gebonden achten aan het regeerakkoord en wij zullen daarover bij deze algemene politieke beschouwingen geen finaal

oordeel uitspreken. Het politieke oordeel over de voorstellen uit het regeerakkoord zullen wij geven als het regeringsbeleid in de vorm van concrete wetsvoorstellen aan de Kamer wordt voorgelegd. De Eerste Kamer is immers ook een politiek orgaan. Tegen deze achtergrond herhaal ik wat ik buiten de discussie met deze Kamer heb gezegd, namelijk dat wij ons niet kunnen vinden in de brief die door negen fracties is ondertekend en die is gestuurd naar informateur Opstelten. De gedachte die in de brief wordt geopperd over de mogelijke wenselijkheid om de Eerste Kamer te betrekken bij de formatie, wordt door de CDA-fractie niet gedeeld en evenmin het vermoeden dat de CDA-fractie wel langs een andere weg betrokken zou zijn geweest, teneinde een vruchtbare samenwerking met deze Kamer te waarborgen. Wij zijn en blijven tegen iedere betrokkenheid van deze Kamer bij het tot stand brengen van regeerakkoorden. Juist die onafhankelijkheid en die afstand jegens het regeringsbeleid geven deze Kamer die bijzondere eigen positie waaraan de CDA-fractie zeer hecht. Die moet dan ook behouden blijven.

De heer Kox (SP): Dat collega Werner het niet eens was met de brief die de meeste andere fracties naar de informateur stuurden met als doel, opheldering te verkrijgen over zijn visie op de wijze waarop het straks met de Eerste Kamer zou moeten gaan, is logisch. Hij heeft die brief immers niet ondertekend. Ik hoorde echter wel dat collega Werner zich ook uitte over het formatie- en het informatieproces. Ik herinner me dat hij ergens vertelde dat hij het helemaal niet zag zitten dat het CDA met de PVV in zee zou gaan. Deed hij dan iets anders als datgene wat andere fracties deden? De heer Werner bemoeide zich immers ook met het proces. Hoe kijkt hij terug op zijn oproep van toen? We hebben nu een kabinet dat volgens hem daadkracht heeft, maar als er sprake is van een minderheid in de Tweede Kamer, kan het die daadkracht alleen ontlenuen aan die partij waarmee naar de mening van de heer Werner geen zaken konden worden gedaan. Misschien kan de heer Werner mij hierover kort bijlichten.

De heer Werner (CDA): Daarover kan ik heel duidelijk zijn. Mijn fractie heeft al eerder het standpunt ingenomen -- dat deed zij al voor juni jl. -- dat het CDA niet met de PVV in een kabinet wil zitten. Je kunt zeggen dat de fractie zich daarmee met de formatie bemoeid heeft. Je kunt ook gewoon zeggen dat zij daarmee politieke helderheid verschaft over waar zij staat. Dat heeft zij toen al gedaan en zij is er buitengewoon verheugd over dat de PVV niet in het kabinet zit. In zoverre is daarmee ook de tweede vraag beantwoord. De heer Kox zegt dat je met de PVV geen zaken moet doen. Ik constateer alleen dat in de Tweede Kamer alle politieke partijen zaken doen met de PVV. Wat dat betreft is er kennelijk geen belemmering om met de PVV te praten. In die partij zitten geen besmette mensen die moeten worden geïsoleerd en met wie niet kan worden overlegd.

De heer Kox (SP): Ik denk niet dat ik zei dat je met de PVV wel of geen zaken moest doen.

De heer Werner (CDA): Dat zei u wel! Maar goed ...

De heer Kox (SP): Het is zo fijn dat er een stenogram wordt gemaakt, collega Werner. Ik zei dat u hebt gezegd dat het CDA niet met de PVV in zee gaat. Tegelijkertijd zegt u dat er een daadkrachtig kabinet is. Ik constateer dat het CDA en de VVD een minderheid in de Tweede Kamer hebben en dat die daadkracht alleen kan worden ontleend aan het gedoogakkoord dat met de PVV is gesloten. Daarmee bent u in zee gegaan met de PVV. Ik vroeg hoe zich dat verhoudt met uw eerdere opmerking dat u dat niet wilde doen. Ik begrijp dat u nu zegt dat het verschil is dat het kabinet overeind wordt gehouden door de PVV, maar dat laatstgenoemde niet in de regering zit. Is dat het wezenlijke verschil? Vindt u dat echt een wezenlijk verschil?

De heer Werner (CDA): Ja, ik vind het een zeer wezenlijk verschil of er parlementaire steun gegeven wordt. Het staat u immers ook volledig vrij om steun te geven aan het regeringsbeleid. U zult toch niet altijd uzelf willen verloochenen om per se het kabinet dwars te zitten? Ik kon vorige week al constateren dat u zich daar ook aan houdt en dat u de regering steunt als het gaat om de winkelsluitingswet. Dat deed u, al heeft de VVD toen zelfs tegengestemd. Wat dat betreft geef ik u complimenten. Ga zo voort en blijf vooral de regering steunen!

De heer Kox (SP): De SP is natuurlijk altijd een buitengewoon vriendelijke en aangename partij. De vicepremier heeft dat vorige week ook ervaren. U draait er een beetje omheen. U zei dat het CDA niet met de PVV in zee wil gaan. Het CDA is wel met de PVV in zee gegaan, want het heeft een gedoogakkoord gesloten. Het heeft voor de winkelsluitingswet geen gedoogakkoord met mij gesloten -- de regering deed dat niet met mij -- maar het CDA heeft voor het eerst in de geschiedenis een gedoogakkoord gesloten met een heel bijzondere partij waarmee het niet in zee wilde gaan. Daarop moet u toch wat dieper in gaan in plaats van dat u zegt dat de PVV niet in het kabinet zit en dat alles dus goed is. U hebt immers niet met alle andere partijen een gedoogakkoord gesloten. Dat hebt u slechts met één partij gedaan, namelijk met de PVV.

De heer Werner (CDA): Ja, het is natuurlijk heel jammer geweest dat de SP in het verleden nooit wilde aansluiten bij een kabinetsformatie. Die kansen zijn er natuurlijk wel geweest.

De heer Kox (SP): We hebben hier diverse informateurs en de minister-president. Kunnen zij aangeven op welk moment mijn partij uitgenodigd was om bijvoorbeeld met het CDA een regering te vormen? Ik herinner mij dat dit één keer is gebeurd, namelijk in 2006. Toen waren uw partij en die van de PvdA het echter snel eens: dat gaan we

niet doen. We gaan niet met de SP in zee. Dus u moet wel even de historische werkelijkheid in de gaten houden.

De heer Werner (CDA): Ik dacht dat uw voorman die conclusie had getrokken en dat hij op voorhand al had gezegd dat het toch geen zin had om te gaan praten. De SP zou het immers toch niet met de andere partijen eens worden.

De heer Engels (D66): We zijn afgedwaald naar de SP. Daar heb ik geen bezwaar tegen, maar de vraag ligt nog op tafel. Ik heb geen greep kunnen krijgen op uw antwoord. U zegt dat het CDA niet in het kabinet wilde met de PVV, maar uw partij is wel betrokken bij de coalitie met de PVV. Wat is nu het springende punt? Wat is het onderscheidende in de redenering "niet in een kabinet, maar wel in een coalitie"? Uw kabinet bestaat immers alleen bij de gratie van deze coalitie, dus inclusief de PVV. Waaruit is dat verschil in keuze te verklaren?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik ga in op hetzelfde punt. De heer Werner zei zo-even dat het minderheidskabinet zaken wil doen met alle politieke partijen. Hij moet dan wel specificeren dat er op bijzondere wijze zaken gedaan zijn en worden met de PVV. De PVV is immers altijd bij de onderhandelingen geweest en bij het tot stand komen van het regeerakkoord. En als ik mij niet vergis, is er nog altijd wekelijks overleg tussen de minister-president en de gedoogpartij PVV. Dat gebeurt met geen enkele andere partij. Daar is toch wel wat meer aan de hand, dus ik zou het graag wat meer gekwalificeerd willen zien. Waarin ligt nu het onderscheid tussen onze fractie ten opzichte van de regering en de PVV-fractie? Is het niet zo dat als de PVV het kabinet gedooft, onherroepelijk ook zal blijken dat het kabinet omgekeerd ook de PVV gedooft?

De heer Werner (CDA): Ik denk dat over het meest prangende punt waar het onderscheid ligt, het kabinet volstrekt helder is in het regeerakkoord. Het meest prangende punt is gelegen in het feit dat de islam door de PVV gezien wordt als een ideologie en niet als een religie. Daarover is klip-en-klaar en helder verklaard dat de regering aanvaardt dat iemand zo denkt. Het is ook een kwestie van grondrechten dat iedereen natuurlijk wel een mening mag hebben, ook al is het niet de jouwe. Dat is het prangende onderscheid. En dat de PVV op financieel gebied en op nog een aantal zaken de regering parlementair steunt, wordt aanvaard. Die steun hebben we ook nodig, anders is er niet te regeren.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik kan mij een minderheidskabinet voorstellen met deze constructie van de heer Werner. Daar zou ik waarschijnlijk ook nog niet zoveel bezwaar tegen hebben. Maar hier gaat het om een fundamenteel punt, namelijk dat het kabinet een partij gedooft die een religie gelijkstelt met een politieke ideologie. Dat betekent dat een fundamenteel grondrecht door een gedogende partij van het

kabinet op losse schroeven wordt gezet. Mijnheer Werner, stelt u zich eens voor dat dit over een andere religie gezegd zou zijn. Stel dat een partij zou zeggen: we willen u wel gedogen, in een andere constellatie, maar we zeggen dat het jodendom gewoon een politieke ideologie is. Wat had u dan gezegd? Dat zou niemand in deze zaal accepteren. Waar ligt nu het principiële verschil? Het gaat hier om religies. Om elke verdachtmaking uit te sluiten: ik zie grote problemen met de islam en ik zie ook onoverbrugbare kloven ten aanzien van de religie die ik aanhang.

De heer Werner (CDA): Ik kan het niet duidelijker zeggen dan ik al heb gedaan. Als de heer Schuurman meent dat er ergens in het regeerakkoord één bepaling of enige suggestie zou staan dat de vrijheid van godsdienst niet ten volle wordt gerespecteerd, dan wil ik hem uitdagen om dat aan te tonen. Zolang dat niet gebeurt en ik te maken heb met een regering die niet de vrijheid van godsdienst of wat dan ook aantast, heeft hij niet het recht om ons voor te houden dat wij met een partij in zee zijn gegaan die daar anders over denkt.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Mijnheer de voorzitter. Nog een kleine interruptie. Ik hoop daar in mijn bijdrage op terug te komen. Ik geef de heer Werner gelijk: woorden zijn woorden. Wat hij mij vraagt, kan ik niet zomaar aantonen. Ik wil nog wel geloven in de intenties, maar ik zou ook het omgekeerde willen zien. Als je een keer zo'n fundament voor dit kabinet hebt gekozen, dan wil ik toch ook wel daden zien die de critici tegemoetkomen. Die mis ik te veel. Ik mis te veel positieve daden. Er wordt wel gezegd dat er geen wolkje aan de lucht is, maar dan zou ik juist als minderheidskabinet zeggen: ik zal laten zien dat het niet waar is wat mijn critici zeggen.

De voorzitter: Ik vraag de heer Werner zijn betoog te vervolgen.
**

De heer Thissen (GroenLinks): Een gedoogakkoord kent wederkerigheid. De heer Werner heeft gelijk dat er in het regeerakkoord niet staat dat er in de toekomst onderscheid gemaakt wordt tussen de religies in Nederland. Maar door het gedoogakkoord -- ik citeer mijn goeie ouwe collega hier in deze Kamer, Ab Klink -- is het gedachtegoed van de PVV dat een van de wereldgodsdiensten een politieke ideologie is, salonfähig gemaakt. Dat is volgens mij de kern van de vraag die de heer Schuurman aan u stelt, mijnheer Werner. Wat zijn uw gedachten daarover als voorman van het Christen-Democratisch Appel hier in deze Kamer? Verklaar u op dat punt gewoon eens nader. Dat vergt het debat over godsdienstvrijheid in dit land.

De heer Werner (CDA): Duidelijker dan ik het net gezegd heb, kan ik het niet zeggen. Wij respecteren andere religies ten volle, ook al zitten er tussen de verschillende religies grote verschillen, ook grote verschillen in opvatting. Maar je komt in strijd met

een ander grondrecht als je een politieke beweging niet de ruimte wilt geven om anders over iets te denken dan je zelf doet. Dat is de basis van onze democratie. Wij sluiten wat dat betreft ook geen andere politieke partijen uit.

De voorzitter: Ik zie dat de heer Noten nog een interruptie heeft. Dat is echt de laatste interventie op dit punt. Iedereen heeft nog een eigen inbreng. Ik neem aan, de heer Schuurman gehoord hebbende, dat hij ook op dit punt nog wel terugkomt. Ik geef het woord aan de heer Noten voor een korte interventie.
**

De heer Noten (PvdA): De basis van onze democratie is de erkenning van grondrechten, waaronder de vrijheid van godsdienst. Dat is de basis waarop de democratie gebouwd is, geen andere.

De heer Werner (CDA): Daar zijn wij het roerend over eens.

De heer De Graaf (VVD): Mag ik daar de vrijheid van meningsuiting aan toevoegen, voorzitter?

De voorzitter: Ik vraag de heer Werner zijn betoog te vervolgen.
**

De heer Werner (CDA): Mijnheer de voorzitter. De CDA-fractie heeft in het algemeen grote waardering voor de inzet van de regering als weergegeven in het regeerakkoord en in de regeringsverklaring. De regering staat voor de immense opgave om fors in te grijpen in de overheidsfinanciën om het begrotingstekort en de schuldenlast van de overheid weer op orde te krijgen en de rekening niet door te schuiven naar toekomstige generaties. Tegelijkertijd moeten de concurrentiepositie, het vestigingsklimaat en, meer in het algemeen, het fundament onder de Nederlandse economie worden versterkt. Het economisch herstel is nog broos, maar het herstel vormt wel een eerste prioriteit om op termijn de collectieve verworvenheden te behouden. Kennis, innovatie en duurzaamheid vormen gezamenlijk de sleutel voor het succes van onze economische ontwikkeling. Daar heb ik een enkele opmerking over.

De gerichte innovatiesubsidies worden drastisch beperkt of afgeschaft ten faveure van een generieke verlaging van de vennootschapsbelasting en de verruiming van de aftrekbaarheid van speuren en ontwikkelingswerk. Een belangrijke motor in de innovatie wordt gevormd door de vele kleine startende bedrijven op het snijvlak van kennisinstellingen en bedrijfsleven. Hun voortbestaan komt ernstig in gevaar door het nagenoeg afschaffen van het gerichte innovatiebeleid. Wij vragen de regering, er oog voor te hebben dat de omvangrijke stroom van veelbelovende maar nog kwetsbare bedrijvigheid, die de laatste jaren op gang is gekomen, door het abrupt beëindigen van financiële steun niet verloren gaat. Het ontsluiten van de kennis bij onze

universiteiten en hogescholen voor het bedrijfsleven verdient nog steeds heel veel aandacht.

Met alle somberheid die vaak wordt uitgesproken over ons onderwijs en kennisniveau, waarvan ook in het regeringsbeleid gewag wordt gemaakt, was ik aangenaam verrast door de cijfers uit het signalement van het CBS "De Nederlandse samenleving 2010". Daar wordt een vrij positief beeld gegeven van de kennisontwikkeling van de Nederlandse bevolking. Ik citeer: aantal voortijdig schoolverlaters gedaald; jongere generaties hoger opgeleid; niet-westerse allochtonen stromen vaker door naar hogere opleidingsniveaus; het gemiddeld opleidingsniveau stijgt; grotere doorstroom naar hogere niveaus.

Ik geef de regering mee, zich daar rekenschap van te geven en aansluiting te zoeken bij de positieve ontwikkeling die kennelijk duidelijk gaande is en is ingezet door het vorige kabinet, alvorens weer een bombardement aan nieuwe maatregelen op het onderwijs los te laten. Twijfels hebben wij over de rechtvaardigheid van de uitwerking van de €3000 extra collegegeld om het lang studeren terug te dringen. Is het in feite niet een forse bezuiniging van 300 mln. op het hoger onderwijs?

De regering is voornemens 18 mld. te bezuinigen. Het CDA is altijd voorstander geweest van soliditeit in de overheidsfinanciën. De overheid heeft de klappen van de financiële en economische crisis opgevangen, en nu het weer wat beter gaat zullen de tekorten en de omvangrijke staatsschuld die daardoor zijn ontstaan, moeten worden teruggebracht. Dat zal niet zonder pijn kunnen gebeuren; vanuit de samenleving zijn de protesten en het gejammer al volop te horen. Daadkracht is geboden, maar ook het creëren van draagvlak. De christendemocratie heeft altijd veel betekenis toegekend aan samspraak en overleg van de overheid met het maatschappelijk middenveld en brancheorganisaties. De budgettaire begrotingskaders en de bezuinigingen zijn uiterst gedetailleerd voor alle begrotingshoofdstukken in een bijlage van 22 pagina's vastgelegd. Mijn vraag aan de minister-president is: wat betekent dit nu voor de beleidsruimte van de bewindslieden om werkende weg in overleg met het veld het beleid bij te stellen? Onze fractie, en naar ik meen ook de minister-president, is nooit voorstander van gedetailleerde regeerakkoorden geweest. Toch is dat er uiteindelijk wel van gekomen. Wat betekent het voor de bewindslieden om in goede samspraak met de samenleving en partijen eventueel met alternatieve invullingen te komen? Let wel, mijnheer de voorzitter, wij zijn tegen het eindeloos rondpolderen van maatregelen, maar betekenisvol overleg om ook draagvlak te creëren wordt door de CDA-fractie wel gewenst.

Mag ik dit aan de hand van een paar eenvoudige voorbeelden illustreren? Er is extra geld voor 3000 politiemensen en in de Kamer aan de overkant wist men al te vertellen dat er nu 49.597 agenten zijn en dat het er in 2015 52.597 moeten worden. "We zullen u eraan houden", werd er toen gezegd. Maar waar gaat het nu eigenlijk echt om? Om het verhogen van de effectiviteit van het

politiewerk en het verbeteren van de veiligheid voor de burgers, dunkt mij. En als zulks in goed overleg met de korpsleiding en hoofdcommissarissen het best kan worden bereikt met slechts 1000 man extra maar wel met forse investeringen in ICT en materieel, waardoor 10.000 agenten uit het bestaande bestand weer in de wijk actief kunnen worden, is zulks dan ook mogelijk? We hebben er toch niets aan als er wel 3000 man bij komen maar deze weer allemaal achter de pc verdwijnen om formulieren in te vullen? Zal een al te rigide uitleg en benadering van de regeringsvoornemens er niet toe leiden dat de minister iedere maand naar de Kamer geroepen wordt om zich te verantwoorden als er maar even tien agenten minder zijn?

Een tweede voorbeeld. Er is bijna 1 mld. beschikbaar voor 12.000 extra ouderenverzorgers. Ik verzeker u, minister-president, dat als met het geld alle verzorgenden twee keer per jaar één week bij- en nascholing zouden krijgen, er een beperkt aantal coachende gediplomeerd hoofdverpleegkundigen zou worden aangesteld en een forse investering in ICT zou plaatsvinden om de administratieve verantwoordingslast drastisch te reduceren, er een veel beter resultaat op de kwaliteit van de ouderenzorg bereikt zou kunnen worden dan met 12.000 verzorgers erbij. Heeft de staatssecretaris nu de ruimte om in overleg met het veld tot een andere effectievere aanwending van de beschikbare middelen te komen? Of zit zij vastgepind op die 12.000 en zal zij voortdurend achtervolgd worden met de vraag hoe het daarmee staat?

Veel idealisme, creativiteit en motivatie onder het uitvoerend personeel -- politieagenten, leraren, zorgverleners -- worden gesmoord door lemen Iagen van management en een overmaat aan regelgeving van beleidsinstanties. Als u werkelijk leraren, wijkagenten, ambulancepersoneel, verplegenden en verzorgenden de ruimte wilt geven, voer dan met hen ook serieus overleg, met ruimte voor alternatieven. De CDA-fractie heeft de indruk dat de soms bijna ridicule fixatie op het getal en de soms al te simplistische en populistische formuleringen van het beleid in het regeerakkoord, afleiden van de inhoud van het beleid en de kern waar het om draait. Dat kan goed onderbouwd en door uitvoerders gedragen beleid in de weg staan.

De heer Noten (PvdA): Het is een interessante gedachte van de voorzitter van de CDA-fractie om te kijken of er ook gewoon ruimte ontstaat voor andere invullingen als dat betere resultaten oplevert. Misschien kunt u die gedachte even loslaten op het idee om in de kwaliteitswet bijvoorbeeld op te nemen dat iedereen recht heeft op zoveel seconden uitgelaten worden per dag en zoveel minuten douchen per dag en dat soort zaken. U hebt het ongetwijfeld ook zelf gelezen. Wat vindt u daar dan van?

De heer Werner (CDA): Nou, daar vind ik ook niks van. Daar zijn we gauw over uitgepraat. Ik zal het straks noemen.

De heer Noten (PvdA): Dat vindt u ook niks?

De heer Werner (CDA): Ja.

De heer Noten (PvdA): Top!

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Ik vraag de minister-president om uitvoerig te reageren op dat vraagstuk van de beleidsruimte in relatie tot het regeerakkoord. Hetzelfde kan namelijk gezegd worden van het wettelijk vastleggen van het recht op een dagelijkse douche van ouderen in verpleeg- en verzorgingshuizen, mijnheer Noten, en de respectloze wijze waarop meegedeeld wordt dat het aantal volksvertegenwoordigers kan worden gehalveerd, terwijl deze nu al veelal overbelast zijn. Aangekondigd wordt dat het aantal ambtenaren kan worden gereduceerd zonder dat er wordt aangegeven welke taken en functies voor de overheid kunnen worden opgeheven. Evenzo de wel erg denigrerende woordkeuze waarmee bezuinigd wordt op kunst en cultuur. Dit getuigt van weinig respect voor de grote betekenis van kunst voor onze beschaving. Waarom nu juist voor de kunst- en cultuursector het lage btw-tarief verhogen naar 19%? Is dit voldoende afgewogen tegen andere mogelijkheden en wat kan in dezen de in de Tweede Kamer toegezegde notitie naar de gevolgen van een algehele verhoging van het lage btw-tarief nog betekenen?

De heer Kox (SP): Ik aarzel een beetje om mijn collega Werner in dit gloedvolle betoog, dat ook het mijne had kunnen zijn, te onderbreken.

De heer Werner (CDA): Zo zie je maar weer!

De heer Kox (SP): Wij kunnen het zo met elkaar eens worden. Het probleem zit niet bij ons, het probleem zit achter de regeringstafel natuurlijk.

(hilariteit)

De heer Werner (CDA): Dat weet u nog niet, want de minister-president heeft nog niet geantwoord.

De heer Kox (SP): Ik vraag u om één verheldering. U spreekt over een simplistische en populistische formulering van het beleid. Oké, ieder vogeltje of ieder kabinet zingt zoals het gebekt is, maar u hebt het ook over het respectloze voorstel om het aantal volksvertegenwoordigers te halveren. Dat was in een tussenzin, maar mag ik daaruit afleiden dat uw fractie en mijn fractie het in ieder geval een hopeloos plan vinden om te bezuinigen door de helft van de democratie, de helft van de volksvertegenwoordiging weg te doen? Zijn we het daarover eens of was het een opmerking tussendoor?

De heer Werner (CDA): Als u ons standpunt uit het verleden over eerdere voorstellen bij provinciale staten en bij gemeenteraden om te korten op het aantal volksvertegenwoordigers in herinnering hebt, dan weet u ook ongeveer hoe ons gevoel is voor de

toekomst. Wij zijn wat dat betreft een consequente partij.

De heer Kox (SP): Daar mag ik dus uit afleiden dat het kabinet moet bezinnen eer het begint om op dit punt een grondwetswijziging voor te bereiden. Daar kan het beter niet aan beginnen. Dat wordt toch niks, want uw fractie, mijn fractie en naar ik aanneem de meeste fracties zijn ertegen.

De heer Werner (CDA): De regering zal met een spijkerharde en buitengewoon goede onderbouwing moeten komen om onze fractie ervan te overtuigen dat de democratie gediend is met een halvering van het aantal Tweede Kamerleden.

Wij vragen de regering te zijner tijd bij het concretiseren van al deze beleidsdoelen, deze te voorzien van een gedegen inhoudelijke onderbouwing en verantwoording. Het regeerakkoord spreekt duidelijk uit dat de overheid ook het schild voor de zwakkeren blijft. Zeker, de koppeling van de uitkering aan de lonen blijft overeind, maar toch blijft het uiteindelijke effect van vele plussen en minnen moeilijk te overzien. Wij zullen de concrete uitwerking van de vele bezuinigingsmaatregelen zorgvuldig toetsen op het uitgangspunt dat voor hen voor wie het echt nodig is, een menswaardig bestaan door de overheid gewaarborgd blijft. Ook dat behoort tot de kernpunten van de christendemocratie.

Mijnheer de voorzitter. De minister-president heeft bij brief van 5 november 2010 een overzicht gegeven van de belangrijkste hervormingen en stelselherzieningen. Dat deze nodig zijn om Nederland slagvaardiger en ondernemender te maken, te ontlasten van onnodige regeldruk, veiliger, socialer en economisch sterker te maken, is door mij al bij meerdere gelegenheden in het verleden namens de fractie uitgesproken. Toch is er met alle waardering voor wat wel wordt aangepakt, teleurstelling over het achterwege blijven van een hoognoodzakelijke ingreep in de arbeidsmarkt, die zojuist door de heer Noten is getypeerd als de meest flexibele in de wereld, om die flexibiliteit op de arbeidsmarkt verder te vergroten.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik heb een vraag over de ingreep in de arbeidsmarkt. Is dat nu geen mooi voorbeeld van hoezeer dit kabinet vastgeklonken zit aan de PVV? Ik heb als lid van een partij die behoorde tot de vorige coalitie drieënhalfjaar lang dat getwist en die enorme strijd rondom het ontslagrecht moeten meemaken. Ik ken ook het standpunt van de VVD. Je ziet nu dat het minderheidskabinet van CDA en VVD niets verandert aan het ontslagrecht, terwijl dat in de laatste jaren een van de meest hoogoplopende thema's was. Dit is een voorbeeld van hoezeer dit minderheidskabinet aan de PVV als gedoogpartner vastgeklonken zit. Zo geldt het ook op andere terreinen.

De heer De Graaf (VVD): Was er in het vorige kabinet niet sprake van eenzelfde vastklinking, maar dan aan een andere partij, op het punt van

het ontslagrecht, mijnheer de fractievoorzitter van de ChristenUnie?

De voorzitter: Ik sta geen uitlokking van discussie tussen de leden toe. Ik geef de heer Werner gelegenheid om te antwoorden.

**

De heer Werner (CDA): Het antwoord ligt in de richting van wat de heer De Graaf net zegt. Wij zijn er in het vorige kabinet niets mee opgeschoten en daar zat de heer Schuurman zelf bij. Hij moet juist toejuichen dat deze minderheidsregering niets doet aan de arbeidsmarkt. Zijn partij wilde dat immers ook niet in het vorige kabinet. Wij betreuren het; ik heb dat uitgesproken bij het vorige kabinet en doe dat ook bij het regeerakkoord dat nu voorligt. Elke coalitie kent nu eenmaal zijn prijs.

De heer Schuurman (ChristenUnie): In het alledaags taalgebruik noemt men dit geloof ik "een jij-bak". Daarom ging het mij helemaal niet. Het ging mij helemaal niet om het standpunt van mijn partij, of dat van uw partij of de VVD. Het gaat mij om het volgende. De manier waarop daarover gevochten is, is alom bekend. Nu is er een kabinet van twee partijen die zich erbij hebben neergelegd dat de PVV dat niet wenst. Daar gaat het mij om.

De heer Werner (CDA): Dat is zo, en iedere coalitie kent wat dat betreft zo zijn prijs.

De heer Noten (PvdA): Juist, en hier hebben wij een punt te pakken. Iedere coalitie kent zo zijn compromissen. Dat betekent in dit geval echter het volgende, en dat is ook het kernpunt van het betoog van de heer Schuurman en mijn betoog. Kijk, ere wie ere toekomt en schande wie schande toekomt. Ik geloof dat juist mijn partij, niet de ChristenUnie, buitengewoon lastig deed in dat vorige kabinet over het herzien van het ontslagrecht. Die aap mag op mijn schouder komen. Het punt is echter heel anders. Het punt is dat voor de buitenwereld volstrekt helder was dat er verschillende opvattingen leefden en dat er dus compromissen werden gesloten, hoe pijnlijk en moeizaam ook. Nu gebeurt exact hetzelfde. Er zijn ook nu compromissen gesloten, hoe pijnlijk en moeizaam ook, waaruit blijkt dat de facto de PVV meeregeert. Dat is het punt dat de heer Schuurman en ik maken.

De heer Thissen (GroenLinks): Voorzitter. Ik ga graag naar de inhoud. Wat is nu eigenlijk het probleem met het niet-aanpakken van het ontslagrecht, met het oog op het al dan niet flexibiliseren of toegankelijker maken van de arbeidsmarkt? U merkt dat ik met deze opmerking probeer om weer welkom te worden geheten bij een SP-bijeenkomst. Wat is nu eigenlijk het probleem? Iedereen praat na dat het een probleem is, maar daarmee is het nog geen probleem. Wat is nu in de kern het probleem van het niet versoepelen van het ontslagrecht in relatie tot het flexibeler maken van de arbeidsmarkt?

De heer Werner (CDA): Ik heb de vorige jaren al uitvoerig beargumenteerd waarom dat een probleem is. Het MKB aarzelt om mensen aan te nemen omdat het niet gemakkelijk van het personeel af kan komen als bedrijfseconomische omstandigheden dat nodig maken. Daarmee wordt niet het maximale rendement gehaald uit het inzetten en participeren van mensen in bedrijven. Dat is ook heel logisch. Dat is ook op alle fronten aangetoond. Wij hebben een prachtig rapport gehad van de heer Bakker waarin dat overtuigend werd aangetoond.

De heer Thissen (GroenLinks): Met dat rapport wordt alleen niets gedaan. Dat ligt al twee jaar ergens in een la op een of ander departement.

De heer Werner (CDA): Helaas is daarmee inderdaad niets gebeurd.

De voorzitter: Ik verzoek de heer Thissen om even het betoog van de heer Werner af te wachten. Daarna krijgt hij nog een keer het woord.

**

De heer Thissen (GroenLinks): Ik maak graag nog even een opmerking. Als bedrijfseconomische redenen kunnen worden aangetoond, dan kan er altijd een ontslagvergunning worden verkregen.

De heer Werner (CDA): Ja, dan kan men wel een vergunning krijgen, maar dat kost ook geld. Een kapper met twee mensen in dienst kan die kosten niet dragen, heel simpel.

De Nobelprijs is dit jaar toegekend aan wetenschappers die veel onderzoek hebben gedaan naar het functioneren van de arbeidsmarkt. Zij hebben onder andere aangetoond dat hoge uitkeringen leiden tot hogere werkloosheid. Leest u het proefschrift erop na mijnheer Thissen; daarin is het keurig netjes uitgelegd. Ook het vorige kabinet is niet tot wezenlijke veranderingen gekomen. De heer Kleisterlee sprak onlangs nog uit dat Nederland achtste staat op de lijst als het gaat om concurrentievermogen maar tachtigste als het gaat om flexibiliteit op de arbeidsmarkt. Biedt het regeerakkoord nog ruimte om het ambitieniveau te verhogen? Een reductie van de werkgelegenheid met 100.000, zoals staat in het regeerakkoord, kan toch niet tot tevredenheid stemmen?

Een tweede kanttekening maak ik bij de voorgenomen hervorming op de woningmarkt. Zeker, de doorstroming in de huursector wordt bevorderd. In het bevorderen van het aflossen van de hypotheekschuld op eigen woningen is echter niet voorzien. De CDA-fractie acht dit wenselijk omdat daarmee het eigenwoningbezit ook echt wordt bevorderd alsmede het eigenwoonvermogen. Daarmee kan later terugval in inkomen als gevolg van lagere pensioenen worden opgevangen en financiële risico's van schommelingen in de huizenprijzen worden afgevlakt. Vervroegde aflossing van hypotheek kan worden gestimuleerd, bijvoorbeeld door uitbreiding van de wet Hillen naar hogere hypotheekschulden of door, indien box 3-vermogen

wordt aangewend voor de aflossing, gedurende enige jaren recht te geven op een extra heffingskorting. Ik geef de regering deze ideeën mee om te bezien of ze mogelijk nog inpasbaar zijn in het beleid.

De heer Noten (PvdA): Ik vraag mij af of de heer Werner op dit punt ook geïnteresseerd is in de opvatting van de Kamer. Als dat het geval is en het antwoord van de regering niet helemaal bevredigend is, dan zou hij straks een motie kunnen indienen. Mogelijkerwijs kan ik die motie steunen.

De heer Werner (CDA): Wij wachten gewoon het antwoord van de regering af.

Mijnheer de voorzitter. De christendemocratie heeft altijd veel betekenis toegekend aan gemeenschapszin en gemeenschapsvorming. Mensen leven immers in gemeenschappen, te beginnen bij primaire leefgemeenschappen als de familie en het gezin of welke andere samenlevingsvorm dan ook. De gemeenschap is gebaat bij een goed leefmilieu in buurten en wijken en bij de vele vormen van particulier initiatief, voortkomend uit actief burgerschap en wederzijdse betrokkenheid ten opzichte van elkaar. Nederland kent een leger aan vrijwilligers dat zich inzet voor verbetering van onze samenleving, voor behoud van het milieu, voor goede doelen en voor cultuur; een rijk geschakeerd maatschappelijk middenveld, variërend van wijkverenigingen, kerkgemeenschappen, plaatselijke middenstandsverenigingen en patiëntenverenigingen tot machtige landelijke werknemers- en werkgeversorganisaties. Al dit maatschappelijk initiatief draagt bij aan de ontplooiing van mensen en aan binding en verbondenheid tussen mensen. Het geeft zin aan het leven en kleur aan onze samenleving. De overheid is subsidiair aan datgene wat de samenleving niet zelf kan oppakken.

De kracht en de vitaliteit van onze samenleving wordt gevormd door deze gemeenschapszin, zo u wilt goed burgerschap. De kwaliteit van onze samenleving staat er relatief goed voor en ik citeer weer uit de CBS- publicatie De Nederlandse samenleving 2010. Daarin staat dat men tevreden is over de kwaliteit van relaties. Er is een hoge frequentie van contact met familie en vrienden. Drie op de tien mensen geven informele hulp en dat aantal is het laatste decennium gelijk gebleven. De meerderheid vindt de buurt prettig; veel mensen kunnen bij hun burens terecht. Bijna de helft van de bevolking is als vrijwilliger actief. De meeste mensen hebben vertrouwen in anderen; het sociaal vertrouwen is zelfs toegenomen. Negen op de tien Nederlanders zeggen dan ook dat zij bij anderen terecht kunnen. Niet meer dan 2% tot 3% voelt zich sociaal geïsoleerd. Dit beeld is verrassend en staat nogal in contrast met het vele "gesomber" dat we dagelijks in de media en politiek horen en zien. De regering kan dus bouwen op vitaliteit, nabuurschap en ondernemerschap die nog steeds rijkelijk aanwezig zijn in onze samenleving.

Wij herkennen veel in de regeringsplannen wat aansluit op dit christendemocratische gedachtegoed van de verantwoordelijke samenleving. Een samenleving waarin de dragende kracht gevormd wordt door mensen die hun verantwoordelijkheid nemen voor het eigen bestaan en zich bovendien inzetten voor de gemeenschap. Wie zijn verantwoordelijkheid neemt, is zijn vrijheid waard. In dit verband merk ik op dat ik met verbazing de discussie heb aangehoord in de Kamer aan de overzijde over het voorstel om de rollator uit het AWBZ-pakket te schrappen. Iedereen vindt het volstrekt normaal dat we zelf voor de wieg zorgen als de baby eraan komt. Die wieg wordt al dan niet geleend van de burens of bij opa en oma van zolder gehaald. Hetzelfde geldt voor de driewielers, de steppen en de fietsen en later de auto. De rollator moet echter plotseling door de gemeenschap betaald worden. De rollator is zo'n beetje het symbool geworden van misplaatst sociaal conservatisme dat veel zinnige en noodzakelijke vernieuwing tegenhoudt, ten detrimente van hen die de zorg wel echt nodig hebben.

De heer Thissen (GroenLinks): Het moest even tot mij doordringen. De heer Werner zegt dat als iemand zijn verantwoordelijkheid neemt, hij de vrijheid waard is. Ik hoop niet dat dat tot een algemeen betonnen dogma leidt in zijn denken. Ik stel in dat geval de vraag naar het rentmeesterschap van de christendemocratie. Wat betekent dit voor mensen die hun verantwoordelijkheid niet kunnen nemen, voor mensen die kwetsbaar zijn, voor mensen die niet meer meekomen, voor mensen die niet kunnen investeren in de samenleving en die overgeleverd zijn aan het mededogen of de compassie van de samenleving. Zijn zij hun vrijheid minder waard?

De heer Werner (CDA): Zij zijn hun vrijheid net zo goed waard als ieder ander. Ik heb al eerder duidelijk aangegeven dat een kernpunt van de christendemocratie ook is dat de overheid zorgt voor een menswaardig bestaan voor die mensen, in vrijheid.

De heer Thissen (GroenLinks): U herkent dat voldoende in het regeerakkoord van de ploeg die hier nu zit?

De heer Werner (CDA): Ja. Ik zie geen miskennis van dat onderdeel in het regeerakkoord.

De heer Thissen (GroenLinks): Dus met wat de heer Noten zo-even zei in eerste termijn en met wat ik straks zal betogen, vindt u dat wij de plank mislaan? Het gaat dan over het sociaal investeren in dit land.

De heer Werner (CDA): Men is niet alleen maar afhankelijk van de overheid. Men moet niet alles alleen maar van de overheid laten komen. Wat mensen in het onderlinge verkeer kunnen regelen, is dikwijls veel waardevoller dan wat met professionele begeleiding en overheidsvoorzieningen wordt geboden.

De heer Thissen (GroenLinks): Ik kan daarin een heel eind met u meegaan. De bezuiniging van €1000 netto op de bijstand is daarmee echter niet te compenseren.

De heer Werner (CDA): Ik heb net al gezegd dat men mag verwachten van onze fractie dat wij bij de uitwerking van het regeerakkoord -- het is nog vrij onduidelijk hoe de plussen en minnen precies uitpakken -- naar de concrete voorstellen zorgvuldig zullen toetsen op het waarborgen van een menswaardig bestaan voor de zwakkeren en kwetsbaren in deze samenleving.

De heer Thissen (GroenLinks): I read your lips.

De heer Noten (PvdA): Voorzitter. Realiseert de heer Werner zich dat als hij dat gaat toetsen, hij niet alleen moet kijken naar bezuinigingen maar ook naar lastenverzwaringen?

De heer Werner (CDA): Precies.

De heer Noten (PvdA): En dat die apart van elkaar worden behandeld? En dat wij straks een Belastingplan moeten behandelen waarin een belangrijk deel van die lastenverzwaringen aan de orde zijn? Gaat hij daarnaar op deze kritische manier kijken?

De heer Werner (CDA): Dat is precies het punt dat ik net aanhaalde. Het is heel moeilijk om nu al een optelsom te maken van alle plussen en minnen. Het is moeilijk om te bezien hoe de lastenverzwaringen en bezuinigingen doorwerken. Het plaatje dat het CPB bij het regeerakkoord gemaakt heeft, ziet er niet zo idioot uit, maar daar zit niet alles in. Wij realiseren ons dat ook. Om die reden zeg ik dat mijn fractie dat uitdrukkelijk zal toetsen bij de verdere uitwerking van het regeerakkoord.

De heer Kox (SP): Mijnheer de voorzitter. De heer Werner zegt dat zijn fractie dat nadrukkelijk zal toetsen, maar hij bevraagt de regering vervolgens niet op dat punt. Waarop gaat hij dan toetsen? Hij krijgt straks de enkelvoudige maatregelen voorgelegd. Hij zegt zelf dat hij die niet kan beoordelen omdat hij de samenhang moet zien en de effecten. Naar die effecten en samenhang vraagt hij echter niet.

De heer Werner (CDA): De heer Kox moet beoordelen als de concrete voorstellen voorliggen of mijn fractie de regering daarop voldoende bevraagd heeft. Het is zinloos om bij een algemene beschouwing al die onderdelen afzonderlijk te beoordelen. Dat is in ieder geval onmogelijk.

De heer Kox (SP): Voorzitter. Ik ben dat zeer eens met collega Werner. Hij noemde evenwel een concreet voorbeeld, namelijk dat van de rollator. Hij keek een beetje mijn kant op, zo had ik het idee, toen hij zei dat die zo'n beetje het symbool geworden is van het consumentisme in Nederland. Ik stel daarover twee vragen. Ten eerste: ziet hij het verschil tussen een fiets en een rollator? Ik

denk namelijk dat de meesten van ons een fiets hebben maar geen rollator. Daarvoor is volgens mij een reden. De fiets kiest men uit eigen vrije wil terwijl een rollator een noodgedwongen keuze is. Ten tweede weet collega Werner als geen ander dat de rollator nooit alleen komt. Weliswaar maakt een hippe kinderwagenfirma nu ook rollators, maar men loopt niet met een rollator louter omdat die zo hip is. Men doet dat omdat het moet. De heer Werner weet dat bij die rollator ook voorzieningen passen als een verhoogde wc, douchegrepen en een aangepaste ingang tot het huis. Kortom, de heer Werner kan de aanschaf van een rollator niet isoleren in de zin van: kijk die consument eens even met zijn hippe rollator rondlopen. Het past bij een deel van het leven als men behoeftig wordt, inclusief andere voorzieningen op dat vlak. Ik zeg niet dat de redenering van de heer Werner helemaal krom is, maar hij overdrijft wel door iedereen die met een rollator loopt aan te kijken alsof dat de consumentisten van dit land zijn. Dat is echt oneerlijk ten opzichte van de mensen die noodgedwongen met zo'n ding moeten rondlopen.

De heer Werner (CDA): Ik heb het voorbeeld genoemd ter ondersteuning van mijn standpunt dat al te veel blijven hangen in overheidsvoorzieningen niet altijd gelukkig maakt. Ik verzeker de heer Kox dat als in relatie tot mensen met beperkingen echt wordt gestreefd naar een inclusieve maatschappij, waarin die mensen volwaardig kunnen participeren in de samenleving, dat niet het beste lukt door alles van overheidswege gratis te verstrekken. Ik verzeker u dat als een jongen in de buurt een handicap heeft en in een rolstoel zit, het veel leuker is voor die jongen als de vriendjes in de buurt hem meenemen naar het voetbalveld dan wanneer hij professioneel begeleid in een mooi autootje in zijn uppie ergens langs het veld gezet wordt.

De voorzitter: Ik wil deze discussie nu beëindigen want anders schieten wij ver over de tijd heen.
**

De heer Kox (SP): Ik maak hierover een laatste opmerking: natuurlijk is dat zo, natuurlijk is dat fijn. Als die jongen echter niemand heeft die hem meeneemt, dan is dat erg vervelend. Als een oma niemand heeft die haar een arm kan geven, dan is dat ook vervelend. Het enige dat ik de heer Werner wilde vragen, en ik denk dat wij het daarover nu eens zijn, was om het beeld van een rollator rijdend Nederland als voorbeeld van consumentisme wat te nuanceren.

De heer Werner (CDA): Het is maar goed dat er hier geen handelaar in rollators aanwezig is want anders zou u het risico lopen om deze zaal met een rollator te verlaten.

De voorzitter: Ik verzoek u om uw betoog te vervolgen. Bovendien verzoek ik de leden om wat terughoudender te zijn met interrupties.
**

De heer Werner (CDA): Voorzitter.

Gemeenschapszin, ook in sectoren die uit het particulier initiatief zijn voortgekomen zoals scholen, zorginstellingen en woningbouwcorporaties. Zeker, de introductie van marktwerking kan bijdragen aan een grotere efficiency, maar mijn fractie zal ervoor waken dat het karakter van deze instellingen als gemeenschapsvoorziening niet verloren gaat. Mijn fractie is niet ten principale tegen de introductie van risicodragend kapitaal in ziekenhuizen met een daarmee overeenkomend rendement voor de kapitaalverschaffer, maar de zeggenschap van de kapitaalverschaffer moet niet zo ver gaan dat daarmee het karakter van het ziekenhuis als gemeenschapsvoorziening verloren gaat.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voorzitter, ik stel de heer Werner hierover graag een vraag. Hij biedt de opening om een gedeeltelijke marktwerking toe te laten. Is hij er vast van overtuigd dat dat een goede ontwikkeling is in het verzorgen en verplegen van mensen? Het gaat toch niet om produceren? Gelet op de discussies die wij in het verleden gevoerd hebben in deze Kamer over het privatiseren en het daarmee overleveren aan de marktwerking van nutsbedrijven, dan moeten wij terugkijkend toch concluderen dat dat ons allesbehalve veel voordelen heeft opgeleverd. Ik denk dat iedereen die dagelijks aan het verkeer deelneemt en post ontvangt daarvan de bewijzen kent. De heer Werner stelt nu op het gebied van de gezondheidszorg dezelfde methode voor die ons eerder problemen bezorgt dan dat die problemen oplost.

De heer Werner (CDA): Ik dacht dat ik juist markeerde dat wij niet blind achter de markt aanjagen, maar deze voorzieningen willen zien in de context van gemeenschapsvoorzieningen. Dat stelt eisen aan de zeggenschap die kapitaalverschaffers in dit type voorziening hebben. Wij hebben destijds een pleidooi gehouden voor de maatschappelijke onderneming, juist in dit type sectoren, om die niet gelijk te stellen aan gewone bedrijven. Deze instellingen hebben nu eenmaal een bijzonder karakter. Wij zullen te zijner tijd, als deze voorstellen de Kamer bereiken -- ook op dit punt heb ik dus een waarschuwend geluid laten horen -- niet blind achter de markt aanjagen maar zorgvuldig toetsen of aan de publieke randvoorwaarden wordt voldaan, ook als daar particulier kapitaal bij betrokken is.

De CDA-fractie is verheugd dat de 0,7% van het bruto nationaal product voor ontwikkelingshulp ondanks de bezuinigingen in stand is gebleven. Hervormingen zijn ook hier echter geboden. Om de hulp effectiever te maken zal deze meer gericht moeten zijn op het bevorderen van de zelfstandigheid van het land en minder op begrotingssteun of simpele armoedebestrijding.

Naast dit overwegend positieve beeld staat ook een negatief beeld dat helaas te vaak overheerst. Er is veel ontevredenheid en

onzekerheid onder de mensen. Daar kunnen wij onze ogen niet voor sluiten:

- Ouderen zien plotseling hun zo zeker geachte pensioenvoorziening bedreigd.
- Werknemers zien hun baan verloren gaan door de recessie of zien hun werkplek ingenomen worden door nieuwkomers.
- Veel nieuwe Nederlanders passen zich te weinig aan, blijven achter of worden door de samenleving achtergesteld.
- Veel mensen wantrouwen Europa en merken dat de machtsverhoudingen in de wereld verschuiven.
- De bankencrisis heeft de mateloze hebzucht in de wereld en de gevolgen van foute beloningssystemen blootgelegd. Het vertrouwen in de leiding van ons land, bedrijven en financiële instellingen heeft een flinke knauw gekregen.
- In de beleving van velen wordt de criminaliteit niet voldoende aangepakt. De hufterigheid en het onfatsoen worden niet genoeg bestreden.
- Velen blijven achter en slagen er niet in, te profiteren van de vele kansen en uitdagingen die de globaliserende wereld biedt.
- Er wordt veel geklaagd over het functioneren van de overheid, die enerzijds te slap optreedt en die anderzijds door veel te veel onnodige regelgeving het ondernemerschap frustreert.

Niet voor niets concludeert het Sociaal Cultureel Planbureau: "velen vinden dat ze het nu nog goed hebben, maar zijn somber over de toekomst". Juist met het oog op de toekomst van ons land zijn forse ingrepen nodig om deze onvrede te keren. De plannen van de regering voorzien daar gelukkig ook in:

- De overheid wordt slagvaardiger.
- Er wordt voorzien in een streng maar rechtvaardig immigratie- en integratiebeleid en in een niet-vrijblijvend inburgeringsbeleid.
- Met een omvangrijk pakket van maatregelen zal de overlast en criminaliteit worden aangepakt, waardoor de veiligheid wordt verbeterd. Met deze aanpak hebben wij er vertrouwen in dat Nederland sterker, socialer en veiliger uit de crisis zal komen. Liefst zeven pagina's worden gewijd aan het asiel-, migratie- en integratiebeleid. Het gaat hier inderdaad om een groot maatschappelijk vraagstuk dat onze fractie steeds benaderd heeft met het oog op het gevaar dat een groot deel van onze immigranten in een onderklasse opgesloten raakt. Dat gevaar keren, zag en ziet onze fractie nog steeds als een belangrijke opdracht van het integratiebeleid.

De heer Noten (PvdA): Voorzitter. Het risico van een onderklasse is er voor een bepaald deel, denk ik. Wat zijn in de zeven bladzijdes nu precies de maatregelen die de kans dat die onderklasse ontstaat, verkleinen? Ik ben die juist niet tegengekomen. Ik heb heel veel gezien in termen van selectie, geboden en verboden, maar ik heb heel weinig gezien in termen van verheffing, om dat ouderwetse woord maar te gebruiken. Ik zie nauwelijks investeringen in die mensen, helemaal niet eigenlijk.

De heer Werner (CDA): Mag ik even vervolgen? Dan geef ik deels al antwoord op uw vraag.

Dat is niet exclusief en zelfs niet in de eerste plaats een overheidstaak. Hier ligt ook een verantwoordelijkheid voor de samenleving als geheel, de betrokkenen zelf, het onderwijs, werkgevers- en werknemersorganisaties en vervolgens gemeenten en andere overheden. Wanneer ik spreek over betrokkenen zelf, doel ik ook op de vele immigranten die zich inmiddels economisch, sociaal en cultureel hebben opgewerkt tot actieve medeburgers. Ook van hen mag verwacht worden dat zij in hun eigen gemeenschappen een voortrekkersrol vervullen. Naar de toekomst toe zal het inburgerings- en integratiebeleid, de emancipatie, de participatie en het op eigen benen staan van nieuwe Nederlanders eveneens dienen te worden bevorderd. Ja?

De heer Noten (PvdA): U zegt nu dus dat er in die zeven bladzijdes niets over staat, behalve dat iedereen het moet doen behalve de overheid. Of niet?

De heer Werner (CDA): Ik zeg niet dat de overheid geen rol te spelen heeft...

De heer Noten (PvdA): Ik vat even samen hoe u het zegt: werkgevers- en werknemersorganisaties en de mensen uit de kringen zelf. Die moeten ervoor zorgen dat de rest wordt meegesleurd. Dat is allemaal best, dat is allemaal tot je dienst en we gaan ook met zijn allen proberen, dat te realiseren.

De heer Werner (CDA): Goed zo!

De heer Noten (PvdA): Maar de vraag is: waar blijven wij? Waar blijven wij als politiek, waar blijven wij als overheid? Wat is onze bijdrage?

De heer Werner (CDA): Ik denk dat de politiek er heel duidelijk bij blijft. Dat zie je ook in de regeringsvoornemens, alleen wordt er wel een groter appel op de mensen zelf gedaan in plaats van ze dankzij allerlei overheidsmaatregelen te "pamperen", zoals het zo deftig wordt genoemd. Het in een bredere context plaatsen en alle partijen daarbij een rol, een plaats en verantwoordelijkheid geven, leidt tot meer kracht aan de beweging.

De heer Thissen (GroenLinks): U steekt de loftrompet over talloze migranten die volledig meedoen, sociaal, cultureel en educatief, en die hogere vormen van onderwijs hebben genoten en zich volledig verdienstelijk maken voor de samenleving. Is onze manier van hoe we mensen hebben ondersteund in het laten meedoen, in het participeren, dus via al die inburgeringsprogramma's en al die integratieprogramma's, eigenlijk niet met terugwerkende kracht volgens uw beoordeling uitermate succesvol gebleken? Vindt u het dan niet bijzonder dat er juist op die programma's in dit regeerakkoord en door de ploeg die hier zit, zo gigantisch wordt bezuinigd? Maakt u zich dan niet met ons grote zorgen over al die migranten die

diezelfde weg die u zo looft, willen lopen in Nederland?

De heer Werner (CDA): Je kunt daar vraagtekens bij zetten, want wellicht schiet het te ver door en moet er bij de mensen zelf meer verantwoordelijkheid voor hun integratie worden gelegd. Dat vinden wij geen foute ontwikkeling.

Onze fractie zal de vele maatregelen die met betrekking tot de toelating worden aangekondigd, te zijner tijd, als zij bij deze Kamer voorliggen, zorgvuldig toetsen of ze in overeenstemming zijn met de internationale verdragen, de rechten van de mens, de Grondwet en de waarden die aan onze rechtsstaat ten grondslag liggen.

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Ik wil toch even terug naar de laatste vraag. Ik heb mij heel lang ingehouden om niet te interrumperen, maar doe dat nu toch.

Ik begrijp dat de CDA-fractie mensen zelf verantwoordelijk wil laten zijn voor hun integratie. Is dat niet wat jarenlang is toegelaten en is gedacht? Dat is juist de fout uit de geschiedenis gebleken. Die moeten wij vandaag toch voorkomen?

De heer Werner (CDA): Kunt u uw vraag toelichten?

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Voorzitter. De overheid had geen taalcursussen. Zij heeft arbeiders opgehaald en in pensions gestopt, zodat ze alleen maar konden werken. De overheid heeft nauwelijks rekening gehouden met hun gezinnen, hun kinderen. Dat was het integratievraagstuk van toen. Toen was het CDA er ook voorstander van. Het zei: eigen verantwoordelijkheid. Nu zegt het dat weer. Herhaalt u daarmee de fout niet?

De heer Werner (CDA): Ik denk dat alle regelingen in het verleden te vrijblijvend waren en dat daardoor juist een heleboel zaken zijn blijven hangen. Hogere eisen aan de mensen zelf stellen en hen stimuleren en de verantwoordelijkheid laten nemen voor hun eigen inburgering lijkt mij op zich helemaal geen slecht uitgangspunt. Dat vinden wij toch eigenlijk van iedereen hier in deze samenleving?

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Ik begrijp dat in de ogen van uw fractie alleen de strafmaatregelen hoeven te worden aangescherpt. Dat neem ik aan.

Mijn tweede vraag betreft het veiligheidsvraagstuk. U koppelt het integratievraagstuk aan de veiligheid. Betekent dit in uw ogen dat Nederland veiliger wordt naarmate mensen integreren?

De heer Werner (CDA): Ja, dat denk ik wel.

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Daarmee zegt u eigenlijk net als Wilders dat Nederland onveilig is door de aanwezigheid van migranten.

De heer Werner (CDA): Nee. Dit is een veralgemenisering die ik absoluut niet voor ogen heb. Iedereen weet natuurlijk dat er in bepaalde wijken groepen zijn, geïdentificeerd en bekend, waartegen we moeten optreden, fors en flink! Laten we daarom geen doekjes winden.

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): U draait eromheen. U hebt het over jongeren die in hun buurt geen toekomst meer hebben, al spreken zij Nederlands, gaan zij naar school en zijn zij dus voldoende geïntegreerd. Deze jongeren vervelen zich en zien geen uitweg. Daardoor wordt de omgeving onveilig. Dit is een ander vraagstuk dan het integratievraagstuk, de achterblijvende integratie van migranten in Nederland, waaraan u koppelt dat Nederland onveilig is. Ik vind dat niet terecht.

De heer Werner (CDA): Dat is dan zo.

De voorzitter: Ik geef het woord aan de heer Noten, want dit was geen vraag, maar een constatering.
**

De heer Noten (PvdA): Door het ontbreken van integratiebeleid zijn wij hele generaties kwijtgeraakt. Ik denk dat de heer Werner nog even kort zijn definitie van het begrip "eigen verantwoordelijkheid" moet toelichten. Ik ben het met hem eens dat mensen de plicht hebben om zo veel mogelijk uit hun leven te halen. We hebben er 16 miljoen van in dit land. Zij hebben allemaal die plicht om zo veel mogelijk uit hun leven te halen en om een bijdrage aan de samenleving te leveren. Denkt u dat iedereen uit zichzelf, zonder enige hulp, daartoe in staat is? Kunt u alleen maar blijven drijven op het begrip van eigen verantwoordelijkheid? Als het antwoord daarop nee luidt, vraag ik u nogmaals of het ontbreken van een integratiebeleid in dit regeerakkoord niet ernstig is.

De heer Werner (CDA): Dat zal echt moeten blijken. Het CDA heeft altijd het standpunt ingenomen dat inburgeringsverplichtingen niet vrijblijvend kunnen zijn en dat je wel degelijk een stok achter de deur moet hebben om mensen daartoe te bewegen. Dat hebben we in het verleden gedaan, zowel via de vereiste dat de Nederlandse taal ten minste beheerst wordt als de vereiste dat er enig inzicht is in het functioneren van de Nederlandse samenleving. Dat kun je niet helemaal alleen aan hen overlaten, want dan doen ze niet genoeg en komt er niet voldoende van terecht. Dat is in het verleden gebleken. Wij hebben er dus absoluut geen bezwaar tegen dat daar hogere eisen aan worden gesteld en dat de vrijblijvendheid wordt doorbroken. Er is namelijk geen beter perspectief dan dat op werk, op opgeleid zijn en mee kunnen doen. Wij staan voor een dergelijk participatiegericht beleid.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik kan mij goed vinden in het laatste standpunt van de heer Werner. Misstanden verdienen correcties; er waren in het verleden misstanden.

Ik heb een vraag over de laatste opmerking die de heer Werner in zijn bijdrage maakte dat alle maatregelen met betrekking tot immigratie en asiel getoetst zullen worden aan de Grondwet, internationale verdragen en Europese regelgeving. Bestaat er twijfel bij u dat de regelingen in het regeerakkoord daaraan niet voldoen? Dit is eigenlijk zonder meer een open deur, want we toetsen altijd alles aan de Grondwet en aan internationale verdragen. U noemt het zo expres dat ik het graag onderstreep in verband met het eerste punt dat we vanmorgen uitwisselden dat dit kabinet inderdaad vastgeklonken zit aan de PVV. Nergens blijkt dit duidelijker dan op dit punt. Mij lijkt dat u als vertegenwoordiger van een partij waarbinnen daarover veel rumoer is geweest, weet dat delen van uw achterban daar de grootste problemen mee hebben. Met die achterban voel ik mij zeer verwant. Vandaar dat ik de vraag stel of u zich kunt voorstellen dat het iets incorrects en misschien wel politiek onbetrouwbaars heeft om afspraken te maken met een gedoogpartner waarvan u van tevoren weet dat ze niet gehandhaafd kunnen worden.

De heer Werner (CDA): Omdat er bij ons in de fractie inderdaad nog geen finaal oordeel is geveld over de vraag in hoeverre de rits maatregelen die erin staan, symboolpolitiek is of louter retoriek zonder enige inhoud, hebben wij hier nadrukkelijk de vinger bij willen leggen. Wij weten namelijk niet zeker hoe de uitwerking ervan precies is. Die zullen wij voor ons moeten hebben om te beoordelen of zij binnen onze context blijft of dat daaroverheen geschoten wordt. Daar hebben wij dus inderdaad enige twijfel over. Namens mijn fractie heb ik buiten deze Kamer meerdere malen gezegd dat wij op dit punt ervoor staan dat er geen ongelukken gebeuren wat de grondrechten betreft, de internationale verdragen enzovoort.

De voorzitter: Ik wil de heer Werner nu echt de gelegenheid geven, zijn betoog af te maken, want wij gaan ver over de tijd heen en krijgen ook nog een eerste inbreng van iedere andere fractie. Later krijgt u nog een tweede termijn. Het woord is aan de heer Werner.
**

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Nederland is een open samenleving die voor haar welzijn in hoge mate afhankelijk is van het buitenland. De "open mind" richting Europa, met Brussel als bruggenhoofd naar de wereld, is natuurlijk wezenlijk voor onze economie, onze vrijheid en onze veiligheid. De regering wil de positie van Nederland in de wereld verbeteren en ten minste zien te behouden. Daarvoor is het van belang dat Nederland ook zijn aandeel in vredesmissies kan blijven leveren. Daartoe zal het een defensiemacht in stand moeten houden die daartoe ook in staat is. Wij zijn de militairen die daaraan bijdragen grote dank verschuldigd. Ik vraag u in het bijzonder, uit te leggen dat alle bezuinigingen op defensie niet ten koste gaan van de inzetbaarheid van Nederland in het bredere verband van de wereldvrede.

De landen met opkomende economieën als India, China en Brazilië winnen terrein en eisen een belangrijkere positie in de internationale instituten op. Wij vragen de regering wat de inzet van Nederland is en welke mogelijkheden hij ziet om de positie van Nederland in Europa en op het wereldtoneel te verbeteren. Minister-president, wanneer gaat u het regeringsstandpunt naar buiten brengen over het belangrijke rapport van de WRR, genaamd Aan het buitenland gehecht, dat recentelijk is verschenen? Wij zouden graag het regeringsstandpunt over dat rapport willen betrekken bij de debatten die wij in maart daarover in deze Kamer voeren. Kan voor die tijd het regeringsstandpunt over het WRR-rapport bekend zijn? En ziet de regering nog mogelijkheden voor Nederland om zijn positie bij instituties als het IMF, de G20 en de Wereldbank te behouden?

Toon en taal van de regeringsverklaring spreken onze fractie aanzienlijk meer aan dan de kille, her en der al te populistische en op het individuele belang gerichte woordkeuze uit het regeerakkoord. "Rechts Nederland kon er de vingers bij aflikken". Wij herkennen ons beter in de regeringsverklaring waarin dat appel op de gemeenschapszin duidelijk doorklinkt. Daar spreekt meer een regering voor alle Nederlanders.

Mijnheer de Voorzitter, 16 jaar geleden werd ik lid van deze Kamer. De boekenmolens rechts achter de banken bevatten de gehele wetgeving van Nederland. Toen ik in de Kamer kwam was er slechts één zo'n boekenkastje voor driekwart gevuld. Nu zijn er twee nodig die helemaal vol zijn en waarvan er eentje uitpuilt. Jaar na jaar heb ik mij afgevraagd hoe aan dit uitdijende heelal van wet- en regelgeving een eind gemaakt kan worden, want geen jaar is voorbijgegaan zonder dat ondanks alles wat werd beweerd er een forse uitbreiding plaatsvond. Met de wetgeving groeide ook de omvang van de overheid. De CDA-fractie zal de regering helpen het tij te doen keren en de wetgeving meer dan in het verleden naast de klassieke beoordelingsmaatstaven als uitvoerbaarheid, handhaafbaarheid en rechtmatigheid, ook nadrukkelijk gaan toetsen op noodzakelijkheid. Wij zijn, de regeringsplannen overziend, er nog niet gerust op dat deze ook echt Actal-proof zijn en er niet sluimerend per saldo toch weer een uitbreiding van regelgeving zal plaatsvinden. Heeft Actal daar overigens naar gekeken?

Ik zeg u, minister-president, dat als het de regering lukt om een paar vakjes vrij te spelen in dat boekenmolentje en om de regelgeving echt weet terug te dringen, er op de vrijgekomen planken in de boekenmolen voor eeuwig een portret van u mag prijken.

Ik zie uit naar het antwoord van de regering en wens de regering veel wijsheid toe bij de immense opgave waarvoor zij staat.

*N

De heer Kox (SP): Voorzitter. Laat ik beginnen met een compliment aan u, want u bent erin geslaagd om alle bewindslieden achter de tafel op een goede

stoel te krijgen. Dat was tot dusver voorbehouden aan minister Verhagen, maar ja, die weet altijd meer te regelen dan andere mensen mogelijk achten, een heel kabinet bijvoorbeeld! Ik vind het wel chic dat we dat doen. Het is een lange dag en u hebt het recht om op een goede stoel te zitten. Als u goed zit, kunt u daaraan overigens niet het recht ontnemen dat u lang mag blijven zitten. Dat is een andere kwestie die wij met elkaar moeten gaan uitmaken. Toch vind ik het fijn dat u daar zit, want het is een lange zit. Ook vind ik het fijn dat u mijn algemene beschouwingen namens de SP-fractie wilt aanhoren.

Twee weken terug namen we in de Ridderzaal afscheid van de vorige premier. Na acht drukke dienstjaren zat het er voor hem op. Daarvoor past welgemeende dank. Nu hebben we een nieuwe eerste minister. Na een lange reeks christen- en sociaaldemocraten voor het eerst sinds de invoering van het algemeen kiesrecht een liberaal. Daarvoor past een welgemeend proficiat, mijnheer de minister-president, en een cadeautje. De vorige premier gaf ik af en toe een boek. Passend in die traditie heb ik vandaag voor de nieuwe premier het nieuwe standaardwerk bij me van mijn fractiegenoot Kees Slager. Het heet Watersnood en gaat over alle keren dat onze Nederlandse Delta onder water liep. Dat lijkt ons een mooie metafoor voor de situatie waarin ons land nu verkeert. Na twee decennia neoliberale vloedgolven zijn jaren terug de dijken van onze economie doorgebroken. Sindsdien hebben we veel water in de polder, in Nederland en de Europese Unie. Het is pompen of verzuipen, horen we van het kabinet. De premier is met zijn ministers welhaast dagelijks bezig, nieuwe dijkbreuken op te vullen. Dat eist alle aandacht en alle middelen. Voor leuke dingen, zo vertelt het kabinet ons, hebben we tijdelijk geen ruimte. Dat bleek al uit de geërfde begroting van Balkenende IV en dat blijkt uit alle aanvullende plannen van Rutte I. Als ik over "Rutte I" spreek, is dat geen belofte, maar meer een aanmoediging. Als je voorganger vier kabinetten heeft gehad, is het fijn om te horen dat er ook een Rutte I is. Maar ja, er was ook een Den Uyl I, zoals men weet.

Uit de plannen van de regering blijkt dat het mes in ons sociale stelsel gaat. We gaan korten op steun aan de allerarmsten. We maken cultuur weer duur en snijden grote delen van onze overheid weg. En we zeggen dat de markt maar moet doen wat wij nalaten. Zo niet, dan is het jammer, maar helaas. Dat lijkt vrij vertaald de leidende gedachte achter de begroting voor komend jaar en het verdere plan van aanpak van de regering voor de komende vier jaar, die we beide vandaag bespreken.

De economische ramp die ons overkomt, is net als de ramp van 1953 waarover Kees Slager schrijft, veel meer man made dan doorgaans wordt toegegeven. In 1953 hadden we westerstorm en springvloed, maar ook een verwaarloosd dijkbeheer, groot gebrek aan regie en slapende bestuurders die niet aan zagen komen wat ze hadden moeten zien. In 2008 beukte een financiële westerstorm ogenschijnlijk machtige financiële

instituten in ons land aan diggelen. Maar ook toen waren er veel signalen dat de neoliberale droom van de hebzuchtige vrijheid voor het grootkapitaal en de financiële markten wel een sociaaleconomische nachtmerrie moest worden. Hoe kijkt de premier aan tegen de ontwikkelingen van de afgelopen jaren? Zijn we slachtoffer van een onvermijdelijke ramp? Of hadden we met beter beleid en meer regie veel schade kunnen voorkomen? Was het al te liberale beleid van de afgelopen twintig jaar deel van het probleem? Zo nee, hoe is de crisis dan gekomen? Zo ja, hoe kan verdergaand liberaal beleid dan nu een deel van de oplossing zijn? En acht de minister-president het voldoende om de dijkbreuken te dichten of moet er een deltaplan komen voor een anders ingerichte economie en samenleving, met minder toeval en meer zekerheid? Graag een inkijkje in de ideologische achterkamer van dit kabinet. Hier zullen wij niet alleen vandaag, maar ook later nog spreken. Het is immers een wezenlijke kwestie.

Dat geldt ook voor het volgende punt. De nieuwe regering steunt op een krappe meerderheid in de Tweede Kamer. Dat is voldoende, maar is het ook fatsoenlijk? Om aan een meerderheid aan de overkant te komen, leunt de premier zwaar op een partij die stelselmatig en doelbewust grote groepen burgers beledigt, vernedert en discrimineert. Dat was tot dusver not done in de Nederlandse politiek. En dat is maar goed ook. We hebben artikel 1 van de Grondwet niet voor niets zo geformuleerd en op die markante plaats in onze constitutie gezet. Op zijn minst had de premier in het gedoogakkoord kunnen laten vastleggen dat hij de opvattingen van de PVV over de islam knettergek vindt. Immers, wie verzint het om een boek dat in de zevende eeuw werd geschreven, met terugwerkende kracht "fascistisch" te noemen, naar een politieke stroming die eerst in de twintigste eeuw het licht zag en zo veel duisternis bracht? En wie verzint het, een boek uit het eerste millennium, met leefregels om enige rechtsorde te brengen in de chaotische samenleving van toen, gelijk te stellen met Mein Kampf, dat in de vorige eeuw juist de vernietiging van onze rechtsorde bepleitte? Zo iemand heeft geen enkel historisch besef, maar wel de arrogantie om het gebrek aan kennis te compenseren met een overmaat aan onbehoorlijkheid. Dat, mijnheer de premier, weet u ook. Had dat dan ten minste ook hardop gezegd! Dan had de minister van Buitenlandse Zaken het wat makkelijker gehad om over de grens uit te leggen wat er allemaal in ons land gebeurt. "We leunen nu eenmaal op een partij die knettergekke opvattingen heeft", klinkt een stuk duidelijker dan "we hebben een verschil van mening over de vraag of de islam een religie of een ideologie is". Deelt de minister-president mijn kwalificatie van de opvattingen van de PVV op dit punt? En mag ik overigens aannemen dat de regering haar belofte aan deze Kamer nakomt en een snelle toetreding bevordert van de Europese Unie tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, ook al ziet de PVV dat niet graag, al dat gedoe met mensenrechten? Dat verbindt Wilders met menig moslimfundamentalist. De extremen ontmoeten elkaar; leuke foto.

Het is duidelijk. Wij hadden graag een andere regering gezien. Maar we zitten met dit kabinet en we hebben het er voorlopig maar mee te doen. Zo gaat dat in de politiek. VVD en CDA kozen ervoor om power before principles te laten gaan. Ik veroordeel dat niet, maar ik stel het vast. Ik weet dat het menigeen in het CDA zwaar is gevallen, de belofte aan de kiezer te breken om niet met de PVV in zee te gaan. Ik heb al gezegd dat ik mij de waarschuwende woorden van de fractievoorzitter van het CDA in dit huis herinner. Ik was en ben benieuwd hoe hij dat allemaal plooit. Ondanks zijn driftige inspanningen in zijn eerste termijn, vind ik dat hij in tweede termijn nog heel wat uit te leggen heeft op dit punt. Ik zou graag van hem willen horen waarom hij het uiteindelijk heeft afgelegd tegen de toenmalige fractievoorzitter aan de overkant, die daardoor nu hier als vicepremier voor ons kan verschijnen. Daarmee feliciteer ik hem overigens. Het is een duivelskunstenaar deze minister. Ga er maar aan staan: de helft van je aanhang verliezen en vervolgens toch de helft van alle ministers leveren. Dat is een hele prestatie, maar de vraag is mijnheer de vicepremier, tegen welke prijs. Ik heb voor u geen boek meegebracht, maar het zou een idee kunnen zijn om het meesterwerk van Goethe nog eens uit de kast te halen en om het onder de kerstboom te lezen. Dat gaat per slot van rekening over dezelfde vraag.

We hebben dus een regering. In dit huis kan die echter niet rekenen op een meerderheid die zich verbonden, laat staan gebonden voelt aan het regeer- en gedoogakkoord. Die politieke noviteit zal tot juni in ieder geval zo blijven. Over hoe de Kamer er na juni uitziet, oordeelt de kiezer in maart. Dat worden interessante verkiezingen. Hoe de Eerste Kamer zich de komende tijd opstelt, hangt overigens ook af van hoe de premier zich gedraagt. U, mijnheer de minister-president, moet van dit huis stappen zetten om de hypotheekrenteaftrek voor de mensen met het meeste geld substantieel te verminderen. Dat hebben wij hier besloten. Aan u de vraag welke gevolgen u aan onze uitspraak denkt te verbinden. Han Noten vroeg er ook al naar. Ik heb al iets gehoord van "we doen wel een onderzoek maar we blijven van de renteaftrek af". Ik neem aan dat u begrijpt dat dat niet volstaat. Mijnheer de minister-president, wij zijn een Kamer van weinig moties, die juist daarom veel waarde hecht aan het uitvoeren ervan. Mocht u wind willen zaaien, zou u storm kunnen oogsten. En stormen leiden soms tot ongelukken. Ik hoop dat de regering dat begrijpt.

Door vertegenwoordigers van de media wordt ons de vraag gesteld of dit bijzondere kabinet zal leiden tot een bijzondere, meer gepolitiseerde opstelling van deze Kamer. Nee en ja, denk ik. Nee, want in deze Kamer werd altijd al politiek bedreven. Dit is een Kamer die grondwettelijk de bevoegdheid heeft, zelf te beslissen of een voorstel van wet werkelijk wet wordt. Volgens Donker Curtius, in 1848, was de Eerste Kamer er niet om het goede te stichten, maar om het kwade te voorkomen. En zo is het sindsdien gebleven. Daarom heeft deze Kamer geen recht van initiatief en geen recht van amendement. Voor de rest is de positie van beide

Kamers gelijk. We zijn geen Raad van State. Die zit voor in het wetgevingstraject, vóór de volksvertegenwoordiging spreekt. Wij zijn het politieke eindstation, nadat eerst de Tweede Kamer heeft geoordeeld. Dat we bij die afweging bijzonder letten op de vraag of een wetsvoorstel deugdelijk in elkaar steekt, past in de rest van ons rechtsstelsel, niet tegen de Grondwet ingaat en zich verhoudt met internationaal recht, is een vaak uitgesproken wens en intentie, en doorgaans ook onze praktijk. Maar een rechtsregel is het niet. Precies daarom kon een zeer gewaardeerde collega van de CDA-fractie hier enige tijd terug, bij de stemming over een wetsvoorstel over dataprotectie, meedelen dat hij de wetenschappelijke rationaliteit zou laten wijken voor de politieke opportuniteit. Hij deed dat -- met pijn in het hart, dat zagen we -- omdat zijn minister van Justitie dat van hem eiste en hij wilde voorkomen dat zijn minister hier politiek onderuit zou gaan. Van dit soort politieke opportuniteit kennen we allemaal de voorbeelden. Als deze Kamer zich in de afgelopen jaren slechts door argumenten van deugdelijkheid en samenhang had laten leiden, was het Staatsblad een stuk dunner geweest en dan was dat molentje ook een stuk leger geweest. Ik moet overigens tegen de minister-president zeggen dat hier foto's van zijn voorgangers hangen, maar daarvoor moet je wel heel oud en heel dood zijn. De raadpensionarissen kijken toe op ons werk. Ik wens de minister-president een lang en gelukkig leven, dus die foto mag voor mij nog wel uitblijven.

Ik denk dat deze Kamer in dat opzicht niet meer gepolitiseerd zal worden dan tot dusver het geval was. Maar ik antwoord ook ja op dezelfde vraag. Ja, omdat juist vanwege de minderheidspositie van dit kabinet in dit huis, fracties nu vrijer worden, wetsvoorstellen werkelijk te beoordelen op hun politieke relevantie en kwaliteit en zich niet gegijzeld hoeven te weten door het kabinet. De rollen worden omgedraaid. Deze Kamer kan het kabinet, als het niet doet wat zij in meerderheid wil, met lege handen naar de Trêveszaal terugsturen. Dat alles onder het mooie motto: Wet slecht? Wet weg!

Vrees niet, mijnheer de premier. Althans niet voor mijn fractie. Wij zullen de voorstellen van uw regering langs dezelfde meetlat leggen als voorheen. Bij goede voorstellen stemmen we voor, bij slechte tegen. Enkele weken terug hebben we bij de stemming over de Winkelsluitingswet laten zien hoe we dat doen. De fractievoorzitter van het CDA is daar duidelijk van onder de indruk geraakt. De vicepremier weet er ook alles van. Voor politieke spelletjes is mijn fractie niet in. Kan de premier met deze opstelling leven?

Onze meetlat indachtig, zal de premier geen drie keer hoeven raden om te weten wat ons oordeel is over zijn plan van aanpak. Dat keuren we af, omdat het op een verkeerde manier met de crisis omgaat. In een hogere versnelling doorrijden op de verkeerde weg brengt ons alleen verder van huis. Zo veel zo snel bezuinigen op mensen die part noch deel hebben aan de oorzaken van de crisis, is in onze ogen niet alleen verwerpelijk maar ook praktisch onverstandig. Let wel: we zeggen niet dat

er geen problemen zijn. Een oplopende staatsschuld en grote tekorten op de begroting zijn ook volgens ons geen dingen die lange tijd getolereerd kunnen worden. Maar wie de staatsschuld vermindert door vorderingen van burgers te annuleren, bijvoorbeeld op het recht op AOW met 65 jaar, of op het minimumloon, of op betaalbare toegang tot zorg en onderwijs of op een normale loonontwikkeling, die bezuinigt niet maar verschuift slechts. En wie de rijksbegroting op orde brengt door gaten in de huishoudportemonnee te slaan, doet domme dingen die onze economie en onze samenleving niet hebben kan.

Hoe het anders kan? Dat gaven wij al aan in ons verkiezingsprogramma Een beter Nederland voor minder geld. Daarin betalen de grootverdieners, de vermogenden, de banken, de grote bedrijven voor de crisis die ze zelf mee hebben veroorzaakt. En daarin beschermen we degenen met het minste geld, de minste mogelijkheden en de minste schuld aan het ontspreken van de economie. Dat lijkt ons verstandig. Maar deze regering maakt andere keuzes en dat mag ook. Dat betekent echter wel dat de banken nog steeds, ook volgens de commissie-Brugmans, de beloofde zelfregulering ontduiken. Van een bankenbelasting komt, alle drukdoenerij van onze minister van Financiën ten spijt, nog steeds niets, ook al sprak vrijwel elke partij erover voor de afgelopen Kamerverkiezingen. Economisch en maatschappelijk uiterst schadelijke bonussen blijven uitbetaald worden, de topsalarissen blijven top.

Deze regering kiest consequent voor hen die al niets te klagen hadden. Wat is daarvoor de diepere reden, vraag ik de minister-president? Ook internationaal helpt de regering vooral de banken, die ze ziet als too big to fail. Met miljarden hebben we hun faillissement voorkomen, maar aan hun gedrag hebben we niks veranderd. En ondertussen mogen de speculanten gewoon doorgaan. Ze jagen nu ongestoord op landen, zoals Portugal, Spanje en België. Wat als dat slaagt? Kunnen we een land als Spanje redden, of geldt dan: too big to bail? Het IMF vindt een kolossaal noodfonds van 750 mld. zelfs te klein, kennelijk bevreesd voor een vervolg op Griekenland en Ierland. Als dat gebeurt, hoe gaat het dan trouwens verder met de euro, die minder tovermunt blijkt dan hij leek? Graag enige visie van de minister-president. Ontwaart hij wellicht met terugwerkende kracht enig gelijk in onze eerdere twijfels over het te gejaagde tempo waarin de Europese landen monetair aaneengesmeed werden? Was de haastige spoed ook hier toch niet zo goed? En deelt hij onze mening dat het volledig vrijlaten van de financiële markten een van de hoofdoorzaken van de dreigende financieel-economische meltdown is? Zo ja, waarom doen we daar dan niets aan?

Ooit was deze zaal de pronkzaal van de ware vrijheid. Hier werden onder leiding van Johan de Witt -- hij hangt daar achter -- besluiten genomen die zó belangrijk waren dat de volken van de wereld, door de ramen in het plafond, toekeken op wat hier plaatsvond. Collega's, dat waren nog eens tijden, maar dat waren ook andere tijden. En

dat is goed. Deze Kamer hoort niet het politieke brandpunt van onze samenleving te zijn. Zoals u weet, is mijn partij voorstander van een Staten-Generaal met één Kamer en daardoor meer slagkracht, snelheid en transparantie. Dat is beter dan twee Kamers te houden, maar wel te kortwieken, zoals de regering voorstelt. Mag ik de minister-president vragen of hij bereid is niet alleen zijn variant -- kleinere Kamers -- maar ook onze variant -- één Kamer -- mee te nemen bij de voorbereiding van een herziening van de Grondwet die daarvoor noodzakelijk is? Hij weet dat hij Thorbecke aan zijn zijde heeft. Thorbecke bestempelde ons immers als Kamer zonder doel. Ik ben overigens benieuwd hoe de premier het hele traject ziet, ook in het licht van het pas ontvangen interessante rapport van de Staatscommissie Grondwet.

Zolang deze Kamer bestaat, moet ze vooral haar werk doen. Dat blijft: het kwade voorkomen. Zowel in de begroting als in de afgelopen weken hebben we al aardig wat voorbeelden gekregen van maatregelen die op basis van dat criterium hier geen meerderheid zouden moeten krijgen. Ik noem een aantal voorbeelden. De ingrepen in de sociale werkvoorziening, die mensen hun baan afnemen en hun geloof in de toekomst. De verzwarende van de lasten voor langstudeerders, terwijl het bedrijfsleven schreeuwt om studenten die meer dan alleen uit de boeken geleerd hebben, in stages, in besturen en in vrijwilligerswerk. Het kortzichtig in de uitverkoop doen van gronden die Staatsbosbeheer na een jarenlang proces en tegen hoge kosten verworven heeft. Het onnozele plan om stukjes snelweg te vinden waar je met 130 km/u mag rijden zodat je nog sneller in de volgende file aansluit. Het verhogen van de btw op podiumkunsten naar 19%, waardoor we de toegang voor mensen met minder geld bemoeilijken in tijden waarin kunst en cultuur ons juist kunnen inspireren, of ons kunnen vermaken, troosten en prikkelen. En het openen van de aanval op de ontwikkelingssamenwerking en daarmee op de allerarmsten op deze planeet.

Over twee weken buigen wij ons hier over het Belastingplan, waarin de politieke keuzes van de regering worden vertaald in concreet doen en laten. Ik kan alvast zeggen dat wij niet akkoord gaan met het ongemoeid laten van de topinkomens, terwijl werken onder het minimumloon wordt toegestaan. Wij gaan niet akkoord met het buiten schot laten van de hypotheekrenteaftrek voor de mensen met veel geld terwijl er geen woningen gebouwd worden voor mensen met weinig geld. Wij gaan niet akkoord met het verlagen van de vennootschapsbelasting terwijl de cultuurbelasting wordt verhoogd. Ik ben benieuwd of de regering zich bij al deze voorstellen van te voren rekenschap zal geven van de opvattingen die in deze Kamer leven. Het lijkt ons wijs. De minister-president heeft de keuze, wij het eindoordeel, zo is het toch?

Tot slot. Wij zijn er niet om het goede te stichten, zo heeft de Grondwet het geregeld. Alle wetsvoorstellen van de regering zullen deze Kamer moeten passeren. En we zullen ze allemaal langs

onze meetlat leggen om dat te doen waar we wel voor zijn: het kwade voorkomen. Voor ons zal, zoals gezegd, steeds gelden: Wet slecht? Wet weg! Als elke fractie vergelijkbaar handelt, dan worden het inderdaad spannende tijden in deze senaat. Daarbij wens ik de minister-president en zijn regering veel wijsheid toe en deze Kamer veel moed.

*N

De heer De Graaf (VVD): Mijnheer de voorzitter. Moeilijke tijden vergen moeilijke beslissingen. Het is goed, te constateren dat dit kabinet hier niet voor terugdeinst. Het regeerakkoord staat terecht in het teken van het op orde brengen van de staatsfinanciën, hetgeen zowel nationaal, Europees alsook mondiaal gezien als absolute topprioriteit moet gelden. Dat de regering de financieel-economische crisis tegelijkertijd als een uitdaging ziet om meters te maken op tal van beleidsterreinen is een belangrijke prikkel om de komende jaren ook daadwerkelijk te presteren.

De VVD-fractie stelt vast dat die uitdaging meervoudig is. Allereerst is er de politieke uitdaging: een minderheidskabinet met parlementaire steun op hoofdpunten van beleid in de Tweede Kamer. Dit vraagt niet alleen van de regering, maar ook van de Tweede en Eerste Kamer een andere insteek om tot tastbare resultaten te komen.

Op de tweede plaats is er de bestuurlijke uitdaging: de regering heeft het in ons staatsbestel niet alleen voor het zeggen. Ook de decentrale overheden spelen een rol van betekenis bij het streven van de regering, de gestelde doelen te bereiken.

Ten derde is er de maatschappelijke uitdaging: zal de regering er in slagen om voor de stuk voor stuk ingrijpende maatregelen voldoende draagvlak te creëren in onze samenleving? Deze uitdaging zou wel eens de meest weerbarstige kunnen blijken, gegeven de fragmentering van het politiek-maatschappelijke krachtenveld en de vertaling daarvan in de uitslag van de laatste Tweede Kamer-verkiezingen.

Ten vierde is er de uitdaging in de tijd: de toestand van 's lands financiën vraagt niet alleen om ingrepen op de korte termijn, maar ook om oplossingen voor de middellange en langere termijn. Hierbij zal de regering met name aandacht dienen te hebben voor de gevolgen op langere termijn van zogeheten quick-wins en maatregelen die ingrijpen in maatschappelijke structuren.

Het is niet mijn intentie om bij gelegenheid van deze algemene politieke beschouwingen het regeerakkoord op de letter te becommentariëren. Per slot van rekening is ook dit regeerakkoord niet meer dan een, deze keer (gelukkig) bescheiden, hoeveelheid papier. En papier is geduldig. Waar het op aankomt, is de uitvoering naar vorm en inhoud van de in het regeerakkoord geformuleerde beleidsvoornemens. Alleen daarop wenst de VVD-fractie de regering in deze kabinetsperiode te beoordelen, te meer daar deze Kamer naar goede

gewoonte een zekere distantie in acht neemt ten aanzien van regeerakkoorden.

Traditiegetrouw zullen wij alle voorstellen van ook deze regering beoordelen met inachtneming van onze liberale beginselen. Mijn fractie hecht er dan ook aan om hier nog eens te benadrukken dat het liberalisme van oorsprong een vrijheidsbeweging is. Het is ontstaan als reactie op grove inmenging door kerk en/of Staat in de vrije meningsuiting en de vrijheid van godsdienst van burgers. De wortels van het liberalisme zijn gelegen in het streven naar deze grondrechten. Of het nu gaat om de inhoud van een geloof, dan wel een politieke overtuiging, om die reden mogen burgers niet worden gedood noch gemarteld of voor de rechter worden gesleept. Denken, geloven en het erop na houden van meningen, staat de burger vrij en ook het uiten daarvan behoort niet op voorhand aan banden te worden gelegd. Heel anders is het gesteld met de vrijheid om te handelen. Elk handelen van de burger vindt uiteindelijk zijn begrenzing in de vrijheid van anderen en in afspraken daarover: in wetgeving dus. Het principe is echter: denken, geloven en spreken staat vrij!

Een tweede belangrijk uitgangspunt van het liberalisme is dat de Staat, de overheid, zo veel mogelijk buiten het privé-domein van de burger blijft. De burger moet ruimte hebben voor eigen invullingen van het bestaan, uiteraard met respect voor diezelfde ruimte van andere burgers.

Ten derde gaat het liberalisme uit van een burger die ook zijn verantwoordelijkheid neemt voor het publieke domein. Dit is binnen het liberalisme een morele verplichting jegens medeburgers. Vanuit deze drie perspectieven kijken wij als VVD-fractie ook naar het handelen van dit kabinet.

Mijn fractie heeft in de nacht van 9 op 10 juni jl. met vreugde geconstateerd dat de liberale beginselen en de bewezen daadkracht van de VVD in financieel-economisch moeilijke tijden, de kiezers ertoe hebben gebracht om haar tot de grootste partij van ons land te maken. Evenzeer zijn wij verheugd over het feit dat de VVD in de persoon van Mark Rutte haar eerste minister-president mocht leveren. Wij hebben respect voor het feit dat hij erin is geslaagd om in een volledig gefragmenteerd politiek landschap een kabinet te formeren met het CDA, dat kan rekenen op de parlementaire steun van de PVV. Immers, dit land moet geregeerd worden!

Wij kijken met een positieve intentie naar de voornemens van dit kabinet, zoals die zijn neergelegd in het regeerakkoord. Tegelijkertijd beseffen wij maar al te goed dat de problemen waarvoor de regering zich gesteld ziet, van ongekende proporties zijn. Wij hopen dat dit besef niet beperkt blijft tot de twee regeringspartijen. Er is lef voor nodig om in moeilijke tijden regeringsverantwoordelijkheid te nemen. Dat wil ik alle collega's van de Eerste Kamer en de Tweede Kamer nog eens voorhouden, alsmede alle Nederlanders die wij mogen vertegenwoordigen. Dit alles gezegd hebbend, wil ik niet verhehlen dat mijn fractie niet zonder zorgen is en ik wil de

belangrijkste vandaag met de Kamer en de regering delen.

Ik ga eerst in op het onderwerp Veiligheid. Stond veiligheid de afgelopen tien jaren al hoog op de prioriteitenlijst van opeenvolgende kabinetten, bij dit kabinet staat dit punt terecht met stip genoteerd. Veiligheid is immers een eerste voorwaarde om werkelijke vrijheid voor de burger te kunnen garanderen. Preventie verdient hierbij zonder meer voorrang boven repressie. Over twee organisaties, die als hoeders bij uitstek van die vrijheid moeten worden beschouwd, maken wij ons grote zorgen: het betreft de defensie- en de politieorganisatie.

Allereerst ga ik in op Defensie. De VVD-fractie is om de volgende redenen bezorgd over de toekomst van onze krijgsmacht. Het regeerakkoord gaat uit van het profiel van de breed inzetbare multifunctionele krijgsmacht uit het rapport Verkenningen. De minoptie van dit profiel komt uit op een bezuiniging van ongeveer 400 mln. ten opzichte van de nuloptie. Dat is dus ruwweg ten opzichte van de Defensiebegroting 2009. Verdergaande bezuinigingen op Defensie zijn bij de keuze van dit profiel volgens dat rapport niet mogelijk. Desondanks is in het regeerakkoord een extra bezuiniging ingeboekt van 235 mln. Het gaat dan om exploitatie van jachtvliegtuigen voor 100 mln. en generieke bezuinigingen op het ambtenarenapparaat van 135 mln. Als je een en ander optelt, kom je tot het genoemde bedrag van 635 mln. in het jaar 2018. De minister van Defensie heeft echter in de media gezegd dat de totale bezuiniging uitkomt op ongeveer 1 mld., omdat het al enige tijd bestaande structurele tekort op de Defensiebegroting moet worden opgeteld bij de 635 mln. aan bezuinigingen in het regeerakkoord. Het gat tussen 1 mld. en de minoptie van 400 mln. uit de Verkenningen is naar het oordeel van mijn fractie dan ook verworpen tot een onoverbrugbare kloof. Ook de minister is kennelijk tot deze conclusie gekomen. Immers, in de Defensiekrant van 25 november jl. stelt minister Hillen: "De kosten van een breed inzetbare krijgsmacht in de huidige vorm overstijgen het beschikbare budget". Met andere woorden, de in het regeerakkoord gemaakte keus voor een breed inzetbare multifunctionele krijgsmacht, is niet mogelijk! Hoe valt dit te rijmen? Was de volle omvang van de interne problematiek bij Defensie dan niet bekend bij de opstellers van het regeerakkoord? Is die opstellers essentiële informatie over die interne problematiek onthouden? Of beschikte men wel over de informatie, maar heeft men deze genegeerd?

Maar dan nog, de signalen dat de krijgsmacht in zijn voegen kraakt waren al enige tijd duidelijk waarneembaar. Steeds meer militairen lopen op gympen en in overalls, omdat er geen schoenen en uniformen meer zijn. Steeds meer kazernes kampen met achterstallig onderhoud. Steeds meer eenheden zijn niet langer volledig operationeel inzetbaar. De bezuinigingen op het Defensiedeel van TNO tasten de technologiebasis van de krijgsmacht in ernstige mate aan. Ik kan zo nog wel even doorgaan, maar de vraag is hoe het

zo ver kon komen. Sinds het begin van de jaren negentig is er voortdurend fors bezuinigd op Defensie. Waarom is de vrije val van het budget voor Defensie niet tijdig gestopt? Gebeurde dat niet omdat Defensie te loyaal is geweest en zij niet tijdig aan de bel heeft getrokken? Of is dit wel degelijk gebeurd, maar heeft het vorige kabinet deze signalen genegeerd? Of is er sprake van het afdekken van de interne problemen door de organisatie zelf. Dat zou kunnen wijzen op een falen van de interne bedrijfsvoering. Zo ja, wie neemt daarvoor dan de verantwoording? Graag wil ik ook antwoord van de regering op deze vragen.

De VVD-fractie realiseert zich dat Defensie in deze krappe tijden ook een bijdrage moet leveren aan de noodzakelijke bezuinigingen. Het toebrengen van grove schade aan de structuur van onze krijgsmacht gaat mijn fractie echter veel te ver en dat gevaar is met een bezuiniging van 1 mld. levensgroot aanwezig. Als de bezuinigingen in deze omvang worden doorgezet, zal men noodgedwongen moeten kiezen voor een minder ambitieus krijgsmachtprofiel. Dat zal dan inhouden, dat er nog meer hoogwaardige militaire capaciteit, kennis en kunde moeten worden afgestoten. De ervaring leert dat er in geval van spijt in een later stadium meestal geen weg meer terug is; de weg terug duurt immers jaren en kost buitensporig veel geld. Ook de Verkenningen waarschuwen nadrukkelijk voor het loslaten van het zogeheten "no regret"-principe bij bezuinigingen. Ook mijn fractie is deze mening toegedaan. Is de regering het op dit punt met ons eens?

Ik ga in op de politie. Wat sinds beginjaren negentig voor Defensie geldt, geldt mutatis mutandis voor de politie. Na de samenvoeging van rijks- en gemeentepolitie in 1994 hebben de 25 regionale korpsen en het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) geen moment van rust gekend: van groeikorps naar krimpkorps en weer terug, politiebureaus sluiten, die openen en weer sluiten; interregionale dan wel bovenregionale samenwerking; versterking handhaving versus versterking opsporing; landelijke taakstellingen versus lokale prioriteiten. Het is een lijst die te lang is om op te sommen en dat alles gaat gepaard met steeds wisselende bekostigingsniveaus per korps. Tegelijkertijd is door de twee politieministers, de ruim vierhonderd gemeenten en het Openbaar Ministerie al die jaren een uiterste krachtsinspanning gevraagd van onze executieve politiemensen en hun ondersteuners. En die hebben zij ook steeds geleverd. Desondanks zijn volgens de publieke opinie en de politiek in Den Haag de resultaten achtergebleven, kunnen veel dingen sneller en beter en is de leiding in menig opzicht tekortgeschoten. Ten dele is dat ook zo -- dat geef ik toe -- maar ik herinner er nog eens aan dat ons land de geringste politiedichtheid per inwoner kent in West-Europa en dat een recent onderzoek in opdracht van de minister van BZK, het zogeheten Normkostenonderzoek, heeft uitgewezen dat de politiekorpsen al jaren te weinig rijksvergoeding per formatieplaats ontvangen en dat zij de daardoor ontstane tekorten binnen de eigen begrotingen moeten opvangen. Hoe dan ook, de minister van

Veiligheid en Justitie mag proberen om het beter te doen. Het beheer van de Nederlandse politie wordt gecentraliseerd. We krijgen één nationale politie.

De heer Kox (SP): Ik deel veel zorgen van collega De Graaf over de politie. Hij schetst een beeld van iets wat niet per incident is gebeurd, maar wat al vanaf 1994 gaande is. Zie ik het goed dat zijn partij vanaf 1994, op drie jaar na, steeds aan de macht is geweest? Wat voor lessen trekt hij daar dan uit? Wat heeft de VVD verkeerd gedaan waardoor de politie uiteindelijk in 2010 zo in de kou kwam te staan? De heer De Graaf zegt dat de minister van Veiligheid en Justitie het beter moet doen, maar het is misschien goed als hij uit eigen ervaring aangeeft wat verkeerd is geweest.

De heer De Graaf (VVD): Hij mag proberen om het beter te doen. Als ik u moet vertellen waar naar mijn idee de VVD heeft gefaald ten aanzien van het beleid voor de politie in de achterliggende twintig jaar, dan sta ik hier nog anderhalf uur. Dat zou ik graag voorkomen.

De heer Kox (SP): Nee, dat hoeft u niet te doen.

De heer De Graaf (VVD): Ik trek de conclusie direct uit wat er het afgelopen jaar gebeurd is.

De heer Kox (SP): U zei dat je voor regeren lef moet hebben, maar voor het voeren van oppositie moet je bijvoorbeeld het lef hebben om de coalitie vragen te stellen. Ik had dat ook graag van u gehoord, maar u was met de heer Werner ergens anders toen ik mijn betoog hield.

De heer De Graaf (VVD): Ik zat daar achter in de zaal, nadat ik drie uur in de auto had gezeten, een kopje koffie te drinken. Ik heb uw hele betoog gehoord.

De heer Kox (SP): Heel fijn, maar ik stel u een vraag. Ik verzoek u niet om anderhalf uur het woord te voeren. Wel vraag ik u of de VVD -- dat is de partij die de afgelopen jaren het meest regeerde -- mede verantwoordelijk is voor het laten ontsporen van de toestand bij de politie. Zo ja, welke les trekt u daaruit voor de minister?

De heer De Graaf (VVD): Elke regeringspartij van de afgelopen twintig jaar heeft een rol gespeeld bij het dakpansgewijs opstapelen van de ene reorganisatie na de andere bij de politie, met alle gevolgen die ik net noemde van dien. De VVD draagt daarvoor dus mede verantwoordelijkheid. Dat is waar.

Ik zei dat het beheer van de Nederlandse politie wordt gecentraliseerd en dat we dus een nationale politie krijgen. Dit vereist een ontvlechting van alle beheertaken uit de 25 regiokorpsen, hetgeen zonder meer als een megaoperatie kan worden aangemerkt. Onwillekeurig doet dit ons terugdenken aan de samenvoeging van de rijks- en de gemeentepolitie in de jaren negentig en de stagnatie die daardoor

jarenlang in het reguliere politiewerk is opgetreden. Te meer zorgen maakt mijn fractie zich dan ook over het voornemen van de regering om parallel aan de centralisering van het beheer de operationele, straks dus de gedeconcentreerde eenheden, namelijk de huidige 25 politieregio's, in te dikken tot tien geografische eenheden. Daarmee staat nagenoeg de gehele politie Nederland op zijn kop, met alle risico's van dien. De dringende vraag aan de regering is dan ook of zij serieus wil overwegen om deze beide operaties niet parallel te schakelen maar om die serie te schakelen, opdat onze politiemensen op straat daarvan zo weinig mogelijk hinder ondervinden. Graag wil ik een reactie van de regering.

Ik maak enkele opmerkingen over het regeerakkoord en gemeenten. Met het regeerakkoord vindt een herinvoering plaats van het "samen de trap op, samen de trap af"-beginsel in de financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten. Bij stijging van de rijksuitgaven stijgt de algemene uitkering uit het Gemeentefonds mee, bij daling daalt die uitkering ook mee. De immense bezuinigingstaakstelling van de regering leidt dus onvermijdelijk tot een forse bezuinigingsnoodzaak voor de gemeenten. Kunnen de gemeentebesturen de te verwachte daling van de algemene uitkering al redelijk voorzien, anders ligt dit voor de doorwerking van de rijksbezuinigingen in de specifieke uitkeringen aan de gemeenten. Dit blijft vooralsnog koffiedik kijken. Niettemin bereiden ook de gemeentebesturen zich reeds voor op de moeilijke jaren die komen gaan, zoals onlangs onder meer bleek in het blad Binnenlands Bestuur, dat een tabel bevatte van de voorgenomen bezuinigingen in de 25 grootste gemeenten van Nederland. Reden voor mijn fractie om dit punt aan te kaarten is, dat de gemeenten als "eerste overheid" en uitvoerders van een nog steeds wassende stroom rijksbeleid op gebieden als werk en inkomen, zorg en welzijn, ook als eersten te maken zullen krijgen met de reacties van de bevolking op de onvermijdelijke verschraling. Onze vraag is dan ook of, en zo ja hoe, de regering denkt de gemeentebesturen in hun frontpositie te kunnen ondersteunen, waar het gaat om overleg, transparantie in besluitvorming en communicatie naar gemeenten en hun inwoners. Dit om te voorkomen dat Rijk en gemeenten tegenover elkaar komen te staan. Verwijzen naar de verantwoordelijkheid van de ander zal immers niet op enig begrip van de burger hoeven te rekenen.

De heer Engels (D66): Het is zeer plezierig dat de goede collega aandacht vraagt voor decentraal bestuur. Dat doet mij deugd.

De heer De Graaf (VVD): Dat verwondert u toch niet?

De heer Engels (D66): Helemaal niet, maar ik wil dat voor de anderen nog wel even gezegd hebben. Anders moet u dat zelf doen en dat staat niet goed. Nu over het gemeentebestuur. U hebt het over het helpen van gemeentebesturen om die nieuwe taken aan te kunnen, financiële opgaven enzovoorts. We

hebben in het regeerakkoord ook passages aangetroffen over bestuurlijke organisatie en een aantal maatregelen in de richting van het lokaal bestuur. Bent u niet met mij van mening dat er te weinig wordt geïnvesteerd in termen van bestuurlijke organisatie in de richting van vergroting van bestuurskracht van gemeenten en vermindering van bestuurlijke drukte? Zou daar ook niet meer inspanning voor nodig zijn?

De heer De Graaf (VVD): Dat ware te wensen, mijnheer Engels. Dat ben ik graag met u eens, waarbij ik overigens tegelijkertijd wil aantekenen dat het ook de gemeenten zelf zijn die daar het nodige aan kunnen doen. Er zijn allerlei mechanismen en mogelijkheden voor gemeenten om zelf aan hun bestuurskracht te werken. Of dat nu een kwestie van samenwerking van gemeenten is of van het overdragen van taken aan een centrumgemeente, we kennen al die varianten. Dat zijn keuzen die gemeentebesturen zelf kunnen maken. Dat zij daarbij op ondersteuning van de regering zouden moeten kunnen rekenen, staat voor mij als een paal boven water, want dat is nodig gelet op de wetgeving die daar soms voor moet worden aangepast. Maar dat eraan moet worden gewerkt, is voor mij volstrekt helder. Dat ben ik met u eens.

Mijn volgende punt betreft onderwijs en onderzoek. De VVD-fractie vraagt dringend aandacht van de regering voor het cruciale belang van kwalitatief hoogwaardig onderwijs en onderzoek, willen wij in ons land kunnen komen tot een kennis economie die onze welvaart ook in de toekomst kan verzekeren. Dit geldt voor de hele onderwijskolom, van basisonderwijs tot en met universitair onderwijs en onderzoek. Het belangrijke terrein van het middelbaar beroepsonderwijs zal ik vandaag niet aansnijden, omdat de Kamer daarover begin volgend jaar nog met de regering komt te spreken.

De voorstellen van de commissie-Veerman voor het hoger onderwijs kunnen op instemming van mijn fractie rekenen. Kernbegrippen als focus door universiteiten en hogescholen, het creëren van topopleidingen, collegegelddifferentiatie, selectie aan de poort en het behouden van het duidelijke oriëntatieverschil tussen universiteiten en hogescholen vormen een goede basis voor een kwaliteitsverbetering van het Nederlands hoger onderwijs. Momenteel is de studie-uitval te hoog, wordt talent te weinig uitgedaagd en is er te weinig flexibiliteit in het huidige systeem om adequaat te reageren op de gevarieerde vraag van studenten en de arbeidsmarkt. Daarbij is het terugdringen van de aantallen langstudeerders een goede zaak, al plaatst mijn fractie een groot vraagteken bij de voorgenomen aanpak van de regering. Een verplichting voor de universiteiten om €6000 te betalen voor elke student die meer dan vijf jaar over zijn studie doet, kan nu juist wel eens de verkeerde prikkel blijken te zijn. Dit heeft alles te maken met het gegeven dat de bekostiging van de hogescholen en universiteiten nu afhankelijk is van het aantal studenten en het tempo waarin zij afstuderen. De commissie-Veerman stelt naar onze

mening terecht dat deze onderwijsinstellingen minder afhankelijk moeten zijn van een systeem dat vooral gebaseerd is op studentenaantallen en veeleer gefinancierd moeten worden op basis van hun profiel en prestaties. Langs die weg kan de kwaliteit van het hoger onderwijs worden verbeterd. Dat zal van de onderwijsinstellingen, maar ook van de regering duidelijke keuzes vragen.

Voorzitter. Ik kom bij het onderwerp cultuur. Het regeerakkoord lijkt een zware claim te gaan leggen op het culturele leven in ons land. Mijn fractie heeft er begrip voor dat ook de cultuursector zal moeten bijdragen aan de onontkoombare bezuinigingen. Maar dat is nog wat anders dan de bijl zetten aan de wortels van onze culturele infrastructuur. Is het immers niet zo, dat ons culturele leven in belangrijke mate het gezicht van onze samenleving bepaalt, zowel hier te lande als in het buitenland? Het opheffen van een orkest moge een eenvoudige maatregel lijken, maar heeft verstrekende gevolgen voor de gehele infrastructuur van muziekonderwijs, orkest-, harmonie- en korendirectie in de regio. En dan heb ik het nog niet over het feit dat de aan de gemeenten doorgegeven bezuinigingen ook op lokaal niveau onvermijdelijk tot een verschraling van het culturele aanbod zullen leiden. Als het de regering erom te doen is, de cultuursector minder afhankelijk te maken van overheids subsidies, dan helpt een verhoging van de btw op de prijs van toegangskaartjes van 6% naar 19% ook niet echt bij een zoektocht naar andere financieringsmogelijkheden. Naar de mening van mijn fractie zal een te rigoureuze ingreep in de cultuursector, naast de zware bezuinigingen op tal van andere sectoren, niet alleen leiden tot lege zalen, maar ook tot een chagrijnige samenleving die veel van haar aantrekkelijkheid zal verliezen.

Mijn fractie kan zich eigenlijk wel vinden in wat de heer Slob van de ChristenUnie tijdens de behandeling van het Belastingplan in de Tweede Kamer heeft gezegd over de btw-verhoging voor podiumkunsten, kunstvoorwerpen en antiek. Wat ons betreft gaan we de klok niet terugdraaien, maar houden we de blik vooruit gericht, rekening houdend met de ontwikkelingen om ons heen. Recente Duitse en Engelse studies bevatten adviezen om te komen tot één uniform btw-tarief, respectievelijk het zo ver mogelijk terugdringen van de toepassing van het verlaagde btw-tarief. Ook de Studiecommissie belastingstelsel heeft in haar startstudie Continuïteit en vernieuwing in april van dit jaar geadviseerd om te komen tot een uniform btw-tarief van 19%.

Een en ander zou inhouden, dat het aandeel van de indirecte belastingen in de belastingmix zal toenemen, waardoor er ruimte ontstaat om de directe belastingen op arbeid te verlagen. Dit verbetert de Nederlandse positie ten opzichte van het buitenland, maakt werken aantrekkelijker en komt werkgevers, ook die in de cultuursector, tegemoet in de loonkosten. Dit moet toch gehoor vinden bij dit kabinet, dat de ambitie heeft uitgesproken om ons land sterker uit de crisis te laten komen.

De heer Noten (PvdA): Ik hoor de heer De Graaf pleiten voor verlaging van de lasten op arbeid, ik bedoel: de belastingdruk op arbeid.

De heer De Graaf (VVD): Als je de indirecte belastingen breder maakt, zou dat in positieve zin consequenties kunnen hebben voor de belastingdruk op de arbeid.

De heer Noten (PvdA): Ik hoor u dat zeggen voor het langetermijnperspectief, kijkend naar de verhoging van het btw-tarief voor de podiumkunsten. Kunt u kort iets zeggen over het kortetermijnperspectief? Kunt u uw oordeel geven over de vraag hoe die gedachte zich verhoudt tot de verlaging van het btw-tarief als het gaat om bouwactiviteiten en het verlagen van de vennootschapsbelasting? Beide verlagingen betekenen dat we kapitaal goedkoper maken in plaats van arbeid. Dat zou u, overigens met mij, toch niet moeten willen.

De heer De Graaf (VVD): Het is een ingewikkeld verhaal. Het gaat over de belastingmix waarin altijd uitzonderingen mogelijk moeten zijn in verband met de actuele situatie van de economie. De voorbeelden die u geeft in de bouw zijn duidelijk maatregelen die genomen zijn om de economie aan te jagen en te voorkomen dat de bouwsector tot stilstand komt, met de nodige honderdduizenden werklozen van dien. Uitzonderingen moeten altijd mogelijk zijn, maar het gaat mij nu om het principe voor de langere termijn. Ik wil graag van de regering horen wat een en ander zou kunnen betekenen voor de aangekondigde maatregelen op de korte termijn. Daarom stel ik deze vraag nu ook. Is het niet handiger om te kijken naar een veel bredere belastingmix, in de zin van een verbreding van de indirecte belastingen, waardoor je de druk op de belastingen voor de arbeid zou kunnen verlagen? Dat is de eerste vraag die ik stel. Er zullen ongetwijfeld nog een aantal andere haakjes aan die paraplu zitten, waar je ook naar moet kijken, maar ik ben geen belastingspecialist en ik wil graag van de regering horen of dit mogelijk een perspectief zou zijn voor de middellange en langere termijn.

De heer Noten (PvdA): Ik erken dat u geen belastingspecialist bent. Dat ben ik ook niet, maar u constateert toch met mij dat een sector waarvan de regering vindt dat die ondernemender moet worden en daardoor minder afhankelijk van subsidie, op exact hetzelfde moment geconfronteerd wordt met een lastenverzwaring van 13%? Dat is toch in die zin niet fair, los van de vraag of je belastingdeskundige bent of niet? En op de langere termijn levert het niets op.

De heer De Graaf (VVD): Maar dat was ook de aanleiding voor mijn vraag. U hebt mij ook horen zeggen dat wij bang zijn voor lege zalen. Ik heb ook gezegd dat de samenleving een stuk minder aantrekkelijk zal worden, omdat we met zijn allen heel chagrijnig worden. Cultuur is namelijk erg belangrijk als tegenhanger van alle moeilijke en

zware ingrijpen die ons overigens te wachten staan. Dat heb ik u net gezegd.

De heer Noten (PvdA): Ja, u schetst inderdaad een heel somber toekomstbeeld en u vraagt de regering om u daarvoor te behoeden. Ik begrijp het.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Precies, exact. Dat is de vraag.

Zoals ik eerder heb geschetst, lijkt er in het denken een beweging te ontstaan richting een uniform btw-tarief. Welke kansen ziet de regering hierop? En hoe kunnen we tot zaken komen? Biedt het vorige week verschenen "green paper" van de Europese Commissie over de toekomst van de btw wellicht concrete aanknopingspunten? Naar ik heb begrepen, zal de staatssecretaris van Financiën in het voorjaar een startbrief aan beide Kamers sturen. Is de regering bereid in deze startbrief nader in te gaan op de door mij genoemde punten?

Dan heb ik nog een enkele opmerking over mobiliteit. Het verbeteren van de mobiliteit is één van de speerpunten van de regering. Dat is een goede keuze, dunkt ons, omdat deze keuze direct verband houdt met het bevorderen van de economische ontwikkeling. Veel punten spreken ons aan: meer wegcapaciteit, de mogelijkheid van nieuwe tolwegen en het permanent openen van de extra stroken aan de linker- of de rechterzijde van de rijbaan. Ik heb het vanmorgen nog meegemaakt. Het laatste zal een einde maken aan veel ergernis bij automobilisten.

Ook de introductie van een meer gedifferentieerd stelsel van maximumsnelheden en het verder versnellen van procedures heeft onze instemming. Maar we hebben wel een zorg: worden de files de komende jaren niet juist langer? Immers, er zijn onvermijdelijk veel wegwerkzaamheden, het prijsmechanisme wordt niet gebruikt, er wordt fors bezuinigd op openbaar vervoer en de economie trekt hopelijk verder aan. Het openbaar vervoer moet onzes inziens een kwaliteitsslag maken, juist om een alternatief te kunnen bieden aan de automobilist. Blijft dit doel bereikbaar, ondanks de bezuinigingen op het openbaar vervoer? Graag een reactie van de regering.

Dan nog een paar opmerkingen over energie en CO₂. De EU 2020-strategie bevat een vertaling van de ambities van de Unie op energiegebied in de zogeheten 20-20-20-doelstellingen: 20% energie-efficiëntie, 20% minder CO₂ en 20% meer duurzame energie in 2020 ten opzichte van 1990. Het regeerakkoord kent met betrekking tot duurzame energie een doelstelling van 14%. Telt dit op bij de stand van 6% nu, tot 20%, of is hier sprake van een neerwaartse bijstelling, zowel ten opzichte van de Europese doelstelling, als ten opzichte van de doelstelling van het vorige kabinet? Graag een reactie van de regering.

De daling van CO₂-uitstoot is nog weinig spectaculair, zeker als we daar de economische crisis bij in ogenschouw nemen. Momenteel staat de opslag van CO₂ weer in het middelpunt van de belangstelling door de casus Barendrecht. Als de

uitstoot van CO₂ niet minder wordt, moeten we de doelstellingen zien te halen door andere toepassingen en oplossingen te verzinnen. Zijn er, behalve het gebruik voor het oppompen van gas, nog andere toepassingen van CO₂ denkbaar en realiseerbaar? Een van de oplossingen is CCS -- carbon capture and storage -- een techniek waarbij CO₂ niet wordt uitgestoten maar na afvang en transport wordt opgeslagen in lege gasvelden of zoutkoepels. De aandacht richt zich momenteel erg op de opslag. Voordat er kan worden opgeslagen, moet er wel eerst worden afgevangen. Is dit technisch gezien al mogelijk en op welke termijn realiseerbaar?

"Opslag van CO₂ kan ondergronds plaatsvinden met inachtneming van strenge veiligheidsnormen en lokaal draagvlak", aldus het regeerakkoord.

De regering koppelt bovendien opslag van CO₂ aan het verlenen van de vergunning voor de bouw van een nieuwe kerncentrale, twee onderwerpen waarbij op zijn zachtst gezegd draagvlak niet bij voorbaat is verzekerd. Hoe denkt de regering dit draagvlak te creëren bij provincies, gemeenten en burgers? Het gaat immers, zoals zo vaak bij veiligheid, niet alleen om de feitelijke risico's, maar vooral ook om de perceptie van die risico's door de burger. Gaarne krijg ik ook op deze vragen antwoord van de regering.

Voorzitter. Ik rond af. De VVD maakt zich al geruime tijd sterk voor flexibilisering van de arbeid. De toekomstige welvaart hangt in grote mate af van de bereidheid van burgers om meer en langer te gaan werken en van de ondernemers om die burgers meer en langer te laten werken. Daarom streeft de VVD naar een eigentijds ontslagrecht en een latere ingangsleeftijd voor de AOW. Mijn fractie betreurt het dat deze punten tijdens de coalitieonderhandelingen niet zijn gehonoreerd, maar vertrouwt erop dat de discussie over deze thema's zal worden voortgezet. Kansen zien wij in de aanpak van de regering om zoveel mogelijk mensen van een uitkeringssituatie naar een, zo nodig aangepaste, reguliere baan te helpen. Voor wat betreft de pensioenproblematiek dringt mijn fractie aan op duidelijkheid op korte termijn door het vaststellen van beleid op lange termijn.

Voorzitter. Moeilijke tijden vergen moeilijke beslissingen. De VVD-fractie steunt de regering daarbij, maar vraagt de regering wel met nadruk om het zicht op de langere termijn te behouden en waar mogelijk het no-regretprincipe zorgvuldig te hanteren.

De heer Schuurman (ChristenUnie): De heer De Graaf heeft aan het begin van zijn betoog drie principes genoemd van het liberalisme. Vervolgens valt mij op in zijn beschouwing dat hij niet op de breed maatschappelijk gedragen kritiek op het liberalisme ingaat dat op het ogenblik, hoe je het ook wendt of keert, zij het in de vorm van het neoliberalisme, als oorzaak wordt gezien van de financieel-economische crisis en alle overige crises, dus de grondstoffencrisis, de voedselcrisis en de klimaatcrisis, die daarmee samenhangen. Als oorzaak wordt het neoliberalisme aangewezen. Het

valt mij op dat de liberale stroming in Nederland nauwelijks aan de analyse van de vele vormen van crises een bijdrage levert. Dat valt mij op in de bijdrage van de heer De Graaf en het valt mij ook op bij dit kabinet. Ik zal er later in mijn bijdrage nog op ingaan. Ik ben benieuwd hoe de heer De Graaf aankijkt tegen de economisch-technische ontwikkelingen in wereldverband in relatie tot milieu, klimaat, voedsel, grondstoffen en energie. Is het waar wat vele commentaren terecht zeggen, namelijk dat duurzaam beleid bij dit kabinet bijna tot nul gereduceerd is?

De heer De Graaf (VVD): Dat laatste weiger ik te erkennen, want welk kabinet dan ook zou geen knip voor de neus waard zijn als het duurzaamheid zou verwaarlozen. Dus ook dit kabinet zal daar ernstig rekening mee moeten houden. Dit kabinet stelt alles in het werk om ervoor te zorgen dat dit land goed door deze financieel-economische crisis heen komt. Dat is zijn primaire doelstelling. Dat heb ik ook aan het begin van mijn betoog gezegd, mijnheer Schuurman. Als je niet in dat kader met elkaar redeneert, ook vandaag, heb je geen oog voor de primaire belangen van ons land. Als we dat niet doen met zijn allen, brengen we de toekomst van onze kinderen in gevaar. Dat is mijn eerste antwoord. Dan de vraag waarom ik niet dieper inga op de liberale opvattingen over de wereldcrisis van vandaag. Dat doe ik niet om de doodeenvoudige reden dat ik geen zin heb om alle criticasters van het neoliberalisme na te spreken en ik er al helemaal geen zin in heb om mijn tijd hier te verdienen met een college liberale politiek. Dat laat ik graag in eerste instantie aan de bewindslieden over. Dan laat ik vervolgens wel horen of ik het daarmee eens ben of dat ik daar enige kanttekeningen bij plaats. College geven is niet mijn gewoonte. Van mij is gevraagd om een bijdrage te leveren aan de algemene politieke beschouwingen. Ik heb een aantal zorgen kenbaar gemaakt en op tafel gelegd, waarvoor ik aandacht vraag van deze regering. Ik wil gaarne een keer met u in debat, mijnheer Schuurman, over liberalisme en de wereldcrisis.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Mijnheer de voorzitter. Ik twijfel niet aan de intenties van de heer De Graaf op het punt van het beste voor hebben met de toekomstige generaties. Het moest er nog bijkomen dat wij die intenties van elkaar in twijfel trokken. Het gaat er mij om of de bestaande ontwikkeling die garantie feitelijk kan bieden. Het valt mij op dat er zoveel problemen zijn waar de heer De Graaf helemaal aan voorbijgaat. Ik denk aan de voedselcrisis en de grondstoffencrisis. Hij heeft even de klimaatcrisis en de energiecrisis genoemd, maar die maken geen integraal onderdeel uit van zijn betoog. Met het oog op de toekomst zeg ik juist dat wij op een keerpunt staan. Wij zouden veel creatiever en innovatiever moeten zijn in wetenschap, technologie en economie, juist met het oog op die toekomst. Als wij doorgaan op de huidige voet, dan schuiven wij de problemen van de vele crises door naar een toekomstige generatie.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. Ik voel met de heer Schuurman mee. Hij weet dat een woordvoerder in de paar minuten die hem gegund zijn, keuzes moet maken. Ik heb die in dit geval gericht op het regeerakkoord en de zaken die op korte termijn aan ons worden voorgelegd, ook in de wetenschap dat er nog veel gelegenheden komen om met de vakministers over de zaken te praten waarover hij heeft gesproken. Ik doel dan op de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de minister van Buitenlandse Zaken in relatie tot duurzaamheid in de wereld en bestrijding van de armoede. Die gelegenheden zijn al vastgelegd. Wij komen daarover te spreken met elkaar. In het debat over de effectiviteit van ontwikkelings samenwerking zullen wij ons zeker niet onbetuigd laten. Wij zullen onze mening daarover ongezoeten geven. Ik hoop dat wij daarvoor dan de gelegenheid hebben.

De heer Kox (SP): Voorzitter. Collega De Graaf geeft geen college over liberalisme en dat is begrijpelijk. Het was wel fijn dat hij herinnerde aan de roots van het liberalisme en dat hij niet op het neo-liberalisme terugviel maar wat verder terug ging. Per slot van rekening zijn wij socialisten ontstaan uit de liberalen. Mijn collega Van Raak zei wel: socialisten zijn liberalen die het begrepen hebben. Dat is echter iets voor een college later. Een ding is evenwel zeker, namelijk dat de oude liberalen waarnaar de heer De Graaf verwees, veel meer waren dan economische liberalen. Het waren liberalen die over grote zaken nadachten. In dat verband vind ik dat hij één vraag in de beperkte tijd onderbelicht heeft gelaten. Hoe kan een liberale partij in regerings- en coalitieverband samenwerken met een partij die, zoals ik in mijn bijdrage heb gezegd, systematisch en doelbewust grote groepen mensen beledigt, vernedert en discrimineert? Ik begrijp dat de VVD het doet en daarvoor hoeft de heer De Graaf zich niet te verexcuseren. Hij moet mij echter uitleggen hoe een liberaal dat doet met een partij die in heel veel kenmerken precies het tegenovergestelde is van een liberale partij. Ik zou het fijn vinden als de heer De Graaf daarop in zou gaan.

De heer De Graaf (VVD): De heer Kox refereert terecht aan het feit dat ik ben begonnen met het opsommen van onze liberale beginselen. Ik deed dat niet voor niets. Het beslaat ongeveer één kantje en ik stel het hem graag ter beschikking. Ik heb lang nagedacht over de manier waarop ik het zou opschrijven. In dat deel is te lezen hoe wij ons opstellen ten aanzien van de voorstellen waarmee dit kabinet komt. Wij werken met heel veel plezier samen met het CDA. Het is gewoon een feit dat wij de parlementaire steun op belangrijke onderdelen van het beleid nodig hebben van de PVV om door deze crisis te kunnen komen. Het regeerakkoord is daarop primair gericht. De regering moet de kans krijgen om met concrete voorstellen te komen. Nogmaals, op het punt van de opvattingen van de PVV over het onderwerp dat gedurende de gehele algemene beschouwingen langskomt, heb ik met vreugde geconstateerd dat de regeringspartijen

menen dat het gaat om een agreement to disagree. Ik houd mij daaraan vast. I disagree also. Dat heb ik willen aangeven met het opsommen van de uitgangspunten van het liberalisme.

*N

De heer Thissen (GroenLinks): Voorzitter. "Alleen als je geld hebt, is de vrijheid niet duur." Dat zingt en speelt Het Klein Orkest in het prachtige lied Over de Muur. "Maar wat is nou die vrijheid, zonder huis zonder baan, zoveel mensen die amper kunnen bestaan." Onder andere door het motto en de inhoud van het regeerakkoord van het kabinet-Rutte I, Vrijheid en Verantwoordelijkheid, moest ik aan dit lied denken.

21 jaar geleden viel de Muur. De vreugde was groot, het optimisme en de hoop waren ongeëvenaard. Er zouden definitief andere tijden komen. Niet alleen door de Wende maar ook door de gunstigere economie dachten we dat alles beter zou worden. We schroomden niet om taken die tot dan toe van ons allemaal waren, over te laten aan de markt en te vertrouwen op het zelfregulerend vermogen van die markt. Zolang ieder mens zich maar aanpaste aan de voortdurend veranderende vraag, zou iedereen mee kunnen doen in de race naar boven, naar meer. Maar waar zijn we nu, 21 jaar later? In de ergste financiële en economische crisis sinds de jaren dertig. Ook de voedselcrisis heeft de wereld scherper verdeeld in rijk en arm en de milieu- en energieproblemen hangen als een donkere wolk boven ons hoofd, al lijken weinigen te willen of kunnen bevatten wat nu nodig is om op de langere termijn het leven op aarde draaglijk te houden.

In dit tijdsgewricht van crises -- ik heb slechts elf minuten, dus vergeef me dat ik het wat eenvoudig stel -- treedt dit nieuwe kabinet aan. Veel Westerse overheden zitten in grote financiële moeilijkheden en heel veel burgers zijn ongerust. Zaken die tot voor kort zekerheden waren -- banen, banken, pensioenen -- zijn weg. Voor de oplossing daarvan staat dit kabinet-Rutte. Het kabinet vraagt grote offers. Ik ga ervan uit dat Nederlanders bereid zijn om opofferingen te doen als ze snappen waarvoor zij die maken en met welke anderen zij die opofferingen maken. Er is kortom een bindend verhaal nodig om iedereen achter die plannen te krijgen. Maar waar is het verhaal? Naar welk Nederland is dit kabinet onderweg, en op basis van welke probleemanalyse? Waar is bijvoorbeeld de relatie tussen de oorzaak van de crisis, de miljarden staatssteun aan de banken, en de oplossing dat de minstvermogenden, het milieu en de Derde Wereld, de rekening betalen? U en ik voelen het vrijwel niet in onze portemonnee en bedrijven ook niet. Over welke vrijheid en verantwoordelijkheid hebben we het overigens? Over mijn vrijheid om niks bij te dragen aan de rekening die dit kabinet de burgers presenteert? Over de verantwoordelijkheid van de minst draagkrachtigen om die rekening wel te betalen? Hebben de leden van het kabinet zichzelf die vraag ook gesteld? Wat kost het mij? Of behandelen we hier weer kabinetsplannen zonder dat we ze zelf vanuit ons eigen burgerperspectief

en vanuit de samenleving beoordelen en zonder dat we een relatie leggen tussen het systeem van rijksbeleid en de leefwerelden van mensen?

Het kabinet vraagt ons te geloven in zijn plannen; het vraagt ons te zien dat het regeerakkoord wel degelijk uitgaat van hervormingen; het vraagt mij om te geloven dat niet alleen rechts Nederland zijn vingers aflijkt bij het beleid en de voornemens. Ik blijf het kabinet echter namens mijn fractie vragen stellen. Bij wie komt de rekening terecht? Op basis van welke analyse rechtvaardigt het kabinet dat? Welke samenleving heeft dit kabinet daarbij voor ogen? Bij wie komt de rekening terecht van de netto bezuinigingen van 7,4 mld. op de sociale zekerheid en de zorg? Ik noem maar eens wat mensen. De mensen die een steuntje in de rug nodig hebben bij het zoeken naar werk; heeft een van de leden van het kabinet ooit een werkcoach nodig gehad om weer aan de slag te komen? De groeiende groep mensen die via schuldhulpverlening uit zijn financiële sores probeert te komen. De jonggehandicapten en mensen in de sociale werkvoorziening die graag willen werken, maar voor wie geen arbeidsplaatsen beschikbaar zijn, of meer zijn. De zwakbegaafden die door verlaging van het IQ-criterium geen passende hulp meer kunnen krijgen.

De mensen in de bijstand die €1000 netto inkomen inleveren op termijn; waarom zij wel en ik niet? De mensen die minder zorgtoeslag gaan krijgen waardoor ze nog moeilijker de sterk gestegen zorgpremies, het gestegen eigen risico en de gestegen eigen bijdragen kunnen betalen. Wie weet nog dat de zorgtoeslag bedoeld is om mensen in staat te stellen om de marktconforme zorgpremie te betalen? Die koppeling wordt nu vier jaar na invoering losgelaten. Dit kabinet spreekt er schande van dat inmiddels 70% van de bevolking is aangewezen op de zorgtoeslag: het mes erin. Het is echter niet hun schuld dat zij de zorgpremie niet kunnen betalen. Mensen, waaronder veel ouderen, die hun woonlasten zien stijgen door bezuinigingen op de huurtoeslag. Ook zij betalen mee. Ik merk het niet en het kabinet ook niet. Ik mag als grootste gotspe in de hoogste belastingschijf de totale rente en kosten van mijn hypotheek blijven aftrekken. Ouderen met een onvolledige AOW, die zijn aangewezen op aanvullende bijstand en die de prijsstijgingen niet meer gecompenseerd krijgen. Zijn dit andere ouderen dan mijn en de ouders van de leden van het kabinet? Wat hebben ze misdaan, behalve dertig jaar geleden ons vieze werk opknappen en de economie draaiende houden? Migrant; aan de ene kant roepen wij dat zij "hard nodig zijn voor de economie" en aan de andere kant mogen zij het zelf uitzoeken en betalen om in te burgeren, terwijl ze juist veel behoefte hebben aan ondersteuning omdat daaruit het welkom blijkt. Hoe kun je nog integreren als de belangrijkste voorwaarde, je welkom voelen, er niet meer is?

Ik ben nog talrijke mensen vergeten. Ze zijn voorbeelden. Wat is het verhaal tegen deze mensen? Hoe legt het kabinet hen uit dat zij wel en wij niet hoeven te betalen? Wat is de analyse? Als ik maar geld weghaal bij mensen die het

gezamenlijke vangnet nodig hebben, gaan ze wel weg uit dat vangnet? Ik snap het niet. Het mensbeeld van het kabinet is in de kern positief, maar helaas ook eenzijdig.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. Ik zit al bijna acht jaar in dit prachtige huis en hoor deze verhalen ook al acht jaar. Ik vind de insteek van de heer Thissen altijd zo defaitistisch, in de zin van: er zijn nu eenmaal werklozen, er zijn nu eenmaal gehandicapten en er zijn nu eenmaal mensen die in de WSW zitten. De heer Thissen noemt allerlei groeperingen die er zogenaamd beter van worden. Hij gaat ervan uit dat die er altijd zullen blijven, in dezelfde aantallen zelfs. Ik hoorde de heer Noten becijferen dat de bezuiniging gedeeld door 300.000 €5000 kost per uitkeringstrekker. Dan denk ik: dat is zo, als het zo blijft. De bedoeling is echter juist dat wij die mensen allemaal helpen om te gaan werken en op eigen benen te kunnen staan. Dat zal een positief effect hebben. Dat betekent dat mensen er uiteindelijk ook op middellange termijn en misschien wat langere termijn beter van kunnen worden. Ik verwacht juist van uw partij wat meer optimisme.

De heer Thissen (GroenLinks): Ik ben hartstikke optimistisch als het gaat om mensen die meer nodig hebben om mee te kunnen doen, te ondersteunen. Dit kabinet legt de rekening daarvoor echter bij de mensen zelf onder het motto dat als zij een prikkel voelen in hun portemonnee, zij beter hun best gaan doen om op de arbeidsmarkt te komen. Mijn ervaring in deze Senaat sinds 2004, maar ook in mijn maatschappelijke betrokkenheid bij onder andere het Kwaliteitsinstituut Nederlandse Gemeenten en in mijn wethoudersbestaan is echter dat het resultaat veel beter is als mensen een overheid ontmoeten die nabij is in hun streven om uit te gaan van hun talent, hoe kwetsbaar dat soms ook is. Een nabije overheid die hen niet laat betalen maar die ervoor zorgt dat er een uitnodigende samenleving is. Nu wordt de rekening gelegd bij de mensen die al in die kwetsbare positie zitten. Ik deel de passie met deze premier, en dat weet hij als geen ander, om mensen niet gevangen te houden in sociale voorzieningen. Het is echter niet de bedoeling dat de sociale voorzieningen worden versmald en vermagerd terwijl er niets wordt gedaan aan het creëren van een ontvangende samenleving. Daar gaat het om. Dat is de crux.

Het kabinet stelt dat iedereen op de trampoline kan stappen en kan springen naar succes. Is er dan ook geregeld dat er altijd werkgevers in de circustent klaar staan, niet alleen in de nok maar ook naast de trampoline, om al deze naar succes springende mensen op te nemen in een betekenisvolle baan? Meedoen, emanciperen en inburgeren kan niet alleen op de soms frêle schouders rusten van het individu maar betekent ook een appel op de gehele gemeenschap van mensen om een uitnodigend gebaar te maken. Of werkt dit kabinet vooral aan een stoer imago van hard optreden en mensen het zelf uit laten zoeken? Hervormingen regel je niet met één pennenstreek

in de Trêveszaal. Je verandert niet in één dag de balans tussen ondersteuning en eigen verantwoordelijkheid, de wederkerigheid tussen overheid en burger. Daar moet je aan werken, zodat mensen die verantwoordelijkheid ook echt kunnen gaan dragen. Anders wordt eigen verantwoordelijkheid ineens eigen schuld.

Ook buiten de zorg en de sociale zekerheid wordt flink betaald. De natuur, het milieu en het landschap zijn in de plannen van het kabinet een grootbetaler aan de crisis. Subsidies aan natuur- en milieuorganisaties worden geschrapt. Ze zijn blijkbaar te lastig geweest bij de aanleg van asphalt. Investerings om de klimaatcrisis aan te pakken, zijn bovendien ver te zoeken. Het kabinet vergroent helemaal niets. We kunnen ons de komende veertig jaar onafhankelijk maken van fossiele brandstoffen en overstappen op een compleet groene energiehuishouding, maar Wijffels constateert dat het huidige kabinetsbeleid in de verste verte niet voldoet aan wat nodig is: ambitie en consistentie. De GroenLinks-fractie vraagt zich af naar welke duurzame toekomst het kabinet met zijn botte snoeischaar op weg is?

Het kabinet bouwt botweg de robuuste zones in de ecologische hoofdstructuur af. In welk soort Nederland past dit? In ruil daarvoor zinspeelt minister Verhagen van EL&I op nieuwe kerncentrales. Groenlinks ging ooit de verkiezingen in onder de leus Knokken voor wat kwetsbaar is. Het blijkt harder nodig dan ooit.

Ook de armsten in de Derde Wereld betalen mee aan onze crisis. Er wordt snoeihard bezuinigd op de internationale ontwikkelingssamenwerking. Betekent dat het definitieve afscheid van het rentmeesterschap? Zo vraag ik aan het CDA. Allerlei initiatieven in het zuiden van de wereld zullen het zonder onze solidariteit moeten doen en de hulp die we van overheidswege nog geven, heeft het nationaal eigenbelang als uitgangspunt. Ons economisch beleid is naar binnen gericht, terwijl onze economie voor 70% afhankelijk is van Europa en de rest van de wereld. Navelstaren als zijnswijze van Nederland in de internationale gemeenschap.

En de verbeelding, die betaalt ook, zij het heel selectief. Hoe hard de Schreeuw ook klinkt, er wordt een hoge prijs betaald voor de toegankelijkheid van kunsten en cultuur.

Ik constateerde al dat wij, zoals wij hier zitten, niet of nauwelijks betalen. Ook de banken betalen niet. De bonuscultuur mag gewoon doorgaan. Als we Europa niet hadden, had ING gewoon een paar miljard aan nota bene de aandeelhouders uitgekeerd in plaats van aan de schatkist wat ons toekwam terugbetaald.

Wat er bezuinigd wordt, is haast altijd definitief. Wat er aan sociale zekerheid, natuur en milieu of cultuur in de komende jaren afgaat, komt er niet meer bij. En welke rijkdom krijgen we hiervoor, naast natuurlijk de neoliberale wensdroom, terug? Ik geef een voorbeeld: 500 animal cops. In welk groter verhaal passen deze dierenpolitieagenten als er voor de bestrijding van vrouwenhandel in Nederland ongeveer 250 politiefunctionarissen beschikbaar zijn en 70 voor de aanpak van kinderporno? Het aantal

opsporingsambtenaren dat zich bezighoudt met gevaarlijke arbeidsomstandigheden of ontduiking van wettelijk geregelde arbeidsvoorwaarden ligt rond de 280. Waar zijn de verhoudingen? Wat is het verhaal, niet alleen om de ernstige gevolgen van de crisis op te lossen, maar ook om herhaling te voorkomen? Vanuit welke waarden handelen we? Neemt u de verantwoordelijkheid voor eerder gemaakte fouten, bijvoorbeeld te weinig toezicht op het bankwezen? Eist u verantwoordelijk handelen van de mensen die de touwtjes in handen hebben op de markt om te voorkomen dat de rekening nog een keer zo gemakkelijk kan worden doorgeschoven van de markt naar de overheid? Neemt u verantwoordelijkheid voor de wereld van morgen door maatregelen te nemen die ons leren, met milieuvriendelijke energie om te gaan? Neemt u verantwoordelijkheid voor de wereld van morgen door iedereen, ook diegenen die de haastige wereld niet zo makkelijk bijbenen, in staat te stellen, een zelfstandig, waardig en betekenisvol bestaan te leiden? Naar welke samenleving bent u onderweg? Dat vraag ik mij ernstig af. Ik zie geen toekomstbeeld, waarin uw losse maatregelen passen. Ik zie geen uitleg, geen analyse, waarin mensen meegenomen kunnen worden. Naar welke samenleving neemt u mij, mijn zonen van 20 en 23, mijn schoonmoeder van 80, mijn langdurig werkloze buurman van 53 en mijn psychisch gehandicapte kennis met nu nog als basis een Wajong-uitkering mee? En kunt u ons uitleggen, niet in koele cijfers, maar in een verhaal of een analyse, hoe uw maatregelen en de offers die u van sommigen wel en van anderen niet vraagt, hierin passen, en waarom? Wat betekent vrijheid voor mijn werkloze buurman? Wat bedoelt u met verantwoordelijkheid voor mijn kennis in de Wajong? Ik mis het verhaal dat het Klein Orkest en haar zin "Alleen als je geld hebt is de vrijheid niet duur" uit mijn hoofd kan wegnemen.

Iedereen snakt naar dat verhaal. Juist in deze tijden hebben we staatslieden nodig die over generaties heen durven te kijken, beslissingen durven te nemen die duurzaam zijn en het beste uitwerken op de lange termijn. We hebben staatslieden nodig die kunnen uitleggen waarom ze dat doen, hoon trotseren en dus niet zwichten voor de electorale verleiding van het volgende jaar. We hebben politici nodig die beseffen dat ze onderdeel zijn van de beeldvorming waarop de kiezers hun behoeften baseren. En die die vicieuze cirkel bewust doorbreken. Omdat het landsbelang belangrijker is dan individuele populariteit.

We hebben een premier nodig die niet alleen de 1,5 miljoen kiezers van de PVV niet in de kou laat staan, die niet alleen beleid voert waarbij rechts Nederland zijn vingers kan aflikken. Of is dat de prijs die ik moet betalen? Hij is ook mijn premier, die van mijn collega's in de GroenLinks-fractie en van ons allemaal hier. Hij moet ook beleid voeren dat de 4,5 miljoen kiezers van PvdA, SP, D66, GroenLinks, ChristenUnie en Partij voor de Dieren kan binden in een nieuw verhaal voor dit land.

Ik rond af. Dit kabinet is in de relatie tot de Eerste Kamer een echt minderheidskabinet. Mijn

fractie heeft stevige kritiek op het gepresenteerde regeerakkoord. Maar elk voorstel dat wij goed vinden en verdedigbaar in de evenwichtige aanpak van de crisis, en elk voorstel voor een perspectiefvolle en duurzame samenleving zullen we op zijn merites bekijken, vanuit een positieve grondhouding. Wij willen oprecht bijdragen aan een onverdeeld land en een samenleving waarin iedereen die hier woont en leeft zich van waarde weet en van betekenis.

Ik keer terug naar de Berlijnse Muur die Oost en West bijeenbracht, omdat die geslecht werd. Welke muren slecht u, mijnheer Rutte, om verbinding te maken? Het land snakt naar de zo noodzakelijke verbinding. Mensen zien daar halsreikend naar uit en verlangen er sterk naar, net zoals naar een verhaal en een visie die binden. Wij wensen minister-president Rutte en zijn ploeg veel sterkte, wijsheid en moed om de verbindingen te maken waar kloven nog steeds dominant zijn.

*N

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voorzitter. In zijn eindverslag van 7 oktober jl. heeft informateur Opstelten op zijn wijze de positie van de Eerste Kamer in ons staatsbestel onderstreept: als medewetgever en controleur is de Eerste Kamer een "chambre de réflexion". Het lijkt er op dat hij daarmee op een politieke wijze het politieke karakter van deze Kamer naar de achtergrond schuift, zo niet ontkent, overigens geheel in strijd met haar geschiedenis. De kabinetscrises na "de nacht van Wiegel" en "de avond van Van Thijn" liggen ons nog vers in het geheugen. Overigens zou de Eerste Kamer ook in een eventueel overleg met een informateur zich niet binden aan een regeerakkoord. Maar mogelijke problemen met een minderheidskabinet, waarvoor in de Eerste Kamer geen meerderheid is, hadden besproken kunnen worden.

Een minderheidskabinet behoeft op zich geen bezwaar te zijn om het land goed te kunnen besturen. Met het huidige minderheidskabinet zijn daarover echter vragen te stellen vanwege de gekozen grondslag om tot meerderheidssteun in de Tweede Kamer te komen. Op 30 juli jl. kwamen de coalitiepartijen met de PVV tot een overeenkomst op basis van "agree to disagree". Dit betreft een fundamenteel grondrecht, namelijk de vrijheid van godsdienst. Wat de één als godsdienst beschouwt, beoordeelt de ander als een te bestrijden politieke en soms wel gewelddadige ideologie. De PVV gedooft het minderheidskabinet, maar het minderheidskabinet gedooft ook de visie van de PVV. In elk geval heeft het kabinet zich afhankelijk gemaakt van een partij die duidelijk het grondrecht van godsdienstvrijheid niet voor alle religies aanvaardt. Daarmee is er twijfel ontstaan of het kabinet ervoor waakt dat minderheden hun klassieke grondrechten voldoende kunnen beleven en uitleven. Het is met name de taak van de Eerste Kamer, het kabinet te vragen om zich daarover te verantwoorden.

De heer Werner (CDA): De heer Schuurman raakt hier toch een betrekkelijk gevoelig punt. Hij spreekt over twijfel of het kabinet er wel voor zal waken dat minderheden hun klassieke grondrechten voldoende kunnen beleven en uitleven. Zou hij mij kunnen zeggen uit wat in het regeerakkoord dit blijkt?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voorzitter. Ik heb zo-even per interruptie al gezegd -- ik had eigenlijk niet anders verwacht dan dat het kabinet dit met woorden ontkent -- dat mij in de opstelling van het kabinet tot nu toe is opgevallen dat het de duidelijke standpunten van de PVV die in strijd zijn met de Grondwet -- daarover zijn wij het samen wel eens, lijkt mij -- alleen maar onderkend heeft, maar geen enkele positieve daad heeft gesteld.

De heer Werner (CDA): U zegt: het kabinet beleeft dat in woorden. Kunt u een daad van het kabinet noemen waardoor u eraan twijfelt dat de grondrechten worden waargemaakt?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Laat ik maar heel eerlijk zijn. Het kabinet had vrij snel initiatieven kunnen nemen om er met de bevolkingsgroep die het aangaat, over te praten. Dat is niet gebeurd. Men spreekt met woorden en laat concrete daden achterwege. Overigens ben ik het met u eens dat het vreemd zou zijn als het kabinet het in woorden niet met u en mij eens was, maar het gaat mij om zijn daden tegenover de partij waarvan het zich afhankelijk heeft gemaakt, terwijl die in haar programma duidelijk maatregelen voorstelt die in strijd zijn met de vrijheid van godsdienst.

Het is met name de taak van de Eerste Kamer, het kabinet te vragen om zich daarover te verantwoorden. De belangrijkste vraag die beantwoord moet worden, is of het kabinet zich afhankelijk mag maken van een partij die een fundamenteel grondrecht met een andere dan de gangbare interpretatie buiten werking stelt. Als dat, om een willekeurig voorbeeld te noemen, met het jodendom was gebeurd, dan zou de wereld, zeer terecht, te klein zijn. Welk verschil is er dan in staatsrechtelijk opzicht inzake de islam als godsdienst? In principe is dat verschil er voor de wet niet. Ik krijg hierover graag een verantwoording van de minister-president.

De gedoogconstructie is een riskant experiment dat staatsrechtelijk, moreel en politiek vele vragen oproept, zo niet moreel en politiek verwerpelijk is, zoals onze CDA-collega Van de Beeten recentelijk zei. Het kabinet voelt zelf ook wel nattigheid. Niet voor niets heeft het kabinet besloten zich vooral in het internationale verkeer nader te verklaren en uitleg te geven van de situatie. Iets wat vanzelfsprekend zou moeten zijn, namelijk de garantie van godsdienstvrijheid, moet al worden toegelicht. Daaruit blijkt dat we op dit punt met een mank kabinet te maken hebben.

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Het staat de heer Schuurman natuurlijk vrij om hier uitspraken van een collega-fractielid aan te halen, maar het is vrij ongebruikelijk, want we praten hier toch

eigenlijk liever over fractiestandpunten. Ik wil de heer Schuurman in ieder geval wel duidelijk te kennen geven dat onze fractie unaniem is in haar standpunt over het regeerakkoord en ten aanzien van deze regering. Ook is zij unaniem over het verwerpelijke van een aantal opvattingen van de PVV.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. De heer Schuurman heeft het nu voor de tweede keer gezegd. Hij vergelijkt de islam in dit geval met de joodse geloofsovertuiging. Hij zegt dat Nederland te klein zou zijn geweest als de PVV daarover zou hebben gesproken zoals zij doet over de islam. Waarom de joodse geloofsovertuiging erbij gehaald en niet de vergelijking gemaakt tussen islam en christendom, zijn eigen geloof?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Daarover ga ik het zo hebben, als u het goed vindt.

Dit is ernstig, omdat de geschiedenis ons leert dat miskenning van godsdiensten en levensovertuigingen tot grote spanningen en zelfs geweld kan leiden. We kunnen daarbij denken aan de spanningen tussen jodendom en christendom, tussen jodendom en nationaalsocialisme en tussen christendom en islam en aan het verzet tegen religies in de publieke ruimte op grond van seculiere levensovertuigingen enzovoort. Geen enkele godsdienst is in de praktijk vrij gebleken van gewelddadige uitingen, die terecht door overheden bestreden dienen te worden. Maar ook het tolereren dat een gedoogpartij bij de formatie van een kabinet het grondrecht van godsdienstvrijheid of levensbeschouwelijke overtuigingen niet voor een bepaalde religie aanvaardt, is mijns inziens een gevaarlijke zaak. En dat zeg ik, die als christen overtuigd is van de in religieus opzicht niet te overbruggen kloof tussen het christendom en de islam. Ik hoop dan ook dat mijn opkomen voor de godsdienstvrijheid als onverdacht wordt gewaardeerd. Het geeft geen pas, burgervrijheden en zeker de vrijheid van godsdienst in de waagschaal te stellen. Hoe kan de minister-president elke twijfel wegnemen? Door in dit opzicht met vuur te spelen? Hoe kan hij ons ervan overtuigen dat dit kabinet juist opkomt voor de rechten en vrijheden van alle religies en levensovertuigingen? Daarbij moet het niet alleen bij woorden blijven, maar zouden we graag positieve daden zien tegenover concrete programapunten van de PVV. Die zijn namelijk uiting van het niet aanvaarden van de godsdienstvrijheid. Indien daarover bij ons twijfel blijft bestaan, zullen we in tweede termijn een motie indienen.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter, nog een keer. Ik heb daarnet in mijn eigen bijdrage aangegeven, dat er sprake is van een agreement to disagree. Niets is zo duidelijk uitgesproken door dit kabinet als dat punt. Wij verschillen met de PVV van mening, juist over dit punt. De heer Schuurman heeft het over de vrijheid van godsdienst, maar in een eerdere interruptie heb ik al gezegd dat niet alleen de vrijheid van godsdienst een grondrecht is,

maar ook de vrijheid van meningsuiting. U wilt toch niet zeggen dat u de vrijheid van meningsuiting van, in dit geval, de PVV wil inperken? Dat zou ik mij haast niet kunnen voorstellen, want grondrechten zijn wat dat betreft van een gelijke kwaliteit. Dat weet u net zo goed als ik. U bent ook al veel langer lid van deze Kamer dan ik.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Dat zegt u helemaal terecht. Daar heb ik het dus ook niet over. Het gaat mij er alleen om dat wij het principe van "agree to disagree" in allerlei concrete beslissingen, hier en nu, in het bedrijfsleven of in een vereniging, toepassen om met elkaar een weg te kunnen gaan. Hier gaat het om een regering van een land, om een fundament van een kabinet. Met betrekking tot dat fundament wordt dit principe van "agree to disagree" gebruikt. Ik ben van mening dat dit principe daarvoor juist niet geldt.

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Nog een keer. De heer Schuurman is toch ook de mening toegedaan dat er geen enkele aanwijzing is van het feit dat de regering die hier zit, de vrijheid van godsdienst niet ten volle zal waarmaken?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Mijnheer de voorzitter. Daar gaat het helemaal niet om.

De heer Werner (CDA): Waar gaat het dan wel om?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Het gaat erom dat men geaccepteerd heeft dat men zich afhankelijk maakt van een partij die een fundamenteel grondrecht niet meer als zodanig ziet, maar als een politieke ideologie. Zij heeft daarbij programmapunten die vervolgens ook zijn terug te vinden in het regeerakkoord. Let u er maar op. Waarom zou iedereen spreken over dat asiel- en immigratiebeleid dat in strijd is met internationale verdragen enzovoorts? Juist omdat die internationale verdragen de nadruk geven aan de rechten van de mens en het grondrecht van vrijheid van godsdienst.

De heer Noten (PvdA): Is de heer Schuurman het met mij eens dat de vergelijking met en het gebruik van het begrip vrijheid van meningsuiting in deze discussie in feite ongepast is? Ik meen echt ongepast -- mijnheer Schuurman, ik hoor daar graag uw wijze woorden over -- omdat vrijheid van meningsuiting in principe inmiddels een taalfenomeen is. Het gaat om burgers die de vrijheid hebben om hun mening te uiten. Staat daar niet de plicht van de overheid tegenover om die vrijheid van de burgers te erkennen en daar ook als zodanig naar te handelen? Dat betekent dat de overheid niet de vrijheid heeft om de vrijheid van haar burgers van meningsuiting of van geloof op welke wijze dan ook te beknotten. Ofte wel het gaat hier echt om de rol van de overheid die het verkeer tussen burgers als zodanig dient te bewaken. Mijnheer Schuurman, u zit hier heel wat langer dan ik, maar is dit niet de kern van de discussie?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik ben wel erg blij dat deze zaak hier zo fundamenteel aan de orde komt, want het zit mij, zoals u allemaal wel merkt, erg hoog. Ik ben inderdaad van mening dat het hier om de inhoud van een fundamenteel grondrecht gaat en niet om de inhoud van een ander fundamenteel grondrecht dat er ook is en dat ik voluit erken. Het is eigenlijk wel bijzonder merkwaardig dat de buitenwereld, het buitenland voortdurend zegt: wat is dat voor een constructie daar in Nederland? Ik denk alleen maar aan Time Magazine met dat grote artikel over Nederland als tolerant land, met nu een intolerante koers. Dat is toch niet uit de lucht gegrepen? De mensen zijn toch niet buiten de tijd als ze zoiets schrijven? U zou kunnen zeggen: kabinet, steunt u Schuurman in zijn oproep om met concrete daden te komen om die concrete programmavoorsstellen van de PVV op geen enkele manier te incorporeren in uw beleid, want die programmavoorsstellen van de PVV zijn gebaseerd op het feit dat ze niet met een religie te maken hebben.

In reactie op de opmerking van de heer De Graaf wijs ik erop dat wij in het verleden meer dan eens spanningen in de cultuur rondom religies hebben gehad. Verschillende mensen in mijn achterban menen dat ook het christendom op het ogenblik behoorlijk onder druk staat. Dat is in vele landen het geval. Als wij hier niet ronduit uitkomen voor de godsdienstvrijheid, heeft een Nederlands kabinet steeds minder wapens in handen om de christenen die in andere landen op grote schaal vervolgd worden, te hulp te komen. Dat is de diepste intentie.

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Het is altijd een beetje vervelend en misschien ook een beetje onheus om over een partij en haar opvattingen te praten als zij niet aanwezig is, maar goed, het staat u vrij om dat te doen. Het is echter toch vervelend. Wilt u zo ver gaan dat de ChristenUnie geen zaken doet met de PVV in de Tweede Kamer? Steunt zij niet samen met de PVV beleidsvoorstellen of dient zij niet samen met de PVV moties of amendementen in? Hoe ver gaat u in uw principiële opstelling? Of vindt u eigenlijk dat de PVV überhaupt niet in de Tweede Kamer thuishoort?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voorzitter. Dat laatste doet er totaal niet toe. De kiezers hebben kunnen stemmen op een lijst van de PVV en de PVV zit in de Tweede Kamer. De kritiek die u in mijn richting uit, is ook de kritiek die de minister van Binnenlandse Zaken, de heer Donner, voor de televisie ten beste gaf. Hij zei: we werken al zo lang samen met de PVV in de Tweede Kamer, met moties en met amendementen. De volgende stap was: waarom zouden we niet als kabinet met zo'n PVV kunnen samenwerken? Ik moet zeggen dat de vergelijking van geen kant klopt, want een motie of een amendement wordt opgesteld in het parlement in niet door de regering en is van dit moment en niet voor morgen. Het gaat hier om de grondslag van een regering die continuïteit waarborgt. Moties en amendementen zijn we morgen vergeten, maar we zijn vandaag niet vergeten dat 30 juli die

overeenkomst, agree to disagree, gesloten werd, dat daarmee een fundament werd gelegd voor een kabinet dat zich hier nu presenteert en dat nog lange uitwerking zal hebben. Dat is met moties en amendementen niet het geval. Het gaat hier niet om het parlement, maar om het kabinet, de regering, die garant moet staan voor onze fundamentele grondrechten.

De heer Kox (SP): Zegeningen tellen is volgens mij meer katholiek dan protestant, maar zou er een zegening te tellen zijn in wat collega Werner hier zojuist zei? Namens zijn unanieme fractie -- hij wil ook graag als zodanig aangesproken worden -- benadrukte hij dat zijn fractie een aantal opvattingen van de PVV verwerpelijk vindt. Is niet het probleem dat in het gedoogakkoord de zin staat die Fred de Graaf aanhaalde, namelijk "agree to disagree"? Dat staat er natuurlijk om diplomatieke redenen. Als daar had gestaan wat beide fracties vinden -- wij vinden de opvattingen van de PVV over de islam verwerpelijk -- dan waren we het met zijn allen eens geweest. Kunnen we dus niet constateren dat er eigenlijk, ondanks die diplomatieke tekst in het gedoogakkoord, staat dat alle partijen die in dit huis zijn vertegenwoordigd, het verwerpelijk vinden wat de PVV over de islam zegt, en dat dit alleen kan omdat de constructie gevonden is dat de PVV de islam geen religie vindt maar een ideologie? Daar mag je van alles over zeggen, tot en met: stuur miljoenen moslims het land uit, laat er geen een meer in, het is een achterlijk geloof, het is racistisch en het boek lijkt op Mein Kampf. Die constructie is alleen bedacht om de PVV binnen te houden, maar kunnen we niet constateren dat dit huis unaniem van mening is dat de PVV op dat punt een verwerpelijke opvatting heeft? Zou dat een zegening zijn die we kunnen tellen?

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik zou graag willen dat er zo'n uitspraak zou komen, mijnheer Kox. Neemt u daartoe het initiatief, zou ik zeggen.

Aan het adres van de heer Werner wil ik een omissie rechtzetten. Het betreft zijn beroep op een collega uit zijn fractie. Ik voelde zelf ook nattigheid. Ik heb het aan hem voorgelegd en hij had geen bezwaar. Dat is mijn eerlijke reactie; ik houd ook niet van spelletjes. Ik dacht: zal ik het nu wel zeggen? Het staat in een recentelijk verschenen boek, zoals de heer Werner weet.

De heer Werner (CDA): Ik heb er ook geen bezwaar tegen dat de heer Van de Beeten er in een boek iets over heeft gezegd. Ik wilde alleen zeggen dat ik, als u het mij had gevraagd, ook geen bezwaar zou hebben gehad. Ik had er dan echter wel bij gezegd wat ons fractiestandpunt is.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Maar dat hebt u vanmorgen duidelijk uit de doeken gedaan; dat hoef ik natuurlijk niet te bevestigen

De voorzitter: Ik verzoek u, uw betoog te vervolgen.

**

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voordat ik op een ander onderwerp overstap, wil ik graag benadrukken dat de ChristenUnie scherp de uitdagingen ziet waarvoor de islam ons plaatst. Overigens moet me wel van het hart dat de vele afspraken in het regeerakkoord inzake migratie- en asielbeleid voor een zeer groot deel niet mogelijk zijn, tenzij Nederland uit de EU zou stappen. Dat zeggen vele deskundigen. Waarom hebben VVD en CDA deze schijnoplossingen geaccepteerd? Is dat moreel en politiek aanvaardbaar?

In de regeringsverklaring wordt voortdurend over de crisis gesproken, daarmee doelend op de financieel-economische crisis. In de alom bekende analyses van deze crisis wordt de beschuldigende vinger veel uitgestoken naar het neoliberalisme. Het lijkt er op dat het kabinet zich niet bekommert om de oorzaken van de crisis, maar haar wil oplossen met middelen, methoden en processen die de crisis zelf hebben veroorzaakt. Het is in dit licht dan ook begrijpelijk dat het kabinet de samenhang met en de oorzaak van andere crises, zoals de milieucrisis, de klimaatcrisis, de energiecrisis, de voedsel- en grondstoffencrisis en de watercrisis geen aandacht geeft. De achtergrond van al deze crises zien wij in het individualistisch materialisme, dat weliswaar zeer flexibel is in het vinden van nieuwe wegen om oude doelstellingen te bereiken, maar dat niettemin, zeker op den duur, schadelijk is voor mens, samenleving en ecologie.

Vanzelfsprekend wijzen allerlei beleidsvoornemens om meer duurzaamheid te bevorderen in de goede richting, maar het kabinet neemt geen initiatieven om de groeiende duurzaamheid in een code vast te leggen en die duurzaamheid integraal te toetsen, zodat we zouden kunnen constateren of er echte voortgang wordt gemaakt met de politiek van duurzaamheid. Sommige commentatoren zeggen zelfs dat dit kabinet vrijwel alle ambities op het gebied van duurzaamheid terugschroeft. Het kabinet schuift de steeds groter wordende problemen daarmee door naar de volgende generatie. We zouden juist met het oog op toenemende duurzaamheid de richting moeten kiezen van een integrale ontwikkeling en vernieuwing in wetenschap, technologie en economie die dienstbaar is aan het leven in de breedste zin van het woord: oog hebben voor individuele mensen dichtbij en veraf, de samenlevingsverbanden, het dierenrijk, het plantenrijk, natuur en milieu. Dat brengt eenheid en samenhang in de politiek van duurzaamheid.

Als dat zou gebeuren gaan we ook de ongebreidelde hebzucht van het individualistisch materialisme te lijf, bestrijden we de grond van alle crises door aandacht te vragen voor de morele crisis en komen we met kracht op voor inhoudsvol rentmeesterschap. Niets van dat alles vinden we in de regeringsverklaring en in het regeerakkoord. Het tegendeel is het geval. Ik noem het op de helling zetten van staand natuurbeleid, het wegvallen van de voordelen van het investeren in groenfondsen, minder aandacht voor duurzame landbouw in de vorm van hooggekwalificeerde biologische landbouw en het opheffen van het ministerie van landbouw. Wij zijn benieuwd naar een reflectieve

reactie van de minister-president op deze beschouwing over duurzaamheid.

Daarmee samenhangend kunnen we constateren dat het sociale gezicht van dit kabinet ontbreekt. Door de invloed van de PVV wordt wel het ouderenbeleid overeind gehouden, maar voor het overige is dit kabinet in sociaal opzicht liberaal. De zwakkeren in de samenleving zullen behoorlijk moeten inleveren. Omwille van de tijd zal ik niet de voorbeelden noemen die al door anderen zijn genoemd. Het kabinet legt de nadruk bij de eigen verantwoordelijkheid van mensen en daar is op zichzelf niets mis mee, maar degenen die de verantwoordelijkheid niet kunnen dragen, worden het kind van de rekening. Die mensen hebben blijvend steun nodig. Dat is een eis van solidariteit, een beginsel dat, naast het beginsel van rentmeesterschap, niet wordt gemist in de stukken van dit kabinet.

Als we niets doen op termijn aan de hypotheekrenteaftrek, niets doen aan de bonusregeling in het bedrijfsleven, waaronder de bankwereld, niet een tijdelijke extra belasting voor welgestelden invoeren en de rekening neerleggen bij de meest kwetsbaren, dan is dat schrikken. Daarom stel ik deze vraag: van de onderkant van de samenleving worden offers gevraagd. Hoe groot zijn die offers nu werkelijk van de bovenkant? En staan ze in een goede, rechtvaardige verhouding? Wij zien dat graag door de minister-president uitgedrukt in cijfers.

Ik stel nog een slotvraag: in de inleiding van het regeerakkoord lees ik: "Het kabinet wil op tal van terreinen orde op zaken stellen en ..." -- nu komt het -- "... de balans tussen rechten en plichten herstellen". Wat die rechten -- het zijn er vele -- zijn, weten we. Maar wat zijn die vele plichten?

Voorzitter, vanwege de beperkte tijd heb ik maar een klein aantal onderwerpen kunnen bespreken. Ter geruststelling: net als bij een normaal kabinet zijn er genoeg maatregelen die we van harte en graag steunen. Voor het komende jaar wensen we de regering als geheel en elk lid afzonderlijk de bereidheid en de vastberadenheid om in wijsheid recht, gerechtigheid en maatschappelijke vrede onder Gods zegen te bevorderen.

*N

De heer Holdijk (SGP): Voorzitter. Bij deze eerste presentatie van dit kabinet in deze Kamer wil ik slechts heel kort bij het verleden stilstaan. Wat ons bij de verkiezingscampagne opviel, was onder andere dat normen, waarden en ethiek nauwelijks aan bod kwamen. De economie leek voor de meeste partijen het hoofdthema te zijn. Politiek is echter meer en iets anders dan bevordering van de economische groei, de welvaart, de werkgelegenheid en sociale zekerheid. Het is ook meer dan het zorgvuldige beheer van de staatshuishouding, al is dat wel een absolute randvoorwaarde voor het bestaan als onafhankelijke staat. Dat is in Europa recentelijk wel duidelijk geworden. Deze fixatie op het

materiële wrekt zich bijvoorbeeld bij de plannen tot verhoging van de pensioenleeftijd. Hooggespannen verwachtingen komen niet uit. Is de oorzaak van verzet niet dat voor velen het pensioen geworden is wat voorheen het hiernamaals was? Het is de tijd geworden van genieten, van leuke dingen doen, van vakantie. In de plaats van het perspectief op het hiernamaals, de opstanding, is het zwitserlevengevoel gekomen. Dat verklaart wellicht iets van de emotie, die bij deze discussie een rol speelt. Wordt er -- is het gevoel wellicht -- zo niet een stuk "hemel op aarde" afgekaapt? Het grote verschil is of men het leven als dienst ziet of in het teken de zelfontplooiing plaatst.

Voor ons zit, na 127 dagen informatie en formatie, een bijzonder meerderheidskabinet. Het kabinet heeft het vertrouwen van de Tweede Kamer totdat het tegendeel mocht blijken. De informateur heeft het ontbreken van een meerderheid in deze Kamer niet kunnen oplossen. De aanstaande Provinciale Statenverkiezingen zullen uitwijzen hoe de verhoudingen daarna liggen. Wat onze fractie betreft, is het de bestendige lijn om geen enkel kabinet als zodanig te steunen of te gedogen. Wij gaan er daarbij zonder meer van uit dat de VVD en het CDA nooit zullen accepteren dat de rechtsstaat in zijn huidige vorm wordt aangetast.

Een vraag aan het kabinet is of het dualisme wellicht nieuwe kansen krijgt. De oppositie zal immers veel ruimte worden gegund. Schuilt er niet een grote waarheid in de stelling van James Surowiecki dat de beste collectieve besluiten het product zijn van meningsverschillen en strijd en niet van consensus of compromissen?

Het kabinet heeft blijk gegeven van dadendrang en daadkracht. Geen 100 dagentour als bij het laatste kabinet-Balkenende, dat daarmee in mijn ogen zondigde tegen een van de belangrijkste wetten in de politiek: geef binnen 100 dagen je visitekaartje af. "Wacht op onze daden", riep de minister-president met zijn verre voorganger Thorbecke. Wij zullen die daden -- niet zijn woorden, maar zijn daden -- beoordelen aan de hand van onze eigen uitgangspunten, daarbij beseffend dat het schip van staat zich meestal maar een weinig en ook nog langzaam laat bijsturen. Dat geldt zeker voor coalitieregeringen in een land van politieke minderheden. De kabinetten-Balkenende waren helaas de meest instabiele kabinetten uit de naoorlogse periode. Dat wensen wij dit kabinet en onszelf niet toe.

"Vrijheid en verantwoordelijkheid" is het motto van het regeerakkoord. Het is een motto waarin zowel CDA'ers als VVD'ers zich zullen kunnen vinden. Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn in mijn ogen twee kanten van dezelfde medaille. Vrijheid kreeg al bij de Grieken nooit absolute trekken; altijd diende men verantwoordelijkheid te nemen voor zijn handelen. Dat geldt ook voor christenen, zij het dat voor hen nog een extra dimensie, de verantwoordelijkheid tegenover God, in het geding is. Vrijheid is geen onbedreigd bezit, als zij niet gepaard gaat met onderscheiden, gespreide verantwoordelijkheid. De staat moet niet met macht een meerderheidsmoraal

willen afdwingen. Vrijheid is niet slechts een aangelegenheid van het individu maar evenzeer van gemeenschappen. Christelijke politiek zal de vrijheid en ruimte voor onderscheiden minderheden binnen de context van de huidige rechtsstaat, in de zin van een door het recht beperkte macht van de staat, verdedigen, daarbij beseffend dat ongelijkheid niet hetzelfde is als onrecht, maar wel tot onrecht kan verworden.

Vrijheid vraagt om zelfdiscipline, waaronder financiële zelfbeheersing en begrotingsdiscipline. Politiek heeft altijd de neiging om te kiezen voor de weg van de minste weerstand. In tijden van crises wordt geroepen om nieuwe strenge regels, maar als de zaken niet op de oude voet kunnen doorgaan, wordt er dikwijls met de regels gemarchandeerd. Het cruciale probleem bij de onderscheiden crises is dat het kwaad en daarmee de eigen verantwoordelijkheid buiten haakjes wordt geplaatst. Het kwaad staat niet buiten de mens. Individuele verantwoordelijkheid zal desalniettemin gepaard moeten gaan met institutionele platforms.

Wij hebben altijd een principiële beperking van de taak van de staat voorgestaan ter wille van de vrijheid. In zoverre kunnen wij de liberalen de hand geven. Liberalen, althans libertijnen, willen echter geen invloed van godsdienst op het publieke leven. Zij propageren hun eigen geloof, dat gebaseerd is op de waarden van de Verlichting. Dat kan leiden tot gebrek aan tolerantie ten opzichte van diegenen die menen dat godsdienst niet verstopt kan worden in de privésfeer. Naar onze opvatting gaat het echter niet goed met de Nederlandse en westerse cultuur als die geen transcendente verankering meer heeft en daardoor zomaar tot intolerantie jegens bijvoorbeeld orthodoxe christenen, maar ook anderen, kan leiden.

De minister-president refereerde in de Tweede Kamer aan Cort van der Linden. Hij zal zich ongetwijfeld herinneren op welke wijze door zijn kabinet het recht van de christelijke minderheid werd onderkend en gehonoreerd met de invoering van de onderwijsvrijheid.

Ik kom terug op het liberale standpunt. Een liberaal staat kort gezegd voor een drietal punten. Ten eerste staat een liberaal voor de vrijheid van de burger als belangrijkste doel van de politieke orde en daarom voor een krachtige staat die is toegerust met het geweldsmonopolie. Ten tweede staat een liberaal voor een democratische en rechtsstatelijke politieke orde, waarbij de bedoeling van de democratie is de bescherming van het verschil, van de macht en de tegenmacht, een macht gebonden aan het recht. Ten derde staat een liberaal voor een economische orde die moet dienen om de eigendom te beschermen en contracten te garanderen. Een herstel van waarden, waarvoor de vorige minister-president zich bij uitstek heeft ingezet, begint niet bij de staat, maar bij het individu via opvoeding, onderwijs, kerk en maatschappelijke verbanden. Dat begint niet bij de staat, ook niet via subsidies en niet door regel op regel en controle op controle te stapelen. Een politiek van goede bedoelingen kan zeer onbedoelde gevolgen opleveren. Machiavelli heeft

ons al geleerd dat moraal en politiek in twee afzonderlijke, zij het op een ingewikkelde wijze met elkaar vervlochten, domeinen ondergebracht moeten worden. De staat is er niet voor "de verbetering" van de mensen maar voor het reguleren van hun uiterlijk gedrag. Kant maakte al het onderscheid tussen de "moreel goede mens" en de "goede burger". De staat moet niet proberen mensen beter te maken, wat niet betekent dat mensen niet moreel verantwoord behoren te handelen noch dat de overheid immoreel zou mogen handelen.

Deze opmerkingen maak ik, omdat ik mij af en toe veel zorgen maak over de mogelijke gewetens- en gelijkheidsdwang die in onze samenleving dreigt op te treden. Het kabinet wil de burger tot bondgenoot maken en dat klinkt op zichzelf sympathiek. Er moet echter evenzeer afstand blijven tussen de politiek en de burger, zulks ter wille van de vrijheid. Die afstand tussen burger en politiek wordt gesymboliseerd door de wet, als brug tussenbeide. Hetzelfde geldt voor de constitutie en de politieke instituties. Men kan harmonie of consensus tussen staat en burgers begeren, maar er moet niet worden vergeten dat democratie gekenmerkt wordt door pluraliteit, verschillen en strijd. Daarom bestaat ook de machtscheiding. Mensen kunnen verwantschap ervaren en bondgenootschappen sluiten, maar de staat moet zich richten op de publieke belangen, allereerst het belang van de publieke veiligheid, en op de positie van de mens als staatsburger. In de private ruimte, de ruimte waarmee de overheid geen bemoeienis moet hebben, moet ook de verscheidenheid van godsdienst en moraal worden gerespecteerd. In de private ruimte moet geen gelijkheidsdwang optreden.

Bij de laatste algemene politieke beschouwingen in deze Kamer, die van 2008, stond de kredietcrisis in het middelpunt. De crisis was geen natuurramp, maar was toe te schrijven aan wanbeleid. Die crisis is vandaag niet voorbij; veel banken zijn op dit moment alleen gezond dankzij beloften van de overheid. Zijn de problemen daarmee echter opgelost of alleen vooruitgeschoven? De politiek is intussen onderdeel geworden van de financiële crisis. Dat geldt eveneens voor de schulden crisis van een aantal overheden in de eurozone. Schuldeisers van landen, schuldeisers die zelf geen risico lopen, lijken een onbeheersbaar risico.

De heer Koffeman (PvdD): Ik heb een vraag over de bankencrisis voor de heer Holdijk. Is hij met mij van mening dat banken die gekozen hebben voor de reële economie, zoals Triodos Bank, ASN Bank en een aantal andere groenfinanciers, ernstig getroffen worden door het feit dat de groenfinanciering afgeschaft wordt door dit kabinet? Alle andere vormen van speculatie met alle fiscale voordelen van dien, zoals beleggen in scheepvaart-cv's, worden echter in stand gelaten. De heer Holdijk is bezorgd over het feit dat de verkeerde keuzes van banken mede hebben geleid tot de crisis waarin wij zijn ondergedompeld. Is hij daarom ook van mening dat de groenfinanciering overeind

moet blijven en dat vormen van bankieren die tot de crisis hebben geleid, eerder aangepakt moeten worden in het geval van bezuinigingen?

De heer Holdijk (SGP): Ik begrijp de vraag en ik hoop dat ik in staat ben om deze te beantwoorden. Ik wil niet alles op de banken afschuiven. Ik heb niet voor niets met nadruk betoogd dat vrijwel iedereen op z'n eigen wijze verantwoordelijkheid draagt voor de crisis. Dat begint bij particuliere beleggers. Beleggers hebben te weinig onderscheid gemaakt tussen beleggingen die niet alleen financieel maar ook in een ander opzicht, op grond van andere belangen, betekenis hebben en waardevol zijn. Dat kan ertoe leiden dat je over groenfondsen anders denkt dan over willekeurige andere beleggingen. Daarbij doel ik niet specifiek op het voorbeeld dat de heer Koffeman zo-even noemde.

De heer Koffeman (PvdD): Mijnheer Holdijk, stel dat de overheid ingrijpt in het bankwezen, bijvoorbeeld door de groenfinanciering af te schaffen of in ieder geval ernstig te versoberen. Is dat niet eerder het straffen van goed gedrag, terwijl andere banken ruim baan krijgen? Kan men op uw steun rekenen als er wordt gevraagd de bezuinigingen op groenfondsen te herbezielen?

De heer Holdijk (SGP): Dat laatst is wellicht mogelijk, maar ik weet niet of daarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen banken. Bij mijn weten hebben heel veel banken zich bewogen op het terrein van groenfondsen, niet alleen de banken die de heer Koffeman met name genoemd heeft. Ik kan niet overzien of daarbij een onderscheid gemaakt kan worden.

De heer Koffeman (PvdD): Bent u het wel met mij eens dat ook bij andere banken, de Rabobank of welke bank dan ook, de groenfondsen bij het uitstek het deel van banken waren waarin gekozen werd voor de reële economie en niet voor allerlei fiduciaire vormen van beleggen? Bent u het ermee eens dat die takken van banken onze steun verdienen?

De heer Holdijk (SGP): Dat is iets om over na te denken.

Ik sprak over schuldeisers van de staat; schuldeisers die zelf geen risico lopen en hopen dat andere overheden bijspringen als het ze te warm onder de voeten. Die schuldeisers vormen in mijn ogen een onbeheersbaar risico. De vraag is bovendien waar het redden van landen ophoudt. Wordt het, gezien de miljarden aan garantiestellingen, niet tijd om te erkennen dat overheden over moeten gaan tot het afbouwen daarvan? Wij spreken echter nog steeds over het uitbreiden daarvan. Door het af te bouwen, weet iedereen weer dat risico nemen ook risico lopen is. Valt ook dat niet onder verantwoordelijkheid?

Het kabinet heeft besloten tot aanzienlijke bezuinigingen. Ik neem aan dat die tijdelijk bedoeld zijn. De grootste bezuinigingen zijn aangekondigd bij zowel de overheid zelf als in de sociale

zekerheid. De vraag is echter hoe hard die bezuinigingen zullen blijken. Ze zullen namelijk veel weerstand oproepen, soms gegronde weerstand. Zonder enorme economische opleving is het de vraag of de regering de opgave weet te realiseren. Het CPB meende dat de beoogde bezuinigingen "ambitieuze" waren. Is dat wellicht een eufemisme voor "onhaalbaar"?

Omwille van de tijd laat ik een aantal ontwikkelingen op het punt van de overheidsschuld even buiten beschouwing. Datzelfde geldt voor de gevolgen voor de inflatie van de onconventionele monetaire stimuleringsmaatregelen die de centrale banken van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk hebben genomen.

Veel kwalen worden aan "het kapitalisme" en de markt geweten, maar de genoemde crises laten zien dat overheden het niet beter doen dan de markt. Wij nemen het niet op voor welk "-isme" ook, ook niet voor het kapitalisme, het neokapitalisme of hoe het wordt genoemd. Een goede werking van de markt vergt stevig staatsoptreden tegen monopolies, misbruik en negatieve effecten die de markt zelf niet kan compenseren. De zwakste partij dreigt altijd de dupe te worden. Men is niet automatisch sociaal als men zich maar tegen marktwerking keert. De doorgesloten verzorgingsstaat is niet alleen financieel maar ook moreel problematisch, want de overheid schaadt daarmee de zelfredzaamheid.

Het punt van het immigratiebeleid laat ik in zoverre rusten dat ik alleen vraag hoeveel tijd het kabinet nodig denkt te hebben om Europese beperkingen die daaraan gesteld worden, te veranderen.

Vanwege de verantwoordelijkheid voor de problemen en beslissingen waarvoor dit kabinet zich geplaatst zal weten, mag u zich gesteund weten door de wetenschap dat velen, ook wij, u wijsheid toewensen en om kracht en Gods zegen voor u bidden.

*N

De heer Engels (D66): Voorzitter. Graag wil ik namens de D66-fractie beginnen met een gelukwens aan het nieuwe kabinet en een welkom aan alle bewindslieden. Zij zullen in het verloop van mijn betoog merken dat wij grote aarzelingen hebben bij de samenstelling en het beleid van de coalitie, maar wij gunnen de bewindslieden de blijdschap over hun succes.

De formule van een kabinet met gedoogsteun van één coalitiepartner die geen ministers levert, is niet eerder op deze manier beproefd. Op het initiatief en het motief voor deze variant is in de regeringsverklaring echter niet teruggekomen. Als ik het goed gehoord heb, bleef de premier steken in het bedanken van alle informateurs en zijn voorganger. Uit een oogpunt van politieke verantwoordelijkheid is dat een ernstig gebrek. Tijdens het formatieproces bestaat voor het handelen van staatshoofd en informateurs slechts een beperkte ministeriële verantwoordelijkheid. Wij legitimeren om die reden staatsrechtelijk achteraf de kabinetsformatie,

doordat de nieuwe minister-president in de regeringsverklaring de politieke verantwoordelijkheid neemt voor de gehele formatie. Daarmee krijgt ook de democratische legitimatie van het kabinet vorm. Mijn eerste vraag aan de minister-president is dan ook waarom hij in de Tweede Kamer niet uitdrukkelijk de verantwoording voor de formatie heeft genomen. Voor deze verantwoording bestond gezien de bijzondere grondslag en ontstaanswijze van het kabinet een meer dan normale reden. De centrale vraag was immers: waarom deze coalitie en waarom blijft de PVV buiten het kabinet? In dat licht vraag ik de minister-president hier vandaag alsnog formeel en inhoudelijk verantwoording af te leggen over het verloop en de uitkomst van de formatie.

Ook overigens verliep deze kabinetsformatie opvallend rommelig. De vaste procedure bleek toch niet zo vast dat de verleiding om daar op bepaalde momenten met machtspolitieke zevenmijlslaarzen doorheen te lopen kon worden weerstaan. Het is voor de D66-fractie van tweeën één: ofwel de Tweede Kamer neemt zelf de regie in handen ofwel wij vallen terug op de vaste procedure. Het in de loop van het gekozen klassieke formatieproces tussendoor afwijkende paden gaan bewandelen, zoals het zonder informateur onderhandelen of strategiewijzigingen via de media communiceren voordat het staatshoofd is geïnformeerd, is dan niet correct en op zijn minst onhoffelijk. En het is al helemaal niet chique als dit wordt gevolgd door kritiek op de rol van het staatshoofd. Graag vraag ik de minister-president om een reactie op dit punt.

Deze coalitie leek voor velen aanvankelijk ondenkbaar. Maar met de wijsheid van nu lijkt het er eerder op dat het niet alleen voor de PVV, maar ook voor VVD en CDA de voorkeursvariant was. Voor de PVV om de simpele reden dat de vrijzinnige en progressieve partijen niet aan de macht mochten komen, voor de VVD en het CDA omdat dat de enige route naar de op voorhand gewenste politieke samenwerking was. Alle bewegingen tijdens de formatie waren blijkbaar op deze uitkomst gericht. Tegenbewegingen vanuit de VVD werden gesmoord in radiostilte en tegenbewegingen vanuit het CDA werden al worstelend en zo nodig hardhandig weggepoetst.

Maar wat is nu het resultaat? Denken VVD en CDA nu echt dat het in de PVV samengebalde maatschappelijke ongenoegen en de daarop gebaseerde opportunistische, populistische, demagogische en revanchistische politiek en ook de weinig hoogstaande omgangsvormen niet naar hen zullen uitstralen? Hoe liberaal is een VVD die zich associeert met een partij die geen respect heeft voor de universele menselijke waardigheid en de vrijheid van een selectieve groep burgers beknot? Hoe christelijk is een CDA dat de morele en politieke ondeugdelijkheid accepteert van de opvatting dat de islam, kennelijk anders dan het christendom, geen godsdienst maar een ideologie is? Zijn rechtsstaat en grondrechtenbescherming voor het CDA inderdaad niet meer dan de waarborging van de vrijheid van godsdienst en de vrijheid van bijzonder onderwijs? Is dit eigen

minderheidsbelang de ultieme drijfveer om ten koste van alles te willen regeren?

Mijn fractie heeft dit alles met vreugdeloosheid gadeslagen. Die is niet weggenomen door sussende geluiden uit de gelederen van VVD en CDA, dat coalitievorming met Wilders de PVV zou matigen, dat dit de enige weg zou zijn om een brug te slaan naar de 1,5 miljoen PVV-stemmers en dat iedereen in de wereld zal begrijpen dat VVD en CDA samen in een fatsoenlijk kabinet regeren en dat het verbale geweld van de PVV van buiten het kabinet niet met hen geassocieerd zal worden. Hoe politiek naïef kun je zijn? Wij zien inmiddels scherp dat de PW in deze coalitie de dienst uitmaakt en voor zichzelf bovendien de ruimte heeft geschapen om ongehinderd het eigen geluid te kunnen laten horen. Voor mijn fractie is er maar één conclusie: soms is het maar goed om geen deel van een coalitie uit te maken. Op dit punt vraag ik de minister-president tot hoever het kabinet uitspraken van de heer Wilders, die de grenzen van politieke en maatschappelijke behoorlijkheid overschrijden, zal gedogen.

Er is veel gezegd en geschreven over de aard van dit kabinet. Wat de D66-fractie betreft is dit een gewoon parlementair meerderheidskabinet. Het rust in de Tweede Kamer op een door drie coalitiefracties gevormde meerderheid. Een bijzonder kenmerk is alleen dat een van de drie fracties geen bewindsliden levert. Anders dan VVD en CDA denken, leidt dat echter niet tot inkapseling van de PW, maar heeft de heer Wilders VVD en CDA in een wurggreep genomen. Niet de PVV gedooft het kabinet, maar VVD en CDA moeten Wilders gedogen. Vrijheid voor de PVV, verantwoordelijkheid voor VVD en CDA, dat is de politieke werkelijkheid.

De meerderheidsmarge is bovendien erg smal. In de Tweede Kamer kan het kabinet slechts steunen op een meerderheid van één zetel. Dat hoeft niet op voorhand een probleem te zijn: de VVD zal de eigen premier niet wegsturen en over een mogelijke verdeeldheid binnen de CDA-fractie hoeft men zich weinig illusies te maken. Die zal in de bekende christendemocratische traditie van zo nodig geforceerde eenheid worden opgelost. De risico's voor de stabiliteit van de coalitie liggen bij de PVV, waar de dubbelzinnigheid van de eigen en publieke moraal bij een aantal fractieleden inmiddels bizarre vormen aanneemt. Hoe deze ontwikkeling binnen de coalitie wordt benaderd, is exemplarisch voor de verkrampde positie waarin VVD en CDA zich vanaf het begin hebben gemanoeuvreerd. Zij roepen om het hardst dat zij zich niet bemoeien met een interne partij-aangelegenheid, maar er komt een dag dat zij niet meer kunnen doen alsof hun neus bloedt. Kan de minister-president aangeven op welk moment of in welke situatie hij uit een oogpunt van stabiliteit en continuïteit van de coalitie c.q. het kabinet denkt dat vanuit VVD en/of CDA een interventie richting PVV geboden zal zijn?

In zijn eindverslag van 13 september heeft informateur Tjeenk Willink aangegeven dat de positie en de rol van de Eerste Kamer van belang

zijn bij het verdere onderzoek naar de totstandkoming van dit kabinet. Hij verwees daarbij naar de opmerkingen die de voorzitter van de Eerste Kamer daarover desgevraagd had gemaakt. Van betekenis in dat verband is de genoemde controlerende rol van de Eerste Kamer, vanwege de voor dat doel grondwettelijk toegekende controlerende bevoegdheden, gekoppeld aan de grondwettelijk verankerde ministeriële verantwoordelijkheid en de daarmee verbonden ongeschreven staatsrechtelijke vertrouwensregel. Het is in deze context dat negen van de elf fractievoorzitters aan de toenmalige informateur Opstelten bij brief hebben gevraagd in het onderzoek naar een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal de positie van de Eerste Kamer nadrukkelijk te betrekken.

Onze brief had een hulpvaardige intentie, het was een bijdrage aan staatsrechtelijke bewustwording. Toch is het wonderlijk dat de informateur de vraag naar een vruchtbare samenwerking met de Eerste Kamer slechts beantwoordt met een verwijzing naar de staatsrechtelijke inbreng van de voorzitter van de Eerste Kamer. Wonderlijk, omdat de vraag naar een vruchtbare samenwerking vooral verwijst naar de politieke context, dat wil zeggen de eventuele activering van de controlemiddelen en de mogelijke sanctivering van de ministeriële verantwoordelijkheid. Die context behoort tot de autonome afweging van de afzonderlijke fracties. Als vaste, neutrale adviseur van het staatshoofd kan de voorzitter van de Eerste Kamer daarin uiteraard niet treden. In die zin is de conclusie van de informateur dat er "alles bijeen genomen" voldoende basis is voor een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal als het gaat om de positie van de Eerste Kamer onvoldoende beargumenteerd. Het zou goed zijn als de minister-president vandaag nog eens op deze vraag ingaat.

De vaak gehoorde suggestie dat de Eerste Kamer staatsrechtelijk gehouden zou zijn tot terughoudendheid in de aanwending van haar wetgevende en controlerende bevoegdheden en zich zou moeten beperken tot een juridische toetsing van wetgeving berust op een misverstand dan wel op politieke framing. De Eerste Kamer is uiteindelijk ook een politiek orgaan. In dat licht moet men zich realiseren dat als het wetgevingsprogramma hapert ook de regeringsfunctie stagneert. En als de politieke verantwoordelijkheid in de Eerste Kamer door een meerderheid wordt geactiveerd, is ontslag van één of meer ministers niet uitgesloten. Graag vraag ik de minister-president te reflecteren op deze analyse.

De heer Werner (CDA): U hebt zojuist gezegd dat het wetgevingsprogramma in deze Kamer zou kunnen haperen omdat dit kabinet er zit. Wat is de opstelling van D66? Gaat u zich anders gedragen, nu dit kabinet er zit, of doet u gewoon wat u altijd deed in de Eerste Kamer bij alle andere kabinetten? Wat is voor D66 de aanleiding om zich op een andere manier op te stellen ten aanzien van de beoordeling van wetgeving, nu dit kabinet er zit?

De heer Engels (D66): Geen enkele.

De heer Werner (CDA): Dan is de hele stelling eigenlijk vrij overbodig.

De heer Engels (D66): Dat denk ik niet. Dat markeert dus het verschil in benadering. Die opmerking is niet overbodig, omdat de situatie kan ontstaan dat bij de beoordeling van wetgeving op voorhand niet vastligt dat het kabinet hier op een meerderheid kan rekenen. De mogelijkheid is dan aanwezig dat wetgeving niet wordt aangenomen.

De heer Werner (CDA): Dat klopt, maar dat was in het verleden ook zo. Wij zijn namelijk niet gebonden aan regeerakkoorden. Iedere keer opnieuw kijken we of er in deze Kamer een meerderheid is voor welke wetgeving dan ook. Ik zie niet in wat nu de staatsrechtelijke ingewikkeldheid is die u aanleiding heeft gegeven om die brief te sturen. Ik kan me best voorstellen dat u met mijn fractiegenoot de heer Dölle op de universiteit regelmatig van gedachten wisselt over deze diepgaande problematiek. U maakt het mij echter politiek niet duidelijk.

De heer Engels (D66): U begrijpt dat ik over mijn gedachtewisselingen met de goede collega Dölle verder geen mededelingen kan doen. Dat zou tegenover hem buitengewoon on hoffelijk zijn. Bovendien zou u dat misschien niet uitkomen. Los daarvan, er is helemaal geen staatsrechtelijk misverstand. Ik heb niet geprobeerd om staatsrechtelijke onduidelijkheid te scheppen, maar eerder om staatsrechtelijke onduidelijkheid op te heffen, wat eerder tot uitdrukking is gebracht in de zogenaamde Senatorenbrief. In de media werd gespeculeerd over de rol en de positie van de Eerste Kamer. Er werden verschillende opvattingen te berde gebracht over de vraag hoe de Eerste Kamer daarin staat. Het is wel verstandig om vast te stellen hoe die rol en die positie zijn. Nu er een kabinet is dat niet op voorhand kan rekenen op een meerderheid in deze Kamer, kunnen er opportune redenen zijn om politiek te oordelen. Wij weten -- zelfs u hebt dat gezegd -- dat wij een politieke Kamer zijn en dat niet alleen de juridische toets van belang is. Dit zou tot een andere situatie kunnen leiden. Wij hebben gevraagd om daar expliciet onderzoek naar te doen.

De heer Werner (CDA): Ik zal erover ophouden, maar ik heb vrijwel alle fracties horen zeggen dat het feit dat dit kabinet er zit, geen aanleiding geeft om op een andere manier de wetgeving te beoordelen dan in het verleden. Het viel me op dat dit voor u wel zo is.

De heer Engels (D66): Nee. Ik kijk nog even naar mijn fractiegenoot, maar die schudt ook nee. Ik kan rustig zeggen dat wij voortgaan op het pad dat wij, heel herkenbaar voor u, al jaren volgen.

De heer De Graaf (VVD): Ik kan mij, in tegenstelling tot de heer Werner, wel voorstellen

wat de heer Engels zegt. Het maakt natuurlijk wel verschil uit of het kabinet ook een meerderheid in de Eerste Kamer heeft of niet. Daarmee is de uitdaging voor een kabinet groter, wanneer die meerderheid ontbreekt. Ik denk dat dit een beetje doorklinkt in de woorden van de heer Engels. Ik heb ook een vraag: ziet de heer Engels in de huidige situatie een mogelijkheid om het dualisme in deze Kamer weer eens een extra boost te geven, om maar eens een mooie term te gebruiken?

De heer Engels (D66): Hoe geef je een boost aan het dualisme?

De heer De Graaf (VVD): Als er een meerderheidscoalitie is, kan de oppositie gaan vissen, om het maar eens onparlementair te zeggen, omdat er bijna altijd een meerderheid te vinden is. Nu is het juist de kunst om in een wisselwerking tussen kabinet en parlement, zeker in deze Eerste Kamer, op basis van de inhoud van voorstellen tot besluitvorming te komen.

De heer Engels (D66): Ik vind dat wij in de Eerste Kamer toch op een andere manier moeten vissen dan in de Tweede Kamer. Wij beoordelen wetgeving en dat doen wij gewetensvol. Er zijn criteria voor. Dat is een belangrijke taak. Ik zou er niet voor zijn -- dan zou ik afwijken van het pad dat wij al jaren bewandelen -- om omwille van politiek opportune redenen een ander oordeel over een wet te geven dan waar je zelf het oordeel over zou kunnen krijgen. Als u een uitgestoken hand in onze richting uitsteekt, om te kijken of wij gezamenlijk heel belangrijke waarborgen van rechtsstaat en democratie voorop kunnen stellen, ben ik uw man.

De heer Thissen (GroenLinks): We hebben het over een boost geven aan het dualisme. Dan moet mij het volgende van het hart. Ik zit ruim zes jaar in de Eerste Kamer. Ik heb gemerkt dat er in de voorbereiding van wetsvoorstellen die wij ten finale hier mogen behandelen, vaak heel veel consensus is over inhoud, consistentie, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van wetgeving. Helaas verloopt het stemgedrag de week erna of later op de avond altijd via coalitie en oppositie. Ik heb slechts zelden meegemaakt dat de coalitiepartijen, of dat nu de PvdA is, de ChristenUnie, het CDA of de VVD, anders durven te stemmen. In die zin, mijnheer de Graaf, bent u er voor de boost. Tot juni kunt u het waarmaken en hopelijk na 2 maart nog de komende vier jaar. Vooral het CDA en de VVD kunnen hier het dualisme ten opzichte van dit prachtige kabinet waarmaken.

De heer De Graaf (VVD): We hebben tegen de Winkeltijdenwet gestemd.

De heer Thissen (GroenLinks): Geweldig! Dat betekent niet dat u nu vier jaar niks meer hoeft te doen.

De voorzitter: Ik verzoek de heer Engels om zijn betoog te vervolgen.

**

De heer Engels (D66): Ik wilde niet meteen tussen een mooi debat van collega's komen.

Het regeerakkoord, en zeker het gedoogakkoord, hebben in mijn fractie tot weinig vreugde geleid. Het verhaal van deze coalitie ademt vooral een geest van een deels boekhoudkundige en soms revanchistische financiële sanering en een maximaal aangescherpte overheidsrepressie richting migranten en veiligheid. Mijn fractie ziet nog niet direct welke orde op welke zaken hier wordt gesteld. Wij zien eerder het beeld van problemen die onder het vloerkleed worden geveegd. Voor de houdbaarheid van de openbare financiën en een herstel van de economie zijn structurele hervormingen nodig: hervorming van de arbeidsmarkt door een activerende WW, flexibilisering van het ontslagrecht en een hogere pensioenleeftijd en hervorming van de woningmarkt door bijvoorbeeld een beperking van de hypotheekrenteaftrek. Ook de energiecrisis en klimaatcrisis vragen actieve maatregelen. Maar de coalitie geeft op geen van deze voor een duurzame samenleving noodzakelijke essentialia thuis. Daarbovenop ontbreekt een groene agenda en worden ook kunst en cultuur als elitaire hobby's weggezet. Op deze laatste punten komt mijn fractie zeker terug bij de behandeling van het Belastingplan. Voor de zekerheid vraag ik toch even aan de minister-president of op het punt van de aangekondigde btw-maatregel voor de kunstsector in het kabinet al een terugtrekkende beweging wordt gemaakt. Juist in de huidige tijdgeest, waarin onze beschaving onder druk staat, heeft cultuur een essentiële maatschappelijke functie.

Meer in het algemeen vraag ik de minister-president waarom het kabinet zo weinig oog heeft voor een open kenniseconomie, die werkt op basis van een inspirerende combinatie van ondernemerschap, innovatieve kracht en kennisgroei, maar vooral daarop aansluitende hervormingen. Zeker nu de aardgasbaten niet meer geoormerkt zijn voor innovatie, zijn investeringen in het onderwijs en in onze kenniseconomie noodzakelijker dan ooit, willen wij tenminste weer terugkomen in de mondiale top 5.

Zeer teleurstellend is dat de zo broodnodige modernisering van onze democratie wordt genegeerd. Heeft het CDA ook hier weer met succes de handrem aangetrokken? Wij lazten hooguit enkele kwantitatieve en grondwettelijk gezien kansloze proefballonnetjes over minder volksvertegenwoordigers en bestuurders. Draagt dat nu bij aan een oplossing van de crisisverschijnselen in onze parlementaire democratie? Is dat nu de weg naar een herstel van vertrouwen van burgers in de overheid? Mijn fractie gelooft er niets van en vraagt de minister-president op dit punt een breder en diepgaander perspectief te schetsen. Onze door problemen van bestuurskracht en bestuurlijke drukte vrijwel geheel uit de rails gelopen bestuurlijke organisatie wordt evenmin structureel en samenhangend aangepakt. Enkele voor het CDA ongevaarlijke maatregelen zoals de opheffing van deelraden en stadsregio's zullen niet helpen. Gelet op de vele studies die de urgentie aantonen om met name in het

middenbestuur tot een opschaling en verdunning te komen, vraag ik de minister-president hoe het kabinet denkt de bestuurlijke drukte en bestuurskrachtproblemen daadwerkelijk op te lossen.

Buitengewoon zorgwekkend is de wijze waarop binnen de coalitie naar onze rechtsstaat en grondrechten wordt gekeken. De D66-fractie gaat uit van een rechtsstaat waarin niet op basis van angst en onzekerheid bevoegdheden van politie en justitie eenzijdig worden versterkt. De D66-fractie acht grondrechten fundamenteel voor onze beschaving en weigert deze ondergeschikt te maken aan een ongenueanceerd "law and order"-verhaal.

Dat in de ogen van de coalitie voor de opportunistische en polariserende wetgeving tegen criminaliteit en migratie zelfs verdragen en Europese regelgeving opzijgezet moeten kunnen worden, vindt mijn fractie ronduit verbijsterend. Wetten zijn niet alleen een instrumenteel middel om de politieke wil van het moment door te drukken. Wetten behoren naast maatschappelijke vormgeving ook de beginselen van onze democratische rechtsstaat zichtbaar te waarborgen. Dat betekent zorgvuldige besluitvorming, respect voor de minderheid, eerbiediging van de "rule of law" en waarborging van universele mensenrechten. Onze Grondwet draagt de regering toch op om de internationale rechtsorde te bevorderen en Nederland behoort uiteindelijk toch tot de founding fathers van de Europese Unie? Is de minister-president in dat perspectief bereid om de afspraak om op Europees niveau ministers op pad te sturen om op voorhand kansloze voorstellen voor wijziging van internationale overeenkomsten aan te kaarten, te heroverwegen?

Het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens is na de Tweede Wereldoorlog mede tot stand gekomen als reactie op het onvermogen van de rechtsstaat om een formele maar door een dictatoriale meerderheid overmeesterde democratie te beteugelen. Onze internationale mensenrechten zijn sindsdien een gids en waarborg voor vrede en rechtvaardigheid. Daar moeten wij met onze wetgeving niet aan tornen, want anders geven wij onze beschaving prijs. Op dat punt behoeft het kabinet op geen enkele vruchtbare vorm van samenwerking met mijn fractie te rekenen.

*N

De heer Koffeman (PvdD): Voorzitter. Allereerst wil ik de leden van het kabinet feliciteren met het feit dat dit kabinet al bijna twee maanden in functie is; nog zeven dagen en de proeftijd zit erop! We hadden er veel van verwacht, maar die verwachtingen worden vooralsnog niet waargemaakt. Mark Rutte, de man die ons in augustus 2008 een groenrechtse koers voor de VVD in het vooruitzicht stekte, kiest nu voor asfalt boven natuur. "Groenrechts" betekent vooralsnog nieuwe snelwegen die recht door groene polders gaan zoals de A4 door Midden-Delfland. Wat is er gebeurd met de Mark Rutte die in het kader van de groenrechtse

agenda zei dat hij tegenstander was van "het stapelen van varkens op een mensonwaardige manier" en dat hij vond dat "consumenten die €1 betalen voor een pond gehakt, de kop in het zand steken als zij menen dat dit vlees diervriendelijk geproduceerd kan zijn"? Hoe anders is het nu in het regeer- en gedoogakkoord, dat de deur wagenwijd openzet voor de dier- en milieuonvriendelijke vee-industrie die onze volksgezondheid in gevaar brengt? Wij willen allemaal dat er niet minder gebruik wordt gemaakt van cultuur, maar de btw op cultuur gaat omhoog. Wij willen dat er minder vlees wordt gegeten, maar de btw op vlees blijft laag.

Bij de bestrijding van de Q-koortsepidemie zijn volgens de commissie-Van Dijk grote regiefouten gemaakt die ertoe geleid hebben dat sinds 2007 ten minste 4000 mensen besmet zijn geraakt met Q-koorts. Ten minste vijftien mensen zijn overleden aan de gevolgen van Q-koorts en een groot aantal burgers is chronisch ziek geworden. De overheid kende de besmettingshaarden, maar wilde die in het kader van de privacy niet vrijgeven, ook niet aan kwetsbare groepen zoals zwangere vrouwen en mensen met hartproblemen. De overheid heeft willens en wetens ervoor gekozen om economische belangen te laten prevaleren boven de volksgezondheid en heeft daarmee letterlijk levens in de waagschaal gesteld. Kan de minister-president aangeven hoe het zover heeft kunnen komen en of hij bereid is om bij nieuwe uitbraken van voor mensen besmettelijke dierziekten de regie over het bestrijden daarvan volledig in handen te geven van de minister van VWS en niet van de minister of staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie? Daarop krijg ik graag een reactie.

"Afspraak is afspraak" hoor ik de minister-president steeds weer verkondigen, maar dat geldt voor dit kabinet duidelijk niet voor de natuur. Sinds 1990 hebben opeenvolgende kabinetten en tal van organisaties met man en macht geïnvesteerd in aaneengesloten natuurgebieden. Dit kabinet maakt een abrupt einde aan dit natuurbesluit en komt daarmee de afspraken met provincies, maatschappelijke organisaties en boeren niet na. Ik citeer de CDA-gedeputeerde uit Groningen: "Bleker gaat veel te ver. Onbestaanbaar dat hij durft te tornen aan eerdere afspraken. Bij hem is niks meer zeker." Hoe moeten wij dit zien in het kader van "afspraak is afspraak"? Hoe denkt de minister-president om te gaan met de schadeclaims die gaan voortvloeien uit dit breken van "afspraak is afspraak"?

Dit kabinet schaft de Groenfinanciering af om 100 mln. te besparen. De betrouwbare overheid waarvoor premier Rutte zegt te staan, brengt daarmee de hardwerkende Nederlander die zijn spaargeld wilde inzetten om zijn verantwoordelijkheid voor een duurzamere wereld te nemen, in problemen. De groene banken, die ervoor zorgden dat er zo'n 8 mld. geïnvesteerd werd in groene innovaties, worden keihard getroffen door de afschaffing van de groenfondsen. Dat zijn nota bene de banken die niet

verantwoordelijk zijn voor de financiële crisis omdat zij wél investeerden in de reële economie en niet in financiële fata morgana's. En dat terwijl de scheepvaart-cv's mogen blijven adverteren met onwaarschijnlijke belastingaftrekposten -- "leg nu €10.000 in en ontvang €18.000 terug van de fiscus; de fiscus weet ervan" -- die op geen enkele wijze met duurzaamheid samenhangen. De afschaffing van de Groenfinanciering staat haaks op het liberale denken van de WD en het rentmeesterschapsdenken van het CDA. Hierop krijg ik graag een reactie van de minister-president.

De reacties op de onthullingen van WikiLeaks -- de heer Assange is vanmorgen gearresteerd -- lijken zich vooral te richten op een aanval op de bringer van het nieuws. De minister-president heeft aangegeven "niet op elke snipper te willen reageren", maar in het kader van het Non-proliferatieverdrag zijn wij gehouden mee te werken aan het verminderen van het kernwapenarsenaal. Dat kan alleen als wij daarover duidelijk geïnformeerd zijn. Al decennia lang is het een publiek geheim dat op vliegbasis Volkel Amerikaanse kernwapens liggen opgeslagen, maar men mag van de volksvertegenwoordiging niet verwachten dat die haar werk doet op basis van een publiek geheim. Kan de minister president klip-en-klaar vertellen of er Amerikaanse kernwapens in ons land zijn opgeslagen en, zo ja, hoeveel dat er zijn en waar ze zijn opgeslagen? Daarop krijg ik graag een reactie.

Tot slot de dierenpolitie. De minister-president heeft in een interview gezegd "Ach ja, je moet wel eens wat" en minister Donner dacht dat het om de aanschaf van politiehonden zou gaan. Er zijn nog geen aanwijzingen dat het kabinet serieus aan de slag wil om dieren een beter leven te geven. Ik krijg graag een concrete update op dit punt.

De heer Ten Hoeve (OSF): Voorzitter. Een nieuwe regering vraagt ook een nieuwe positiebepaling van politieke partijen. Voor coalitiepartijen, voor gedoogpartijen natuurlijk en ook voor oppositiepartijen ligt dat redelijk duidelijk, maar voor een partij als de mijne, niet gebonden aan de regering maar ook niet aan een oppositierol, is de uitgangspositie minder duidelijk, immers niet gestuurd door sympathie of antipathie. Dat gold ten aanzien van vorige regeringen en het geldt ook ten aanzien van deze regering. Deze regering is geen traditionele meerderheidsregering. Zij bereikt in de Tweede Kamer immers een meerderheid door de steun van een partij die blijkbaar ongeschikt is als echte coalitiepartner. Wij hebben geen neiging om dit als zodanig als oneerbaar te beschouwen, ook al zou het zeker niet onze eerste keuze zijn geweest. En ik constateer dat de regering regeert en de indruk geeft stabiel en tegen de omstandigheden opgewassen te zijn. Daarin kan dus geen belemmering liggen voor een zakelijk en eerlijke benadering van wat ons ter beoordeling wordt voorgelegd qua richting en qua concrete maatregelen. Dat heb ik trouwens bijna iedereen hier horen zeggen.

Concreet geldt trouwens voor bijna alles dat wij eerst nog maar moeten zien wat er precies komt

en hoe de plannen er precies uit zullen zien, maar op een aantal punten heb ik wel zorgen. Daar ga ik eerst op in. Er moet bezuinigd worden, ook op natuur, maar de eerste indruk is dat ontwikkelingen afgebroken worden waarin al veel geïnvesteerd is en die bovendien zeker op termijn deels toch weer opgepakt zullen moeten worden. Voltocing van de ehs blijft immers noodzakelijk, ook al mag daarbij wel herijkt worden naar oppervlak en naar invulling. Als de regering er daarbij van wil uitgaan dat de agrarische sector binnen de ehs natuur kan leveren en in stand houden, zijn wij het daarmee eens, maar dit betekent wel dat er vaak fundamenteel anders geboerd moet worden, dat een bij het doel passend regime ingesteld moet worden dat ook duurzaam en betrouwbaar bekostigd wordt en dat aangepaste waterstaatkundige maatregelen en inrichtingsmaatregelen in stand gehouden moeten worden. Ziet de regering dit ook zo of bedoelt zij toch eenvoudig dat alle ontwikkeling van de ehs moet worden afgebroken?

Nederland moet weer mobiel worden. Daar zijn grote investeringen voor nodig, maar ik denk dat het, ook met spitsstroken en extra wegen, onmogelijk blijft om de files de baas te worden als er geen vorm van beprijzing komt. De kilometerheffing is afgeblazen. Daar klaag ik niet over, want dat was een megalomaan en dus voor mislukking vatbaar systeem. Er is echter natuurlijk heel veel mogelijk met simpelere systemen die een beperkt gebied, bijvoorbeeld een stad, beprijzen en daardoor ook veel invloed hebben op de verkeersstromen in een veel groter gebied. Wil de regering nog gebruik gaan maken van het marktmechanisme door een extra prijs te vragen op plaatsen waar veel te veel mensen veel te vaak met hun auto willen rijden? Of wil zij echt zonder sturing alles aan de automobilist overlaten, dus in feite: alle wegen gratis?

De plannen met betrekking tot immigratie roepen twijfels op. Het is duidelijk dat onze maatschappij niet meer in staat is om een overmaat aan culturele "vreemdelingen" te verwerken. Maar er is niet alleen sprake van een begrijpelijke reactie op het verlies van vertrouwde milieus, maar ook van pure xenofobie bij mensen die daar objectief gezien niet echt aanleiding toe hebben. Het is de vraag of dat met steeds strengere maatregelen verholpen moet of kan worden; inwendige zending ligt misschien meer voor de hand. Het is de vraag of bijna alle noodzakelijke en min of meer redelijke maatregelen intussen niet al zijn genomen. Hoeveel strenger kan het nog, met of zonder de EU, zonder aan echte vluchtelingen te kort te doen en zonder dat gezinshereniging vrijwel onmogelijk wordt? Is criminalisering van illegaal verblijf verstandig als we toch alleen achter boeven aangaan die nu ook al onder het strafrecht vallen? Of willen we toch meer en stoppen we straks de illegale kinderen die nu nog met hun ouders op straat gezet worden, in de gevangenis? Ik ben niet zo gerust op hoe het nu al is, laat staan op hoe het wordt.

En nu de andere kant. Als de provincies zich concentreren op hun kerntaken en de regering daarbij bereid is grotendeels af te zien van de eigen

invloed op die terreinen, bijvoorbeeld door delen van Rijkswaterstaat en de Dienst Landelijk Gebied onder te brengen bij de provincies -- dit is een concrete vraag voor de minister-president -- en als de regering er dan ook nog in slaagt om het bestuur in de Randstad op te schalen tot een provincie Groot-Holland en de WGR-plus regio's te ontmantelen, dan heeft zij voorgoed bewezen knopen door te kunnen hakken.

De opheffing van het FES zal ik graag steunen. Het is beter het aardgasgeld, nu dat er nog is, te gebruiken voor aflossing van de staatsschuld dan om al dat in het noorden verdiende geld in het westen uit te geven. In dat verband lijkt decentralisatie van het regionaal economisch beleid en meer nadruk op de regionale ontwikkelingsmaatschappijen mij een uitstekend idee. Als er geld is, tenminste.

Het zal niemand verbazen dat het voornemen om tot een taalwet voor het Fries te komen, mijn bijzondere sympathie heeft. De vakdepartementen willen de specifieke situatie nog wel eens vergeten, dus het zou goed zijn om snel met de voorbereidingen te beginnen. Daarbij kunnen dan misschien het advies van de commissie-Hoekstra over taak en bevoegdheden van het provinciaal bestuur van Friesland -- wanneer wordt dat eindelijk openbaar? -- en de aanbevelingen van de Raad van Europa over het Fries, betrokken worden. Nu er weer provinciale verkiezingen aankomen, lopen wij trouwens al tegen een concreet punt op. De formulieren die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan de verkiezingen zijn alleen in het Nederlands beschikbaar. Ik weet dat de kandidaten van mijn partij het vervelend en inconsequent vinden om voor het deelnemen aan de Statenverkiezingen voor de provincie Fryslân Nederlandstalige formulieren en ook de eigen verklaring in het Nederlands te moeten inleveren. Dat geldt overigens niet alleen voor hen. Om dat te veranderen, moet bij ministeriële regeling ook een Friestalig model vastgesteld worden. Zou de regering dat op korte termijn nog willen realiseren? Veel werk is het niet.

Misschien kan de regering ook eens serieus kijken naar een ander punt, een punt met een hoog principegehalte. De naam van ons koninkrijk gaat terug tot de periode van Bourgondische en Habsburgse landsheerlijkheid, toen voor het eerst sprake was van "de Nederlanden" of "Lage Landen". Daarmee werd en wordt nog steeds het hele gebied aangeduid dat nu Nederland, België en de Franse Nederlanden beslaat. Na 1581 bestond de Republiek der Nederlanden naast 's Konings Nederlanden, zodat noord en zuid beide de gemeenschappelijke naam "Nederlanden" bleven voeren. Of in het Latijn "Belgica", "Belgica Foederata", de republiek, en "Belgica Regia", 's Konings Nederlanden. Na 1815 heette het verenigde koninkrijk "Koninkrijk der Nederlanden", in het Frans "Royaume des Belges", en na de splitsing bleven weer beide delen de naam van het geheel voeren, "Koninkrijk der Nederlanden" en "Royaume de Belgique", Koninkrijk België. Het Koninkrijk der Nederlanden omvat nu trouwens ook

de landen in de West: Aruba, Curaçao, Sint Maarten en natuurlijk de BES-eilanden. Is de regering het met mij eens dat het zinvol is dit koninkrijk met deze naam aan te duiden, ook al wordt er bij het voetballen wel eens "Holland" geroepen, zoals wij ook wel eens "Engeland" zeggen als wij eigenlijk ook de Schotten bedoelen? Is de regering het met mij eens dat wij er zelf ook verantwoordelijk voor moeten willen zijn dat deze naam ook in het buitenland in de diverse talen officieel gebruikt wordt? Weet de regering dat in het Nederlandse paspoort, het meest officiële document dat wij hebben, in vier EU-talen niet de vertaling van "Koninkrijk der Nederlanden" staat, maar de vertaling van "Koninkrijk Holland"? Terwijl in al die talen de uitdrukking voor "Nederlanden", "Pays Bas", bestaat en ook gebruikt wordt. Zou de regering maatregelen willen nemen om ons op reis te sturen met een Nederlands paspoort en niet met een document dat binnen de EU, met instemming van de regering, als "Hollands" paspoort kan worden gelezen? Het is mij bekend dat een heel aanzienlijk deel van deze Kamer daar prijs op zou stellen, en eigenlijk zou het mij tegenvallen als dat niet ook geldt voor de regering zelf. Maar dat hoor ik graag. Ik wacht graag en met vertrouwen de reactie van de minister-president af.

*N

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Toen ik op 18 september 1980 vanuit Istanbul naar Nederland vluchtte, was ik 17 jaar oud. Op diezelfde dag, 18 september 1980, pleegde een militair regime een coup en nam de macht over. Van mijn negende jaar tot aan mijn vlucht heb ik moeten ervaren wat armoede en tweedeling betekent, wat de gevolgen zijn van het aanzetten tot haat vanwege afkomst en geloof; hoe onmenselijk martelingen en massamoorden zijn; hoe onmenselijk het is wanneer je als mens levenslang kunt worden opgesloten vanwege je mening of het hebben van een andere visie. Mijn politieke activiteiten en mijn lidmaatschap van de SP komen daarvandaan. Het heeft mijn politieke visie en mijn kijk op de samenleving bepaald. Mijn ervaringen in mijn jeugd vormen de basis voor mijn maatschappelijk denken.

Ik ken Nederland als een land van beschaving en tolerantie, een land waar sprake is van solidariteit, waar de sterksten bereid zijn de zwaarste last te dragen. Dat is nu sterk veranderd. Zelfs ik ben langzaam pessimistischer geworden over deze belangrijke kenmerken van dit land. Sommigen van ons zijn er geboren en sommigen hebben ervoor gekozen om hier te komen wonen. Het lijkt nu voor veel mensen op een langdurige nachtmerrie. Dat wordt veroorzaakt door de maatregelen van dit kabinet met een gedogende partij in het kielzog. Nu is Nederland geen land meer waar sprake is van vanzelfsprekende solidariteit. De tweedeling neemt toe. De beschaving in de vorm van zorgzame voorzieningen brokkelt langzaam af. Het politieke klimaat wordt bepaald door een partij die aanzet tot tweedeling, tot angst en haat in de

samenleving. Het nieuwe kabinet van CDA en VVD heeft zich laten gijzelen door de politiek van Wilders. Zijn programma wordt nu door deze coalitie uitgevoerd.

Dat doet mij soms denken aan de tijd van de opkomst van een dictator, vóór de Tweede Wereldoorlog: toen waren migranten en mensen met een ander geloof ook zondebok van de politiek, toen werd door verschillende groepen en organisaties ook samengewerkt met andere landen.

Voorzitter, u begrijpt dat mijn fractie bij de bestudering van het regeerakkoord de handelwijze van dit kabinet heeft beoordeeld als een verlengstuk van die uitsluitingspolitiek. Mijn fractie is teleurgesteld over al die mooie woorden van politieke partijen tijdens verkiezingen: beloften over het bewaken van de eenheid in de samenleving; het opkomen voor de gewone man met een gewone baan; voor mensen met een beperking, die zijn aangewezen op sociale werkvoorzieningen; over studeren, dat voor eenieder mogelijk zou moeten zijn; over het tegengaan van de toenemende uitsluiting; over betere kansen voor toekomstige generaties. Wij zijn teleurgesteld, want met de maatregelen van dit kabinet zal studeren alleen mogelijk zijn voor leerlingen wier ouders meer geld hebben.

Er blijft sprake van armoede, ook als een gezin een gewone baan heeft. De premies en eigen bijdragen nemen in drievoud toe. Als het gaat om de vraag wie in Nederland mag worden toegelaten, kiest dit kabinet wederom voor de rijken; een gewone arbeider kan Nederland niet meer in. De inburgeringscursussen worden onbetaalbaar. De cultuursector in Nederland schreeuwt om hulp en enige overlevingskansen. Door dit kabinet kunnen niet alleen studenten en migranten, maar ook mensen die jarenlang hard hebben gewerkt, niet meer rekenen op AOW. De AOW-leeftijd wordt verhoogd, de toeslag voor partners wordt verlaagd.

Onder dit kabinet is niet alleen de armere mens, maar ook de natuur de klos. Ineens wordt gestopt met investeren in natuur, in robuuste verbindingzones. Zelfs bestaande projecten kunnen niet worden afgerond. Uit deze en vele andere voorbeelden constateren wij dat Nederland een land aan het worden is waar de ieder-voor-zich-mentaliteit wordt gestimuleerd, waar tweedeling en haat toenemen en waar vooral de rijken worden ontzien.

Ook mijn fractie begrijpt dat er bezuinigd moet worden, maar dat kan ook anders. Bezuinigingen op de inburgeringscursussen kunnen, bijvoorbeeld, inkomensafhankelijk worden gemaakt. Stel de aanschaf van die extra dure JSF uit. Zorg ervoor dat werkgevers hun maatschappelijke verplichting nakomen, door mensen uit sociale werkvoorzieningen in dienst te nemen, in plaats van dezen te isoleren in hun uitkering. Reken af met de toenemende haat in de samenleving en sta niet toe dat racisme politiek wordt gekanaliseerd. Dat zijn maar enkele ideeën voor hoe het anders kan, zonder de waardigheid van mensen aan te tasten. Mijn fractie daagt het kabinet uit om met maatregelen te komen om de arme kant van Nederland te ontzien, die de beschaving in

Nederland, ondanks de toenemende armoede, in stand houden; die toekomstige generaties een kans geven om te mogen dromen van een betere toekomst, waarin geen sprake is van haat en verdeeldheid.

De voorzitter: Wenst een van de leden nog het woord in eerste termijn? Dat is niet het geval.

Ik verzoek de regering om, zoals afgesproken, de vragen die schriftelijk kunnen worden beantwoord, tijdig vóór 17.00 uur schriftelijk te beantwoorden. Ik zal een overzicht laten maken met de restanten van de spreektijd voor de fracties.

Ik schors de beraadslaging en de vergadering tot 17.00 uur.

**

De vergadering wordt van 14.42 uur tot 17.00 uur geschorst.

De voorzitter: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Hamerstukken!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen, het Wetboek van Strafrecht, het Wetboek van Strafvordering en enige andere wetten, in verband met de aanpassing van de tenuitvoerlegging van vrijheidsbenemende jeugdsancties (31915);
- het wetsvoorstel Wijziging van een aantal wetten van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid teneinde wetstechnische gebreken te herstellen en een aantal verduidelijkingen aan te brengen (Reparatiewet SZW 2011) (32435);
- het wetsvoorstel Herstel van wetstechnische gebreken en leemten alsmede aanbrenging van andere wijzigingen van ondergeschikte aard in diverse wetbepalingen op het terrein van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Reparatiewet BZK 2010) (32456);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de accijns in verband met de implementatie van de Richtlijn 2010/12/EU van de Raad van 16 februari 2010 tot wijziging van Richtlijnen 92/79/EEG, 92/80/EEG en 95/59/EG wat betreft de structuur en de tarieven van de accijns op tabaksfabrikaten en Richtlijn 2008/118/EG (PbEU L 50) (Implementatie wijziging tabaksaccijns) (32532).

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

*B

!Algemene politieke beschouwingen!

Aan de orde is de voortzetting van:

- de algemene politieke beschouwingen
naar aanleiding van de Miljoenennota voor het jaar 2011 (32500).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister Rutte: Voorzitter, hartelijk dank. Hartelijk dank ook aan de Kamer voor de uitgebreide discussie in eerste termijn. Daar zijn veel zaken uit naar voren gekomen waarop ik zo goed mogelijk zal proberen te antwoorden in mijn eerste termijn.

Al met al valt er volgens mij vast te stellen dat de Kamer in haar eerste termijn heeft geconcludeerd dat het kabinet wel een regeerakkoord en een gedoogakkoord mag opstellen, althans dat de coalitiepartijen dat mogen, maar dat dit nog niet betekent dat ook de partijen in deze Kamer zich aan zo'n regeer- of gedoogakkoord gebonden voelen. Dat geldt zowel voor de partijen die aan de overkant onderdeel uitmaken van de coalitie als voor de oppositie en zo hoort het ook, vind ik, na acht jaar in de politiek actief te zijn geweest. Ik stel dat met genoegen vast. Het betekent ook dat wij als kabinet in deze Kamer zullen moeten knokken om steun te krijgen voor onze voorstellen. Het is geen vanzelfsprekendheid, zelfs niet bij CDA en VVD, dat er steun is voor die voorstellen. Dat is ook logisch, aangezien het akkoord is gesloten tussen de schragende fracties in de Tweede Kamer. De positie van deze Kamer is dus op zichzelf een heel logische.

Ik heb eigenlijk alle partijen hier horen zeggen -- ook dit geldt niet alleen voor CDA en VVD, die schragend zijn voor de coalitie in de Tweede Kamer -- dat zij voorstellen van het kabinet welwillend zullen bekijken. Alle woordvoerders hebben hier gezegd dat zij voorstellen van het kabinet zullen beoordelen op de inhoud. Een voorbeeld was de Winkeltijdenwet. Ook bij andere wetsvoorstellen kunnen soms opmerkelijke coalities tot stand komen. Zo zal het waarschijnlijk de komende tijd ook gaan. Dat doet niets af aan het feit dat zich hier een minderheidskabinet presenteert in uw Kamer. Dat hoort bij de normale gang van zaken tussen regering en Eerste Kamer. Ik ben blij met de constructieve basishouding van deze Kamer en stel die ook zeer op prijs. Een en ander dwingt ons wel om bij het opstellen van onze voorstellen zo veel mogelijk rekening te houden met de gevoelens en gedachten ook in deze Kamer, niet alleen bij CDA en VVD, maar bij alle fracties. Voor ons werkt dat dus normerend en verplichtend.

Om het maar in één zin samen te vatten: dit kabinet heeft een duidelijke ambitie, en wel om Nederland sterker uit de crisis te laten komen, maar eerst en vooral door de crisis heen te loodsen. Dat betekent de schatkistcrisis aanpakken en het betekent de noodzakelijke maatregelen nemen om te waarborgen dat dit kabinet er alles aan doet om

het land uiteindelijk sterker uit de crisis te laten komen. Het is een kabinet dat zegt: afspraak moet weer afspraak zijn. Dat betekent bijvoorbeeld op het terrein van veiligheid dat zaken moeten worden aangescherpt, dat de veiligheid moet worden vergroot in Nederland. Op het terrein van immigratie betekent het dat we zeggen: kansrijke mensen die naar Nederland komen met een doel, die goed opgeleid zijn en hier snel aan de slag kunnen, zijn hier meer dan welkom. Tegelijkertijd willen we de regels op het gebied van gezinsmigratie en asiel verder aanscherpen, om ervoor te zorgen dat mensen die hier naartoe komen ook daadwerkelijk in dit land snel een bestaan kunnen opbouwen. Dat geldt uiteraard niet voor die asielzoekers die echt op de vlucht zijn en die voor hun leven moeten vrezende.

Tot slot is dit kabinet er ten diepste van overtuigd dat de overheid krachtig en compact moet zijn. De overheid moet er voor de mensen zijn op alle terreinen waar mensen het niet zelf kunnen, maar de overheid moet niet in de weg zitten. Dat is de filosofie, in een paar zinnen samengevat, die ik heb geprobeerd in de regeringsverklaring neer te leggen in de Tweede Kamer.

Voorzitter. Er zijn door uw leden vragen gesteld over de formatie. Het waren zeven informatierondes en één formatieronde. Het heeft alles bij elkaar 127 dagen geduurd om dit kabinet tot stand te brengen. Daarmee is er geen record gebroken, al is het wel voor het eerst in de geschiedenis dat er in zo'n korte tijd zoveel informatierondes hebben plaatsgevonden. In die zin hebben vice-premier Maxime Verhagen en ik wel een record gebroken: we zijn er niet eerder in geslaagd om in zo korte tijd zo veel formatierondes te hebben in een formatie. Daar zijn we niet trots op, maar zo lopen de zaken.

Uiteindelijk heeft dat proces geleid tot een minderheidskabinet dat in de Tweede Kamer gedoogd wordt door één partij, namelijk de PVV, een partij waarmee wij afspraken hebben gemaakt in het gedoogakkoord op een aantal zaken die de PVV belangrijk vindt, zoals de ouderenzorg en het veiligheidsbeleid. Omgekeerd heeft de PVV gezegd: wij zijn in ruil voor die afspraken bereid om het kabinet te steunen en om in ieder geval de plannen van dit kabinet te steunen, waarmee het de overheidsfinanciën weer gezond wil maken. Dat is heel simpel samengevat de deal -- als ik het maar even in goed Nederlands mag zeggen -- die we gesloten hebben.

De heer Kox (SP): Voorzitter. Dit was de uitkomst en dus was dit de best mogelijke uitkomst, zullen we dan maar zeggen. De minister-president moet er echter zeker over nagedacht hebben dat we nog nooit eerder met een minderheidskabinet zijn begonnen en al zeker niet met een kabinet dat in deze Kamer geen meerderheid achter zich heeft. We hebben het nog nooit gedaan. Dat wil niet zeggen dat het per definitie riskant is. Omdat we het echter nooit eerder gedaan hebben, zouden er redenen kunnen zijn om te zeggen: het is toch een enigszins riskant experiment. Hoe beoordeelt de minister-president dit? Immers, hij had natuurlijk

het liefst een full-fledged meerderheidskabinet gehad. Dat hadden we allemaal het liefst gehad, maar het zat er niet in. Wat zijn volgens hem de risico's van een minderheidskabinet?

Minister Rutte: Voorzitter. Dat zullen we over vierenhalf jaar weten. Hopelijk pas over vierenhalf jaar. Ik ga proberen de heer Kox met iets meer dan slechts één zinnetje te bedienen. Ook voor mij geldt dat je, als er verkiezingen zijn geweest, vanuit de traditie ervan uitgaat dat zich een kabinet gaat vormen dat kan rekenen op een normale parlementaire meerderheid. Daar zijn de eerste formatierondes ook op gericht geweest. De formatie is echter gelopen zoals die is gelopen. Uiteindelijk is dat niet mogelijk gebleken, althans is onderzoek daarnaar niet voldoende kansrijk gebleken om te komen tot een normaal meerderheidskabinet, en dat heeft geleid tot deze constructie.

Er zitten twee bijzonderheden aan deze constructie. Het is een minderheidskabinet, dat is bijzonder. En ten tweede is het ook nog eens een minderheidskabinet dat, voor zover het de steun heeft van een derde partij, met die partij erbij in de Tweede Kamer kan rekenen op een meerderheid van één zetel. Over het laatste zijn al heel veel dingen gezegd. Is een kabinet met een kleine meerderheid bij het tegenhouden van moties van wantrouwen stabiel of minder stabiel dan een kabinet dat kan bogen op een ruime meerderheid in de Tweede Kamer? Dat is nog maar de vraag. Je zou immers ook kunnen zeggen dat een heel kleine meerderheid juist leidt tot scherpte. In die zin zullen we zien hoe dit uitpakt in de praktijk.

Tot nu toe bevalt het goed en komen de verschillende coalitiepartijen aan de overzijde hun afspraken na. Er is wel eens wat aan de hand in die partijen, dat zie ik ook wel, maar grosso modo komt men de afspraken na en zijn de zetels er. Zowel ten positieve als ten negatieve komt men de afspraken na. Het bijzondere van een minderheidskabinet is dat het ook spannend is. Een voorbeeld is dat ik nu met de collega's van Buitenlandse Zaken en Defensie achter de schermen werk om te kijken of we een meerderheid kunnen krijgen voor de door ons gewenste missie in Afghanistan. We willen daar doorgaan met het opleiden van politie. Daar is geen meerderheid voor, althans niet automatisch, want de partij die ons gedooft, moet daar nog een finaal standpunt over innemen, maar staat niet te trappelen. Daarom zoeken we echt naar de steun van andere partijen. Dat is nieuw, maar het kan wel degelijk werken. Dat kan ook het parlementaire debat verlevendigen, in de Tweede alsook in de Eerste Kamer. Er zitten echt ook kansen in. Na 50 dagen is mijn conclusie dat het feit dat er voor deze constructie is gekozen, niet ten nadele hoeft te komen van de stabiliteit. De toekomst zal uitwijzen of het ook zo is.

De heer Noten (PvdA): Ik heb een heel korte praktische vraag. Ik hoor de minister-president zeggen: we weten het over vierenhalf jaar. Waarom over vierenhalf jaar? Is dit kabinet voornemens om een jaar langer te blijven zitten dan gebruikelijk is?

Minister Rutte: Ja, voorzitter. Dat is het geval.

De heer Noten (PvdA): En u ziet daar ook mogelijkheden toe?

Minister Rutte: Ja.

De heer Noten (PvdA): Zou u dat willen toelichten?

Minister Rutte: Ja. Het staatsrecht voorziet erin dat als de verkiezingen in juni zijn, dat dan de eerstvolgende te voorziene verkiezingen na vijf jaar zijn. Dat was ook zo bij Lubbers III. Het kabinet trad aan in 1989 -- uw partij zat er ook in -- en heeft geregeerd tot 1994, dus vijf jaar. Ik zie u schrikken, maar ik vrees toch dat dit gewoon de feiten zijn.

De heer Noten (PvdA): Nee, u ziet mij niet schrikken, helemaal niet. Ik geloof er verder sowieso niet in, maar ik wilde het graag even weten.

De voorzitter: Ik dacht dat u verheugd keek!
**

Minister Rutte: Ik ben aan de overzijde op 17 november in het debat bij de begroting van Algemene Zaken ook nader ingegaan op de gang van zaken bij de kabinetsformatie. Er zijn hier door verschillende fracties vragen gesteld, ook over de rol van het staatshoofd in de kabinetsformatie. Mijn constatering daar herhaal ik hier graag, ook om te bezien of dat ook hier in goede aarde valt, dat de rol van de Koningin in de formatie, hoewel niet direct samenhangend met het lidmaatschap van de regering van de Koningin, uiteindelijk ook in deze formatie weer buitengewoon nuttig is gebleken en dat de formatie ordelijk is verlopen. Er was één onordelijk moment, op de beroemde dinsdag toen de formatie van CDA en VVD met gedoogsteun van de PVV vastgelopen leek en zich toch weer herstelde, terwijl de Koningin nog aan het consulteren was over het feit dat die was vastgelopen. Dat was op zijn zachtst gezegd een rommelig beeld, maar goed, dingen liepen ook daar zoals zij liepen. Daarin is de Koningin niets te verwijten. Een feit is dat iedere keer als er een informateur werd aangesteld de aanstelling van die informateur zijn basis vond in de adviezen van de meerderheid van de partijen in de Tweede Kamer, en uiteraard van de drie adviseurs die het dichtst bij de Troon staan, waaronder uzelf, voorzitter, maar die worden nooit openbaar. Maar in ieder geval vonden zij hun basis in de adviezen van de fractievoorzitters, dan wel besloot de Koningin zelf om een tussenstap te zetten met een tusseninformatuur, twee keer de heer Tjeenk Willink en één keer de heer Lubbers, om haar te adviseren over het vervolg van de formatie. Dan hoeft die aanstelling geen basis te vinden in de advisering van fractievoorzitters, want dan is juist die aanstelling er om te komen tot een advisering aan de Koningin over de meest gewenste volgende stap in het formatieproces. Dus wat dat betreft is mijn conclusie dat het ook in deze formatie

buitengewoon plezierig was dat de Koningin beschikbaar was voor deze belangrijke rol. Nogmaals, een rol die verder in het staatsrecht niet formeel verankerd ligt, maar waarvan wij moeten vaststellen – althans, ik heb dat opnieuw vastgesteld – dat die het proces zeer heeft bevorderd.

Dan de vraag of dit een meerderheidskabinet is of niet, een aantal van u heeft er ook over gesproken. Dit is geen meerderheidskabinet. Het is een minderheidskabinet, maar wel een bijzonder minderheidskabinet, namelijk omdat wij waar het gaat om vragen van moties van wantrouwen, zolang wij de afspraken in het gedoogakkoord naleven, in principe kunnen rekenen op een meerderheid in de Tweede Kamer, en op een aantal bijzondere beleidsterreinen ook op die meerderheid kunnen rekenen. Voor al het overige werk als minderheidskabinet in de Tweede Kamer, in ieder geval op dit moment in de Eerste Kamer -- en afhankelijk van de verkiezingsuitslag van 2 maart misschien ook nog langer, wat ik natuurlijk niet hoop maar wat die verkiezingsuitslag zal moeten uitwijzen -- moeten zoeken naar meerderheden.

De heer Engels (D66): Ik weet niet of de minister-president nog iets naders gaat zeggen over de kabinetsformatie of al was overgegaan naar een volgend punt.

Minister Rutte: Ik was nu klaar met de formatie.

De heer Engels (D66): Dan heb ik – dat voelt u natuurlijk wel aankomen – nog een vraag. Ik heb namens mijn fractie gevraagd naar de formele politieke ministeriële verantwoordelijkheid voor de kabinetsformatie. Dat zijn geen staatsrechtelijke regels die worden toegepast. Maar wij hebben dan een procedure waarin het staatshoofd een rol vervult, terwijl het zittende kabinet demissionair is, dus de ministeriële verantwoordelijkheid is behoorlijk relatief. Dat is ook de reden dat de minister-president formeel na afloop die hele verantwoording neemt. Ik heb aangegeven dat mijn fractie de indruk heeft dat dat niet expliciet is gebeurd. Ik had ook gevraagd of u erop wilt reageren of u dat wel heeft gedaan of dat alsnog wilt doen. Want dat sluitstuk moet formeel eigenlijk nog wel plaatsvinden, puur op staatsrechtelijke gronden.

Minister Rutte: Voorzitter. Ik meende dat bij implicatie gedaan te hebben bij het debat over de regeringsverklaring, bij de regeringsverklaring zelf en voor zover daar onduidelijkheid over was bij het debat over hoofdstuk 1, de begroting Algemene Zaken en Koninklijk Huis. Maar ik wil graag van deze gelegenheid gebruik maken om voor zover dat niet duidelijk is dan ook hier nog een keer expliciet de volledige ministeriële verantwoordelijkheid te nemen voor het verloop van de formatie, zoals dat ook de aantredend minister-president betaamt.

Dan een ingewikkelder onderwerp, althans een precair onderwerp, namelijk de rol van de Eerste Kamer in die kabinetsformatie, omdat het

mij natuurlijk past om hier met grote bescheidenheid over te spreken. Het is allereerst namelijk een aangelegenheid, zo zou ik oordelen, die u zelf aangaat. Ik heb ook met respect geluisterd naar het debat daarover. Ik heb natuurlijk gezien dat er verschillende opmerkingen zijn gemaakt tijdens de formatie en dat er ook een brief is gestuurd door een aantal fracties aan de toen zittend informateur. Ik zou het eigenlijk bij die constatering willen laten, omdat het volgens mij toch in de eerste plaats een zaak is van de Eerste Kamer zelve om te beslissen welke rol men wel of niet wil spelen.

Ik wil er wel over zeggen dat het kabinet in mijn wijze van zien in de eerste plaats moet kunnen rekenen op een coalitie die steun geeft aan een regeerakkoord, in ons geval ook een gedoogakkoord van één partij extra in de Tweede Kamer. Inderdaad, zoals ik in het begin al zei, zelfs de in de Tweede Kamer als coalitiepartijen te boek staande partijen in uw Kamer zullen niet automatisch steun geven aan de uitvoering van dat regeerakkoord.

De heer Thissen (GroenLinks): De brief die toen op initiatief van collega Engels is gestuurd aan de toenmalige informateur ging over de opdracht die die informateur had gekregen van de Koningin, namelijk om te zoeken naar wegen voor een kabinet dat kon rekenen op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal. Hier heerst een beetje het misverstand, ook in de discussie die wij met collega Werner hebben gehad, dat de fracties die die brief hebben ondertekend solliciteerden naar een rol om betrokken te worden in de formatie. Niets was minder het geval. Wij gaven de toenmalige informateur de hint: in uw opdracht staat dat er moet worden gestreefd naar een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal. Dat is inclusief de Eerste Kamer. Vandaar dat wij die brief hebben geschreven, en vandaar dat wij het van belang achtten dat de informateur op enig moment aan dat onderwerp aandacht zou besteden, want dat zou met een minderheidskabinet wel eens problematisch kunnen zijn. Ik zeg hier in alle eerlijkheid bij dat dat met een variant van paars -- door sommigen paars-plus, door mij paars-beter of paars-groen genoemd -- exact hetzelfde was geweest. Dan hadden wij denk ik ook dat signaal moeten afgeven. Dat zeg ik voor alle evenwicht en balans.

Minister Rutte: Sterker nog, dan hadden wij nog een zetel minder gehad in die variant.

De heer Thissen (GroenLinks): Maar misschien wel wat meer kwaliteit, dat zou kunnen, dat weten wij niet!

Minister Rutte: Kijkt u nog eens wat er om mij heen zit!

De zaak is dat een kabinet dat aantreedt, zoals ook een aantal van u heeft gezegd, zich presenteert aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, niet aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal, en dat daarmee in de Eerste Kamer noch

de coalitie- noch de oppositiepartijen op voorhand gebonden zijn aan het regeerakkoord. Dat is de situatie waarin ook mijn betoog begon. Daar hoort volgens mij ook bij dat er voor de Eerste Kamer tijdens de formatie geen in de staatsrechtelijke verhoudingen voorziene rol is bij de vorming van zo'n kabinet. Natuurlijk heeft dit kabinet het doel om te komen tot een zo vruchtbaar mogelijke samenwerking met deze Kamer, vanzelfsprekend. Daar gaan wij ook ons best voor doen, zoals ik ook al in mijn inleiding zei. Ik merkte ook van uw kant de uitgestoken hand, zowel van oppositie- als van coalitiepartijen, om daaraan te werken. Maar een formele positie van de Eerste Kamer is er simpelweg niet.

De heer Tjeenk Willink heeft dat overigens ook in zijn tweede eindverslag nog eens uiteengezet. Dat heeft hij mede geschreven op basis van een gesprek met uw voorzitter, maar het uiteraard voor zijn rekening nemend, want het was zijn eindverslag. Ik kan mij in zijn woorden vinden.

De heer Noten (PvdA): De minister-president heeft natuurlijk absoluut gelijk dat die formele positie er niet is. De heer Thissen geeft ook terecht aan dat wij nooit geclaimd hebben om in een onderhandelingspositie terecht te moeten of willen komen. Maar politiek gezien – en dat zegt toch ook iets over de mate waarin u straks mogelijkerwijze in staat bent wel of niet fatsoenlijk het land te besturen – is er toch een vraagstuk op het moment dat u echt fundamenteel niet kunt rekenen op een meerderheid in deze Kamer als het gaat om belangrijke wetgeving, waaronder bijvoorbeeld begrotingen. Dus als het zo zou zijn dat wij in een situatie terechtkomen waarin de Kamer niet meer in staat is om door u ingediende begrotingen goed te keuren, op grond van haar politieke afwegingen, mede bepaald door de samenstelling op dat moment, dan wordt het land toch buitengewoon moeilijk bestuurbaar, lijkt me. De politieke implicatie die dat heeft, is heftig. Daarover moet u toch hebben nagedacht, want dit is een vraagstuk dat dan ook bij u aan de orde is.

Minister Rutte: In mijn rol als onderhandelaar heb ik dat natuurlijk overwogen. Ik heb daarbij overwogen dat zich feitelijk twee coalities aandienen na de verkiezingen, gezien de opstelling van verschillende fracties in het formatieproces, namelijk een paarse – groen, beter, plus – variant, dan wel de variant die nu zich heeft gepresenteerd in de Kamer en die nu de algemene beschouwingen voert in de Eerste Kamer. Beide varianten konden niet rekenen op een meerderheid in de Eerste Kamer. Er was nog een andere variant denkbaar, maar die bleek politiek niet haalbaar vanwege in ieder geval de blokkerende positie van één partij die dat niet wilde. Dat was een variant door het midden. Die had hier wel een meerderheid gehad in deze Kamer. Maar nogmaals, die liet zich niet vormen omdat één partij, daarvoor cruciaal, niet beschikbaar was, althans niet op dat moment en niet op die plaats en in die fase. Daarmee bleven er feitelijk twee mogelijkheden over, beide een minderheid. Ik heb zelf als staatssecretaris in een

vorig kabinet ook altijd zeer goede ervaringen gehad in deze Kamer met het feit dat hier het debat op de inhoud wordt gevoerd, dat de kwaliteit van wetgeving wordt geproefd en dat er natuurlijk ook een eigenstandige politieke afweging is.

Ik wijs op het debat dat de Eerste Kamer in 1990 heeft gevoerd -- de heer Schuurman heeft er nog aan deelgenomen -- met fractievoorzitter Kaland van het CDA over de bijzondere positie van de Eerste Kamer in het staatsrecht. Ik heb nog even teruggebladerd en de heer Schuurman is de continue factor sinds 1990. Ook in dat debat zie je dat uiteindelijk Kamer en kabinet, toen onder leiding van Ruud Lubbers, zich erop "geëigend" hebben, het erover eens zijn geworden, dat er zowel een wet kwaliteitsafweging plaatsvindt als, uiteindelijk, een politieke afweging.

De afweging die ik en de samenwerkende partijen hebben moeten maken, is dat wij ons realiseren dat er geen automatische meerderheid is voor ons werk in de Eerste Kamer en dat dit betekent dat wij in onze voorstellen vanzelfsprekend rekening zullen moeten houden met de gevoelens die in de Eerste Kamer leven. Wij kunnen niet zeggen: we hebben 52 zetels in de Tweede Kamer achter ons staan, hoi, hoi! Nee, wij zullen echt moeten zoeken naar meerderheden in de Tweede Kamer maar ook in de Eerste Kamer. Daarmee moeten wij rekening houden. Dat zullen we dan ook doen. Omgekeerd ben ik heel blij met de opstelling van de heer Noten in zijn eerste termijn. Hij zei dat zijn fractie de voorstellen zal beoordelen op hun inhoud. Meer kan ik niet van hem vragen.

De heer Noten (PvdA): Tot slot, voorzitter. Natuurlijk beoordelen wij de voorstellen op hun inhoud. De minister-president herinnert zich wellicht nog dat mijn fractie een aantal jaren geleden, toen hij hier de Wet werk en bijstand verdedigde, voor die wet heeft gestemd, terwijl onze collega's aan de overzijde daar niet blij mee waren. Hij was daar toen wel blij mee.

Minister Rutte: Zeer.

De heer Noten (PvdA): In die zin heeft deze Kamer haar eigen verantwoordelijkheid en durven wij dergelijke keuzes en beslissingen te nemen. Dat is een feit. Ik zie de minister-president nu met vreugde terugdenken aan dat moment.

Minister Rutte: 15 van de 19.

De heer Noten (PvdA): Inderdaad, zo was het.

Ik realiseer mij ook dat die andere optie, die al dan niet politiek haalbaar was, hetzelfde probleem met zich had meegebracht. De minister-president moest kiezen tussen twee kwaden, dat is wat hij eigenlijk zegt. Toch blijft het een probleem. Mocht het zo zijn -- ik hoorde de minister-president hier eerder niet op reageren -- dat het probleem ook na de verkiezingen voortduurt, dan moet de minister-president zich de vraag stellen of hij nog in staat is om bestuurlijke continuïteit te garanderen. Ik breng dit punt als een constatering. De minister-

president kan nu nog hopen dat een dergelijke situatie zich niet voordoet.

Minister Rutte: Laat ik heel scherp antwoorden. Elk kabinet wordt geconfronteerd met een nieuwe situatie na verkiezingen. Ieder kabinet kan, terwijl het voor de Statenverkiezingen kon rekenen op een meerderheid in de Eerste Kamer, na die Statenverkiezingen te maken krijgen met een minderheid daar. Wij hopen daar natuurlijk niet op en hebben zelfs goede hoop dat wij een meerderheid van de kiezers kunnen overtuigen ons te steunen, zodat ook in de Eerste Kamer zich een meerderheid constitueert. Dat is echter voor na de verkiezingen. Deze situatie geldt voor ieder kabinet en is bij dit kabinet niet anders dan bij een ander. Het verschil is dat tot juni volgend jaar, dus totdat de Staten de Eerste Kamer kiezen, wij te maken hebben met een minderheidspositie in deze Kamer. Nogmaals, daarom heb ik meegewogen dat ik de Eerste Kamer ken als een Kamer die niet automatisch uitsluitend langs coalitie- en oppositielijnen stemt, maar die naar de inhoud van voorstellen kijkt. Als ik zeg dat ik een hand uitsteek naar andere partijen in de Tweede Kamer, moet ik dat nog steviger doen naar de Eerste Kamer, omdat wij in al onze wijsheid niet meer dan 52 zetels in de Tweede Kamer hebben en niet meer dan 35 in de Eerste Kamer. In beide gevallen is dat een minderheid. In de Tweede Kamer is er in een aantal gevallen nog de steun van de PVV. Die steun is hier niet, want de PVV zit niet in de Eerste Kamer.

Bij de vormgeving van voorstellen moeten wij dus al rekening houden met de gevoelens die er in de Eerste Kamer leven. Als wij autistisch zouden besturen en dik ingepakt in ons eigen gelijk voorstellen zouden doen, in de trant van "kijk ons eens even mooie confessioneel-liberale vorstellen presenteren", moeten wij niet raar staan te kijken als die uiteindelijk hier slechts kunnen rekenen op 35 stemmen. Daarmee zullen we dus rekening moeten houden. We zullen echt moeten luisteren naar gevoelens die leven in de Eerste Kamer. Voor mij is dat onderdeel van de levende democratie. De andere coalitie had hetzelfde gehad, zelfs nog met één zetel minder. De derde coalitie, nogmaals, die wel een meerderheid zou hebben gehad, liet zich niet organiseren.

De heer Engels (D66): Ik wil het onderwerp vruchtbare samenwerking afsluiten. Mijn fractie heeft opgemerkt dat de verwijzing in de brief van de informateur naar uitsluitend de formele rol en positie van de Eerste Kamer niet echt een antwoord is op de invulling van die vruchtbare samenwerking. Ik zou best met de minister-president willen vaststellen dat op basis van hetgeen hij nu heeft gezegd, zijn antwoord inhoudelijk is dat dit primair bij de Eerste Kamer ligt en dat wij in de toekomst moeten bekijken hoe dat zal gaan. Met andere woorden, dat niet een vaststaand antwoord zou kunnen worden gegeven. Dat is natuurlijk ook een antwoord, maar dan betreft het een reactie die in ieder geval verdergaat dan alleen maar verwijzen naar een formele positie. Dat was mijn punt. Het moest wel een politiek antwoord zijn, maar dat

heeft de minister-president nu gegeven. Daarmee hebben wij nu duidelijkheid over hoe hij aankijkt tegen de vruchtbare samenwerking: hoopvol.

De voorzitter: De heer Kox, ook op dit punt.
**

De heer Kox (SP): Hoopvol is het in ieder geval wat de minister-president zegt. Hij kent zijn positie en weet dat hij daarom het beste charmant en verstandig kan zeggen dat hij moet zakendoen met deze Kamer en dat hij dus rekening met haar zal houden.

De minister-president vergat trouwens nog een andere variant, de Roemervariant. Die had in beide huizen een meerderheid: PvdA, GroenLinks, SP en CDA. Dat is ook mijn enige kans om ooit achter die tafel te komen natuurlijk, dus ik zit er wel een beetje mee dat die variant niet eens is geprobeerd, maar ik zie er andere collega's zitten, dus dat komt nog wel een keer goed ...

De minister-president zegt dat hij met de Eerste Kamer moet weten om te gaan. De vraag doet zich voor hoe dit concreet zijn beslag zal krijgen. Dit is niet de Kamer van de moties, daarvoor moet je aan de overkant zijn; hier wordt slechts af en toe een motie aangenomen. We hebben onlangs een motie aangenomen over de hypotheekrenteaftrek. Ik denk dat er volgende week ook nog wel een aantal moties wordt aangenomen, maar het zullen er niet veel zijn. Ze zullen op de vingers van één hand zijn te tellen. Echter, over die motie over de hypotheekrenteaftrek heeft de minister-president eigenlijk al zo'n beetje gezegd dat zijn kabinet er niet aan kan beginnen. Hoe gaat het nu verder? Als de minister-president voortdurend over uitspraken van deze Kamer die hem oproepen tot iets anders dan hij oorspronkelijk van plan was, zegt: die motie gaan wij niet uitvoeren", gaat dat natuurlijk wringen. Hoe inventief gaat hij hiermee om? Stel dat wij hier straks vijf, zes moties voorleggen die 38 stemmen krijgen, kan hij toch niet van al die moties zeggen "sorry, ik denk er anders over"? Althans, dan kan ik mij voorstellen dat de goede beginrelatie gaat wringen. Heeft de minister-president hierover nagedacht?

Minister Rutte: Ik heb de motie zo gelezen dat gevraagd wordt om een visie van het kabinet op de woningmarkt. Die visie komt er ook.

De heer Kox (SP): Maar hebt u gelezen dat een substantiële vermindering van de hypotheekrenteaftrek voor de allerhoogste inkomens onderdeel is van die visie? Dat is geen bijzin. Als u dat niet doet, terwijl u weet -- u loopt al acht jaar mee in de politiek -- dat dit ook de strekking van de motie is, is dat natuurlijk uw goed recht. Als er echter meer moties komen en u steeds zegt dat u niet gaan doen wat wij willen, dan kan er een moment komen waarop er een probleem ontstaat tussen deze minderheidsregering en deze Kamer. Of niet?

Minister Rutte: Op dit punt zijn er twee smaken. Of de Eerste Kamer heeft al besloten wat zij wil. Dan zegt zij het kabinet: doe dit. Of zij vraagt het kabinet om een visie en zegt: denk daarbij aan. Als wij dan komen met die visie, zal de heer Kox daarin vermoedelijk lezen dat ik andere opvattingen heb over de hypotheekrenteaftrek dan sommige partijen in deze Kamer. We zullen echter proberen om onze visie te onderbouwen. Dan kunnen we er met elkaar een debat over voeren en bekijken of we elkaar kunnen overtuigen. Het gaat om een motie waarin het kabinet wordt gevraagd om een visie op de woningmarkt en om daarbij de kwestie van de hypotheekrenteaftrek te betrekken. Dat gaan we allemaal doen. In de motie staat echter niet: de Eerste Kamer spreekt uit dat de hypotheekrenteaftrek moet worden beperkt. Als dat het geval zou zijn, is het een opdracht aan de regering en moeten we daarop reageren.

De heer Kox (SP): Dan zijn we het eens, mijnheer de minister-president. Uit uw eerste commentaar begreep ik dat u had gezegd aan het tweede deel van de motie niet te zullen toekomen. Als u echter zegt het volledige onderzoek waar de Kamer om vraagt uit te voeren en dat we daarna erover kunnen praten, ben ik daar tevreden mee.

Minister Rutte: Ik kom zo meteen nog terug op dit onderwerp, want ik wil er nog iets meer over zeggen. We zullen langs een aantal aanvlieglijnen de zaak benaderen. Dat deze coalitie echter bepaalde opvattingen heeft over hypotheekrenteaftrek is bekend. Als ik zeg dat wij rekening houden met de gevoelens in deze Kamer, doen wij dat natuurlijk tegen de achtergrond van wat aan de overzijde de politieke realiteit is. Je probeert daar goed een positie in te kiezen en uiteindelijk onze eigenstandige politieke positie te markeren. De hypotheekrenteaftrek is zo'n gevoelig onderwerp, daarover hoeven wij elkaar niet in het ootje te nemen: we weten precies van elkaar hoe we erover denken. Dat neemt niet weg dat in samenhang met een grotere woningmarktvisie het heel logisch is dat we het nog eens heel goed onderbouwen en met elkaar het debat voeren. Die motie gaan wij dus uitvoeren. Maar nogmaals: de motie roept niet op om de hypotheekrenteaftrek te beperken, maar wel om dat aspect te betrekken bij de visie op de woningmarkt.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Ik wil nog een vraag stellen over het minderheidskabinet, nog even afgezien van de gedoogpartner, want daarover komen we straks wel te spreken. Persoonlijk vind ik het jammer dat wij het gesprek met de informateur niet hebben gehad. Ik doel dan niet op een gesprek over de gedoogsteun maar een gesprek over de positie van een minderheidskabinet als zodanig. Ik heb niet voor niets in mijn bijdrage verwezen naar de Nacht van Wiegel en de Avond van Van Thijn, waarop kabinetscrises volgden. Mijn partij is beslist niet erg ingenomen met de weg die gegaan wordt met een nieuw kabinet waarvan de stabiliteit met vraagtekens moet worden omgeven. Ik kan mij een minderheidskabinet voorstellen dat

behoorlijk stabiel kan functioneren, in de zin die de minister-president zojuist bedoelde. Is hij er echter van overtuigd dat wij altijd erop uit zijn om alles zo stabiel mogelijk met elkaar te regelen? Ik had eigenlijk daarover een discussie willen voeren met de informateur, om daar dan nu ook met elkaar over te praten.

Nogmaals, ik zeg het vanuit bezorgdheid, want we hebben nu dan wel een kabinet, maar het is geen stabiel kabinet, gelet ook op de politieke uitspraken van de Eerste Kamer in het verleden.

Minister Rutte: Puur feitelijk stel ik vast dat niet de Eerste Kamer een verzoek heeft gedaan aan de informateur, een aantal fracties uit de Eerste Kamer heeft dat gedaan. Uiteindelijk heeft de heer Opstelten een gesprek gehad met de voorzitter van de Eerste Kamer. Zo is het gegaan. Anders ware het waarschijnlijk beter geweest om als Eerste Kamer een brief te sturen aan de informateur. Dan was het gesprek met uw Kamer er ook gekomen. Ik herinner mij ook dat wij dat bespraken. Toen vroeg nu minister, maar toen nog informateur de heer Opstelten: collega's, hoe ga ik hiermee om? Wij concludeerden dat het ten minste moest leiden tot een gesprek met de voorzitter van de Eerste Kamer. Nee, ik zeg het verkeerd. Het was onder informateur Tjeenk Willink. Dat gesprek heeft ook plaatsgevonden. De zaak ligt er zoals die er ligt, mijnheer Schuurman. Ik kan het niet teruggdraaien. Het is misschien wat flauw om het zo te zeggen, maar het was een brief van fracties uit de Eerste Kamer, geen brief van de Eerste Kamer. De brief had geen handtekening van de voorzitter.

Nogmaals, ik denk dat het ook past in het staatsrecht zoals dat zich tot nu toe ontwikkeld heeft. Staatsrecht is levend, zei ik eerder al. De heer Engels vatte mij net samen op een manier waarvan ik dacht: daar ben ik het mee eens. Maar hij keek er zo glunderend bij dat ik toch wel even wil checken of wij het met elkaar eens zijn! Zoals ik het heb bedoeld te formuleren, kan de Eerste Kamer -- dat kan ik mij zo voorstellen, maar daar ga ik helemaal niet over -- zelf op ieder gewenst moment spreken over haar rol in allerlei processen aangaande bijvoorbeeld de kabinetsformatie. Het kabinet gaat die dialoog vanzelfsprekend graag aan.

De heer Engels (D66): Het ging ons om de plus op het formele antwoord, verwijzend alleen naar de positie. Nu hebben we een inhoudelijke discussie met een politieke dimensie. We weten nu hoe we de vruchtbare samenwerking moeten invullen. Ik zie geen licht tussen onze opvattingen. Dat staat inderdaad volkomen buiten opvattingen over de vraag of de Kamer betrokken wil worden in een procedure. Daar ging het volstrekt niet over. Het ging over dit aspect. Dat is nu opgehelderd en dat stemt mij tot vreugde.

De voorzitter: De minister-president vervolgt zijn betoog.

**

Minister Rutte: Voorzitter. De fractie van de SP vraagt wat ik ervan vindt dat zij goede voorstellen zal steunen en slechte voorstellen zal afkeuren. Ik vind dat een verstandige keuze!

De heer Kox (SP): Andersom zou minder zijn. Het was een serieus aanbod en volgens mij ook de vaste gedragslijn van mijn fractie.

Minister Rutte: Zeker.

De heer Kox (SP): Wat ik in mijn inbreng heb proberen te schetsen, is dat wij hier in het verleden wetsvoorstellen hebben aangenomen die wij, als het alleen zou gaan om de kwaliteit van de wet, liever niet hadden aangenomen. Er was echter altijd sprake van politieke druk. Dat valt te begrijpen. Die druk is nu weg. U kunt niet zeggen: de partijen die mij steunen, moeten voor stemmen. Dan hebt u namelijk maar 35 stemmen. Wellicht wordt deze Kamer dan politieker, omdat we meer naar de inhoud van het wetsvoorstel kunnen kijken. U kunt ons uw argumenten geven, maar u kunt ons niet, vriendelijk gezegd, uw dreigementen geven. Dat kan in een meerderheidssituatie natuurlijk wel. Je kunt het een politiek voordeel noemen dat u hier elke keer een meerderheid moet overtuigen. U kunt niet meer zeggen: sorry hoor, maar u bent mijn coalitiepartner, dus u moet voor stemmen en dan haal ik een meerderheid. In het verleden hebben we nogal wat wetten aangenomen waar we met z'n allen toch eigenlijk wel wat kwalitatieve opmerkingen bij hadden. Dat zou dus een nieuwe situatie kunnen zijn. Hoe gaat u daarmee om?

Minister Rutte: Ik denk dat dit vooral een dialoog is tussen u en uw collega's. Strikt genomen kan het kabinet ook in een minderheidspositie nog steeds zeggen: als dit wetsvoorstel het niet haalt ... Dat is in het verleden ook gebeurd. Ik wijs op het referendum, de Nacht van Wiegel, de kwestie van de gekozen burgemeester. Ik heb het nog even nageslagen naar aanleiding van de debatten die de heer Schuurman hier in 1989, 1990 heeft gevoerd en ook bij de grondwetswijziging van 1983. Niet iedereen is het erover eens dat het verstandig is dat een kabinet bij te veel gelegenheden het onaanvaardbaar uitspreekt over het al of niet aannemen van voorstellen. Daarmee breng je ook de Eerste Kamer in een bijzondere staatsrechtelijke positie, waar juist het debat in 1990 tussen de heer Schuurman, de heer Kaland en de heer Lubbers over ging. Feit is dat wij dat nog steeds kunnen doen, alleen heeft dat allereerst werking, als ze daar al gevoelig voor zijn, op 35 leden van uw huis; misschien ook wel op de heer Schuurman. Misschien is de heer Schuurman dan inmiddels zo enthousiast over het kabinet dat hij zegt: ik zou het zonde vinden als het opstapt. Of: dit is zo belangrijk, ik laat het kabinet zitten en ik ga toch maar akkoord. Dat dwingt ons, en dat is het belangrijkste, om met goede wetsvoorstellen te komen die deugdelijk in elkaar zitten en om rekening te houden met de gevoelens die hier mogelijk leven. Het stelt nog hogere eisen aan de kwaliteit van wetgeving.

Voorzitter. Ik heb nog een paar opmerkingen in mijn eerste blokje over het algemeen kabinetsbeleid. Ik kom straks te spreken over de ombuigingen en de economie. Er is natuurlijk een en ander gezegd over de gedoogsteunpositie. Ik loop er niet voor weg. Het is volstrekt duidelijk. Het fundamentele verschil van mening met de partij van Geert Wilders, de PVV, betreft de islam en de vraag of dat een religie is, zoals wij vinden, of een politieke ideologie, wat zijn opvatting is. Dat heeft ertoe geleid dat wij de op 30 juli uitgebrachte verklaring hebben opgesteld waarin staat dat wij met elkaar niet tot een kabinet kunnen komen, maar wel gaan bekijken of het mogelijk is om programmatische overeenstemming te bereiken over een gedoogakkoord. Dat is gelukt. In die situatie zitten we nu. Ik hoorde de heer Werner uitdagend een paar collega's vragen: wijs mij aan waar in dit regeerakkoord of gedoogakkoord bepaalde vrijheden worden ingeperkt? Ik ben het eens met de strekking van die vraag. Dat staat ook naar mijn opvatting nergens, en anders wil het graag weten. We zijn het wel fundamenteel met de heer Wilders oneens op dit punt. Dat heeft ertoe geleid dat wij in goed overleg met de PVV voor deze constructie hebben gekozen. Ik vind het overigens wel iets zeggen over de werking van de democratie, waar weer een grote volkspartij bij is gekomen, namelijk de PVV, die op deze manier, ook als uitkomst van de formatie, volledig kan deelnemen aan het proces van machtsvorming.

De heer Kox (SP): De minister-president legt uit hoe de formulering is gekozen, maar hij en ik weten dat het er niet om gaat of er staat dat de islam een religie of een ideologie is. Ikzelf ben niet meer zo van de religie. Ik ben nog wel van de ideologie. Ik voel mij daar niet minder om, zo van: goh, ik heb alleen een ideologie en die anderen hebben een religie. Daar valt wel mee te leven. De zin is natuurlijk opgeschreven omdat vriend Wilders zegt: het is geen religie, het is een ideologie en over een ideologie heb ik vrijheid van meningsuiting, dus mag ik zeggen dat ze zich baseren op een fascistisch boek, dat het net Mein Kampf is, dat ze achterlijk zijn, dat ze eigenlijk met miljoenen teruggestuurd zouden moeten worden, en meer van die fraaie volzinnen. We hadden dit probleem niet gehad als hij alleen had gezegd: ik heb er eens filosofisch over nagedacht wat religie is en wat ideologie. Dit is de manier van formuleren van de minister-president geworden, waar hij mee kan leven maar waar Wilders mee kan zeggen wat hij wil. Dat is wat ik denk ons allemaal hier in dit huis raakt. Het kabinet wordt gedoogd door een partij die niet alleen zegt dat de islam een ideologie is, maar die vervolgens een emmer vol beschuldigingen in de richting van iedere aanhanger erachteraan gooit waar de honden geen brood van lusten. Het echte verschil van mening tussen CDA, VVD en PVV is, mag ik toch hopen, niet dat het een ideologie is, maar dat je er zo veel dingen over zegt die je over een religie nooit zou zeggen?

Minister Rutte: De heer Wilders is geen lid van deze Kamer. Ik voel mij toch genooddaakt om hem in verdediging te nemen, ook al zal hij daar helemaal geen behoefte aan hebben. Voor zover ik de heer Wilders' uitspraken ken en de heer Verhagen en ik met hem onderhandeld hebben in de formatie, doet hij geen uitspraken over moslims. Zijn probleem is de islam. Daarover zijn de heer Verhagen en ik het met hem oneens. Wij zeggen dat de islam een religie is. Je kunt kritiek hebben op een religie, maar in de kern is de vraag, vanuit de staat bekeken, of de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van onderwijs en andere fundamentele vrijheden wel of niet voor deze godsdienst volledig in aanmerking komen. CDA en VVD zeggen ja, de PVV zegt niet per definitie. Daar zit een groot verschil van mening tussen. De heer Kox zegt dat de heer Wilders van alles zegt over islamieten. Ik meen oprecht, of de heer Kox moet mij kunnen laten zien waar, dat de heer Wilders dat niet doet. Hij richt zich altijd heel secuur op de islam. Nogmaals, dat vind ik erg genoeg. De heer Wilders en ik zijn het daar volkomen over oneens. Dat is ook de reden dat hij niet in het kabinet zit. Uiteindelijk is de PVV voor CDA en VVD een partij waarmee samen te werken is, alleen niet in één kabinet.

De heer Kox (SP): Ik heb onlangs als assistent van de voormalige minister van Buitenlandse Zaken in de Raad van Europa een bloemlezing gegeven van wat de PVV zoal in dit land zegt en mag zeggen. Ik ben me er dus van bewust dat ook de moslims niet ontsnappen in het verhaal van Wilders. De kwestie blijft dat de minister-president het net iets te makkelijk doet. Ik kan wel zeggen: ik heb niets tegen katholieken, maar de Bijbel is een fascistisch boek. Of: ik heb helemaal niets tegen joden, maar ja, de Thora is Mein Kampf. Dat zouden we toch niet accepteren? Dat is ook waar collega Schuurman op duidt. Dan kan je niet zeggen: ik heb helemaal niets tegen moslims; ik zeg niets tegen moslims. Overigens wil hij ze nog steeds met miljoenen Europa uit transporteren. En dat zijn niet miljoenen Korans, maar miljoenen aanhangers van de Koran. Die wil hij uit Europa zetten. Kan de minister-president niet iets steviger zeggen -- dat zou dit huis graag willen horen -- dat CDA en VVD het verwerpelijk vinden wat de PVV zegt over de islam? En dan bedoel ik niet: nu ja, het is een andere mening. Dat is net iets te makkelijk.

Minister Rutte: Wij zijn het fundamenteel oneens met heel veel opvattingen van Wilders en de PVV, en zeker met heel veel opvattingen die direct de islam regarderend. Daarover zullen wij ook in alle felheid het debat opzoeken als hij te ver gaat; dat weet hij ook. Omgekeerd geldt het ook. Wij hebben over en weer afgesproken dat daarin de volledige vrijheid van meningsuiting geldt. Dat hij die opvattingen heeft, betekent echter niet dat er met hem niet valt samen te werken. Dat vindt de partij van de heer Kox ook. Aan de overzijde worden er tal van moties ingediend en heel vaak zijn de partij van de heer Kox en de PVV het eens. De PVV staat op heel veel sociaaleconomische thema's, zoals de gezondheidszorg, politiek gezien dicht bij de SP.

Dat leidt heel vaak tot gezamenlijke initiatieven. Ook de partij van de heer Kox zegt dus niet: omdat de PVV die opvattingen heeft, teken ik niet mee met een motie van de PVV en werken wij niet samen. Dat zeggen wij ook, en tegelijkertijd markeren wij volstrekt duidelijk waarover we het oneens zijn. Daarover zullen we het debat zoeken.

De heer Kox (SP): De minister-president zegt ware woorden. Het klopt: de PVV is gekozen in het parlement en doet gewoon mee. Het zijn 1,5 miljoen kiezers. Als we dat niet wisten, worden we daar wel aan herinnerd. Het zijn er overigens net zoveel als er in 2006 op de SP stemden. Die kiezers zijn er en met die partij werk je samen. Ik durf echter wel te kwalificeren wat ik vind van de opvattingen van de PVV over de islam. Ik vind het een verwerpelijke manier van omgaan met 10% van onze bevolking. Als het kabinet zegt dat het die opvatting over de islam van de PVV verwerpelijk vindt, zijn we al een stuk dichterbij. Dat is al iets anders dan het maken van een onderscheid tussen religie en ideologie. Dat is wat ik graag wilde horen.

Minister Rutte: Ik kies mijn eigen woorden. Ik denk dat we het een heel eind met elkaar eens zijn, maar ik kies wel mijn eigen woorden. Wij zullen op momenten waarop de heer Wilders opvattingen uit over de islam of over andere kwesties waarmee wij het oneens zijn, die in de meest scherpe bewoordingen voorzien van commentaar en onze opvattingen ernaast zetten. Ik ga echter nu niet in algemene zin stickers plakken op de opvattingen van de PVV. Dat vind ik te makkelijk, temeer omdat die partij hier niet aanwezig is. De heer Kox kan er echter van verzekerd zijn dat wij, als zich zo'n situatie in de toekomst voordoet, onze opvattingen in de meest scherpe bewoordingen duidelijk zullen maken. Dat is de afspraak die we hebben gemaakt. Het zal de stabiliteit van de samenwerking niet raken. Dat weten we van elkaar; het is volstrekt over en weer bekend. Ik ben veel op pad geweest in het buitenland om kennis te maken met collega's daar. Er is, op één zin na bij een lunch van de liberale Europese familie, nergens over deze kwestie gesproken. Men begrijpt in het buitenland heel goed van wat voor constructie er in deze regering sprake is. De situatie is ook zeer vergelijkbaar met wat er gebeurt in Denemarken, Zwitserland en andere landen.

De heer Schuurman (ChristenUnie): Er zit aan deze kwestie ook een andere kant. De minister-president zegt dat VVD en CDA niet samen een kabinet wilden vormen met de PVV. Toen het punt van het gedogen aan de orde kwam, was de heer Wilders er toen snel van te overtuigen dat hij niet aan het kabinet kon deelnemen? Of vond hij het allemaal goed en wel? Dat zou ik van de minister-president willen weten. Hoe lang heeft de discussie geduurd? Stond de heer Wilders erop om coalitiepartij te worden of vond hij de huidige constructie van meet af aan het beste? Ik vermoed dat laatste. Ik geloof dat de heer Wilders helemaal geen coalitiepartij wilde worden en dat we dus met een schijn te maken hebben als de minister-president zegt dat

VVD en CDA niet in één kabinet wilden met de PVV. Ik geloof dat al die toezeggingen die de minister-president heeft gedaan aan de PVV en die niet te realiseren zullen zijn, door de heer Wilders nog eens zullen worden aangegrepen om te zeggen: het spijt me; ik gedoogde het kabinet maar CDA en VVD hebben het uiteindelijk niet gewild. Zijn populisme zal dan nog meer worden versterkt. Heeft de minister-president overwogen dat de heer Wilders helemaal niet in het kabinet wilde?

Minister Rutte: Ja, dat is allemaal overwogen. Ik kan de heer Schuurman echter geen inzicht geven in de snelheid waarin wij drieën het eens werden over deze constructie, want dan treed ik in de vertrouwelijkheid van de gesprekken. Uiteraard hebben wij alle consequenties van deze samenwerking overwogen. Vanzelfsprekend.

Ik kom bij de laatste vraag van mijn hoofdstukje kabinetsbeleid algemeen. De heer Werner heeft gevraagd naar de 3000 agenten erbij en de 12.000 extra verzorgers erbij. Daarbij kwamen twee zaken naar voren. De eerste opmerking van de heer Werner was: let erop dat je wel mensen kunt aannemen, maar dat een groot deel van de problemen zit in de bureaucratie bij zorg en politie. Dat deel ik volledig. Een van de sporen van het kabinet is dan ook het teruggeven van het vakmanschap aan de vaklieden in onderwijs, zorg, politie, brandweer et cetera. De tweede opmerking die hij maakte was: pas op dat je het niet in steen graveert. Hij wees daarbij in het bijzonder op de 12.000 extra verpleegkundigen. Dit is een feitelijke uitkomst van de manier waarop we het extra geld investeren in de AWBZ, namelijk door het versterken van de zorgzwaartepakketten en het ophogen van de budgetten, zodat daar meer geld voor beschikbaar komt. Dat is de aanvliegroute die in het gedoogakkoord is afgesproken. Daar wil ik heel duidelijk over zijn. Dit is natuurlijk ook een onderdeel van de afspraken met de PVV, want een van de terreinen waarop wij met de PVV bijzondere afspraken hebben gemaakt, is juist de ouderenzorg. De 12.000 verpleegkundigen zijn een feitelijke uitkomst daarvan, maar wat daaronder ligt, namelijk het investeren in de zorgzwaartepakketten, dat is echt een politieke overeenkomst in het kader van het gedoogakkoord. Of er ruimte is om het anders in te vullen, zal altijd tussen ons drieën moeten worden besproken, omdat het een onderdeel is van het gedoogakkoord. Het staat het kabinet dus niet vrij om daar een andere invulling aan te geven, tenzij de drie partijen het daarover eens zijn.

De heer Noten (PvdA): De minister-president realiseert zich hopelijk het volgende. Door de verhoging van de zorgzwaartepakketten met 800 mln. te vertalen naar extra inzet van mensen, extra handen aan het bed, en gelijktijdig in het gedoogakkoord op zijn minst de suggestie te wekken dat vervolgens gecontroleerd moet gaan worden in hoeverre de verhoging daadwerkelijk heeft geleid tot extra mensen en de verrekening uiteindelijk plaatsvindt op grond van de mate waarin dat is gebeurd, heeft de minister-president

een heel bureaucratisch circus geïntroduceerd om fictief 800 mln., maar in werkelijkheid 400 mln. toe te kennen aan iets waarvan het maar de vraag is of het de oplossing is op langere termijn voor de vraagstukken in de zorg. Het kabinet doet niets aan preventie, aan e-health of aan pogingen om zelf zorg te versterken. Dat was volgens mij de essentie van de opmerking van de heer Werner. Ik sluit me daarbij aan. Meer geld is prima, maar zet het effectief in en niet per se in mensen, die overigens nauwelijks te vinden zijn.

Minister Rutte: De keuze om dit geld te steken in het ophogen van de zorgzwaartepakketten is een politieke keuze. Als we daarvan zouden willen afwijken, dan moeten de drie partijen dat met elkaar overeenkomen. Dat kan altijd, want de wereld is niet in steen gegraveerd. Ik leg precies uit hoe het zit; het heeft geen zin om eromheen te draaien. Dit is echt een afspraak die we hebben gemaakt in de formatie. De ruimte zit erin, dat we het er met zijn drieën over eens zouden moeten zijn dat er een andere manier is om het geld zinnig te besteden.

Ik kan de heer Noten volledig geruststellen op het punt van de verantwoordingsbureaucratie, want we sluiten aan bij de aan de overzijde aangenomen motie-Pechtold. Die motie voorziet erin dat verantwoording en beleidsvoorbereiding -- dat is wat we in september doen met Prinsjesdag -- een ordelijk proces is, waarbij ook de verantwoording in mei, op gehaktdag, en in september op uiterst zorgvuldige wijze worden vormgegeven. Ik heb in de Kamer tegen kunnen houden dat we al in januari met allemaal extra verantwoordingslijstjes zouden moeten komen. Een grote minderheid wilde het wel, maar ik wilde dat uiteindelijk niet, want dan zou inderdaad gebeuren waar de heer Noten voor waarschuwt, namelijk dat je op allerlei terreinen apart verantwoording moet gaan afleggen. Dit loopt gewoon mee in de normale verantwoordingssystematiek. De verantwoording zal dus niet leiden tot extra bureaucratie. Tegen de heer Werner zeg ik: het denken staat niet stil. Wil je het geld anders besteden, dan heb je drie partijen nodig. Alle andere zaken die hij noemt zoals e-health en de vraag hoe je omgaat met de kwaliteitsverbetering in de gezondheidszorg, zijn voor een deel in het regeerakkoord voorzien. Ik noem de stelselwijzigingen AWBZ en de stelselwijziging in de cure. Voor een deel zal het ook in het debat met beide Kamers worden vormgegeven. Ook daar is alle ruimte voor. Het is niet zo dat alles in het regeerakkoord is geregeld en dat we daarbuiten niets doen. Over het specifieke onderdeel van deze investering ben ik echter tegen de heer Werner heel duidelijk: dat ligt onder het beslag van een duidelijke politieke afspraak.

De heer Werner (CDA): Dit is niet helemaal het antwoord op de vraag. Ik heb geprobeerd aan te geven dat er in het regeerakkoord in zekere zin doelen worden gesteld, zoals de halvering van het aantal Tweede Kamerleden. Afijn, ik heb daar een groot aantal voorbeelden van genoemd. De essentie van mijn vraag is of het zin heeft dat de

bewindslieden praten met de samenleving. Het kan toch best zo zijn dat de mensen die het werk doen, zoals politieagenten, verpleegkundigen, ambulancepersoneel, ook bepaalde ideeën hebben over hoe het efficiënter en beter kan en hoe de kwaliteit het beste verbeterd kan worden. Als uit dat overleg komt dat we in plaats van meer mensen -- die zijn er namelijk toch niet -- beter een innovatieve investering in bijvoorbeeld ICT kunnen plegen, waardoor de kwaliteit verbeterd kan worden, heeft het dan zin voor die mensen om met de bewindslieden te praten? Dat is voor mij eigenlijk de essentie. Is er dan ook binnen de coalitie -- er zal dan natuurlijk ook met de PVV gesproken moeten worden -- een opening om in goed overleg tot andere invullingen te komen dan die nu minutieus in het regeerakkoord zijn vastgelegd?

Minister Rutte: Een volmondig ja. Ik ga zelfs nog een stap verder. Dat is ook volgens de beste tradities van het confessionalisme en het liberalisme, die toch de pilaren zijn onder deze coalitie. Natuurlijk is dat overleg er, want dat zit ook in het hart van de partij van de heer Werner, maar ook voor liberalen is dat heel belangrijk. Uiteindelijk zijn wij het er ook met elkaar over eens dat de finale besluitvorming parlementaire steun moet hebben. Er moet juist niet alleen met de koepels worden gesproken. Ik ben juist zo blij dat de heer Werner zegt: natuurlijk praat je met allerlei georganiseerde verbanden, maar praat ook met de mensen op de werkvloer. Dat is ook hoe ik het zelf gedaan heb toen ik indertijd wetgeving mocht voorbereiden; de heer Thissen weet daar alles van. Wij hebben er toen juist voor gezorgd dat je niet alleen praat met de organisatie, maar juist ook met de mensen op de werkvloer. Dat is wezenlijk voor waar liberalen en confessionelen elkaar de hand kunnen reiken. Een volmondig ja.

De heer Thissen (GroenLinks): Blijkbaar leden van andere partijen ook, hoor ik de premier daarmee zeggen.

Voorzitter. De premier heeft het een aantal keren over verantwoordingssystematiek. Hij spreekt behartigenswaardige woorden over de vraag hoe hij dadelijk namens zijn kabinet verantwoordt dat hij de resultaten al dan niet haalt van datgene wat in het regeerakkoord is vastgelegd. Mij gaat het ook om het gedoogakkoord. Daarin worden ook resultaten beoogd waar de premier verantwoording over aflegt. Het gedoogakkoord is echter gesloten met een partij die een aantal opvattingen en idealen heeft die wellicht effecten en resultaten hebben die de premier misschien niet beoogt. Hoe legt de premier daarover verantwoording af?

Minister Rutte: Ik begrijp de vraag niet. Excuus. De heer Thissen en ik hebben dit niet eerder gehad; dit is een historisch moment.

De heer Thissen (GroenLinks): Goed. We zullen het beiden onthouden: 17.50 uur op dinsdag 7 december. U hebt een gedoogakkoord gesloten. In dat gedoogakkoord met de PVV, die in feite een

eenmanszaak is met een aantal medevennoten, staat een aantal dingen dat u met z'n drieën zult doen en waarvan wordt nagestreefd om dat te realiseren. Die partij heeft daarnaast een aantal opvattingen waarvan u voortdurend zegt dat het haar opvattingen zijn en: wij zullen al dan niet vol op het orgel spelen als de confessionelen en de liberalen dat niet van zins zijn of het er niet mee eens zijn. Dat kan resultaten of effecten hebben voor Nederland. Hoe legt u daarover verantwoording af?

Minister Rutte: De PVV heeft gezegd dat zij parlementaire steun geeft aan deze coalitie, in de zin dat zij geen moties van wantrouwen zal steunen als de coalitie de afspraken netjes naleeft. Die afspraken behelzen de drie terreinen waarop de PVV bijzondere wensen had. Deze heb ik genoemd. In ruil daarvoor levert de PVV steun aan het ombuigingspakket, ook meerjarig. Dat is de deal. Alles wat het kabinet doet, of het nu in het gedoogakkoord staat of in het regeerakkoord, zit in de miljoenennota en in de verantwoordingssystematiek in mei. Dat is regulier. Ik heb voorkomen om daar weer van alles bovenop te zetten, zoals de stoplichtjes waar het vorige kabinet mee werkte. U weet wel: daar stond dan in dat het Palestijns/Israëliësch conflict was opgelost. Dat stond op groen. Dit kabinet heeft gezegd: laten we daarmee stoppen en gewoon gaan regeren. We volgen de normale verantwoordingssystemen, "light touch", en geen ingewikkelde. Dat gaan we doen.

De PVV zal op heel veel terreinen ook oppositiepartij zijn. Dat zagen we van de week ook met de discussie in de Tweede Kamer over het Ierse noodpakket. De PVV steunt dat niet. De regering is dan afhankelijk van steun van andere partijen. In dat specifieke geval gold dat overigens weer niet, want dat zat al in het pakket. Maar goed, de Kamer had er toch een debat over. Het is dan wel prettig dat er op zich ruime steun is voor de aanpak van de Ierse crisis. Dat zal vaak gebeuren. De verantwoording loopt dan via Nieuwsuur en het NOS Journaal.

De voorzitter: Voordat ik de heer Noten het woord geef, kijk ik even naar de tijd. De minister-president heeft, dacht ik, zijn eerste hoofdstuk bijna afgesloten.

**

Minister Rutte: Dat is afgesloten.

De voorzitter: O, dat is afgesloten.

**

Minister Rutte: Ik heb er alleen nog wel een paar te gaan.

De voorzitter: Ik weet niet hoe veel hoofdstukken er nog volgen, maar ik wil wel een beetje oog hebben voor het eindtijdstip van dit debat: 19.30 uur. Het kan wel een beetje langer duren. Ik vraag om enige terughoudendheid van de Kamerleden en om beknoptheid bij de interrupties.

**

De heer Noten (PvdA): Ik concludeer -- ik hoor graag van de minister-president of ik dat goed doe -- dat de afspraak dus is dat het aantal zzp's wordt verhoogd. De afspraak is niet dat daarvoor per se 12.000 mensen moeten worden aangenomen. Daar mag creatief en verstandig mee worden omgegaan. In het gedoogakkoord staan opmerkingen over een kwaliteitswet waarin komt te staan hoe vaak mensen gedoucht moeten worden en hoe lang ze moeten worden uitgelaten. Ik concludeer dat de minister-president zegt dat daar uiteraard eerst heel verstandig over gesproken moet worden met de mensen in het veld voordat dit soort rare, zeer bureaucratische verantwoording afdwingende maatregelen worden genomen. Deze conclusie trek ik. Als dat zo is, dan ben ik een gelukkig mens.

Minister Rutte: Ik doe niets liever dan u gelukkig maken, maar ik moet toch een paar minimale amendementen aanbrengen op uw conclusies. Het aantal van 12.000 is een feitelijke uitkomst volgens de berekeningen van het CPB van het ophogen van de zorgzwaartepakketten. Daarmee is het een effect als je het op die manier invult. Ik heb tegen de heer Werner het volgende gezegd. Als uit het overleg met niet alleen de organisaties, maar vooral ook met de mensen op de werkvloer -- het spreekt mij zo aan om juist vooral met hen over dit soort zaken te praten -- zou blijken dat je het ook anders kan doen en het kabinet concludeert dat we het niet zo moeten doen maar op een andere manier, moet ik daarover wel overleg met de PVV voeren. Het kan alleen als de PVV het ook goedkeurt, omdat het namelijk een afspraak van ons drieën is. De PVV zit niet in het kabinet. Dat heb ik al toegelicht. We gaan proactief met iedereen het gesprek aan; zo werkt het natuurlijk. Het aantal van 12.000 is een feitelijke uitkomst maar geen doel op zichzelf. Het is wel het effect van het investeren in de zorgzwaartepakketten. Mooier kan ik het niet maken.

De heer Noten (PvdA): In het kader van uw handreikingen en dergelijke en het punt dat we met elkaar moeten gaan samenwerken zeg ik het volgende. Het wordt dus buitengewoon ingewikkeld -- in ieder geval voor de leden van mijn fractie -- om met een fantoom te moeten praten dat een gedoogakkoord heeft geschreven met u, waarin dingen staan waarvan wij denken dat die niet passen op de werkelijkheid. Daar gaan we een probleem krijgen. De uitgangspunten van uw beleid op dit punt steunen we. Dat wil ik ook helder gezegd hebben. Maar de uitwerking vinden we op dit moment getuigen van een technocratie waarvan we zeggen: dat gaat dus ook bureaucratie ontlokken en die steunen we niet. Dit debat gaan we dan voeren met elkaar.

Minister Rutte: Deze discussie heb ik ook gevoerd tijdens het debat over de regeringsverklaring. Ik heb toen gezegd dat er een paar zaken zijn waarover we hebben afgesproken dat we er geen voorstellen over doen, zoals de WW en het ontslagrecht. Dat vind ik jammer, maar het is nu

eenmaal afgesproken. Er zijn ook zaken die we met z'n drieën hebben afgesproken. Aan de andere zijde is er op zichzelf een meerderheid. Hier is die nog helemaal niet gegarandeerd. Je zult dan rekening moeten houden met de opvattingen van de drie partijen. Er is natuurlijk altijd ruimte om dingen aan te passen, op basis van overleg zoals de heer Werner dat noemt. Er zijn ook heel veel zaken die in het regeerakkoord geregeld zijn waarbij wij op voorhand rekening moeten houden met gedachten die in de Kamer leven om überhaupt tot een meerderheid te komen. Het is alleen niet zo dat voorstellen die voortkomen uit het gedoogakkoord in beton zijn gegoten. Dat is helemaal niet zo.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. Ik wil graag via u een vraag aan de heer Noten stellen. Ik begrijp hem niet helemaal. De minister-president legt uit dat het aantal van 12.000 de uitkomst van een berekening is. Daarnaast zegt hij: als wij gaan praten met iedereen, zou er nog weleens een veel betere methode uit kunnen komen, want dan leidt het misschien niet tot 12.000 maar tot minder en een andere methodiek. Het mag de heer Noten toch niet uitmaken met wie de minister-president of de minister praat? Het gaat toch om het resultaat? Al praat het kabinet met half Nederland. Als de PVV erbij zit -- en die zit erbij -- dan vraag ik mij af: so what? Dat is toch niet moeilijker?

De voorzitter: Ik wil niet de discussies tussen de collega's in de Kamer via de voorzitter laten lopen. Het woord is aan de minister-president.
**

Minister Rutte: Voorzitter. Nogmaals, wij gaan het gesprek aan met alle mensen uit de praktijk. Zo werkt dat in dit kabinet. Dat is een goede liberale en vooral ook een goede christendemocratische traditie. Maar wij hebben ook voorstellen in het gedoogakkoord staan. Die vormen het vertrekpunt. Als we daar veranderingen in aanbrengen, moet het iets zijn van de drie partners. Dat is bij elk regeerakkoord zo. Dat is niet nieuw. Ik begrijp heel goed dat de heer Noten zegt dat hij te maken heeft met wat hij een fantoompartij noemt. Die fantoompartij heeft volgens mij wel de ambitie om ook u persoonlijk te woord te kunnen staan na juni in dit huis. Maar dat is natuurlijk aan die partij.

Ik kom op het tweede blokje, over ombuigingen, de economie en dergelijke. Ik zeg eerst iets tegen de heer Werner over het innovatiebeleid, maar ook anderen hebben daarover vragen gesteld. De vraag hoe wij het verdienvermogen van de Nederlandse economie kunnen vergroten, drijft dit kabinet ten diepste. Minister Verhagen en ik hebben wel eens tegen elkaar gezegd dat het mooi zou zijn als Nederland sneller groeit dan omliggende landen. Je moet er namelijk weer een beetje competitie inbrengen, er moeten meer banen komen in het land en er moet weer een beetje meer groei komen. Het blijkt dat hetgeen de overheid uitgeeft aan onderzoek, helemaal niet zo verkeerd is; wij scoren op dat punt aardig in de wereld. De heer Werner en anderen in deze Kamer weten hoe succesvol de medische

clusters, de academische ziekenhuizen samengevoegd met de medische faculteiten, in Nederland zijn. Het is bekend wat dit heeft betekend voor bijvoorbeeld de positie van Nederland in de citatiescores. Wij doen het helemaal niet slecht, maar het probleem is dat Nederland op de vijftiende plaats in de wereld staat op het punt van het naar de markt brengen van kennis die wordt opgedaan in deze kennisinstellingen. Tegelijkertijd staat de overheid 24ste in de wereld bij het gebruiken van de eigen inkoopmacht om innovatie los te trekken.

Dat is de reden van de gekozen vormgeving van het departement in kwestie onder leiding van Maxime Verhagen. Het betreft het ministerie van Economische Zaken en Innovatie, plus Landbouw, omdat dit een kolom is waarin het al heel succesvol gebeurt. Wij zullen ervoor zorgen dat de private investeringen ook toenemen door op een veel slimmere manier de link te leggen. De heer Flierman weet daar als baas van de Universiteit van Twente alles van, want dat is namelijk de enige universiteit in Nederland waaruit al vijfhonderd bedrijven zijn voortgekomen. Dat is tot nu toe geen enkele andere universiteit gelukt. Het kan dus wel, als je het slim organiseert. Men moet van dat soort best practices leren en op die manier willen wij de publieke middelen die wij in onderzoek steken, laten leiden tot veel meer succes op de markt, zonder uiteraard het fundamentele onderzoek te schaden. Maxime Verhagen en Halbe Zijlstra, de staatssecretaris voor hoger onderwijs en onderzoek, trekken nauw met elkaar op om dat voor elkaar te krijgen. Daarbij spelen twee zaken in het bijzonder een rol. Ten eerste: ruimte geven aan ondernemers; regels afschaffen en veel minder gedoe. Ten tweede: topgebieden versterken en innovatie gericht steunen. Aan de ene kant moet je namelijk ervoor zorgen dat de generieke infrastructuur goed is, lage lasten, weinig regels en een goed opgeleide bevolking, maar aan de andere kant moet je soms ook speciale accenten aanbrengen. Dat is precies hetgeen dit kabinet wil doen.

Onder andere uit de hoek van de fracties van SP en de ChristenUnie zijn vragen gesteld over het volgens hen al te liberale beleid van de afgelopen jaren. Je krijgt dan altijd de vraag wat het neoliberalisme is, maar dat weet ik niet. Ik ken die term alleen uit het woordenboek, maar er is volgens mij in Nederland geen politieke partij die deze stroming aanhangt. Ik stel wel vast dat Nederland hard is geraakt door de internationale economische crisis, maar die komt direct voort uit het feit dat in Amerika de rente te laag stond, dat de Chinese munt te laag stond en dat het te makkelijk was om zonder geld een huis te kopen in Amerika. Daardoor ontstond uiteindelijk een enorme bubble van geld, die een paar jaar geleden tot ontploffing is gekomen en dat heeft ook ons bankstelsel keihard geraakt. Het is vrij lastig om daarvoor schuldigen aan te wijzen. Dat neemt niet weg dat de vragen die uit de hoek van de fracties van SP en de ChristenUnie zijn gesteld over de rol van de overheid in de markt en de rol van de

overheid bij het economisch herstel, heel relevant zijn.

Mijn opvatting over de rol van de overheid in de markt is dat juist op dat punt de koppeling van vrijheid en verantwoordelijkheid, het motto van het regeerakkoord, centraal staat. Wij moeten heel zorgvuldig bekijken hoe wij het het beste doen. Ik heb altijd geleerd dat je niet alleen op basis van de prijs moet aanbesteden, maar op basis van prijs en kwaliteit. Het rapportcijfer voor het openbaar in de Zaanstreek is na de aanbesteding van een 5 naar een 8 gegaan. Het materieel is vernieuwd en het aantal passagiers is verdubbeld sinds de privatisering. Waarom? Dat is het gevolg van aanbesteden op basis van prijs én op kwaliteit. Als je alleen aanbesteedt op basis van de prijs, gaat het licht uit en krijg je als het ware zwart-witfoto's. Je moet het dus op een slimme manier doen en daar is inmiddels veel kennis voor. Ik heb al gezegd dat het opkrikken van het verdienvermogen van de Nederlandse economie onze absolute prioriteit is voor economisch groeiherstel. De sleutel daartoe is het versterken van ons innovatief vermogen, naar de stellige overtuiging van Maxime Verhagen en mij.

Er zijn ook vragen gesteld over koopkracht en inkomensongelijkheid. Ik loop er niet voor weg dat de inkomens met dit kabinet erop achteruitgaan. Je kunt namelijk niet 18 mld. ombuigen en de economie herstellen, zonder dat mensen dit merken. Ik ben het alleen niet eens met degenen die zeggen dat de rekening eenzijdig bij de mensen met een laag inkomen wordt neergelegd. Ik wijs op de lijst van maatregelen die wij nemen, die niet direct in de koopkrachtplaatjes terugkeert, maar wel degelijk onderdeel is van het kabinetsbeleid op het punt van de hogere inkomens. Ik noem bijvoorbeeld de afbouw van de kinderopvangtoeslag, de invoering van een vermogenstoets voor de zorgtoeslag en het kindgebonden budget, de beperking van de giftenaftrek en de aftrekposten uit box 3, de beperking van het Witteveenkader, extra huurstijging voor hogere inkomens en het hogere btw-tarief. Dat zijn allemaal voorbeelden van zaken die juist de hogere inkomens raken, maar dat heeft niet direct z'n weerslag op de koopkrachtplaatjes.

Ik merk in de richting van de heer Noten op dat ik de vijf invalshoeken die hij genoemd heeft, volledig onderschrijf. Hij noemde solidariteit met toekomstige generaties, het vergroten van kansen voor mensen die niet veel kansen hebben, de mate waarin de pijn van bezuinigingen eerlijk verdeeld wordt goed beleggen, bijdragen aan het versterken van de internationale gemeenschap en de internationale rechtsorde, en het respecteren en uitdragen van de beginselen van de rechtsstaat. Ik ben het 100% eens met ieder van de vijf invalshoeken aan de hand waarvan de heer Noten het kabinetsbeleid beoordeelt.

De heer Noten (PvdA): Dan hebben wij in ieder geval dezelfde invalshoeken. Dat helpt al een beetje, maar wellicht werken wij die totaal verschillend uit en beoordelen wij het beleid alsnog heel anders.

Ik wil graag wat duidelijkheid hebben. De premier zegt dat het buitengewoon complex is om helder te maken hoe de inkomenseffecten en bestedingseffecten voor mensen uitpakken, maar daarmee creëert hij mist. Ik heb zelf twee voorbeelden gegeven waaruit volgens mij glashelder blijkt dat mensen met hogere inkomens er minder op achteruitgaan dan mensen met lagere inkomens. Stel dat de premier zegt: nee Han, dat heb je helemaal verkeerd gezien; bijstandsmensen worden niet harder gepakt dan mensen die een ton verdienen; dat is een vergissing. Stel dat hij zegt: procentueel worden zij in ieder geval niet harder gepakt en mensen die twee keer modaal verdienen gaan er evenveel op achteruit als mensen die met een inkomen van krap €30.000 in een huurwoning. Heb ik het dan verkeerd gezien? Volgens mij heb ik het niet verkeerd gezien. Ik wil dat de premier niet meer zegt dat er allemaal lasten, inkomsten en dergelijke zijn, maar dat hij het gewoon uitrekent voor een paar mensen en laat zien hoe het eruitziet.

Minister Rutte: De twee voorbeelden van de heer Noten waren helemaal niet verkeerd berekend. Er zaten een paar kleine foutjes in, voor zover wij het konden narekenen, maar grosso modo kloppen die voorbeelden. Bij een van de genoemde huishoudens was overigens geen sprake van een loonstijging en dan is het logisch dat de koopkracht daalt als je te maken hebt met hogere prijzen. Zo gaat het met meer mensen in Nederland. Als het namelijk aan minister Donner en dit kabinet ligt, stijgen de lonen ook bij de Rijksoverheid niet. Dat is logisch, maar er zit wel een filosofie achter. Aan de ene kant moeten wij namelijk de overheidsfinanciën gezond maken en daarvan zullen wij iets merken. Aan de andere kant willen wij werken aantrekkelijk maken. Als wij de afbouw van de overdraagbare heffingskorting bijvoorbeeld niet laten doorwerken in het referentie minimumloon en dus in de sociale uitkeringen, dan zouden die uitkeringen uiteindelijk hoger worden dan het wettelijk minimumloon. Daardoor zou werken volstrekt onaantrekkelijk worden. Wij nemen dus wel degelijk maatregelen die ook mensen met een lager inkomen raken, maar dat doen wij altijd met mate en met een heel duidelijke maatschappelijke opbrengst als doel.

De heer Noten (PvdA): Uw stelling is dat de bezuinigingen, de prijs van de crisis, onafhankelijk van inkomensverschillen gelijkmatig betaald en verdeeld wordt. Mensen die een ton verdienen, dragen dus procentueel evenveel bij aan het verlagen van de staatsschuld als mensen in de bijstand. Uw stelling is dat dit grosso modo het geval is. Daar vroeg ik naar en dit is uw antwoord.

Minister Rutte: Uit de doorrekening van het CPB blijkt dat het inkomensbeeld over de gehele linie omlaag gaat en dat het zeker ook mensen met een lager inkomen raakt. Ik heb net echter betoogd dat in het koopkrachtbeeld allerlei maatregelen van dit kabinet niet zijn meegenomen; die werken niet door in de koopkrachtplaatjes. Ik heb de lijst van die maatregelen eerder in mijn betoog opgenoemd.

Daarmee wil ik niet zeggen dat het volledig evenwichtig is, want dat kan nooit. Je kunt geen volledig evenwichtig koopkrachtplaatje presenteren, of je moet het zo verfijnen dat je het moet micromanagen op een tekentafel. Dat kan helaas niet. Het feit is dat de overheid bij de eigen uitgaven te maken heeft met de hoge kosten van sociale uitkeringen. Daarop bezuinigen wij niet als such, maar ons doel is dat werken loont. Ons doel is dat werk boven een uitkering gaat, maar wij nemen wel degelijk een aantal maatregelen die stevig aankomen. Dat klopt.

De heer Thissen (GroenLinks): Er is toch een verschil. U zegt dat u de overheidsfinanciën op orde wilt krijgen, wat iedereen zal merken. Ik merk het in mijn inkomen nauwelijks, en ik mag 52% van mijn hypotheekrente blijven aftrekken. Ik bied u aan dat ik best wat meer wil bijdragen, maar voor u is dat een dogma, waar niet aan mag worden getornd. Misschien wilt u mij persoonlijk wel laten betalen, maar niet generiek over het hele land. Nogmaals, er is een verschil. U zegt namelijk u nog een andere bedoeling hebt met de mensen met een uitkering. Ze moeten niet alleen bijdragen aan het op orde krijgen van de overheidsfinanciën, ze blijven in een uitkering hangen omdat werken niet loont. Daar zit dus een ideologisch verhaal achter, namelijk dat de uitkeringen in ons land blijkbaar van zodanige aard zijn dat het de ontvangers ervan blijkbaar belet om gemotiveerd aan het werk te komen. Nou, mijn ervaring is echt anders. Sinds de Suwi-wet, sinds de nieuwe WW, sinds de nieuwe arbeidsongeschiktheid, sinds de nieuwe Wajong, sinds de nieuwe WSW en sinds de nieuwe Wet werk en bijstand is het paradigma "werk boven inkomen" geworden. Tegenover een uitkeringsrecht bestaat de plicht om alles in het werk te stellen om aan de bak te komen, en dat heeft resultaten afgeworpen, het werkt. We hebben kunnen zien dat mensen betekenisvol deelnemen aan de arbeidsmarkt vele malen belangrijker vinden dan de hoogte van het inkomen. Ze vinden de nieuwe sociale netwerken die ze daarmee ontwerpen belangrijker dan het eventueel wegvallen van een aantal inkomensondersteunende maatregelen. Alom is bewezen dat de meeste mensen gewoon weer willen werken. Dat geldt ook voor mijn 53-jarige buurman, die zich helemaal te pletter solliciteert, maar wel dag in dag uit in de krant leest dat hij tot zijn 67ste wordt geacht door te werken. Die ideologische aanpak van mensen met een uitkering vind ik niet deugdelijk. U legt bij hen een onevenredig zware prijs neer. Bijstand wordt in de komende tien jaar voor 14% gekort. Ik vind dat schandalig.

De voorzitter: Ik herhaal nog eens dat wij met de tijd zitten. Iedereen heeft straks zoals afgesproken nog een tweede termijn. Ik wil voorkomen dat we via de interruptiemicrofoon al een tweede termijn gaan houden. Anders moet ik de interrupties echt opschorten tot het eind van het debat.

**

De heer Schuurman (ChristenUnie): In mijn bijdrage heb ik de in zekere zin technische vraag gesteld hoe het zit met de verdeling van de bezuinigingen tussen lagere en hogere inkomens. Is die verdeling rechtvaardig? Ik heb de indruk, gezien de e-mails en de telefoontjes die ik krijg, allemaal van mensen aan de onderkant -- ik krijg echt geen telefoontjes van de hogere inkomens -- dat men vindt dat men te zwaar belast wordt. Ik ben het eens met wat de heer Thissen zegt. Ik heb de indruk dat er wat de rechtvaardigheid betreft het een en ander aan schort. Maar u kunt ons overtuigen op grond van tegenovergestelde cijfers.

Minister Rutte: De koopkrachtcijfers voor 2011 zijn verstuurd en dus bij de Kamer bekend. Dan zie je inderdaad dat de maatregelen uiteraard voor verschillende groepen verschillend uitwerken. De achtergrond daarvan is, zeg ik tegen de beide interpellanten, dat het kabinet als doel heeft dat werk gaat boven een uitkering. Werk moet lonen, en dat is wel degelijk een ideologische reden. Daarnaast moet het kabinet bezuinigen, ook op andere posten, zoals de kinderopvang. Daarop moet worden bezuinigd omdat die kosten te veel zijn opgelopen, en omdat wij een bezuinigingsdoel hebben. Ik leg de Kamer precies uit hoe dat zit. Dit is een heel fundamenteel debat, want het is waar wat de heer Thissen zegt, namelijk dat veel mensen die aan het werk wilden ook aan het werk zijn gekomen. Ik geloof ook niet dat er veel mensen met een uitkering zijn die maar achter de geraniums willen blijven zitten, nee, de meesten willen graag aan de slag. Maar tegelijkertijd heeft onze sociale zekerheid de afgelopen 50 jaar een mindset gecreëerd, die inderdaad, zoals de heer Thissen zei, aan het omslaan is. Maar fundamenteel is die mindset nog aanwezig. Heel veel gemeenten zeggen tegen driekwart van de mensen: u komt niet meer aan de slag. Ik doel op de fase 4. Bij een werkbezoek stelde iemand zich voor als een fase-4-vrouw, wat wij een rare naam vonden. Een fase-4-vrouw betekent dat je niet meer aan de slag komt. Het kon best zijn dat ze iets had wat wij niet konden zien, en dan moet ik uiteraard ook niet verder zeuren, maar dat leek verder een gezond iemand die met een beetje begeleiding en gewezen op haar unieke talenten, aan de slag kon komen. Dat is ook de filosofie van dit kabinet, wat niet alleen heeft te maken met de uitkeringen -- dat ben ik volkomen met de heer Thissen eens -- maar ook met filosofie van waaruit onze sociale zekerheid wordt aangevlogen.

De heer Noten stelde nog een meer specifieke vraag over een echtpaar met alleen AOW. Voor 2011 gaat een paar met alleen AOW er 0,75% op achteruit. Dat is ook te zien in de inmiddels verzonden brief.

Weggaande van het koopkrachtverhaal kom ik toe aan de vragen die zijn gesteld over de maatregelen om mensen met een extra grote afstand tot de arbeidsmarkt weer aan de slag te helpen. Ik doel op de mensen in de WSW, de Wajong, de bijstand et cetera. Het kabinet heeft als doel om daar te bereiken dat de WSW beschikbaar is voor mensen die echt zijn aangewezen op de

WSW. Wij willen niet dat iedere dag 60 jonge mensen, twee schoolklassen, in de Wajong gaan. Mind you: ook vandaag zijn er weer 60 jongen mensen de Wajong ingegaan. Wat wij niet willen, is dat mensen in een sociale werkvoorziening blijven werken, terwijl ze ook aan de slag zouden kunnen buiten de sociale werkvoorziening. Uiteindelijk willen we naar een regeling -- daar werkt het kabinet conform het gedoogakkoord aan -- om ervoor te zorgen dat deze doelgroep "ontschot", goed en maximaal kan worden bediend, met aan de ene kant een fatsoenlijke uitkering, en aan de andere kant een maximale kans om op de arbeidsmarkt aan het werk te zijn.

De heer Thissen (GroenLinks): Heel kort: sinds de modernisering van de Wajong is het niet meer zo dat zich dagelijks twee schoolklassen in de Wajong melden. Uw linkerbuurman, toen nog minister van SZW, heeft daaraan bijgedragen, omdat nu de werkplicht geldt. Dat werpt zijn vruchten af.

Minister Rutte: Dit jaar stromen er 16.700 mensen de Wajong in, en vorig jaar waren dat er 17.600, ofte wel zo'n 1000 meer. Als ik dat deel door het aantal werkdagen, kom ik op 60 mensen per werkdag. Helaas. Ik denk dat wij dat allebei vreselijk vinden. Het hele beleid om deze regelingen in samenhang te bezien -- er is natuurlijk een fatsoenlijke uitkering, maar tegelijkertijd gaan we er alles aan doen dat je aan de slag komt -- vind ik sociaal. Ik vind het niet sociaal om te zeggen: hier is een fatsoenlijke uitkering, en daarmee is het klaar.

Er zijn natuurlijk vragen gesteld over de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Ik heb al gezegd dat wij graag ook maatregelen hadden opgenomen om de WW en het ontslagrecht te herzien. Dat is niet gelukt. Op dat punt zal het kabinet de komende jaren niet of zeer beperkt met voorstellen komen. Dat neemt niet weg dat we heel veel andere dingen wel doen. We kijken naar de positie van zelfstandigen zonder personeel, we bevorderen het maken van afspraken tussen werkgevers en werknemers over scholing en langdurige inzetbaarheid, we zijn bezig met het gelijktrekken van het ambtenarenrecht met het arbeidsrecht, alleen cao's die aandacht besteden aan leeftijdsbewust personeelsbeleid en duurzame inzetbaarheid worden algemeen verbindend verklaard, er komt een vitaliteitsregeling, we gaan belemmeringen tegen voor thuis- en telewerken, et cetera. Er worden dus heel veel maatregelen genomen, maar het is waar dat we een hele hoop hervormingen gaan doorvoeren, ook in de sociale zekerheid, maar inderdaad niet op het terrein van de WW en het ontslagrecht.

Ik heb al iets gezegd over de kinderopvang. Daar doet zich de situatie voor dat in 2005 375.000 kinderen daarvan gebruik maakten, en in 2009 ruim 800.000. Het beschikbare budget is verviervoudigd. Uit simulaties van het CPB blijkt dat verhoging van de ouderbijdrage met maar liefst 25% leidt tot minder dan 0,1% verlies aan werkgelegenheid. Met andere woorden, hear hear: aan de ene kant zijn de kosten enorm uit de hand

gelopen en tegelijkertijd zullen we aan de andere kant de kosten zo onder controle moeten brengen dat het niet ten koste gaat van het aan de slag komen van mensen. Daar zullen we vreselijk hard aan werken. Maar nogmaals: het beschikbare budget is gegroeid van 0,7 mld. in 2005 naar 3 mld. in 2010, dus meer dan vier keer zoveel. Dat zou oplopen naar 3,5 mld. in 2015. Wij zorgen er nu voor dat dat budget in 2015 op 2,5 mld. uitkomt, wat nog altijd bijna vier keer zoveel is als in 2005.

Er zijn ook vragen gesteld over het afschaffen van groenfondsen. Bij de heffingskortingen in box 3 is op dit moment sprake van een dubbele stimulering: we hebben de vrijstelling in box 3 en een heffingskorting. Het kabinet schrapt de heffingskorting, maar de vrijstelling blijft bestaan. Er is een zachte landing ingebouwd, met dank aan de heer Slob van de andere Kamer. Door een amendement van hem is er een zachte landing gecreëerd: de heffingskorting wordt in vier stappen afgebouwd.

De heer Koffeman (PvdD): Als wordt bezuinigd op het bancaire stelsel ligt het niet voor de hand om met name de groenfondsen te pakken. Het fictieve rendement dat de overheid veronderstelt dat de burger maakt op zijn geld, ligt zelfs hoger dan het rendement van die grondfondsen in de afgelopen jaren. Dat was geen vetpot. Maar het leverde wel heel veel op. Het ziet eruit alsof het symboolpolitiek is: we gaan afrekenen met groen, in plaats van dat er moet worden bezuinigd. Als u wilt bezuinigen, zijn er tal van andere maatregelen mogelijk waarmee u maatschappelijke kosten inperkt, en waarbij u maatschappelijk ongewenst gedrag probeert terug te schroeven. Nu probeert u maatschappelijk wenselijk gedrag terug te schroeven -- u stimuleert het minder -- en dat ziet eruit alsof u goed gedrag wilt bestraffen. Dat is niet in orde.

Minister Rutte: Dit kabinet bestaat uit twee partijen die allebei beperkt overtuigd zijn van het nut van allerlei stimulansen via het belastingstelsel. We schaffen niet de hele groenregeling af. We houden de vrijstellingen overeind, maar schrappen de heffingskortingen. Dat past in het algemene streven naar een eenvoudiger belastingheffing, anders zou collega Weekers er nooit in slagen om de Belastingdienst in te krimpen. We willen uiteindelijk minder ambtenaren, ook bij de Belastingdienst. Dan moeten we de belastingheffing vereenvoudigen. Het is zeker niet zo dat we hiermee het hele groenbeleggen onmogelijk maken, integendeel. We schaffen echter wel die heffingskorting af, in lijn met het algemene kabinetsbeleid.

De heer Koffeman (PvdD): De banken denken daar heel anders over. De banken stoppen met groenbeleggen, naar aanleiding van uw maatregel. Dat weet u ook; dat hebt u ook kunnen lezen. De spaarders lopen weg, de beleggers lopen weg. U zegt dat het kabinet niet zoveel voelt voor allerlei stimuleringsmaatregelen. Dan kan men zich afvragen waarom bijvoorbeeld de rode diesel belastingvrij moet blijven. Allelei zaken die

maatschappelijk ongewenst zijn blijft u belastingvrij stellen, zoals rode diesel of kerosine, of vallen onder een laag tarief, zoals vlees. Het overheidsbeleid is om het gebruik ervan te ontmoedigen, maar daar doet u niets aan. U bent dus niet consistent in de opvatting dat u geen stimuleringsmaatregelen voorstaat.

Minister Rutte: Over de hele linie halen wij een stofkam door het belastingstelsel, al in het gedoogakkoord. Daar gaan wij ook mee door. De staatssecretaris van financiën heeft daarover gesproken in de Tweede Kamer. Ik kom er zo op terug naar aanleiding van vragen van de heer De Graaf over het lage en het hoge btw-tarief. Dit soort bewegingen is noodzakelijk om tot een eenvoudiger belastingstelsel te komen. Het is gewoon te complex. Op allerlei punten in het gedoog- en regeerakkoord raakt dat aan aftrekposten. Dat zal verder gaan. Het is echter niet zo dat we hiermee het groenbeleggen afschaffen of onmogelijk maken. Dat banken roepen dat ze er helemaal mee stoppen, als je iets verandert, vind ik een normale reactie. Ik moet nog zien of het zover komt, want er blijft een schitterende aftrek mogelijk.

De heer Noten had een vraag over het AOW- en pensioenakkoord. Het is eigenlijk heel simpel. Dit kabinet neemt op hoofdlijnen het akkoord over van de Stichting van de Arbeid. Wij hebben nog wel een gesprek met de stichting over een paar specifieke zaken. Wat wordt er precies bedoeld met een waardeverval AOW? Hoe vertaalt zich dat naar andere uitkeringen? Wat wordt er precies bedoeld met sectoraal maatwerk? De stichtingspartijen en het kabinet zullen nog een flink gesprek met elkaar moeten voeren, maar op hoofdlijnen nemen wij het akkoord over. Dat betekent dat de AOW-leeftijd in 2020 naar 66 jaar gaat, en daarna leeftijdvolgend zal zijn. De verhoging naar 66 in 2020 heeft, in het gedoogakkoord, de steun van de PVV. Het leeftijdvolgend maken kan alleen als de PvdA of andere partijen dit steunen. Daar hoop ik dan maar op, maar dat bekijken we tegen de tijd dat die voorstellen hier op tafel liggen.

De heer Noten (PvdA): Welvaartsvast, niet waardeverval.

Minister Rutte: Akkoord, u hebt gelijk.

De heer Noten (PvdA): Dank u wel. Dat is een belangrijk verschil. Dus dat is genoteerd: welvaartsvast.

Minister Rutte: Zeker, alles wat de sociale partners hebben afgesproken. Dat lijkt meer te zijn dan nu gebeurt met de koppeling van uitkeringen onder de 65 jaar. De consequenties ervan moeten allemaal worden doorgerekend en bekeken.

De CDA-fractie vroeg of de plannen wel "Actal-proof" zijn. Mijn antwoord is: ja. Actal wordt betrokken bij de maatregelen die het kabinet op verschillende terreinen treft. In 2012 moeten de administratieve lasten met 10% omlaag, vanaf

2013 met 5% ieder jaar. Dat heeft te maken met de uniformering van het loonbegrip, aanpak van de loonsomheffing, verkorting van de winstaangifte, et cetera, et cetera. Actal presenteerde op 22 november een onderzoek naar de mogelijke gevolgen voor de burgers van de beleidsvoornemens in het regeerakkoord. De conclusie is dat de vermindering van regeldruk stevig verankerd is in het regeerakkoord. De aanbeveling van Actal is een stevige en spoedige uitwerking van het akkoord, net als een stevige organisatorische inbedding van de aanpak. Dat is niet aan dovemansoren gericht.

Een aantal leden heeft vragen gesteld over de Code Banken en meer in het bijzonder de commissie-Burgmans. Deze heeft afgelopen donderdag een zogenaamde voorrapportage uitgebracht over de uitkomst van de Code Banken. Ik ken de heer Burgmans goed, het is mijn oude baas. Hij schrijft in het rapport: er is nog veel werk aan de winkel. Als hij dat zegt, is er nog heel veel werk aan de winkel. Het staat er heel fraai. Het is wat mij betreft nu nog te vroeg om een oordeel te vellen over de Code Banken. De banken moeten een kans krijgen om verantwoording af te leggen over de naleving. In 2011 is er een eerste volledige rapportage over het boekjaar 2010 van de Monitoring Commissie. Wij houden die code en de uitvoering ervan scherp in de gaten; dat kan ik de Kamer verzekeren. Als het ons niet bevalt, zullen wij maatregelen treffen, bijvoorbeeld als de naleving onder de maat is. Ons standpunt over de bankenbelasting is bekend. Wij zijn ervoor, maar dan wel in EU-verband en met inachtneming van de cumulatieve effecten als gevolg van nieuwe kapitaaleisen en de impact op de kredietverlening. Dat heeft te maken met Basel III.

Tegen de VVD-fractie wil ik de toezegging herhalen die is gedaan aan de overzijde, namelijk dat er een startbrief komt, waarin de kwestie van het btw-tarief wordt behandeld. In de startbrief zal de staatssecretaris richting geven aan het vereenvoudigingsproces, met invulling van de overige fiscale agenda in deze kabinetsperiode. Hij zal daarin ook de voors en tegens op een rij zetten van één btw-tarief. Als je naar één hoog tarief gaat voor alles, en tegelijkertijd inkomstenbelasting en andere belastingen verlaagt, verlaag je daarmee de belasting op arbeid en versterk je de concurrentiepositie van Nederland. Dat zei de heer De Graaf en dat is uiteraard zo. Het heeft natuurlijk ook een aantal andere effecten. Er moet gekeken worden naar wat deze effecten betekenen. Een en ander zal door de staatssecretaris in samenhang worden gepresenteerd in deze startbrief. Deze komt -- ik zeg het voorzichtig uit mijn hoofd -- volgend jaar in maart.

De heer De Graaf (VVD): Ik dank de minister-president voor zijn antwoord. We hebben kunnen lezen in de kranten dat alle ondernemers in de podiumkunsten proberen hun kaartjes voor het eerste halfjaar van 2011 vóór 1 januari te verkopen. Dat betekent dat daarvoor het oude tarief geldt en dat we niet eerder dan aan het begin van het nieuwe theaterseizoen kunnen profiteren

van deze maatregel. Heeft dat nog consequenties voor het kabinet, als het gaat om de overwegingen die de minister-president net heeft aangegeven? Ik doel op het verbreden, het werkelijk kunnen doorvoeren en innen van de inkomsten van de voorziene maatregel.

Minister Rutte: Het kabinet heeft daarover een debat gevoerd in de Tweede Kamer. Dat heeft daar geleid tot de vaststelling van het Belastingplan. Dat leidt op zichzelf niet tot nieuwe inzichten. Ik ben het wel met u eens. Deze maatregel doet zich nu in isolatie voor en ligt nu voor in de Kamer, maar tegelijkertijd is het heel verstandig om volgend jaar het geheel van de btw-heffing te bezien. Wat mij betreft staan ze los van elkaar, en hoop ik natuurlijk dat de Eerste Kamer akkoord gaat. Daar zullen we ook voor pleiten met het hele Belastingplan, inclusief deze verhoging. De sector heeft overigens geheel legaal gehandeld om het ergste te voorkomen. Dat mag ook allemaal. Niettemin is dit wel een belangrijke maatregel, die ook doorwerkt. Het maakt ook een situatie ongedaan. Deze kunsten zaten namelijk eigenlijk altijd al in het hoge btw-tarief. Uit onderzoek blijkt overigens dat de mate waarin een verhoging van de prijs van kaartjes doorwerkt in minder bezoekers, heel beperkt is. Ik begrijp heel goed dat de sector zegt: pas op, jullie helpen de sector om zeep. Ik denk dat dit in de praktijk heel erg meevalt, omdat de prijselasticiteit totaal anders is dan de sector nu veronderstelt. Ik begrijp de positie van de sector; dat zou ik ook doen in een lobby situatie. Ik ga ervan uit dat het in de praktijk heel erg zal meevallen.

De heer Noten (PvdA): Het wordt wel heel ingewikkeld, als we de acceptatie van een maatregel afhankelijk maken van de prijselasticiteit in een sector. Dan weet ik nog wel een aantal bedrijfstakken te noemen, waar de btw omhoog of omlaag moet. Dat lijkt me niet zuiver. Het gaat erom -- dat heb ik geprobeerd te zeggen en volgens mij ook de heer De Graaf -- dat het toch wel heel erg heftig is om op zo'n korte termijn een bedrijfstak, die volgens het kabinet meer ondernemend moet worden en minder afhankelijk van subsidie, gelijktijdig te confronteren met een effectieve lastenverzwaring van 13%. Is hier sprake van behoorlijk bestuur? Dat is wat mij betreft een retorische vraag. Nee, er is geen sprake van behoorlijk bestuur.

Minister Rutte: Deze sector heeft van 1 januari 1979 tot 1 september 1998 ook in het hoge tarief gezeten. Ook daarvoor heeft de sector verschillende keren in het hoge tarief gezeten. Er is een uitzondering gemaakt van een aantal jaren ter compensatie van de kostenverhoging voor de Arbeidstijdenwet. Die is in 1998 ingevoerd. Dat is 12 jaar geleden. Ik vind het zeer verdedigbaar dat we deze maatregel nemen. Ik stel vast dat de effecten door de sector zelf natuurlijk ernstig worden ingeschat, maar uit onderzoek blijkt dat het heel erg meevalt. U hebt volkomen gelijk dat je niet prijselasticiteit als enige kardinale factor moet

meenemen in het nemen van maatregelen, maar ik noem het wel als een argument voor diegenen die zeggen dat de sector er grote schade van zal ondervinden.

Dat doet niets af aan uw terechte argument dat dit natuurlijk nooit het kardinale argument kan zijn. Dat ben ik met u eens. Per saldo is mijn pleidooi bij u om deze maatregel aan te nemen.

De heer Noten (PvdA): Realiseert u zich dat u dan van ons vraagt om een Belastingplan aan te nemen waarin deze maatregel zit?

Minister Rutte: Ja.

De heer Noten (PvdA): Een van de redenen waarom wij dit nu in de algemene politieke beschouwingen naar voren brengen, is dat dit meer is dan een specifieke belastingmaatregel.

Minister Rutte: Zeker.

De heer Noten (PvdA): Het is ook een opvatting over hoe de samenleving er op langere termijn uit zou moeten zien en over de betekenis van cultuur daarin. Voor alle duidelijkheid: cultuur bestaat niet alleen uit ingewikkelde, door enkele bezoekers bezochte theatervoorstellingen op podia. Cultuur is ook van alles wat gebeurt in de dorpen en waarbij vrijwilligers actief zijn. Ook dat is podiumkunst. Podiumkunst is niet per se de kunst met een grote "K". U kiest ervoor om die kunst niet meer te stimuleren. Dat vind ik een politieke vraag van algemene orde. Ook daarop krijg ik graag een reactie.

Minister Rutte: Waaruit leidt u af dat wij de kunst niet meer stimuleren? Er gaat 5 mld. om in de kunstensector. Dit kabinet bezuinigt 200 mln. en verhoogt daarnaast het btw-tarief. In de hele sector gaat 5 mld. om. Het gaat dus om 4% van het totale bedrag dat in deze sector omgaat. Dan is het toch niet zo dat wij de sector om zeep helpen? In het geheel niet! In een tijd waarin de broekriem moet worden aangehaald door vele mensen -- ik heb zojuist betoogd dat het niet uitsluitend gaat om mensen met een lager inkomen, maar heel veel mensen in Nederland hebben hier last van -- mag je toch aan Europa vragen om akkoord te gaan met een lagere afdracht en aan de kunstensector om heel kritisch te kijken naar de eigen uitgaven? Hoeveel theaters zijn iedere avond slechts voor de helft gevuld? Wij vragen de kunstensector om heel goed te bekijken of dat allemaal zo nuttig is en om bijvoorbeeld ook heel kritisch te kijken naar het hele stelsel van conservatoria in Nederland. Dat vind ik heel logisch en terecht. Daarmee breek je de cultuur niet af. Het is net alsof je, als je van cultuur houdt, daaraan heel veel geld moet uitgeven. Ik houd heel erg van cultuur, maar ik vind het heel gezond om af en toe tegen een sector te zeggen: even door elkaar schudden. Nogmaals: het gaat om 200 mln. op een totaal van 5 mld. Het is natuurlijk niet zo dat wij de sector om zeep helpen.

De heer Noten (PvdA): Het gaat om een lastenverzwaring voor specifieke organisaties van 13%. Ja, het zal wel gaan om 200 mln. op 5 mld., maar het punt is dat u op dag 1, op 1 januari, een lastenverzwaring van 13% op specifieke organisaties neerlegt. Daar gaat het om.

Minister Rutte: Dat geldt voor heel veel maatregelen die wij nemen en die deels al waren ingezet door het CDA en de ChristenUnie en zijn overgenomen door dit kabinet. Deels zijn die maatregelen verder aangescherpt door het CDA, de VVD en de PVV. Voor heel veel maatregelen geldt dat zij al in 2011 ingaan: op het gebied van de kinderopvang, het kindgebonden budget en allerlei andere terreinen. Die maatregelen zijn pittig en vinden voor een deel hun weerslag in het Belastingplan. Dit is onvermijdelijk in een tijd waarin wij tussen nu en 2015 18 mld. moeten zien te vinden. Dat leidt tot grote hervormingen en stelselwijzigingen, maar ook tot onvermijdelijke en hier en daar gewoon pijnlijke bezuinigingen. Dit is er daar één van. Ik erken dit, maar ik zeg wel tegen de sector: uit al het onderzoek blijkt dat de prijselasticiteit echt anders is dan de sector voorspiegelt. Dat begrijp ik van de sector, want die lobbyt en dan gebruik je natuurlijk vooral de gegevens die op dat moment goed uitkomen. Dat snap ik volledig.

Onder andere door de SP-fractie is gevraagd hoe het gaat met de Europese redding. Op dit moment gaat de discussie over Ierland. Daarvoor is inmiddels een pakket vastgesteld van om en nabij 85 mld. Veel belangrijker is dat de Europese Raad in oktober het sanctiemechanisme heeft vastgesteld voor landen die zich niet aan de afspraken houden. Die sancties zijn semiautomatisch; ik had ze liever nog automatisch gehad, maar het is voor ons acceptabel. Olli Rehn, de betrokken Eurocommissaris, werkt de sancties nu om tot concrete wetgeving voor het Europees Parlement et cetera. Daarnaast loopt de discussie over het permanent maken van het tijdelijke crisismechanisme. Dat is zeer noodzakelijk om er uiteindelijk voor te zorgen dat landen die in problemen zijn, niet omvallen.

Dit gebeurt echter wel op zo'n manier dat je ervoor zorgt dat deze landen ertoe worden gedwongen om hun financiën op orde te brengen; daarom zit het IMF daar zo sterk in. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat de Nederlandse belastingbetaler uiteindelijk betaalt voor het feit dat in sommige andere landen te weinig belasting wordt geheven, zoals in Griekenland het geval was. Daar zijn wij het onmiddellijk met elkaar over eens, maar de suggestie dat Nederland wel even uit de euro kan stappen, dat je een "neuro" -- een Noord-Europese euro -- en een "zeuro" voor het zuiden zou kunnen oprichten, is echt luchtfluitserij. Door de verbondenheid van ons bankstelsel door heel Europa en de exportpositie van Nederland zouden de gevolgen voor de Nederlandse economie enorm zijn als Zuid-Europese landen zouden devalueren en als de euro zou moeten worden opgegeven. Ik vind dus echt dat wij hier alles aan moeten doen.

Daarbij werken wij heel nauw samen met de Duitsers en wij luisteren heel goed naar de Europese Centrale Bank in Frankfurt, altijd een verstandige organisatie. We moeten heel goed met elkaar varen in Europa om ervoor te zorgen dat wij deze crisis weer beheersbaar maken.

De heer Kox (SP): Ik ben het op heel veel van deze punten met de minister-president eens. Natuurlijk kunnen wij de euro niet opblazen, want dan hebben wij heel veel problemen. Het probleem is dat de euro opgeblazen wordt; daar worden althans voortdurend pogingen toe ondernomen. Ik vroeg u wat wij ertegen kunnen doen dat de euro, maar ook banken en landen voortdurend onderwerp van speculatie zijn. Het IMF heeft gezegd dat 750 mld. nog te weinig is en dat wij er nog meer in moeten doen om de financiële markten te bewijzen dat wij hen aankunnen. Is er geen andere methodiek denkbaar? Een van de mogelijke methodieken is de transactiebelasting, die het speculeren als zodanig problematischer zou maken en daarom alle door u genoemde dingen beter zou beschermen. Ik heb begrepen dat minister De Jager wel voor de Europese bankenbelasting is, maar niet voor de Europese transactiebelasting, terwijl dat nou net een maatregel tegen speculatie als zodanig zou zijn. Waarom verzet Nederland zich daartegen, in tegenstelling tot een aantal andere landen? Dan zou je het probleem volgens mij echt aanpakken.

Minister Rutte: Het lastige is natuurlijk dat markten zich niets aantrekken van regeer- en gedoogakkoorden, de opvattingen van de Tweede Kamer en zelfs de opvattingen van de Eerste Kamer. Markten hebben hun eigen dynamiek. De enige manier om de markt tot rust te brengen, is ervoor zorgen dat landen zich houden aan de afspraken die zijn opgenomen in het Stabieleits- en Groeipact. Duitsland doet dat in zekere mate en heeft dus een lage rente te betalen over zijn staatsschuld. Nederland voldoet aan de wensen van de markt en daarom is het verschil met de Duitse staatsschuld heel beperkt. Dat is wat je moet doen. Hoe bereik je dat? Daarvoor is er het instrumentarium zoals dat er is. Het is ook heel belangrijk dat Europese politici zoveel mogelijk met één mond praten. Dat is in Europa natuurlijk altijd lastig, maar het helpt enorm als er -- ook door collega's van mij -- met uitspraken zo weinig mogelijk aanleiding wordt gegeven tot onrust op de financiële markten. U hoort mij hier ook heel zorgvuldig formuleren.

De heer Kox (SP): Het was een slim advies van u en van minister De Jager om dat te doen, maar zojuist sprak toch de echte liberaal toen u zei dat financiële markten niet luisteren naar regeer- en gedoogakkoorden en naar de Eerste Kamer en de Tweede Kamer.

Minister Rutte: Zo is het.

De heer Kox (SP): Ja, zo is het nu geworden, maar zo was het niet. Als je net iets ouder bent dan de minister-president, herinner je je dat wij ooit

Bretton Woods hadden, dat de financiële markten helemaal niet de dienst uitmaakten en dat zij moesten luisteren naar internationale regelingen voor de vrijheid van kapitaaltransacties. De transactiebelasting is nou juist een voorstel van meerdere Europese landen, dus niet alleen van de SP; die zit daar niet aan tafel. De transactiebelasting zou wel degelijk iets doen aan de vrijheid van de financiële markten. Waarom gaan wij niet op het hart van het probleem af, namelijk de totale vrijheid van financiële markten? Door die totale vrijheid hangen banken maar ook landen uiteindelijk gewoon aan een touwtje van de financiële markten.

Minister Rutte: Omdat dit de kosten enorm zou opdrijven en omdat wij in Nederland, in Europa en in de wereld een op de vrije ondernemingsgewijze productie geschoeide maatschappijordening hebben. Daar hoort dit bij. Dat bevalt mij prima.

De heer Kox (SP): Die maatschappelijke ordening hadden wij al eerder, toen wij nog wel de beperkingen van het financieel kapitaal hadden. Toen werkte het ook. U weet zelf ook dat de belasting waarover wordt gesproken, een belasting is van 0,01%. Dat zou de kosten dus niet enorm verhogen, maar het zou de speculatie wel voor een deel vertragen. Dat zou ons waarschijnlijk veel geld opleveren, maar de Nederlandse regering wil daar dus op geen enkele manier aan. U neemt daarmee -- ik zal niet zeggen: een uitzonderingspositie -- een positie in die afwijkt van de positie van een aantal andere Europese landen.

Minister Rutte: Ik ga zeker niet speculeren over nog meer instrumentarium om dit probleem op te lossen, want de kern van de oplossing is dat landen zich aan afspraken houden. De Ieren, de Grieken et cetera hebben hun nationale schuld uiteindelijk te veel laten oplopen. In het specifieke geval van de Ieren is er ook een heel grote bankensector, die uiteindelijk als een molensteen om de nek van de Ierse regering en het Ierse volk hangt. Ook Griekenland heeft zijn specifieke problemen. Er zijn nog andere landen waarvan allerlei geruchten de ronde doen waarvan ik mag hopen dat zij niet kloppen. Uiteindelijk is het zaak dat iedereen zich aan die afspraken houdt. De oplossing is niet om dit allemaal te gaan reguleren, want dan lopen de kosten alleen maar op. Iemand die geld heeft en die dat wil steken in een staatsobligatie, kijkt naar het risico. Op basis van die risico-inschatting vraagt hij een bepaalde rente. Die zie je nu in een aantal landen oplopen, omdat men zich daar grote zorgen maakt over de vraag of die landen kunnen terugbetalen. Dat kan ik niet oplossen met regeltjes.

Dan kom ik bij het volgende onderwerp, bestuur. Er zijn vragen gesteld over de rol van gemeenten als het eerste loket. Dit kabinet gelooft inderdaad dat de gemeenten in een sterkere positie gebracht moeten worden als eerste bestuurslaag. Het huis van Thorbecke -- het is nog niet het huis van Donner -- moet echt functioneren vanuit het gemeentelijk perspectief. Dat vereist wel dat wij als

kabinet heel goed met medeoverheden overleg voeren. Dat gaan Piet Hein Donner en ik morgen ook doen in overleg met Stipo en VNG. Wij gaan dat ook periodiek met elkaar voeren. Wij gaan ook kijken naar de wenselijkheid en de mogelijkheid van bestuursakkoorden. Wij zijn daar niet tegen, we zullen kijken of er meerwaarde in zit. Ook is het mogelijk om te komen tot deelakkoorden. Wij zorgen ervoor dat er tijdig wordt gecommuniceerd. Wij zullen de Financiële-verhoudingswet respecteren, de BANS-akkoorden respecteren et cetera et cetera. Zo moet het werken. Uiteindelijk is dit een kabinet dat zegt: laten wij zo veel mogelijk taken bij de gemeenten en de provincies neerleggen en deze overheden sterker in positie brengen. Dat wordt op zich ook herkend bij die organen. Tegelijkertijd willen zij ook nog wel geld zien. Dat is logisch en wij zullen daarin heel zorgvuldig moeten opereren.

De heer Engels (D66): Ik vermoed dat er een volgend blokje aankomt.

Minister Rutte: Ik wilde naar de taalwet Fries, maar daar zult u geen vragen over willen stellen.

De heer Engels (D66): Die laat ik maar even lopen, dat wordt me te ingewikkeld. Even over de bestuurlijke organisatie en de plaats van de gemeente. Ik heb daarin de kwestie van de bestuurskracht gemist en de relatie met bestuurlijke drukte. In het regeerakkoord staat dat gemeentelijke herindeling alleen van onderop kan plaatsvinden. Uit onderzoek blijkt dat de opschaling van gemeenten een belangrijk instrument is bij het vergroten van bestuurskracht en het verminderen van bestuurlijke drukte. Ik ben bezorgd dat, wanneer wij alleen investeren in geldstromen of in samenwerking van gemeenten, dit de bestuurlijke drukte niet zal verminderen en ook de bestuurskracht van gemeenten niet zal verhogen. Het past waarschijnlijk wel in het huis van Donner, maar niet in de ambitie om tot een bestuurlijke organisatie te komen die slagkrachtig en met een democratische legitimatie, zeker in de Randstad en rondom de grote steden, de problemen oplost. Dan moet er toch meer gebeuren.

Minister Rutte: De heer Engels heeft gelijk dat het kabinet heeft gezegd: gemeentelijke herindeling alleen van onderop. Wij zullen nader met de beide Kamers bespreken wat dat betekent voor de bestuurskracht en het overhevelen van taken. Die zin uit het regeerakkoord moet natuurlijk in de praktijk eerst landen. De hoofdregel is duidelijk: alleen herindelingen als er lokaal draagvlak voor is. Ik heb overigens wel eens gedacht, mijnheer Engels, dat als je de afspraak zou maken dat samenvoegende gemeenten de eerste tien jaar geen nieuw gemeentehuis mogen bouwen, je het draagvlak voor de samenvoeging van gemeenten met een factor 100 zou verhogen. Waarom gaat het altijd fout? Gemeenten gaan samen en het eerste wat zij doen, is een nieuw gemeentehuis bouwen. Ik zou zeggen: vestig je in het grootste gemeentehuis van de samenvoegende gemeenten

en zet er paar portakabins bij. Dat is naar mijn overtuiging de belangrijkste reden waarom het draagvlak altijd zo gering is.

De heer Engels (D66): Ik denk dat het minstens zo belangrijk is dat er ruzie ontstaat over de naam van de nieuwe gemeente.

Minister Rutte: Dat is de tweede oorzaak. Het draagvlakprobleem zou met een factor 50 afnemen als we het daarover eens konden worden.

Over de Friese taalwet. De voorbereiding van de taalwet zullen door de betrokken bewindspersonen tijdig ter hand worden genomen. De adviezen van de commissie-Hoekstra worden voor begin maart naar buiten gebracht. Daarvoor vindt overleg plaats tussen een van de bewindslieden van OC & W, ik denk de minister, en de provincie Friesland. Dat zal begin januari plaatsvinden en moet leiden tot openbaarmaking van het rapport voor maart. De minister van BZK zal het voorstel bezien voor een Friestalig modelformulier bij verkiezingen in Friesland. Wij zullen tevens bezien of dit op korte termijn, zo mogelijk voor de komende Statenverkiezingen, gerealiseerd kan worden.

Dan is er een vraag gesteld over de vertaling in het paspoort. Daar doet zich natuurlijk ook het een en ander voor. Er is naar aanleiding van de Kamervragen contact geweest met een aantal buitenlandse posten. Inmiddels is in het paspoort de huidige vertaling in het Ests "Holandi Kuningriik" gewijzigd in "Madalmaade Kuningriik". Ook komt de huidige vertaling overeen met het glossarium waar het gaat om de vertaling in het Hongaars. Daar zal de huidige vertaling "Holland Királyság" gehandhaafd worden; dit ook voor de stenografen. De door de heer Ten Hoeve voorgestelde vertaling in het Roemeens, "Regatul Tarilor de Jos" betekent "Koninkrijk der Lage Landen". De huidige vertaling "Regatul Olandei" is de in het glossarium genoemde vertaling en vanwege die reden is besloten om de vertaling in het Roemeens niet te wijzigen. Meer in het algemeen is de beleidslijn op dit punt geweest dat we zo veel mogelijk aansluiten bij de bestaande aanduiding in het paspoort, ook om verwarring te voorkomen. In de grote talen zijn "Nederlanden", "Pays Bas" en "die Niederlande" de vertaling. Ik realiseer mij met de heer Ten Hoeve dat wij daarmee de indruk wekken naar het buitenland dat België nog steeds onderdeel is van het Koninkrijk. Ik stel voor om dat ons geheim te houden.

De heer Ten Hoeve (OSF): De equivalenten van "Koninkrijk der Nederlanden" betekenen in een aantal landen "Koninkrijk der Lage Landen". Dat ligt voor de hand. Nederlanden en lage landen is natuurlijk precies hetzelfde. In het Frans is het ook "Pays Bas". Dat is een volkomen correcte vertaling. Ik zal een voorbeeld geven. In de Interinstitutionele schrijfwijzer staat in de Roemeense afdeling aangegeven dat de vertaling van "Koninkrijk der Nederlanden" dient te zijn "Regatul Tarilor de Jos". Dat betekent "koninkrijk der Lage Landen" oftewel "Koninkrijk der Nederlanden". Als dat in de

Interinstitutionele schrijfwijzer van de EU staat, waarom zouden wij dat dan niet in ons paspoort opnemen en daarin "Koninkrijk Holland" zetten? Ik zal straks voorbeelden geven van enkele andere talen waaruit blijkt dat het in die talen op de juiste wijze gebruikt wordt. Waarom doen wij dat dan niet? De vraag die ik daarbij stelde en die nog niet is beantwoord, is de vraag of wij aan onszelf niet verplicht zijn om in deze landen duidelijk te maken wat onze naam is. Of leggen wij ons onmiddellijk neer bij wat zij daar gemakshalve gebruiken?

Minister Rutte: Het laatste is natuurlijk de hoofdregel. Daarmee voorkom je dat er misverstanden ontstaan. Ze kunnen immers denken dat er ineens een nieuw land is bijgekomen en zich afvragen waar het vorige land is gebleven. Overigens is dit in het Ests wel overgenomen, dus ik dacht dat wij u verregaand zijn tegemoetgekomen, maar in het Hongaars, Roemeens en Slowaaks is besloten om verwarring te voorkomen en dat niet te doen. Puur taalkundig en in lijn met Europese gelijkschakeling heeft u wellicht gelijk.

De voorzitter: Ik hoop niet dat wij alle landen van de wereld aflopen.

**

De heer Ten Hoeve (OSF): Nee, ik zal geen concrete voorbeelden meer noemen. Waar het mij om gaat is dat wij als land de verplichting hebben om de naam van ons land op de juiste wijze naar buiten uit te dragen. De naam van ons land is de naam die in principe ook het hele Lage Landengebied aan zou kunnen duiden. Waarom zijn wij dan niet bereid die naam in het buitenland te dragen in officiële stukken als ons paspoort? Ik vind de conclusie van de minister-president dat wij geen prijs stellen op onze eigen naam buitengewoon vreemd. Wij passen ons gewoon aan aan wat mensen in het buitenland zeggen. Als de Engelsen dat ook zouden doen en in plaats van "Het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland" simpelweg "Engeland" zouden gebruiken omdat iedereen dat zegt, dan zou de wereld te klein zijn.

Minister Rutte: Daarom was ik zo enthousiast over de beantwoording van de vorige staatssecretaris van Binnenlandse Zaken, mevrouw Bijleveld. Zij zei: waar dat kan zonder dat het tot verwarring leidt, doe ik het; maar als het tot verwarring leidt, doe ik het niet. Zij sluit daarmee aan bij het Uniform Visummodel van de Europese Commissie, wat in samenspraak met de lidstaten is opgesteld. Ik heb niet het gevoel dat wij elkaar vandaag naderen, althans niet op dit punt, maar laten wij het gesprek daarover voortzetten.

Voorzitter, ik kom bij het een na laatste onderdeel, de kernvragen van beleid. Er zijn vragen gesteld over de rechtstaat, die ik eigenlijk al in een interruptiedebat heb beantwoord. Er is ook gevraagd wat de regering beoogt met het zinnetje waarin zij stelt dat het debat over de democratie midden in de samenleving dient plaats te vinden en bij voorkeur niet in de rechtszaal.

Eigenlijk is dat precies wat er staat. Wij zeggen dat je zou wensen dat de fundamentele discussies hier en in de Tweede Kamer plaatsvinden, en dat zo veel mogelijk wordt voorkomen dat door onduidelijkheden in de wetgeving dit zich naar de rechtszaal verplaatst. Daarbij heeft uiteraard, als de zaak eenmaal onder de rechter is, de politiek haar mond te houden; dan is het aan de rechter om daarover een uitspraak te doen en kan de politiek hoogstens tot de conclusie komen dat er vervolging of iets dergelijks is gelast in een bepaalde zaak, terwijl de wetgever dat nooit met die wet heeft beoogd en dan is het weer aan ons om die wet eventueel te wijzigen. Maar als een zaak eenmaal onder de rechter is, is het een goede traditie om daarover geen uitspraken meer te doen.

De meer algemene opmerkingen over de trias politica deel ik volledig. De president van de Hoge Raad zal dus altijd vriendelijke dingen zeggen over ons en uiteraard ben ik gehouden om met respect te spreken over de rechtspraak in Nederland, die overigens van zeer hoog niveau is; laten we daar erg blij mee zijn.

De heer Noten (PvdA): Voorzitter. Ik stelde een voor mij zeer fundamentele vraag. De minister-president formuleert namelijk iets in het regeerakkoord wat naar mijn mening vanzelfsprekend is. In het regeerakkoord staat ook niet dat de Tweede Kamer geen straffen dient uit te spreken in het kader van het strafrecht; dat is namelijk vanzelfsprekend en het zou volstrekt idioot zijn als die zin in het regeerakkoord was opgenomen. Net zoals ik het volstrekt idioot vind als ik constateer dat het politieke debat moet plaatsvinden in de samenleving en niet in een rechtszaal. Waarom een volstrekt vanzelfsprekende opmerking in een regeerakkoord opgenomen, behalve als daarachter de gedachte zou zitten dat de minister-president van mening is dat op dit moment de politieke discussie wél in de rechtszaal plaatsvindt? Als dat het geval is, hebben we een fundamenteel verschil van inzicht, want ik vind dat niet.

Minister Rutte: De heer Noten had dus geen behoefte aan deze zin; hij vindt die een vanzelfsprekendheid. Misschien heeft hij daar gelijk in. Toch vind ik hem waardevol. We zeggen in het regeerakkoord nog een aantal andere dingen die ook vanzelfsprekend zijn, bijvoorbeeld over de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van onderwijs. Misschien zijn dat ook vanzelfsprekendheden die je niet hoeft op te nemen en dit vind ik er ook een. Het zegt ook iets over de rolverdeling: je moet wetten in Nederland zo maken, dat het fundamentele debat maximaal hier plaatsvindt en de rechter zo veel mogelijk kan beschikken over een eenduidig stelsel van wetten om recht te kunnen spreken in het geval van conflicten tussen de Staat en een persoon, en tussen personen onderling.

De heer Noten (PvdA): Ik vind dat de minister-president zich hier te gemakkelijk van afmaakt. Het zal niet anders worden, dit debat gaat niet helpen,

dus laat ik concluderen: door dit te doen, suggereert hij dat de rechtspraak zich bezighoudt met politiek bedrijven. Die suggestie ondermijnt de onafhankelijk van de rechtspraak en dat is voor een wetexecuterende macht levensgevaarlijk! Maak niet, per ongeluk, dit soort zijdelingse opmerkingen. Dat is mijn politieke opvatting in dezen.

Minister Rutte: Als uw aanname achter deze zin zou kloppen, had u volkomen gelijk met uw conclusie, maar uw aanname klopt niet. Ik zei al dat de trias politica voor ons volledig overeind staat: de scheiding der machten, die overigens in Nederland maar beperkt is doorgevoerd, want de executieve macht en de wetgevende macht hebben wel degelijk een nauwe verbondenheid. Maar in ieder geval de rechtsprekende macht is daarvan gescheiden. Wij zijn ook gehouden om daarover te spreken met het grootst mogelijke respect. En laat ik herhalen: ik ben blij met de kwaliteit van de rechtspraak in Nederland, want die is van zeer hoog niveau en zeer onafhankelijk. Maar waarom niet in de inleiding op het regeerakkoord een aantal algemene uitgangspunten en noties van rechtsstatelijkheid en rolverdeling opgeschreven? Nogmaals, wij hebben volstrekt open deuren zoals over vrijheid van godsdienst, de vrijheid van onderwijs et cetera toch opgenomen, omdat wij het van belang vonden om bij de start van een kabinet te markeren waar we staan met betrekking tot een aantal fundamentele vraagstukken.

Nu terug naar de realiteit van alledag: de kostendekkende griffierechten. Het is waar dat we dat willen gaan doen. De vraag is dan natuurlijk of dit niet leidt tot een vermindering van de toegang tot de rechtspraak. Om die toegang te waarborgen, zullen wij tegelijk eenvoudiger en goedkopere procedures wettelijk mogelijk maken. Dat betekent dat de griffierechten voor veel procedures omlaag kunnen. Het behelst dus tegelijkertijd kostendekkend maken en bekijken hoe we de zaak goedkoper kunnen maken.

Over de nationale politie het volgende. Het is waar dat het kabinet het voornemen heeft om de politie te reorganiseren, om er veel meer voor te zorgen dat het beheer landelijk wordt gemaakt, zonder iets af te doen aan het gezag van de burgemeester en van het Openbaar Ministerie; op alle niveaus in Nederland, respectievelijk van de gemeente en nationaal. Wij hebben tegelijk vastgesteld dat er veel te besparen is, veel efficiencywinst is te behalen en ook aan slagkracht is te winnen als de politieorganisatie veel meer op een nationale leest wordt geschoeid. Maar tijdens de verbouwing blijft de winkel open, daarop zal de minister van Veiligheid en Justitie persoonlijk toezien. Hij zal deze veranderingsoperatie in nauwe samenwerking met politie en bestuurders aanpakken en hij zal ervoor zorgen dat de uitvoering van het politiewerk gewoon kan doorgaan. En ook hier geldt de "Wernerdoctrine" uit dit debat: gij zult zaken alleen doen in zeer goed overleg, niet alleen met organisaties, maar juist ook met de mensen van de werkvloer. Natuurlijk geldt

dat ook hier en als iemand daartoe in staat is, is dat deze minister van Veiligheid en Justitie.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. De kern van mijn vraag was of de regering zou willen overwegen om niet tegelijkertijd de beheersreorganisatie en de vergroting van de regio's aan te pakken. Daar zit mijn zorg. De discussie over de nationale politie is afgegrond; ik ben het ermee eens dat dit een gelopen race is, dat we dat gaan doen, daar zult u me niet meer over horen. Maar als deze dingen parallel worden geschakeld, dus het beheer ontvlechten uit 25 regionale politiekorpsen en tegelijkertijd die 25 korpsen indikken tot 10, dan staat naar mijn mening heel de politie in Nederland op haar kop. Dan kan de minister wel beloven dat hij ervoor zal zorgen dat de verkoop gewoon doorgaat, maar dat geloof ik dan, heel simpel, gewoon niet.

Minister Rutte: Dan moeten wij daarover een goed debat voeren. Het is mijn gevoel dat hierachter misschien een verschillend idee schuilgaat over wat precies wordt bedoeld met de huidige 25 regio's en de 10 toekomstige regio's. Nu hoeft ik dat u -- u bent korpsbeheerder in uw andere rol -- niet te vertellen, want u bent hiervan uiteraard op de hoogte. Maar in publieke debatten merk ik dat dit vaak onduidelijk is. De huidige rol van de korpsbeheerder in die 25 regio's is een totaal andere dan de burgemeester die dadelijk aan het hoofd staat van de nieuwe regio; dat is namelijk geen korpsbeheerder, zoals nu wel het geval is. Het is dus een heel andere situatie. Het aantrekkelijke van het voorstel dat nu in het regeerakkoord en gedoogakkoord staat, vind ikzelf dat de politie daarmee tegelijk wordt geënt op de juridische kaart van Nederland; dat heeft een groot voordeel en dat doe je dan maar gelijk in één keer. Maar als u mij zegt om bij de uitvoering en de invoering goed op te letten, goed te blijven luisteren naar alle signalen, goed te blijven kijken naar het tempo, ben ik dat natuurlijk met u eens. Ik zou echter niet nu willen zeggen dat we het beheer wel naar nationaal niveau gaan trekken en een knip gaan maken in het terugbrengen van het aantal regio's, omdat die regio's een totaal andere rol hebben. Mijn zorg zou zijn dat de burgemeesters in de klassieke regio's dan zullen blijven -- als ik het zo oneerbiedig mag zeggen -- "hangen" in de oude rol van niet alleen hoofd van het gezag en aanstuurder van het oplossen van conflicten, maar ook de klassieke rol van korpsbeheerder. En die rol gaat vervallen.

De heer De Graaf (VVD): Dat zou alleen maar gelden voor de enige korpsbeheerder die er zit. In mijn regio van 22 gemeenten ben ik de korpsbeheerder; alleen voor mij verandert er dus wat op dat punt. Ik vind het best, die discussie is geweest, de minister van Veiligheid en Justitie mag het van mij gaan doen. Voor de andere 21 burgemeesters verandert er niets, die blijven gewoon met het gezag.

Het gaat er alleen om dat ik het politiewerk wil laten doorgaan. Ik neem aan dat het kabinet

daar ook voor wil opkomen. Het gaat om het werk op straat, meer blauw, minder bureaucratie en dat soort dingen. En ik hoef u niet uit te leggen dat een reorganisatie altijd processen stillegt: mensen zijn dan bezig met andere dingen dan de dingen waarmee ze bezig zouden moeten zijn. Dat is de achterliggende gedachte en daarover zou ik graag met het kabinet, en zeker met de minister van Veiligheid en Justitie, goede afspraken willen maken.

Minister Rutte: Het principe van "de winkel is open tijdens de verbouwing" betekent dat het kabinet een goed antwoord moet geven op de vraag hoe moet worden omgegaan met verandering, en tegelijkertijd de volle focus moet houden op de uitvoering. Eigenlijk is dat uw vraag. In het kabinet is inmiddels meer en detail gesproken over de uitwerking van de voorstellen in het gedoogakkoord, aan de hand van stukken van de minister. Deze geven mij het vertrouwen dat dit kan. Dat debat moet natuurlijk later met de Kamers worden gevoerd, maar dit is een belangrijke toetssteen. De heer Opstelten realiseert zich dat, ik realiseer mij dat. Wij zullen moeten kunnen betogen dat dit kan zonder dat het ten koste gaat van de slagkracht en de operationaliteit van de politie. Bij de hele uitvoering van deze reorganisatie staat dat natuurlijk voorop.

In het verlengde hiervan de vraag van de heer Werner over de aanval op de bureaucratie. Ik heb in een ander verband al gezegd hoe belangrijk dit is voor het kabinet. We willen zelfs de administratieve lasten bij de politie met 25% verminderen. De heer Opstelten is al veel in het nieuws geweest met beleidsvoornemens, maar ik ga daar nog een paar aan toevoegen: meer ruimte voor het vakmanschap van de agenten; streven naar een halvering van het bureauwerk; afschaffen van de bonnenquota; minder formulieren en protocollen; het vereenvoudigen van aangiften, vaker digitaal; invoering van een aangiftevolgsysteem, zodat slachtoffers van diefstal, inbraak of geweld weten wat er met hun aangifte gebeurt; en meer snelheid in de standaard strafzaken, zoals winkeldiefstal, vernieling, bedreiging en drugsoverlast.

Allemaal maatregelen om ervoor te zorgen dat de politie zich kan bezighouden met waar de politie voor bedoeld is. Mag ik een voorbeeld noemen? Als er in het politiebureau Jan Hendrikstraat -- de heer Teeven is er, geloof ik, ook geweest -- in de binnenstad van Den Haag 's nachts een dief of iemand die een misdaad, een misdrijf of een overtreding heeft begaan, wordt binnengebracht en moet worden geboekt, laten ze dat over aan de mensen die op dat kantoor werken, zodat de politie meteen weer de straat op kan. Het is dus mogelijk om er met een aantal slimme ingrepen snel voor te zorgen dat die agent 's nachts niet zit te tikken, terwijl dat ventje buiten alweer voorbij wandelt. Nee, dat ventje wordt vastgezet en de agent wandelt voorbij.

De heer Werner (CDA): Even kort, want dit klinkt mij als muziek in de oren. Dat is inhoud van beleid.

Dat zijn maatregelen waarop je graag afgerekend wordt, en niet op een blind getal van 3000. Laat dat eens onze benadering zijn.

Minister Rutte: Dat ben ik natuurlijk met u eens, maar getallen zijn getallen en ik kan u zeggen dat de heer Opstelten en ik inmiddels redelijk getrouwd zijn met dat getal van 3000. Het komt er in de kern op neer dat het toch ook belangrijk is dat er uiteindelijk dankzij dit kabinet 3000 agenten meer zouden zijn dan zonder dit kabinet. Maar u hebt volkomen gelijk: uiteindelijk is de hoofdzaak dat die reorganisatie langs de lijnen van De Graaf goed loopt, dat we de bureaucratie bestrijden et cetera.

Dan wil ik het hebben over de woonvisie van het kabinet. Daar zal de heer Donner mee komen. Wij zullen daarin ingaan op een aantal aspecten. De woningmarkt, de werking van de vrije woningmarkt, de vraag hoe we die gaan verbeteren, de bouwmarkt, ook een groot vraagstuk, een scherpere programmering, een verbetering van de financieringsposities, het versnellen van procedures conform de commissie-Dekker en tot slotte de woonomgeving, het bevorderen van blijvende aandacht door gemeenten en corporaties voor de lokale woonomgeving, en het wegnemen van juridische belemmeringen. Langs deze lijnen zijn wij voornemens om de motie van de heer De Boer c.s. in de loop van volgend jaar te beantwoorden.

De heer Koffeman (PvdD): Voorzitter. De minister-president was geloof ik al klaar met de politie. Ik weet niet of de dierenpolitie nog voorbij zal komen. Tot nu toe heeft de dierenpolitie alleen maar aanleiding gegeven voor hilariteit en verwarring, maar mijn vraag aan het kabinet was of er al concrete plannen zijn, even anders dan dat het politiehonden worden of dat je wel eens wat moet. Was de minister-president van plan om daar nog op terug te komen of was hij klaar met het blokje politie?

De heer Thissen (GroenLinks): Voorzitter, een vraag op hetzelfde punt, aansluitend aan de reeds gestelde. Bij mijn fractie gaf de dierenpolitie geen aanleiding tot hilariteit en verwarring, wel tot verbijstering over het feit dat dit in het regeerakkoord staat. Ik zou van de minister-president ook willen weten -- dat heb ik in mijn eerste termijn ook gezegd -- op grond waarvan die animal cops in vredesnaam in het regeerakkoord zijn gekomen.

Minister Rutte: Omdat wij daar voor zijn.

De heer Thissen (GroenLinks): Ja, maar het stond niet in uw programma, noch in dat van het CDA.

Minister Rutte: Nee, maar er staan wel meer dingen in het gedoog- en regeerakkoord die noch de heer Verhagen noch ik in ons programma hadden staan.

De heer Thissen (GroenLinks): Is hier het gedoogakkoord in het regeerakkoord gekomen? U staat er van harte achter dat die 500 animal cops er

komen? Dat is prioriteit nummer één bij de uitbreiding van de capaciteit van de politie?

Minister Rutte: Prioriteit nummer één is het niet, maar inmiddels sta ik er wel achter.

De heer Thissen (GroenLinks): Ik zou bijna gaan blaffen, maar ik doe het niet.

De voorzitter: Dan blijft de vraag van de heer Koffeman nog onbeantwoord.

**

Minister Rutte: Jazeker. Ik heb me al verbaasd dat de Partij voor de Dieren niet zo veel opheeft met de kleinere dieren in Nederland. Voor de dierenpolitie hebben wij voorbeelden uit het buitenland. Kijk bijvoorbeeld naar de animal cops in de VS. Kijk naar Animal Planet, een zender die wij in ieder geval hier in Den Haag op de kabel kunnen ontvangen. Daarin worden ook misstanden getoond rondom vreselijk verwaarloosde huisdieren, paarden, maar ook vee. Gevallen die uiteindelijk dankzij de dierenpolitie worden opgelost. Dat zijn dus geen Duitse herders met petten op. Het zijn gewoon agenten, die ervoor zullen zorgen dat de bestaande misstanden op het terrein van dierenmishandeling keihard worden aangepakt. Daar kunt u wel lacherig over doen. Dit is een wens die inderdaad is ingebracht -- dat weet iedereen -- door de PVV. Het stond niet in de programma's van CDA en VVD. We hebben ons laten overtuigen, net zoals de PVV op heel veel andere onderdelen is overtuigd door de heer Verhagen en mij om zegenrijke aspecten van ons programma over te nemen.

De heer Koffeman (PvdD): Ik begrijp nu dat het met name om kleinere dieren gaat. Dat is nieuw.

Minister Rutte: Niet uitsluitend.

De heer Koffeman (PvdD): Nou ja, de bedenker, de heer Graus, gaat ervan uit dat je, als je langs een varkensstal komt -- daar zijn er veel van in Nederland -- en je ziet dat zich daar allerlei misstanden afspelen, ook daarvoor naar "114 Red een dier" zou kunnen bellen. Is dat ook uw bedoeling? U vertelt namelijk niet wanneer ze er komen en wat ze precies gaan doen. Als er bijvoorbeeld proces-verbaal is opgemaakt, hoe gaat u dan het OM equiperen zodat het met dat proces-verbaal vervolgens ook iets kan doen? Tot nu toe wordt er alleen maar geseponneerd.

Minister Rutte: In de eerste plaats -- ik zeg het nog een keer -- bent u toch van de PvdD. Ik zou verwachten dat u staat te juichen bij dit idee! U staat er echter alleen maar een beetje lacherig over te doen. Uw partij is toch opgericht om dit soort dingen in te voeren? Dan doen we het en denk ik: dat zal in ieder geval de steun hebben van de PvdD, blijkt dat weer niet zo te zijn.

De heer Koffeman (PvdD): Het is merkwaardig dat u denkt dat ik daar lacherig over doe. Ik hoor dat u

daar lacherig over doet. Daar maak ik een opmerking over ... Nu begrijp ik het helemaal niet meer.

Minister Rutte: Dan zijn we het alsnog eens. Ik wil daar zeker niet lacherig over doen.

De heer Koffeman (PvdD): Wanneer mogen we concrete maatregelen verwachten? Wanneer mogen we een concrete invulling van die dierenpolitie verwachten? Wat gaan ze doen? Wat gaan ze betekenen voor de bio-industrie? Want tegelijkertijd met de invoering van de animal cops hebt u 19 mln. bezuinigd op de nVWA en de AID. Dat is natuurlijk gek. Als je dierenleed, waarvan 500 miljoen dieren het slachtoffer zijn, wilt aanpakken, dan moet je niet zeggen: we gaan alleen maar op de kleinere dieren, op de honden en de katten letten. Dan moet je alle dieren op een adequate manier een beter leven bezorgen. Wat gaat u doen en wanneer?

Minister Rutte: Voorzitter. Ik ben premier van alle dieren.

De heer Thissen (GroenLinks): Ook de dieren, die happen naar de baas?

Minister Rutte: Ja, zelfs die. Dan houd ik wel afstand.

Voorzitter. Het kabinet zit vijftig dagen. De heer Opstelten heeft al iedere dag de opening van De Telegraaf met voornemens. Dan zou hij over zichzelf moeten struikelen om ook dit al in de krant te krijgen. We gaan daar zo snel mogelijk mee komen.

De voorzitter: Dit is de laatste opmerking hierover, mijnheer Koffeman. Daarna wil ik dit onderwerp verlaten.

**

De heer Koffeman (PvdD): Bij De Telegraaf gaat het zeker lukken. Als u goede contacten bij De Telegraaf hebt: daar houden ze verschrikkelijk veel van dieren.

Minister Rutte: Ik doe er dus niet lacherig over. Ik geef u wel eerlijk toe dat dit geen idee is dat heel hoog op het lijstje van VVD en CDA stond. Wel op dat van de PVV. Zij hebben dat binnengehaald in de onderhandelingen. Chapeau. En dat gaan we dus gewoon netjes uitvoeren. Een van mijn taken zal zijn om, juist omdat de PVV niet in het kabinet zit, ervoor te zorgen dat dit kabinet een nette partner is, ook van deze gedoogpartij en dus ook op het punt van de 500 animal cops. Die gaan er gewoon komen.

De heer Thissen (GroenLinks): Hoe staat dit nu in verhouding tot de andere prioriteiten in het politiewerk? Dat was ook mijn vraag in eerste termijn. De politiekorpsen zeggen dat daar absoluut ontoereikende capaciteit voor is. Hoe maakt u in die relatie de afweging van die 500 animal cops en uitbreiding van die capaciteit ten aanzien van een

aantal andere prioriteiten, waar de politie op dit moment nauwelijks aan toekomt? Dat gaat over arbeidsomstandigheden, gevaarlijke arbeidsomstandigheden, over vrouwenhandel, over kinderporno. Ik heb u drie voorbeelden gegeven. Hoe maakt u dan die afweging en hoe verdedigt u in dat licht die 500 animal cops?

Minister Rutte: Ik heb dit soort afwegingen nooit begrepen, want dan kun je bij alles wel zeggen: u gaat nu naar Brussel voor een vergadering over bepaalde aspecten van het hogeronderwijsbeleid, terwijl we hier een ernstig probleem hebben op te lossen met criminaliteit en drugsoverlast in Eindhoven. Zo kun je wel alles met elkaar verknoepen. Je zult als kabinet integraal moeten besturen en integraal besturen betekent: we hebben in Nederland meer dan 50.000 agenten en die moeten we op een verstandige manier inzetten. Tegen alle zaken die u noemt, wil ik wat doen. Dat is mij uit het hart gegrepen, zonder enige twijfel. Dat laat echter onverlet dat je daarnaast ook een politieke wens kunt honoreren en de afspraak om in dit geval 500 animal cops mogelijk te maken. Dat bijt elkaar niet.

De voorzitter: Dit hoofdstuk is nu voldoende besproken. De heer Werner wil het woord.

**

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Ik wil nog even terugkomen op het conceptantwoord dat de minister-president wil geven op de motie-De Boer over de woningmarkt. In heb in eerste termijn de vraag gesteld of het in dat verband ook niet zinnig is om na te gaan of het aflossen van hypotheeklen versneld kan worden en of dat op een of andere manier te bevorderen valt. Daar heb ik ook voorstellen voor genoemd: verbeter de Wet-Hillen, maak eventueel gebruik van vermogen uit box 3 en geef daarop een bonus, een heffingskorting of iets dergelijks, zodat daarmee het woningbezit ook echt bevorderd kan worden. Komt dat nog in het betoog van de minister-president voor, of wil hij toezeggen dat hij ook dat element meeneemt in de beantwoording van de motie-De Boer?

Minister Rutte: Onze visie is dat de Wet-Hillen een fiscaal instrument is, waardoor het meer bij de fiscaliteit hoort dan bij de visie op de woningmarkt. We zullen bij de visie op de woningmarkt natuurlijk wel iets zeggen over de hypotheekrenteaftrek, maar dan vooral waarom het vanwege de onrust op de woningmarkt uitermate onverstandig zou zijn om daaraan te morrelen. Ik denk dat wij dat in feite ook met elkaar eens zijn.

Het bijzondere probleem dat zich met de wet-Hillen voordoet is dat daar parlementair weinig steun voor is. Als je gaat kijken wat de verschillende politieke partijen daarvan vinden, moet je vaststellen dat met uitzondering van het CDA voorstellen zijn gedaan om in het beste geval de wet ongemoeid te laten en in de meeste gevallen om het bereik ervan in te perken. Dus de vraag is ook waar zo'n debat zou landen. Dan zouden we ook wel even moeten kijken of de polsstok daarvoor lang genoeg is.

De heer Werner (CDA): Wij pleiten daarvoor al enige jaren. Ik begrijp best dat je op dit moment niet aan de hypotheekrente moet gaan tornen. Daarmee zijn wij het ook eens en dat is niet het punt, maar dit is een andere manier om er toch voor te zorgen dat men de niet-aflosbare hypotheeklen aanpakt, want daar zit een heel groot gedeelte van het kwaad. Dat is wel degelijk ook een onderdeel van het woonbeleid om het eigenwoningbezit te bevorderen. Het is niet zomaar een willekeurige fiscale maatregel. Dus als nu het een niet kan, waarom dan niet ook dit meenemen en het bezien in de beantwoording van die motie?

Minister Rutte: Ik zeg u toe dat wij dit dan toch zullen betrekken bij de visie op de woningmarkt in het kader van de motie-De Boer. Laten wij dat gewoon doen, dat lijkt mij toch verstandig. Hier heeft minister Donner mijn suggesties. Maar ik wijs er wel op dat als je uw voorstel zou willen uitvoeren, dat natuurlijk wel veel extra geld kost. Dat maakt het zo lastig. U doet naar ik aanneem – ik ben daar ook blij om – geen voorstellen om de aflossingsvrije hypotheek minder aantrekkelijk te maken. Wat u wilt, is juist positief inzetten, namelijk het aantrekkelijker te maken om versneld een annuïtaire hypotheek af te lossen, maar dat kost wel geld. De wet-Hillen kost nu al 100 mln. en een verdere uitbreiding van het bereik ervan zal natuurlijk ook geld kosten. Laten wij afspreken dat wij dit betrekken bij de uitvoering van de motie-De Boer.

De heer Werner (CDA): Prima, als het niet kan, kan het niet, maar dan willen wij daar graag van overtuigd worden.

Minister Rutte: Dat snap ik. En dan is zo'n debat ook een keer afgerond, anders blijft dat hangen. Ik snap uw punt helemaal.

Dan zijn er vragen gesteld, onder andere door de ChristenUnie, over de schijnoplossingen zoals het door de heer Schuurman werd genoemd, van de migratieafspraken. De migratie- en asielafspraken kunnen wij voor ongeveer de helft als Nederland zelf aanpassen, mits er natuurlijk parlementaire steun voor is. Voor grofweg de helft heb je de steun nodig van Europa, in die zin dat daarvoor Europese richtlijnen moeten worden aangepast. Dat is ook de reden waarom ik snel naar Berlijn en Frankrijk ben gegaan. Ik heb afspraken gemaakt met Merkel en Sarkozy dat wij gezamenlijk zullen optrekken, ook omdat de Europese Commissie binnenkort komt met de aanpassing, in het kader van de groenboekprocedures, van een aantal richtlijnen op het gebied van huwelijks- en gezinsmigratie. Dat zijn dus kansen om het proces te beïnvloeden. Wij kunnen ook een aantal zaken zelf op de agenda zetten. Dat gaan wij ook doen. Minister Leers, staatssecretaris Knapen en minister Rosenthal zijn natuurlijk de eerste regisseurs op dat terrein. Dat is zeker niet hopeloos, ook omdat men in Europa steeds meer twee zaken beseft, ten eerste dat dit een probleem is dat in heel veel landen speelt. Dit

is geen puur Nederlands probleem, kijk naar de discussie in België op dit moment over de grote instroom van asielzoekers uit Oost-Europa en de spanningen die dat daar geeft in de samenleving. Ten tweede dat er steeds meer realisatie ontstaat dat Europese regelgeving niet in steen gegraveerd is. Dat idee bestaat wel eens. Er is in Europa iets aangenomen en dat kan nooit meer veranderd worden, en je bent geen goede Europeaan als je een Europese regel wilt aanpassen. Net zoals wij hier wetten aanpassen, waarom zou dat in Europa niet kunnen? Ik ben heel blij dat ook daar steeds meer het besef ontstaat dat Europese richtlijnen ook kunnen worden aangepast, waarbij Lissabon ons de mogelijkheid biedt voor versterkte samenwerking tussen een aantal lidstaten om gezamenlijk op een aantal terreinen op te trekken. Ook dat biedt mogelijk aanknopingspunten om onze wensen hier te realiseren. Dat is niet gegarandeerd, want wij moeten hier echt voldoende bondgenoten vinden, maar tot nu zijn de eerste ervaringen positief.

De heer Engels (D66): Op dit punt doorgaande, kan de minister-president ook aangeven of er een grens ligt ten aanzien van het voornemen om Europese regelgeving aan te passen? Ik bedoel met name de kwestie, onder andere door de commissie-Meijers aangekaart, of dat ook gaat om aanpassing van bijvoorbeeld unierechtelijke grondrechten en ook grondrechten zoals opgenomen in het EVRM. Gaat het om regelgeving met een normale status of gaat u ook uw ministers op pad sturen in Europa om ook gegarandeerde mensenrechten en grondrechten eventueel ter discussie te stellen als dat nodig is om maatregelen uit het gedoogakkoord te accepteren?

Minister Rutte: Als je het tweede al zou willen, is dat buitengewoon lastig. Bovendien komen dan ook allerlei vragen van moraliteit bij kijken en van internationale solidariteit en internationale rechtsorde. Dat zijn heel ingewikkelde debatten. Ik sluit helemaal niets uit, maar onze prioriteit heeft natuurlijk de discussie over de Europese richtlijnen en dergelijke: daar aanpassingen bereiken, zodanig dat ook onze wensen kunnen worden omgezet in Nederlandse wetgeving. Daar ligt vanzelfsprekend de prioriteit.

Over duurzaamheid zijn vragen gesteld, onder anderen door de heer Schuurman.

De heer Thissen (GroenLinks): Over migratie en asiel wil ik nog een vraag stellen. In hoeverre begrijp ik u goed dat u het belangrijker vindt dat u als Nederland een uitzonderingspositie kunt bewerkstelligen in het licht van Europa en dat u zich daarvoor gaat inspannen? Prefereert u dat boven een gezamenlijk geharmoniseerd asielstelsel in Europa?

Minister Rutte: Deze discussie raakt vooral aan migratierichtlijnen op het gebied van huwelijks- en gezinsmigratie, veel minder aan de Europese regels op het gebied van asiel. Daar zit het probleem meer op de uitvoering, Frontex, Griekenland, Turkije, dus

de instroom via de poreuze grens in Griekenland. Maar het richt zich vooral op richtlijnen op het gebied van huwelijks- en gezinsmigratie. Daar ligt de prioriteit. Onze voorkeur heeft het natuurlijk om dit in gezamenlijkheid te doen, eventueel via versterkte samenwerking. Negen landen kunnen na Lissabon ook gezamenlijk komen tot afspraken, bij voorkeur in gezamenlijkheid. Opt outs bereiken voor Nederland is heel lastig, want opt outs vragen bijna altijd om aanpassing van het Lissabonverdrag. Dat hebben de Denen gedaan. Een aantal dingen die wij willen, kunnen de Denen doen omdat zij nu eenmaal die opt out hebben. Die hebben wij niet. Dus het zal toch vaak aankomen op het in gezamenlijkheid doen.

De heer Thissen (GroenLinks): Ik constateer – en daar ben ik heel blij mee -- dat u zich blijft inspannen voor geharmoniseerd Europees beleid en dat u geen uitzonderingen wilt.

Minister Rutte: Dat heeft onze grote voorkeur, maar ik sluit niet uit dat als wij een uitzondering kunnen bedingen, wij dat zullen doen. Maar dat is lastig. Het ligt voor de hand dat onze prioriteit ligt bij de gezamenlijkheid, eventueel met een aantal lidstaten langs de lijnen van de versterkte samenwerking.

De voorzitter: Heeft de minister-president een idee hoe lang hij nog denkt nodig te hebben?

**

Minister Rutte: Als ik niet geïnterrumped word, ben ik om 19.30 uur klaar.

De voorzitter: Dan lijkt het mij een goed voorstel om alleen nog een korte interventie toe te staan als leden zich niet kunnen bedwingen.

**

Minister Rutte: Een aantal leden heeft vragen gesteld over de kwesties van duurzaamheid, klimaat et cetera. Wat dit kabinet wil, laat ik dat heel scherp neerzetten, is vanuit de filosofie dat het aanpakken van het klimaatvraagstuk hand in hand kan gaan met meer economische groei, wat ik zelf in een eerder leven al eens eerder heb betoogd. Dat zit ook heel sterk in de visie die minister Verhagen en ik in het regeerakkoord hebben willen opnemen, namelijk dat economische groei en het aanpakken van de vraagstukken op het terrein van milieu en energie hand in hand kunnen gaan. Daarbij speelt een belangrijke rol het vraagstuk van de energiezekerheid, hoe wordt je minder afhankelijk van Rusland, van het Midden-Oosten en hoe doe je dat op zo'n manier dat je tegelijkertijd de Nederlandse innovatie aanjaagt? Dat past ook in de Europese doelstellingen, de 14% en de 20% waaraan Nederland zich heeft gecommitteerd. Ten aanzien van de CO₂-opslag is in dat kader gevraagd hoe dat dan precies zit. Daarvan hebben wij afgesproken dat wij dat alleen doen onder land als er tegelijkertijd besluiten zijn genomen over de bouw van een nieuwe kerncentrale. Dat doen wij om te voorkomen dat de CO₂-opslag wordt gezien

als een alternatief voor kernenergie. Wij zien het allebei noodzakelijk. Je zult zowel moeten investeren in de techniek van CO₂-opslag als in kernenergie. Overigens liggen daar ook grote kansen, bijvoorbeeld in het Noorden, omdat je namelijk als je dat op een slimme manier doet van het Noorden ook echt een energieprovincie kunt maken, bijvoorbeeld van Groningen. Daar ligt al een gasrotonde. Daar zijn al allerlei initiatieven. In samenhang met de aanpak van het energievraagstuk en van het vraagstuk van de CO₂-opslag zou je daar enorme winst kunnen boeken.

Er zijn vragen gesteld over de bestrijding van de Q-koorts. Ik wil kortheidshalve verwijzen naar de kabinetsreactie. Daarin hebben wij gezegd dat waar de commissie zegt dat VWS altijd het voortouw heeft, dat ook bij ons vaak zo zal zijn, maar dat wij wel per geval willen kijken of dat ook het meest logische is, want daar gingen specifieke vragen over. Mocht het zo zijn – dat zeg ik wel toe – dat er geruzie zou ontstaan tussen twee of drie kabinetsleden over de vraag wie hier nu het voortouw heeft, dan zullen Verhagen en ik binnen een uur een knoop doorhakken, zo hebben wij afgesproken.

Ook over het ov zijn vragen gesteld. Wij investeren fors in het ov -- ik zeg dit in het bijzonder tegen de heer De Graaf -- om de kwaliteit die de reiziger geboden wordt te verhogen. Het Programma Hoogfrequent Spoor wordt uitgevoerd. In totaal wordt daar 4,5 mld. voor uitgetrokken. Er worden maatregelen getroffen voor beter grensoverschrijdend spoorvervoer en betere toegankelijkheid van treinen en stations. Tegelijkertijd zien we deze dagen welke enorme inspanningen nog nodig zijn om ervoor te zorgen dat de trein nog rijdt als het 1 graad vriest. Ik heb inmiddels gehoord dat collega Schulz Van Haagen zich persoonlijk zal gaan verstaan met de leiding van de betreffende organisaties. Dat lijkt mij heel verstandig.

Tot slot behandel ik een paar vragen over Defensie. Er zijn inderdaad forse interne financiële problemen bij Defensie, even los van wat het kabinet op Defensie moet bezuinigen als onderdeel van het generieke ombuigingspakket. Die problemen hebben te maken met de kosten van instandhouding van materieel, het afnemen van de uitstroom van personeel bij Defensie en de dus hogere uitgaven voor pensioenen en uitkeringen, tegenvallers bij de verkoop van materieel en kostenstijgingen bij de aankoop van nieuw materieel. Als je dat allemaal optelt, kom je boven het bedrag uit dat we in het regeerakkoord hebben opgenomen. Uw zorg is onze zorg. Wij willen een sterke Defensieorganisatie die tegelijkertijd, zoals u zelf al zei, mijnheer de Graaf, natuurlijk meedoet in de normale taakstellingen om de financiën van de overheid op orde te brengen. Dat spreekt voor zich. Ik kan u verzekeren dat wij in het kabinet op voorspraak van de minister van Defensie, de heer Hillen, uiteraard dit debat heel zorgvuldig zullen voeren. De heer Hillen is een creatief man. Hij heeft inmiddels de Defensieorganisatie behoorlijk door. Ik denk dat het mogelijk is -- we hebben het er samen over gehad -- om de verschillende doelstellingen

met elkaar in overeenstemming te brengen. Ik heb echter heel goed naar u geluisterd en gehoord dat u uiteindelijk zult toetsen onder het mom: allemaal mooi die bezuinigingen, maar het kabinet moet ook kunnen laten zien dat de Defensieorganisatie daarmee kan voldoen aan haar taken. Dat signaal is zeer goed ontvangen.

De heer Werner (CDA): Heel kort. Kan de minister-president een indicatie geven wanneer wij de uitwerking krijgen van het Defensiebeleid in dezen? Is dat in het voorjaar? Kan daarin ook worden betrokken wat de consequenties zijn van de overschrijdingen bij de JSF?

Minister Rutte: Ik neem aan dat het in het voorjaar kan, maar ik kom er nog op terug bij mijn beantwoording in tweede termijn. Ik wil het even checken, omdat de minister van Defensie er nu niet is en ik deze informatie niet helemaal paraat heb. Hij is op dit moment in de Tweede Kamer bezig. Ik ga het dubbel checken, maar ik ga ervan uit dat het inderdaad de eerste helft van volgend jaar is.

Voorzitter, misschien mag ik het zo doen. Ik denk hiermee veruit de meeste vragen beantwoord te hebben. Als dit echter leidt tot boze reacties bij leden van de Eerste Kamer, verzoek ik hen die te laten horen, dan kan ik daarop reageren en weet ik zeker dat ik alles heb beantwoord.

De voorzitter: Dat lijkt mij een goed voorstel. Als er leden zijn die een heel belangrijk punt gemist hebben in de beantwoording, kunnen ze nu de interruptiemicrofoon gebruiken.

**

De heer Koffeman (PvdD): Ik heb gevraagd of er in Nederland Amerikaanse kernwapens liggen. Zo ja, hoeveel zijn het er dan en waar liggen ze? Als de minister-president dit niet wil zeggen -- hij heeft in de pers immers gezegd dat het kabinet hierover geen mededelingen doet -- hoe denkt hij dan dat de volksvertegenwoordiging haar controlerende taak kan uitvoeren, zonder te weten of er hier kernwapens zijn? Het betreft toch zaken van grote importantie? De heer Rosenthal heeft gisteren nog gezegd dat het kabinet er niets over zegt. De minister-president heeft gezegd dat hij niet op elke snipper reageert, doelend op WikiLeaks. Wij willen het echter gewoon weten. Zijn er in kernwapens in Nederland? Antwoord u "ja" of "nee", minister-president, dan kunnen wij er onze controlerende taak op loslaten.

Minister Rutte: Het antwoord is nee, ik kan er niets over zeggen.

De heer Koffeman (PvdD): Dan wil ik graag van u weten hoe u denkt dat wij, de volksvertegenwoordiging, onze controlerende taak kunnen uitvoeren als u niet zegt of hier massavernietigingswapens liggen. In Irak zijn we ten onrechte een oorlog begonnen omdat we dachten dat daar massavernietigingswapens lagen. U wilt niet eens zeggen of er in ons eigen land massavernietigingswapens liggen! Hoe kunnen wij

onze controlerende taak uitvoeren als u domweg weigert om informatie te verstrekken die voor mensen, zeker mensen die in de buurt en in de wijde omgeving wonen, relevant is?

Minister Rutte: Dat is inherent aan ons lidmaatschap van de NAVO. Er is afgesproken dat er nooit mededelingen worden gedaan over de vraag of en waar er kernwapens zijn opgeslagen. Door lid te zijn van de NAVO, leggen wij ons erbij neer dat op dit punt de volksvertegenwoordiging de regering het vertrouwen geeft, impliciet, namelijk door de regering niet weg te sturen, dat de regering verstandig omgaat met deze zaken. Verder kan ik niet gaan.

De heer Koffeman (PvdD): Dat betekent dus dat de volksvertegenwoordiging geen enkele controle kan uitoefenen op de doelstellingen van non-proliferatie die wij als land en niet als bondgenootschap onderschreven hebben.

Minister Rutte: Jawel, dat kunt u wel. Wij zullen natuurlijk de volksvertegenwoordiging berichten over de uitvoering ervan. De directe vraag of er in Nederland kernwapens liggen opgeslagen met een "ja" of "nee" beantwoorden, zou echter in strijd zijn met de afspraken met de alliantie. Dat kan dus niet. Het betreft een afspraak die we hebben gemaakt. Dat is geen nieuws, het is al sinds 1948 zo geregeld.

De heer Koffeman (PvdD): Het is zeker niet nieuw. Het betekent wel dat u zich meer gebonden voelt aan de NAVO dan aan het controlerend gezag van de volksvertegenwoordiging.

Minister Rutte: Nee. De handtekening onder het NAVO-verdrag is door het parlement gezet.

De heer Schuurman (ChristenUnie): In het voorwoord bij het regeerakkoord staat een mooi zinnetje. Ik heb het al eerder geciteerd, omdat het mij erg aanspreekt, namelijk: het kabinet is voornemens om op allerlei terreinen het evenwicht te herstellen tussen rechten en plichten. Ik heb de minister-president gevraagd of hij mij kan vertellen wat die plichten zijn. Over het algemeen is een dergelijke vraag niet gemakkelijk te beantwoorden. Het vorige kabinet was bezig met een overzicht van burgerplichten en burgerverantwoordelijkheden. Als de minister-president zegt dat hij dat beleid voortzet, ben ik tevreden.

Minister Rutte: Wat dit kabinet bedoelt met die zinsnede is het volgende. We hebben in Nederland rechten. We hebben een heel grote vrijheid, we kunnen heel veel doen. We hebben echter ook plichten: je aan de wet houden, je kinderen naar school laten gaan, er alles aan doen om vanuit een uitkering weer aan de slag te komen. Ook heb je de plicht om in algemene zin, als je een beroep moet doen op de Staat, er alles aan te doen om zo snel mogelijk dat beroep weer af te bouwen. Dit raakt ook aan de samenwerking tussen liberalen en confessionelen. Beide stromingen hebben hier een

heel mooie traditie in. Voor liberalen geldt dat het bezielend verband van onderaf tot stand komt. Liberalen geloven niet zo in grote maatschappelijke organisaties. Voor confessionelen geldt dat juist het functioneren van grote maatschappelijke organisaties een eigenstandige positie heeft in het functioneren van de Staat. Bij dit kabinet komen deze twee stromingen heel mooi samen, omdat wij gezegd hebben dat wij heel goed zullen overleggen over allerlei zaken die aan de orde zijn, maar dat wij vooral ook zullen overleggen met de uitvoerenden. Daarmee praat je dus wel degelijk met het georganiseerd verband, maar kijk je ook heel aandachtig naar wat er leeft op de werkvloer bij bijvoorbeeld agenten, brandweerlieden, verpleegkundigen et cetera. Vandaar ook dat ik eerder in het interruptiedebat met de heer Werner hiernaar vroeg. Natuurlijk praten we in de SER met alle organisaties, en met de zorg en het onderwijs. Uiteindelijk is echter ook de vraag relevant wat er op de werkvloer van wordt gevonden. Daarbij komen tradities van confessionaliteit en liberalisme samen, een van de redenen waarom dergelijke coalities doorgaans plezierig functioneren.

De heer Kox (SP): Twee vragen heeft de minister-president nog niet beantwoord. Ik kan mij dat voorstellen, want er zijn heel veel vragen gesteld. De eerste vraag betreft het EVRM. Het gedogen door de PVV van dit kabinet heeft, naar ik mag hopen, toch geen invloed op de toezegging van het kabinet aan de Eerste Kamer dat Nederland zal bevorderen dat de Europese Unie zo snel mogelijk toetreed tot het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden? Deze vraag kan met een eenvoudig "ja" of "nee" worden beantwoord. De tweede vraag betreft de toekomst van de Staten-Generaal zelf, toch ook niet onbelangrijk in dit debat. De minister-president heeft in het regeerakkoord enigszins verrassend de variant opgenomen waarbij een derde wordt afgehaald van zowel de Tweede Kamer als de Eerste. Is de minister bereid om ook naar andere varianten te kijken, bijvoorbeeld een stelsel met één Kamer? Dit is misschien een iets complexere vraag dan de eerste. Ik begrijp het als de minister-president er nu niet uitgebreid op kan antwoorden. Ik zou het echter wel op prijs stellen als hij dit punt meeneemt bij zijn overwegingen.

Minister Rutte: Op de eerste vraag kan ik positief antwoorden. De PVV heeft bij de onderhandelingen geen invloed willen hebben op de vraag of Nederland akkoord gaat met het toetreden van de Europese Unie tot het EVRM. Dat laat onverlet dat het kabinet zich natuurlijk nog zal beraden over dit onderwerp, zodra het in concrete voorstellen voorligt. Het is dus geen gelopen race, het komt gewoon in het normale parlementaire proces aan de orde. De vraag van de heer Kox echter, of de PVV er nog een bijzondere betekenis in heeft, kan ik ontkennend beantwoorden.

De heer Kox (SP): Mijn vraag was als volgt. De Eerste Kamer heeft juist op dit onderwerp zelf initiatieven ondernomen, hier en in Straatsburg. Wij

hebben de vorige minister van Buitenlandse Zaken daarover bevraagd. Hij heeft ons klip-en-klaar verteld dat van Nederland verwacht mag worden dat het alles doet om een snelle uitvoering van het Verdrag van Lissabon op dit punt, toetreding van de EU tot het EVRM, te bevorderen. Hij heeft dus gezegd dat het juist niet een zaak zou worden waarover we in een later stadium gaan passen en meten, wikken en wegen, maar dat Nederland er vol voor zou gaan.

Minister Rutte: Nogmaals, de PVV heeft geen bijzondere opmerkingen over dit onderwerp gemaakt in het akkoord. Dat was de eerste vraag van de heer Kox. Er zijn ook geen teksten over opgenomen.

Ik geloof zelfs dat het niet aan de orde is geweest in de onderhandelingen. Dat neemt niet weg dat dit nieuwe kabinet, zodra het aan de orde is, nog wel een eigenstandige afweging moet maken. Ik heb heel goed gehoord wat hier eerder over is toegezegd. Ik kan die toezegging niet zomaar overnemen. Wij moeten een eigenstandige afweging kunnen maken.

De heer Kox vraagt ook naar de Eerste Kamer. Dit kabinet is een voorstander van het bestaan van de Eerste Kamer. Het is dus ingewikkeld voor het kabinet om met voorstellen te komen om de Eerste Kamer af te schaffen. Dit debat bevalt mij prima. U allen dacht ik ook. Dat is een extra reden om het niet te doen. Het kabinet vindt wel dat er in Nederland te veel politici zijn, op alle niveaus. Daardoor bestaat de neiging om te veel op detail te besturen. Dat risico is er. Het doet zich op alle plekken voor. Daarom willen we ook af van de deelgemeenteraden. We willen minder bestuurders in Nederland. We hebben het kabinet ingekrimpt van 27 naar 20 leden. Ik kan de heer Kox toezeggen dat wij in een memorie van toelichting bij een grondwetswijziging op dit punt zullen ingaan op de verschillende modaliteiten. We zullen een duidelijke keuze maken. Die keuze zal zijn: behoud Eerste Kamer, met het voorstel die in te krimpen.

De heer Kox (SP): Als u vroegtijdig een signaal krijgt van deze Kamer om het maar niet te doen, heeft dat dan enige nut? Anders zet u straks de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties aan het werk om de Grondwet overhoop te halen, terwijl het uiteindelijk toch niets wordt. Ik denk namelijk dat mijn politieke water goed genoeg is om te zeggen dat een voorstel om op de Staten-Generaal te bezuinigen om te bezuinigen in plaats van om de effectiviteit te verbeteren, het never nooit niet gaat halen.

Minister Rutte: Mijnheer Kox, ik vaar regelmatig op uw politiek kompas, maar hierbij geldt ook iets anders. Los van de vraag of het voorstel haalbaar is, biedt het een goede gelegenheid voor een fundamenteel debat over het functioneren van het parlement en de relatie tussen regering en parlement. Ik meen werkelijk, en dat is geen verwijt aan deze Kamer, want dat zou ongepast zijn en bovendien ook niet terecht, dat het nu eenmaal

zo is dat er in Nederland meer op hoofdlijnen bestuurd zou kunnen worden. Dat geldt voor het kabinet, voor het parlement en voor provincies, gemeenten en waterschappen. Er is simpelweg te veel bestuurlijke drukte. Er zijn 12.500 politici in Nederland. Dat aantal zou gemakkelijk met een kwart omlaag kunnen. Dan moet je wel de trap van bovenaf schoonvegen. Vandaar dat wij ook voorstellen doen voor het landelijke parlement.

De heer Engels (D66): Ook ik heb gevraagd of het niet te mager is om, als het gaat om de stand van de democratie, alleen te kijken naar de hoeveelheid bestuurders en volksvertegenwoordigers. We kennen de rapporten van de Nationale Conventie en anderen waaruit blijkt dat er te veel monisme zou zijn en dat wetgevende en uitvoerende macht in elkaar overvloeien. Is er niet wat meer ambitie te halen uit het kabinet om ook voor dat soort problemen voorstellen te ontwikkelen in plaats van alleen dit soort kwantitatieve maatregelen te nemen, waarvan u overigens ook van andere fracties -- ik noem zeker de CDA-fractie in dit verband -- hebt gehoord dat ze daar niet echt bij staan te juichen?

Minister Rutte: Ik ben blij dat daar waar de heer Pechtold zegt dat de staatsrechtelijke vernieuwingsvoorstellen van D66 niet meer in de etalage liggen, maar wel uit voorraad leverbaar zijn, de heer Engels blijkbaar weer besloten heeft om ze terug te leggen in de etalage. Dat is voor het debat winst, want D66 was een van de weinige partijen die op dit vlak altijd met concrete voorstellen kwam. Voorstellen waar deze coalitie niet op voorhand heel enthousiast van wordt. Dit is namelijk een kabinet van twee partijen dat gelooft in het kleiner en sterker maken van de rijksoverheid, het meer focussen van het functioneren van onze democratie. Ik zeg in alle eerlijkheid dat wij niet veel heil zien in het herzien van het functioneren van het parlement als zodanig of de wijze waarop het parlement gekozen wordt of de minister-president gekozen wordt et cetera. Daar verschillen wij echt over van mening. Ik denk echter dat het goed is dat die voorstellen er komen, juist om met elkaar het debat hierover te voeren. Zeg niet op voorhand: er is geen steun voor, kom er maar niet mee. Laten we met elkaar dat debat voeren. Dat is heel gezond voor het functioneren van de democratie. Het werkt ook normerend voor de andere bestuurslagen en laat zien dat wij niet alleen zeggen dat er minder bestuurders moeten zijn in provincies en gemeenteraden, maar dat wij ook bereid zijn om te kijken naar ons eigen functioneren. En zonder mij op de borst te willen kloppen: het kabinet is ingekrompen van 27 naar 20 leden. De stapels nemen wel iets toe per minister, zie ik zo om mij heen, maar toch zien ze er nog niet zo slecht uit dat het niet te doen is. Dat laat maar zien dat je met minder bestuurders vaak dezelfde of meer kwaliteit kunt leveren.

De voorzitter: Dank u wel. Daarmee zijn we gekomen aan het einde van de beantwoording van de regering in eerste termijn.

**

De vergadering wordt van 19.35 uur tot 20.30 uur geschorst.

*N

De heer Noten (PvdA): Voorzitter. Ik bedank de minister-president voor zijn beantwoording, zowel voor de inhoud als voor de wijze waarop hij heeft geantwoord. Hij stond er wel. Complimenten daarvoor. Ik mag dan niet geloven in het kabinet; ik was wel onder de indruk van de presentatie van de minister-president. Het elan heeft hij; daarover bestaat geen twijfel.

Mag ik ook een punt van kritiek naar voren brengen? Ik had een paar keer het gevoel dat de minister-president net iets te veel aan het marchanderen was, te veel vanuit de pragmatiek redeneerde. Ik snap dat wel. Als je in deze constructie met een gedoogakkoord en een PVV tot een regering moet komen, moet je pragmatisch willen en kunnen denken. Ik hoop echter dat de minister-president begrijpt dat er in deze Kamer respect kan zijn voor pragmatiek, maar dat er gelijktijdig in de discussie altijd iets meer zit: een emotie, een waardegedreven opvatting die soms misschien net iets te krachtig is en daardoor net niet praktisch genoeg is, maar niet minder betekenis heeft. Sterker nog, het is een betekenis die soms echt gehoord en gevoeld moet worden.

Een paar keer was de minister-president iets te pragmatisch, bijvoorbeeld over de rol en de positie van de PVV en haar invloed op het regeerakkoord en op de huidige regering. Toen was de minister-president net iets te veel aan het marchanderen met de principes. Of bijvoorbeeld in de discussie met collega Kox. Het is niet waar dat de PVV alleen over de islam als religie spreekt. De PVV spreekt ook over het tegenhouden van moslims. Dat zijn mensen. Zij spreekt over het wegsturen van moslims. Dat zijn mensen. Ik vond de minister-president daarbij langs de grenzen van het sjoemelen lopen: marchanderen, maar dan net even teveel.

De minister-president heeft geantwoord dat de rekenvoorbeelden die ik hem heb gegeven kloppen, zo ongeveer. Daarbij gaat hij echter voorbij aan het feit dat ze ook inhoudelijk iets zeggen, namelijk dat mensen met hogere inkomens er beter van afkomen dan mensen met lagere inkomens. Dat is meer dan pragmatiek: ze kloppen zo ongeveer.

We hebben het kort gehad over de onafhankelijkheid van de rechtspraak. Dat is geen speeltje voor een gedoogpartij. Mijn fractie heeft de indruk dat dit de reden is waarom dat zinnetje in het regeerakkoord is gekomen.

We hebben het gehad over het wel of niet opzeggen van Europese verdragen. De minister-president zei daarbij letterlijk: ja, bij de Europese Unie en bij de EVRM gaat er een soort moraliteit meespelen; dat maakt het wel ingewikkeld. Nee, minister-president, dat maakt het niet ingewikkeld; dat is de essentie van de zaak. De moraliteit is waar het om gaat op dat moment. En dat is geen

pragmatisch vraagstuk; het is de vraag waar je staat als politicus en als samenleving. Politiek is niet alleen pragmatiek.

De minister-president zal de komende tijd een Eerste Kamer tegenover zich vinden die juist vanuit die politieke gedrevenheid en die passie voor de rechtsstaat en voor democratische beginselen naar mijn verwachting zichzelf zal weten te verbinden. Ik hoop dat de regering daarmee op een volwassen, waardige manier zal omgaan en de opvattingen van de Kamer op zulke momenten op waarde weet te schatten. De minister-president heeft gesproken over een uitgestoken hand. We gaan straks bekijken of die hand ook iets betekent, of die hand gevuld is. Niet alleen met woorden, maar ook met de bereidheid om tegemoet te komen aan de gevoelens van deze Kamer.

Voorzitter, ik sluit af. Op één punt vond mijn fractie de opmerkingen van de minister-president echt te algemeen. Ik heb het over de btw-verhoging voor de podiumkunsten. Daarbij werd in algemeenheid over de btw gesproken op langere termijn. Het gaat echter niet in algemeenheid over de btw op langere termijn; het gaat over de btw voor de podiumkunsten per 1 januari. Daarover dient mijn fractie de volgende motie in.

*M

De voorzitter: Door de leden Noten, Thissen, Engels, Ten Hoeve, Schuurman, Koffeman, Kox en Yildirim wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer, gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de regering heeft voorgesteld het btw-tarief op podiumkunsten te verhogen van 6% naar 19% per 1 januari 2011;

overwegende dat het behoud, de verbreiding en de brede toegankelijkheid van het cultureel erfgoed hiermede niet zijn gediend;

verzoekt de regering, af te zien van het voornemen de podiumkunsten per 1 januari 2011 onder het algemene btw-tarief te brengen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter I (32500).

**

De heer Noten (PvdA): Ik denk dat de minister-president zich realiseert dat deze motie is ondertekend door een meerderheid in de Kamer. Hij mag er dus van uitgaan dat deze motie wordt aangenomen zodra zij in stemming wordt gebracht. Waarom zeg ik dit? Omdat ik het heel vervelend zou vinden als we volgende week in de discussie over het Belastingplan zouden worden geconfronteerd met pragmatiek die erop neerkomt dat de regering allerlei praktische redenen naar voren brengt waarom de motie niet kan worden uitgevoerd. De minister-president mag ervan uitgaan dat die pragmatiek en dat marchanderen op

dat moment door de Kamer niet aanvaardbaar zullen worden gevonden. Ik dank de regering voor haar aandacht en ik wacht de beantwoording vol spanning af.

De heer De Graaf (VVD): De heer Noten sprak aan het begin van zijn betoog in tweede termijn over langs het randje gaan. Nu gebruikt hij het woord "marchanderen", maar wat hij doet met deze motie, noem ik chanteren.

De heer Werner (CDA): Ik heb één vraag aan de heer Noten. Is het niet een beetje goedkoop om dit soort moties in te dienen zonder aan te geven welke alternatieve dekking er gevonden kan worden voor de begroting?

De heer Noten (PvdA): We hebben zojuist een heel boeiende discussie gehad met de minister-president, waarin hij aangaf dat hij niet met ons wilde praten over het een ten koste van het ander. Dat was in de discussie over de animal cops, als ik het goed heb. Hij zei: het kan toch niet zo zijn dat u van mij verwacht dat ik met u praat over een bezuiniging aan de ene kant ten koste van een investering aan de andere kant? Dat gaat nu dus ook niet gebeuren. De heer Werner weet dat deze Kamer niet de mogelijkheid heeft om op dat punt initiatieven te nemen. Deze Kamer heeft echter wel de mogelijkheid om te constateren dat een voorgenomen beleidsbeslissing van de regering naar haar opvatting onacceptabel is. En dat doe ik. Ik verwacht daar van de regering een antwoord op, maar ik denk dat de Kamer de ruimte moet hebben om deze positie met betrekking tot dit punt in te nemen. Dat is onze opdracht; dat is onze taak. Ik snap ook niet waarom het chanteren is. We doen het juist nu, op het moment waarop de regering nog in staat is om zich voor te bereiden. De stemming is pas volgende week, zoals de heer De Graaf weet. Het is geen chanteren; het is het vanuit de emotie en vanuit de betrokkenheid die men van deze Kamer mag verwachten, naar voren brengen van een punt dat wij van groot belang achten.

*N

De heer Werner (CDA): Voorzitter. Ik kan in deze tweede termijn betrekkelijk kort zijn, want ik ben content met de wijze waarop de minister-president is ingegaan op een aantal beschouwingen die ik heb gegeven over het regeringsbeleid. Ik heb al gezegd dat wij ons verder niet uitspreken over het regeerakkoord, maar dat wij er wel een aantal kanttekeningen bij hebben geplaatst. Ik ben tevreden over de wijze waarop de minister-president daarop heeft geantwoord en over de stevige manier waarop hij het regeringsbeleid heeft verdedigd.

De heer Kox (SP): Collega Werner zegt nooit zomaar iets; dat heb ik in de afgelopen jaren wel geleerd. Hij zegt nu: wij zijn niet de partij in deze Kamer van dit kabinet; wij gaan alles wat het kabinet brengt beoordelen, we zullen het bekijken en we hebben een aantal kritische opmerkingen. Zo

interpreteer ik het althans. De heer Werner moet maar zeggen of ik gelijk heb. Het is iets anders dan de opmerkingen bij de vorige kabinetten die hier aantraden. Zie ik terecht een verschil of ben ik iets te veel bezig met wishful thinking?

De heer Werner (CDA): Ja, ik denk dat de heer Kox nu iets zoekt wat niet aanwezig is. Wij hebben ook in het verleden altijd het standpunt ingenomen dat wij ons vrij willen opstellen ten aanzien van het regeerakkoord en dat wij dat zullen beoordelen op het moment dat het er is.

Dat is exact dezelfde formulering die ik vier jaar geleden heb gebruikt toen wij spraken over het regeerakkoord van Balkenende IV.

De heer Kox (SP): U zegt dat dit de standaardformulering ...

De heer Werner (CDA): Ja. U mag dat een standaardformulering noemen, maar het is gewoon onze houding en onze positie als Kamer. Die wijkt af van de Tweede Kamer. Wij willen die behouden. Ik heb dat in eerste termijn uitvoerig toegelicht. Dat is niet anders dan wat ik vier jaar geleden heb gedaan.

De heer Kox (SP): Ik vraag u of mijn idee onjuist is dat u in eerste termijn meer afstand hield van dit kabinet dan ten opzichte van andere kabinetten. De minister-president interpreteerde dat kennelijk ook als: we hebben hier geen onvoorwaardelijke "go" van de CDA-fractie.

De heer Werner (CDA): Ik denk dat dit wel juist is. Althans, ik heb het niet anders willen doen dan bij een vorig kabinet. Er zit geen bijzondere appreciatie achter ten aanzien van het vorige kabinet. Misschien stelt u dat teleur, maar zo is het.

Voorzitter. Op een paar wil punten wil ik nog even kort ingaan. Allereerst de beoordeling van de formatie. De minister-president heeft daar zijn verantwoordelijkheid voor genomen. Daarnaast heeft hij uitgesproken dat naar zijn oordeel Hare Majesteit de formatie verder uitstekend heeft geleid en dat in ieder geval dat geen aanleiding zou kunnen geven om in de procesgang rond de formatie te veel wijzigingen aan te brengen. Dat staat natuurlijk los van de mogelijkheid die de Tweede Kamer zelf heeft om iedere keer opnieuw te bekijken hoe zij die formatie wil inrichten. Wij delen dat standpunt. Ook wij zijn van mening dat er op dat punt geen wijzigingen behoeven te worden gedaan.

Rond een aantal zaken dat ik heb aangekaart, heeft zich een zekere Wernerdoctrine ontwikkeld. Daar ben ik heel blij mee. Dat overkomt je niet iedere keer. Ik hoop dat het kabinet zich dat echt ter harte wil nemen. Ik wil nogmaals benadrukken dat het antwoord in eerste termijn over de zzp's precies de onrust betreft die ik voelde. Veel van deze sectoren worden geregeerd door bureaucratische en technocratische rekenmethodes waarop de mensen weer worden afgerekend en die doorgaans aan het management en aan de zorgverleners, de professionals, te weinig

ruimte geven om naar eigen inzicht de meest effectieve aanwending van die middelen te volgen. Ik ben wat gerustgesteld. Ik mag aannemen dat de bewindslieden echt enige ruimte hebben om in overleg met de samenleving te komen tot alternatieve invullingen als die een beter rendement hebben dan hetgeen daarover in het regeerakkoord is gesteld.

Wij moeten accepteren dat er niet getornd zal worden aan de WW en het ontslagrecht. Ik moet zeggen dat de lijst van andere maatregelen die de minister-president noemde in ieder geval bij ons de hoop heeft gevoed dat er toch nog een en ander kan gebeuren wat kan bijdragen aan een flexibele inzet van menskracht in onze arbeidsmarkt. Wij zijn blij dat dit in ieder geval nog wel gebeurt.

Wij zijn nog niet helemaal gerustgesteld over het in staat zijn van defensie om nog een behoorlijke strijdmacht in stand te houden die ook echt op wereldniveau kan meedoen. Om dat alles nog eens goed te beoordelen zullen wij de nota afwachten die daarover in maart schijnt te komen.

De heer Thissen (GroenLinks): Collega Werner zegt dat hij het perspectiefvol vond dat de lijst van maatregelen die de minister-president hier vanmiddag genoemd heeft in zijn beantwoording van vragen over de flexibilisering van de arbeidsmarkt, tegemoet gaat komen aan die flexibilisering. Er zijn genoeg mensen die staan te trappelen om mee te doen aan de arbeidsmarkt, zoals mensen met een beperking of een handicap, mensen die langdurig werkloos zijn of die een grote afstand hebben tot de arbeidsmarkt, maar die zeer gemotiveerd zijn om mee te doen. Ziet collega Werner, vanuit het rentmeesterschapsdenken van het CDA, dat met dit kabinetsbeleid breekijzers gezet worden richting werkgevers en werknemers om meer te investeren om jongeren, mensen met een WWB-achtergrond en mensen in de WSW gewoon een reguliere baan te verschaffen die van betekenis is voor henzelf en voor de dierbaren die van hen afhankelijk zijn?

De heer Werner (CDA): Ja, er wordt wel degelijk ingezet op juist de groep waar u het over hebt, met name op de jongeren, om mensen die dat willen en ook kunnen zo veel mogelijk een reguliere plek op de arbeidsmarkt te geven. Daar is althans de inzet en de bedoeling van de reorganisaties en hervormingen van de WSW, de Wajong en de bijstand et cetera op gericht. Daar zullen we het ook op beoordelen. Ik kan nu niet voorspellen of het ook allemaal zo zal uitpakken. Dat zullen we wel zien als we hier de uitwerkingen voor ons krijgen. Maar wij hebben het vertrouwen -- wij zien het ook -- dat die inzet in ieder geval wordt gepleegd.

De heer Thissen (GroenLinks): Dan zetten we het debat voort op het moment dat dit kabinet komt met die ene regeling voor de onderkant van de beroepsbevolking of voor het meest kwetsbare deel daarvan.

De heer Werner (CDA): Dat zullen we in volle omgang op dat moment beoordelen. Dan zullen we het debat voeren en ook beoordelen of eruit komt wat u zegt.

De heer Thissen (GroenLinks): Exact. Daar hoort ook de balans bij dat er voldoende prikkels zijn richting ondernemend Nederland om mensen in dienst te nemen.

De heer Werner (CDA): Exact. Dat zullen we dan ook allemaal beoordelen.

Voorzitter. Tot slot nog een opmerking over de deregulering. De minister-president heeft gezegd dat het regeerakkoord door Actal is beoordeeld en dat daaruit is gekomen dat het de zegen van Actal heeft gekregen en dat Actal verwacht dat de hoeveelheid wet- en regelgeving in Nederland zal verminderen. Dit betekent dus dat ik over vierenhalfjaar hier zal terugkomen om te kijken of er inderdaad een aantal vakjes in de boekenmolen is vrijgekomen. Als dat werkelijk het geval is, zal ik ervoor zorgen dat het portret van de minister-president daar in dat kastje wordt vereeuwigd.

Ik wens het kabinet verder heel veel succes bij de verdere uitwerking van het beleid. Ik wacht rustig af wat mijn laatste commentaar nog voor opmerkingen van regeringszijde zal opleveren.

*N

De heer Kox (SP): Voorzitter. Ik reageer nog even op collega Werner. Hij wil de foto van de minister-president in deze zaal hebben, maar dat is niet goed. Ik heb al gezegd: degenen die er hangen zijn al dood. Deze koning kwam er te hangen toen hij niet meer in deze zaal mocht komen. Doe dat de minister-president niet aan! Laat hem hier gewoon live verschijnen en niet op een plaatje. Ik ben het wel met de heer Werner eens dat minder regelgeving uitstekend zou zijn als we in ieder geval de slechte regelgeving tegenhouden. Dat moet deze Kamer doen: het kwade voorkomen.

Ik toon nu een A4 -- het is een ogentest voor u allen -- met een interpretatie van NRC Handelsblad van de algemene politieke beschouwingen in de Tweede Kamer. Hierop wordt weergegeven hoe het debat is gegaan. Daaruit blijkt dat als je niet geïnterrumpeerd wordt, je totaal ongevaarlijk bent. Ik ben niet geïnterrumpeerd, dus ik ben totaal ongevaarlijk. In dit diagram wordt vastgesteld hoe goed een debat was. Dat heeft te maken met wie het met wie doet en wie het tegen wie doet. Ik zou willen zeggen dat de normen en de mores in deze Kamer anders zijn. Wij kijken vooral hoe er inhoudelijk is gedebatteerd. Daarover moeten wij de balans opmaken.

Ik ga proberen om dat kort te doen, niet met een diagram maar met een terugblik op wat wij hebben gedaan. Ik heb de volgende vier indrukken opgedaan. Wat voor premier hebben we? Wat voor regering hebben we? Wat voor verhouding krijgen we tussen de regering en de Staten-Generaal? En het belangrijkste: wat voor beleid krijgen we?

Wat voor premier hebben we? Het is een begin. We hebben hier een energieke premier gezien die gaat voor zijn zaak en die erin gelooft, tegen beter weten in denk je soms. Hij communiceert, hij argumenteert. Ik wil maar zeggen dat we het slechter hadden kunnen treffen. Dat is bedoeld als een compliment, minister-president. U hebt het met verve uw eerste optreden gegeven in deze zaal. Dat mag een keer gezegd worden. Wij zijn nu toch onder ons.

Wat voor regering is dit? De minister-president heeft aangegeven dat er officieel sprake is van een minderheidskabinet in de Tweede Kamer en de Eerste Kamer. Het verschil is volgens hem dat in de Tweede Kamer een gedoogconstructie is georganiseerd en dat men daar onder voorwaarden kan rekenen op een meerderheid. In deze Kamer is sprake van een absoluut minderheidskabinet; hier moet de regering bij elk wetsvoorstel voor steun knokken. De regering realiseert zich dus dat in deze Kamer niets zeker is. Dat is een zekerheid. Zelfs de posities van de fracties van coalitiepartijen CDA en de VVD zijn niet zeker, hoewel de bijdrage van collega Werner in tweede termijn de minister-president gerust gesteld moet hebben; voorlopig vloeit er geen bloed. Voorlopig is dit kabinet in deze Kamer een echt minderheidskabinet en dat is een unieke positie.

Wij hebben in de beantwoording van de minister-president ook iets meer gehoord over de PVV. Volgens mij was dat niet genoeg, want er had meer afstand genomen kunnen worden tussen CDA en PvdA, deze regering, en de PVV. Zo ver wilde de minister-president niet gaan. Hij zei ook tegen mij: de PVV zegt alleen maar lelijke dingen over de islam, maar niet over de mensen achter de islam. Ik heb bij interruptie al aangegeven dat dit een beetje een truc is, want je beledigt aanhangers van een religie als je die religie beledigt. Collega Noten heeft aangegeven dat de PVV veel verdergaat dan de minister-president lief zou zijn. Er is in ieder geval iets meer afstand gekomen tussen de regering en de PVV en dat is voor mij winst in het debat.

Wat voor verhouding met de Staten-Generaal streeft deze regering na? Om te beginnen stelt de minister-president vast dat er sprake is van een bijzondere verhouding: het kabinet kan niet rekenen op een a priori meerderheid in deze Kamer en dat is in de geschiedenis nog niet eerder gebeurd. Hij moet dus telkens knokken voor steun en daarom moet hij hier met argumenten de strijd winnen. Dat heeft hij volgens mij ook zo gezegd. De "dreigementen" die een normaal meerderheidskabinet kan uiten richting coalitiepartijen zullen hier een stuk minder meetellen. Dat belooft interessante discussies tussen de vertegenwoordigers van de regering en deze Kamer. Wij schrijven geschiedenis. Het is niet alleen voor de professoren onder ons interessant om daaraan te werken, hoewel wij het graag teruglezen bij professor Engels en professor Dölle, maar het is ook voor deze Kamer interessant om te bezien hoe dit kabinet met zijn minderpositie probeert om hier een meerderheid voor zijn voorstellen te krijgen. Ik heb in mijn eerste termijn

al gezegd dat de minister-president voor ons een eenvoudige stelregel kan toepassen: wat goed is, is goed en wat slecht is, is slecht. Als alle fracties dat doen, krijgen wij per saldo minder wetten in de molen -- dat zeg ik tegen collega Werner -- en krijgen wij betere wetten in de molen. Dat wilde ik zeggen over de verhouding tussen de regering en de Staten-Generaal, en meer in het bijzonder de verhouding met deze Kamer.

Wat voor beleid voert deze regering? Ik heb de minister-president in eerste termijn gevraagd een inkijkje te geven in de ideologische achterkamer van het kabinet. Hij heeft dat volgens mij al dan niet willens en wetens gedaan. Hij vertelde dat hij niet wist wie er neoliberal is. Ik herinner mij nog de voorkant van Elsevier waarop de heer Bolkestein in 1995 zei: momenteel is iedereen liberaal behalve de SP. Bolkestein doelde toen op het neoliberalisme, dat bezig was met een grote zegetocht. Iedereen dacht toen dat de geschiedenis geëindigd was en dat het neoliberalisme ons alle zegeningen zou geven. De minister-president heeft ons nog meer verteld over het liberale karakter van deze regering. Hij zei namelijk: mijnheer Kox, gelooft u toch niet dat financiële markten zich laten sturen. Dat is een interessante opmerking van de minister-president, want financiële markten werden altijd gestuurd totdat het neoliberalisme de baas werd over de wereld. Dat was een politieke keuze, maar het is wel erg interessant om dat vast te stellen. Tegelijkertijd heeft hij voortdurend gezegd dat banken zichzelf moeten reguleren, dat topinkomens zichzelf moeten reguleren en dat bonussen zichzelf moeten reguleren. Dat is interessant en dat maakt dit kabinet voor mij tot een liberaal kabinet -- met excuus aan de vicepremier -- want het confessionele zie ik er nog niet aan af. Wellicht kan de minister-president daar in zijn tweede termijn nog even op ingaan. De uiteindelijke winnaar van de kabinetsformatie lijkt mij echter de VVD.

In de komende tijd moet blijken wat de verhouding is tussen de Staten-Generaal en de regering, in het bijzonder de verhouding met deze Kamer. Deze Kamer zal in tweede termijn een aantal moties indienen. Ik schat in dat deze moties hier een meerderheid krijgen. Er wordt een motie ingediend over de btw-verhoging op cultuur, een motie over de prioriteiten bij de politie, een motie over de Q-koorts, een motie over de internationale rechtsorde, een motie over het vermelden van het land Nederland in paspoorten en een motie van mijn hand over de sociale werkvoorziening en de Wajong. Het lijkt mij dat wij aan de hand van de reactie die de regering op de moties geeft, kunnen zien wat de werkelijke verhouding tussen de Eerste Kamer en de regering wordt. Nogmaals, een motie kan niet uitgevoerd worden -- wij herinneren ons het beeld van toenmalig minister Zalm in de Tweede Kamer -- maar het is een beetje "storm zaaien" als er zeven moties van deze Kamer niet worden uitgevoerd. Met alle respect, ik waarschuw de minister-president daarvoor.

Ik ben aan het einde van mijn betoog en dien nu mijn motie in.

*M

De voorzitter: Door de leden Kox, Noten, Thissen, Koffeman, Ten Hoeve, Engels, Yildirim en Lagerwerf-Vergunst wordt de volgende motie voorgesteld.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

gezien het voornemen van de regering de subsidie aan gemeenten voor arbeidsgehandicapten in de sociale werkvoorziening en de regeling voor jonggehandicapten drastisch te verminderen;

vraagt de regering voor de zomer van 2011:

- met alternatieven te komen om de negatieve gevolgen voor de werkgelegenheid in de sociale werkvoorziening te beperken;
- een beleid te ontwikkelen om jongeren met een arbeidshandicap in het reguliere arbeidsproces op te nemen, waarbij dit flankerend beleid voorwaarde is voor een verdere aanpassing van de Wajong en de WSW,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter J (32500).

**

*N

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. Wij zijn bijna aan het einde van de periode van deze Kamer; nog een paar maanden te gaan. Ik bedacht mij daarnet dat de positionering van de regering en de bezigheden van de regering anders waren toen ik hier acht jaar geleden voor het eerst binnenkwam. In acht jaar verandert er veel. Het is een twitter- en sms-gezelschap geworden; zelfs de heer Hillen en de heer Rosenthal zijn driftig bezig op dit moment. Het gaat overigens een stuk langzamer dan bij de jongere generatie. Bij de dames gaat het in een noodtempo van volgens mij drie berichten per minuut, maar de heren op leeftijd hebben er wat meer tijd voor nodig; het gaat lettertje voor lettertje. Zo gaat het mij ook af, voor zover ik het doe. Het is gemakkelijk om dat af en toe te bekijken.

Voorzitter. Ik kan kort zijn in mijn tweede termijn. Ik bedank de minister-president voor zijn uitvoerige beantwoording van de vragen die door deze Kamer zijn gesteld, in het bijzonder de beantwoording van de vragen van mijn fractie.

Ik kom graag op een punt nog even terug, het ministerie van Defensie. Ik begrijp best dat de minister-president niet op alle vragen exact heeft geantwoord -- dat past wellicht beter in een debat dat wij ongetwijfeld met de minister van Defensie zullen voeren -- maar ik heb geen antwoord gekregen op het zogenaamde "no regret"-principe. Dat principe gaat ervan uit dat je niet zodanig moet ingrijpen in structuren van organisaties, in dit geval van Defensie, dat je later als je spijt hebt niet meer terug kunt. Dat principe is naar de mening van mijn

fractie erg belangrijk. Door mijn woordkeuze heeft de minister-president ongetwijfeld gemerkt dat hetgeen met Defensie gaande is, ons echt ter harte gaat en dat wij ons grote zorgen maken. Ik doe nogmaals een dringend beroep op deze minister-president en het gehele kabinet om ernstig rekening te houden met de belangen van een adequate krijgsmacht voor ons land. Ik verwijs daarbij naar de taken die wij in de achterliggende jaren met zoveel passie en resultaat hebben uitgevoerd. Wij behoren niet voor niets tot de top van de wereld in de ogen van onze bondgenoten. Wij hebben in Nederland zoveel expertise, kennis en kunde opgebouwd, dat het een ongelooflijke desinvestering zou zijn als wij dit binnen een à twee jaar volstrekt om zeep helpen en wij onze krijgsmacht zouden reduceren tot een interventiemacht die na twee dagen weer hard de pijpen moet optrekken en het land waar men is ingezet, moet verlaten. Ik krijg daarom nog graag een reactie van de minister-president op het "no regret"-principe. Ik dring erop aan om bij alle maatregelen die bij Defensie worden genomen -- wij begrijpen dat die maatregelen tot op zekere hoogte noodzakelijk zijn -- goed na te denken dat niet de structuur wordt vernietigd, die wij later niet meer kunnen opbouwen.

*N

De heer Thissen (GroenLinks): Voorzitter. De premier kan blij zijn. Ik heb één minuut, die ik niet helemaal kan volpraten door hem te bedelven met complimenten. Maar namens mijn fractie moet ik wel zeggen dat wij het debat, en met name het antwoord van de regering via de premier, Mark Rutte, aangenaam vonden. Hij heeft adequaat antwoord gegeven op een aantal kwesties, en hij heeft adequaat om een aantal hete kwesties heengedraaid, geheel in de traditie van partijen die regelmatig in de regering zitten. Men verwijt elkaar dan over en weer dat men regelmatig draait, maar over wie uiteindelijk de rekening van de crisis betaalt, vond ik de premier redelijk vaag. Ik doel op de vraag, waarom de veroorzakers van de internationale financiële en economische crisis niet veel beter gebonden worden aan het uitgangspunt dat dit nooit meer gebeurt, en dat de overheid wel degelijk als marktmeester mag optreden om de vrijheden te beteugelen. Daar hebben wij te weinig antwoord op gekregen.

Wij dienen een motie in over de politiesterkte, die tot doel heeft om datgene waarover de korpsen klagen -- te weinig politiesterkte om adequaat gevaarlijke arbeidsomstandigheden, vrouwenhandel en kinderporno aan te pakken -- op te lossen, zij het dat het gaat om uitbreiding om op te vangen dat vermindering plaatsvindt. Wij willen daarvan een wat evenwichtiger beeld hebben dan enkel out of the blue daar dankzij de PVV en mijn provinciegenoot Dion Graus 500 animal cops neer te zetten. De inzet van GroenLinks is niet om te voorkomen dat er adequater wordt opgespoord waar sprake is van dierenmishandeling, want de wet beschermt de dieren al. Dierenmishandeling is

al strafbaar. Er zijn voldoende waarborgen in de wet. Elke agent dient aangiftes serieus te behandelen, en er is opsporingscapaciteit. Maar wij vinden het een beetje uit zijn verband gerukt dat nu 500 nieuw voorziene politiefunctionarissen zich bezig moeten gaan houden met dieren mishandeling. Daarom dienen we die motie in.

Ik dien nog een tweede motie in, waarvan ik tegelijkertijd zeg dat we die gaan aanhouden tot het moment dat we hier het debat voeren over de marktwerking in de zorg. Als we de zorg gaan herzien en gaan herstructureren, is van het vitaal belang dat patiëntenorganisaties kunnen blijven functioneren in het "in hun kracht zetten" van patiënten en patiëntenbelangen. Vandaar dat we die beide moties indienen, en dat we de tweede motie wellicht tot nader order aanhouden.

De voorzitter: Ik hoop niet dat de leden er een gewoonte van maken om nu moties in te dienen die bij een ander debat aan de orde komen.

Door de leden Thissen, Noten, Slagter-Roukema, Koffeman, Werner, Schuurman, Engels en Yildirim wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat Nederland een rijk geschakeerd middenveld kent, variërend van wijkverenigingen, kerkgemeenschappen, plaatselijke middenstandsverenigingen, patiëntenverenigingen tot machtige landelijke werknemers- en werkgeversorganisaties;

overwegende dat al dit maatschappelijk initiatief bijdraagt aan ontplooiing van mensen, aan binding en verbondenheid tussen mensen en kleur geeft aan onze samenleving;

overwegende dat krachtige patiëntenorganisaties van groot belang zijn als tegenhanger van een al te grote macht van medische professionals;

constaterende dat het voorliggende regeerakkoord Vrijheid en Verantwoordelijkheid expliciet zegt op patiëntenorganisaties te zullen bezuinigen;

spreekt uit dat de voorgenomen bezuinigingen niet mogen leiden tot het verdwijnen dan wel ernstig verzwakken van die organisaties die de posities van de patiënt versterken,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt K (32500).

Door de leden Thissen, Noten, Kox, Engels, Schuurman, Yildirim en Ten Hoeve wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat op een aantal terreinen de politiesterkte ontoereikend wordt gevonden (o.a. bestrijding vrouwenhandel, kinderporno, gevaarlijke arbeidsomstandigheden);

overwegende dat bestrijding van dierenleed en - mishandeling van belang is, maar dat dit op andere wijze, bijvoorbeeld in samenwerking met de dierenbescherming, geregeld kan worden;

constaterende dat in het regeerakkoord Vrijheid en Verantwoordelijkheid wordt voorzien in de aanstelling van 500 animal cops;

spreekt uit:

- dat de bestrijding van dierenleed en - mishandeling op een andere wijze dient vorm te krijgen en
- dat de capaciteit van de 500 nieuw voorziene politiefunctionarissen dient te worden ingezet in de bestrijding van die zaken waarvoor momenteel de politiesterkte ontoereikend is (vrouwenhandel, kinderporno, gevaarlijke arbeidsomstandigheden),

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt L (32500).

**

*N

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voorzitter. Ik wil graag mijn dank uitspreken aan het adres van de minister-president. Zijn optimisme en enthousiasme werken aanstekelijk. Dat kan toch niet verhinderen dat ik nog een aantal zorgpunten onder de aandacht breng. Als ik mijn zorgen uitspreek, betreft dat beslist niet de kwaliteiten van de minister-president of van de overige bewindslieden, maar dan gaat het om het beleid dat zij voorstaan, en misschien ook wel om de situatie waarin ze verkeren.

Ik geef uitdrukking aan onze zorg over de stabiliteit van dit kabinet. Dan denk ik niet aan de verhouding tussen kabinet en Tweede Kamer -- ik denk dat die nog altijd lijdt onder allerlei onzekerheden -- maar vooral aan de verhouding tussen kabinet en deze Kamer. Hoe vriendelijk en welgezend vele Eerste-Kamerleden ook jegens de minister-president en de individuele leden van dit kabinet zullen zijn, de politiek domineert hier in bepaalde situaties toch ook altijd maar weer. Dat is een zorg. Hebben we wel voldoende vertrouwen in de stabiliteit?

Ons tweede punt betreft twee fundamentele beginselen, namelijk die van solidariteit en rentmeesterschap, die wij te weinig uitgedrukt vinden in het regeringsbeleid. Als het gaat om solidariteit is dat een diepgevoelde zorg met betrekking tot het afwezig zijn van een rechtvaardige verdeling van de lasten tussen de verschillende inkomensgroepen.

Wij hebben vanmiddag met de minister-president en met de andere fracties gediscussieerd over de grondslag van dit kabinet, en alles wat

daarmee in deze Kamer samenhangt, maar ook wat daarvan aan de orde is in onze maatschappij. Daarover wil ik een motie indienen. Een tweede motie betreft een meer sociale aangelegenheid, namelijk de positie van jonge werknemers, met name van jonge gezinnen, die op het ogenblik behoorlijk in de knel komen, niet zozeer door voorgenomen beleid, als wel door bestaand beleid dat ook nog eens wordt versterkt. Wij zien graag dat er een beleidskader wordt ontwikkeld om de positie van jonge werknemers en van startende gezinnen te versterken.

De voorzitter: Door de leden Schuurman, Noten, Thissen, Kox, Ten Hoeve en Engels wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat jeugdwerkloosheid, ontbrekende baangaranties, onzekere financiële perspectieven en te duur woningaanbod de positie van starters op de arbeidsmarkt nadelig beïnvloeden;

overwegende:

- dat ons land alleen sterker uit de crisis kan komen als er wordt geïnvesteerd in nieuwe generaties;
- dat een samenhangend beleid nodig is om de positie van jonge werknemers in jonge gezinnen te versterken;

verzoekt de regering, de Kamers te informeren over een beleidskader dat de positie van jonge werknemers en startende gezinnen versterkt,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt M (32500).

Door de leden Schuurman, Holdijk, Noten, Werner, Engels, Ten Hoeve, Koffeman, Kox, Thissen en Yildirim wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de regering accepteert dat haar gedoogpartner de islam niet beschouwt als godsdienst, maar als politieke ideologie;

overwegende:

- dat hiermee twijfel kan ontstaan over wat onder vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing wordt verstaan en over hoe dit grondrecht in beleid en praktijk wordt verdedigd;
- dat toename van spanningen tussen religies overall in de wereld valt te constateren, en ook onze samenleving kan bedreigen;

spreekt uit:

- dat zij de diskwalificatie van de islam als politieke ideologie afwijst;

- dat het de taak is van de regering op te komen voor de rechten en de vrijheden van alle religies en levensovertuigingen;

roept de regering op in woord en daad de maatschappelijke vrede tussen alle bevolkingsgroepen te bevorderen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt N (32500).

**

De voorzitter: Mijnheer Holdijk, u hebt één minuut in blesuretijd.

**

*N

De heer Holdijk (SGP): Voorzitter. Mij past bijzondere dank, want mijn spreektijd in eerste termijn heb ik ruimschoots opgesoupeerd. Ik heb geen gebruikgemaakt van de interruptiemogelijkheden; misschien mag ik daar het recht aan ontnemen om nog een paar zinnen aan de regering toe te voegen. Ik leg mij daarbij overigens de uiterste beperkingen op. Gelukkig geeft mij dit de gelegenheid om de regering, in de persoon van de minister-president, dank te zeggen voor de reactie op de inbreng onzerzijds in eerste termijn. Op specifieke aspecten die ik toen aansneed, zal ik niet terugkomen, al zou daar op enkele punten wel aanleiding toe zijn. Naar ik hoop is de strekking van mijn beschouwing in eerste termijn, toegespitst op de spanningsvolle verhouding van vrijheid en gelijkheid, qua intentie bij het kabinet herkend. Ik vertrouw erop dat dit in het vervolg van het hopelijk gelukkige voortbestaan van dit kabinet ook zijn plaats zal krijgen. Daarmee volsta ik.

De voorzitter: Dan is het woord aan de heer Engels, die ook één minuut blesuretijd krijgt.

**

*N

De heer Engels (D66): Voorzitter. Ook ik ben u daarvoor buitengewoon erkentelijk en ik zal proberen u daarin niet teleur te stellen. Ik bedank de minister-president, omdat ik vind dat hij op een zeer open en transparante wijze op de Kamer heeft gereageerd en dus ook op mijn fractie. Daarvoor wil ik hem uitdrukkelijk bedanken.

Ik vind het plezierig dat hij nog een keer uitdrukkelijk, overbodig of niet, de verantwoordelijkheid heeft genomen voor de kabinetsformatie, zodat elk misverstand dat er nog een staatsrechtelijke lacune zou zijn, vanaf vandaag is weggenomen. Dat kunnen we noteren.

Dan kom ik bij het verhaal over de positie van de Eerste Kamer, het meerderheidskabinet, de aard van het kabinet en de gedoogpositie van de PVV. Ook daarin hebben wij vandaag een nuttige aanvulling gezien. Er is een inhoudelijk en politiek antwoord gekomen op die vruchtbare

samenwerking. De minister-president heeft gezegd dat we dat moeten afwachten. Hij zei dat hij hoopvol gestemd is, maar dat hij niet kan invullen voor de Eerste Kamer hoe dat gaat. Over de gedoogpositie van de PVV kan ik maar één conclusie trekken: het kabinet bestaat uiteindelijk toch bij de gratie van de PVV. Over de inhoud van het beleid hoef ik niets te zeggen. Het is duidelijk dat de inhoud van het regeerakkoord en het gedoogakkoord aan de ene kant, en het verkiezingsprogramma van D66 aan de andere kant, buitengewoon ver uit elkaar staan. Dat is een politieke realiteit.

Onze grootste pijn zit toch in de bezorgdheid over de grondslag van democratie, rechtsstaat en mensenrechten. Daar willen we een signaal over afgeven, omdat we dat eigenlijk, ook vanuit de verantwoordelijkheid van de Eerste Kamer als centrale constitutionele instelling, buitengewoon voorop willen stellen. Wij zijn dus bezorgd over de fundamentele grondslag van onze beschaving, die mogelijk in het geding kan komen vanwege de bijzondere samenstelling van dit kabinet. Om daar een signaal over af te geven, willen we een motie indienen.

*M

De voorzitter: Door de leden Engels, Ten Hoeve, Koffeman, Noten, Kox, Schuurman, Yildirim, Thissen en Staal wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterend dat een aantal voorgestelde maatregelen in het gedoogakkoord aanpassing van verdragen en Europese regelgeving zal vergen;

constaterend dat het kabinet niet uitsluit voor dat doel initiatieven in de richting van de internationale gemeenschap te ontplooiën;

van mening dat gelet op de fundamentele betekenis van internationale grondrechten, de positie van Nederland in de Europese Unie en de grondwettelijke opdracht dat de regering de internationale rechtsorde bevordert, dergelijke initiatieven niet voor de hand liggen;

verzoekt de regering, bij de legislatieve invulling van de maatregelen uit het gedoogakkoord de geldende internationale rechtsregels te respecteren en af te zien van initiatieven om Unierechterlijke grondrechten en de in het EVRM opgenomen mensenrechten te wijzigen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter O (32500).

**

*N

De heer Koffeman (PvdD): Voorzitter.

Complimenten voor de vrolijke beantwoording door de minister-president. Hij zal dat optimisme en die vrolijkheid nog hard nodig hebben de komende tijd, denk ik. Ik dank hem in het bijzonder voor de toezegging dat hij de premier voor alle dieren zal zijn. Ik zal hem daaraan herinneren wanneer er weer uitwassen zijn in de wijze waarop dieren in ons land worden mishandeld. Helaas is dat aan de orde van de dag. Te vaak wegen economische belangen zwaarder dan de belangen van levende wezens die gevoelens van angst, stress en pijn kennen. Zelfs de menselijke slachtoffers, die het gevolg zijn van een inadequate wijze van het bestrijden van dierziekten, bijvoorbeeld bij de Q-koortsuitbraak, leiden niet tot een fundamentele beleidswijziging. MRSA, ESBL, campylobacter en salmonellabesmetting leiden tot grote aantallen sterfgevallen onder mensen, maar vallen vooralsnog niet onder de centrale regie van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Ik wil daarom de volgende motie indienen.

*M

De voorzitter: Door de leden Koffeman, Noten, Schuurman, Ten Hoeve, Engels, Kox en Thissen wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

overwegende dat de commissie evaluatie Q-koorts heeft vastgesteld dat het bij de bestrijding van deze ziekte heeft ontbroken aan centrale regie;

overwegende dat Q-koorts sinds 2007 4000 mensen heeft besmet, van wie er 15 zijn overleden en velen chronisch ziek zijn;

overwegende dat volksgezondheid niet ondergeschikt mag zijn aan economische belangen in geval van uitbraken van dierziekten die ernstige risico's met zich meebrengen voor mens en dier;

verzoekt de regering, de regie in de bestrijding van voor mensen besmettelijke dierziekten, conform het advies van de commissie-Van Dijk, in handen te geven van het ministerie van VWS,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter ? (32500).

**

De heer Koffeman (PvdD): De toch wel brute en intimiderende manier waarop beleidswijzigingen in natuurbeleid zijn ingezet, waarmee overduidelijk een signaal wordt afgegeven dat dit kabinet kiest voor ontgroening, vraagt om een reactie. Het leed van grote grazers in de Oostvaardersplassen wordt niet opgelost via vergroting van het leefgebied, zoals beloofd, maar op een wijze waarbij slechts een deel van Nederland zijn vingers aflikt, namelijk eerst bijvoeren, dan afschieten, dan opeten. Als dat

al iets met natuur van doen heeft, is het vooral met de menselijke natuur die ertoe neigt alle andere levensvormen aan zich te onderwerpen, zelfs wanneer dat elke vorm van duurzaamheid ontbeert. Om aan te geven hoezeer de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur en de Robuuste Verbindingszones in dit huis noodzakelijk worden geacht, wil ik de volgende motie indienen.

*M

De voorzitter: Door de leden Koffeman, Ten Hoeve, Yildirim, Reuten, Kox, Vliegenthart, Ten Horn, Laurier, Engels, Noten en Meulenbelt wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterend dat het kabinet wil bezuinigen op de uitgave aan het Investeringsbudget Landelijk Gebied, waaruit ook de ehs wordt bekostigd;

overwegende dat er reeds grote investeringen zijn gedaan waardoor al een deel van de ehs is gerealiseerd;

van mening dat aantasting van natuur die reeds onderdeel uitmaakt van de ehs niet wenselijk is, en dat in het kader van de ehs reeds aangegane verplichtingen en gemaakte afspraken nagekomen moeten worden;

van mening dat afronding van de ehs, zo nodig getemporiseerd en aangepast, van grote ecologische en ook economische betekenis blijft;

van mening dat robuuste verbindingszones met name tussen de Oostvaardersplassen en de Veluwe van groot belang zijn en daarom doorgang moeten vinden;

verzoekt de regering, de afwikkeling van aangegane verplichtingen mogelijk te maken en bij de herijking en voltooiing van de ehs te zoeken naar kosteneffectieve oplossingen waarin ook op duurzaam beheer ingestelde agrarische bedrijven een rol kunnen spelen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter ? (32500).

**

*N

De heer Ten Hoeve (OSF): Voorzitter. Ik bedank de minister-president heel hartelijk voor de manier waarop hij de beantwoording vorm heeft gegeven. Hij was heel duidelijk. Hij was ook heel duidelijk in zijn schets van de verhouding tussen deze regering en de Kamers. Deze regering zal in de Tweede Kamer vaak moeten zoeken naar een meerderheid; in de Eerste Kamer zal zij altijd moeten zoeken naar een meerderheid.

Er zijn en worden veel moties ingediend. Een aanzienlijk aantal daarvan heb ik medeondertekend. Aan de ene kant weerspiegelt dit voor een klein deel de mate waarin de regering in staat is om in deze Kamer een meerderheid te vinden. Aan de andere kant heb ik de teksten van de moties buitengewoon goed bekeken en heb ik het gevoel dat heel veel moties door de regering gerust mogen worden gezien als ondersteuning van haar beleid.

Het zal overigens duidelijk zijn dat ik volstrekt ontevreden was over het weinig principiële antwoord met betrekking tot het Nederlandse paspoort. Daarover dien ik dan ook nog een motie in.

*M

De voorzitter: Door de leden Ten Hoeve, Kox, Schuurman, Noten, Engels, Thissen, Yildirim, Koffeman, Werner en De Graaf wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening dat het Koninkrijk der Nederlanden zijn naam in het formele domein op een juiste wijze dient te gebruiken;

van mening dat ook in vertalingen naar vreemde talen een juiste en niet een meer gebruikte maar in feite niet correcte naam gebezigd dient te worden;

spreekt uit dat in het Nederlandse paspoort de naam van het Koninkrijk in alle EU-talen in juiste vertaling moet worden opgenomen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Zij krijgt letter P (32500).

*N

De heer Yildirim (Fractie-Yildirim): Voorzitter. Ook mijn dank aan de minister-president voor de heldere beantwoording naar aanleiding van de vele vragen. Regeren is een goede ambitie, maar aan deze regeringsverklaring zit helaas een zwart kantje. Dat zwarte kantje verklaren wij met het gedoogakkoord. Op dat terrein valt nog heel veel uit te leggen, ook aan de samenleving. Ik heb tijdens mijn eerste bijdrage geprobeerd om op basis van een voorbeeld uit het verleden die gevoelens uit de samenleving onder de aandacht te brengen van dit kabinet. Ik hoop dat dit is overgekomen. De vraag is echter hoe dit kabinet die gevoelens in concrete maatregelen gaat vertalen ten opzichte van de gedoogpartner. Graag krijg ik antwoord op die vraag.

Een tweede punt waarop wij het fundamenteel oneens zijn met het kabinet, is dat het kabinet meer kiest voor de rijke kant van Nederland. Op dat punt moeten wij veel kritischer omgaan met wetgeving die in deze Kamer wordt

behandeld. Dat zullen wij ook doen vanuit mijn fractie.

Voor de rest hoop ik op een goede samenwerking in de toekomst, maar ik hoop wel dat het kabinet consistent blijft bij het toelichten en onder de aandacht brengen van de gedoogparagraaf in de samenleving en zich blijft verzetten tegen haat en de toenemende uitsluiting van anderen in de samenleving.

De voorzitter: Mag ik aannemen dat de minister-president direct wil antwoorden?

**

Minister Rutte: Ik verzoek u om een korte schorsing voor kort overleg.

De voorzitter: Dan geef ik de minister-president nu de ruimte om even overleg te voeren.

**

De vergadering wordt van 21.37 uur tot 21.47 uur geschorst.

*N

Minister Rutte: Voorzitter. Ik dank de Kamer voor de openhartige discussie.

Ik heb de heer Notens woorden over passie goed gehoord. Hij zal daar nog veel van zien. Ik ben het niet eens met alles wat hij zei over waar die passie precies zichtbaar moet worden, omdat daar een aantal aannames onder zitten die in de eerste termijn al naar voren kwamen, maar ik waardeer zijn bijdrage zeer.

Ik herbevestig voor de heer Werner: het is niet in steen gegraveerd. Wij gaan met mensen in gesprek, er moet ruimte zijn voor invullingsalternatieven en dat is onderdeel van overleg tussen onze beide partijen, VVD en CDA, en eventueel ook met de PVV als wij daarover met hen afspraken hebben gemaakt. Wij zullen daarbij ernstig rekening houden met opvattingen hier en in de andere Kamer.

Dan de heer De Graaf over het no-regretprincipe bij de uitvoering van de bezuinigingen op defensie. Ik heb daar goed naar geluisterd. Ik onderken het belang dat de heer De Graaf heeft benadrukt: geen onomkeerbare stappen doen waar je later spijt van krijgt bij de uitvoering van de bezuinigingen. Ik ben het ook zeer eens met zijn waardering voor de militairen in het algemeen en voor wat zij voor Nederland hebben gedaan om te zorgen voor meer veiligheid in onze samenleving. Daar is een enorme inzet geleverd. Het zal onmogelijk zijn om dit soort bezuinigingen door te voeren, zelfs voor een creatieve minister als de heer Hillen, zonder een duidelijke prioriteitstelling binnen defensie. Er moet echt een nieuw evenwicht gevonden worden tussen het ambitieniveau van de krijgsmacht en de toerusting en middelen van de krijgsmacht. Mag ik zijn oproep zo verstaan dat wij rekening houden met het no-regretprincipe? De minister van Defensie zal in zijn brief die komend voorjaar naar de Kamer komt nader ingaan op dit aspect. Ik denk dat wij het

binnen de coalitie, maar ook met vele anderen in deze Kamer buiten de coalitie eens zijn.

Tegen die achtergrond zal ik de verschillende moties behandelen, te beginnen met de motie over de btw-verhoging op de podiumkunsten. Dit is iets dat breder leeft dan alleen bij de partijen die deze motie getekend hebben, laten wij daar volstrekt open over zijn. Dit leeft misschien wel bij de gehele Kamer en zeker bij het kabinet. Dit gevoel leeft ook bij de partijen die niet getekend hebben. In de Tweede Kamer is uitvoerig gekeken naar alternatieven. Er zijn veel pogingen voor gedaan en de stemmingen zijn een paar uur uitgesteld om te bezien of er nog alternatieven waren. Die waren er niet. Dat betekent dat de motie van de heer Noten cum suis een verkapt amendement is op het belastingplan, zo moet ik het staatsrechtelijk in alle vriendschap interpreteren. Daarmee schuurt het natuurlijk wel met de bevoegdheden van de verschillende Kamers.

Zou de motie niettemin worden aangenomen, dan vereist dat een novelle op het belastingplan. Gegeven de behandelingsgeschiedenis in de Tweede Kamer heb ik er geen vertrouwen in dat het daar gaat lukken om zo'n verandering aan te brengen. Die zal opnieuw stuiten op dezelfde meerderheid die tot nu toe in de Tweede Kamer iedere wijziging van de plannen heeft tegengehouden. Dat betekent dat er een impasse kan ontstaan tussen de Kamer hier en de Kamer aan de overzijde op dit belangrijke punt.

Ik kan u wel toezeggen dat het kabinet bij de uitvoering van deze maatregel de gevolgen nauwlettend in de gaten zal houden. Het is niet zo dat wij dat maar doen en het erbij laten. Nee, het is voor ons zeer essentieel om in de gaten te houden wat er in de praktijk gebeurt met de podiumkunst, welke effecten het heeft en of de onderzoeken die beweren dat het wel meevalt met de afname van theaterbezoek ook kloppen. Wij komen later dit jaar met onze visie op het hogere btw-tarief, op de voors en tegens en op de weging daarin. Per saldo, gegeven het feit dat hier sprake is van een verkapt amendement, gegeven het feit ik met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid verwacht dat in de Tweede Kamer eenzelfde meerderheid zich manifesteert waardoor de zaak blokkeert, kan ik niet anders dan deze motie ontraden.

De heer Noten (PvdA): Ik maak toch bezwaar tegen de formulering van een verkapt amendement. Het gaat hier om een wens van de Kamer. Dat is geen verkapt amendement, het is gewoon de opvatting van de Kamer die aan de regering wordt medegedeeld. Dat de minister-president dat moet vertalen in een wijziging van het belastingplan, dat kan zijn. Dat weet ik niet. Volgens mij staat niet de vraag centraal of, maar hoe de regering aan deze wens van de Kamer tegemoetkomt. Dat is een fundamentele vraag en zou het vertrekpunt moeten zijn.

Ik begrijp dat er zich praktische problemen voordoen en ik wil daarover graag nadenken. De minister-president denkt dat een novelle niet helpt omdat hij het er aan de overkant niet doorheen

krijgt. Daar ben ik gezien zijn overtuigingskracht niet van overtuigd. Ook weet hij zich gesteund door velen in die Kamer. Ik geef hem wel een kans. Er is ook geen probleem wat betreft de Raad van State. De Raad van State heeft al een oordeel uitgesproken over deze wet en was daar buitengewoon negatief over. Ik denk dat hij het kan.

Dat was ten eerste. Ten tweede heeft hij zelf het instrument van de beleidsbeslissing ingezet met betrekking tot het renovatie- en innovatiefonds, waarbij de btw-verlaging later is doorgevoerd en met terugwerkende kracht via een beleidsbeslissing naar 6% is gegaan. De btw-verlaging innovatie en renovatie is per 1 januari, maar is met terugwerkende kracht via een beleidsbeslissing per 1 oktober al ingevoerd. Voor een beleidsbeslissing hoeft hij niet naar de Tweede Kamer, die kan hij gewoon nemen. Ik wil toch echt graag dat de regering nadenkt over de uitvoering van deze motie en dat zij laat zien dat zij wat in haar mars heeft. Die indruk heb ik op dit moment niet.

Minister Rutte: De polsstok reikt zo lang hij is. Op dit punt heb ik niet veel meer dan een tandenstokertje. Daarmee kan ik in de Tweede Kamer de overkant van het water niet bereiken. Ik heb daarover een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, omdat ik dat debat daar heb meegemaakt. Er is door collega's van mij in alle stevigheid over gedebatteerd en er is gezocht naar oplossingen en openingen. Nogmaals, dit is niet iets dat alleen bij de indieners van deze motie leeft. Ik weet dat het ook leeft bij andere fracties en ook bij het kabinet, laten wij reëel over zijn, maar dit is de situatie. Daarmee ligt er in feite een vorm van een amendement voor.

De heer Noten (PvdA): Neemt u mij niet kwalijk. In deze optiek mogen wij geen opvattingen meer formuleren die niet overeen komen met de opvattingen van de regering. Dat zouden dan altijd amendementen zijn op wetten en dat is natuurlijk onzin. Deze Kamer stelt in een motie vast wat haar gevoelens zijn over dit onderwerp. That's it. De vraag aan de regering is: gaat u die uitvoeren? Eigenlijk is de vraag aan de regering: hoe gaat u die uitvoeren? Ik begrijp dat er praktische bezwaren zijn, maar ik bied de mogelijkheid aan van de beleidsbeslissing. Dat is heel reëel. U kunt straks het belastingplan hier voorleggen en u kunt middels een beleidsbeslissing de effectuering naar onze opvatting opschorten. Als u dat doet, heeft u veel meer tijd voor een novelle en heeft u tijd om na te denken over hoe u een mogelijk financieel probleem oplost. Maar leg het financiële probleem niet in deze Kamer! Dan gaan wij daadwerkelijk meepraten over begrotingen en over amendementen daarop. Dat wilt u niet en dat willen wij ook niet. Ik geef het aan: naar onze mening is er wel degelijk een praktische oplossing mogelijk waarvoor u de Tweede Kamer niet nodig heeft. Het is ons dringend advies om die oplossing te onderzoeken, vervolgens te gebruiken om over twee weken in de discussie over het belastingplan

hier niet in een verkeerde dynamiek terecht te komen. Dat is geen chantage, het is een zorg die ik uitspreek.

Minister Rutte: Met alle respect, ik begrijp de gevoelens en inhoudelijk zouden we elkaar volgens mij een eind kunnen naderen, maar politiek en praktisch gesproken betekent dit dat er een gat wordt geslagen in het belastingplan à 90 mln., dat ongedekt is en alleen kan worden opgelost door een novelle door de Tweede Kamer te laten lopen. Ik acht de kans voor landingsrechten voor zo'n novelle nihil, of grenzend daaraan; de geschiedenis van de behandeling van dit voorstel op dit specifieke onderdeel in de Tweede Kamer wijst dat uit. Ik moet u dat melden, dat is ook mijn taak: u heeft een motie ingediend, het is mijn taak om daar advies over uit te brengen. Mijn advies is: ik ontraad de motie, tegen de achtergrond dat ik van mening ben dat ze, hoewel dit breed leeft, uiteindelijk zal stranden en dan krijg je een impasse. En in alle eerlijkheid denk ik dat dit ook schuurt met de precieze bevoegdheden van beide Kamers. Dat is mijn opvatting. Ik luister heel goed naar u, maar tot nu toe heb ik nog geen argumenten gehoord die mijn opvatting logenstraffen. Maar dat is natuurlijk ook een kwestie van hierover debatten met elkaar voeren.

De heer Noten (PvdA): Inhoudelijk kunnen we van mening verschillen. We moeten nu dan maar concluderen tot dat verschrikkelijke "we agree to disagree".

Maar nu de vraag over onze bevoegdheden, want dat vind ik een heel fundamentele vraag. Als wij in uw ogen geen motie meer mogen indienen met betrekking tot welk onderdeel dan ook, die een financiële consequentie heeft voor het door u gevoerde beleid, heeft u een opvatting over deze Kamer die volgens mij echt buiten de orde valt. Deze Kamer mag op elk willekeurig moment, over elk willekeurig onderwerp, haar opvatting op elke willekeurige wijze formuleren. U heeft daar kennis van te nemen, verder niet.

Minister Rutte: Zeker, dat bestrijd ik ook niet.

De heer De Graaf (VVD): Voorzitter. De heer Noten heeft met dat laatste volstrekt gelijk...

Minister Rutte: Zeker.

De heer De Graaf (VVD): Maar tegelijk heeft de regering, als in deze Kamer een motie wordt ingediend, de mogelijkheid om daarop te reageren. Deze Kamer heeft er dan recht op dat de regering eerlijk reageert en aangeeft wat in haar ogen de kansen zijn voor het effectueren van het doel van de motie. Daarom gaat het. De volgende stap in de procedure is dat er over de motie wordt gestemd, dat die wel of niet wordt aangenomen en dat de regering daar iets mee zal moeten doen of niet.

De heer Noten (PvdA): Ik hecht eraan om echt precies te formuleren. De regering mag een motie afraden, de regering mag ons wijzen op

consequenties met betrekking tot de invoering en op die manier ons adviseren om voor of tegen te stemmen. Maar op het laatste moment ging het om de vraag of deze Kamer door de indiening van deze motie, een verkapte vorm van amendement zou introduceren. Daartegen verzet ik mij, dat wijs ik echt af. Als we dat zo interpreterden, zou dat deze Kamer monddood maken en dat lijkt mij, gezien de huidige staatkundige verhoudingen, niet wijs.

Minister Rutte: Dat deel ik volledig met de heer Noten: de Kamer gaat uiteraard over ieder onderwerp en iedere motie. Maar vanuit mijn rol om te adviseren, moet ik erop wijzen dat uitvoering van de motie, zou zij worden aangenomen, zou leiden tot een novelle in de Tweede Kamer, dat die novelle naar mijn overtuiging niet zal landen en dat daarmee de mogelijkheden voor de regering om deze motie uit te kunnen voeren uiterst beperkt zijn, zo niet afwezig. Daar wijs ik op, als onderdeel ter schraging van mijn advies om de motie per saldo te ontraden.

Ik kom bij de motie van de heer Kox en anderen over de Wsw. Ik wil de Kamer voorstellen om deze motie aan te houden, als dat kan. Ja, dat kan, want de heer Thissen heeft al een motie aangehouden voordat deze werd behandeld; daaruit leid ik af dat dit kan. Ik stel voor om deze motie aan te houden, want zij vraagt om een aantal zaken, bijvoorbeeld om met een alternatief te komen om de negatieve gevolgen voor de werkgelegenheid in de sociale werkvoorziening te beperken. Hiervoor geldt dat wij in de uitwerking van het beleid zullen laten zien dat wij de instroom beperken, maar wel langs de route dat meer mensen in het reguliere werk terechtkomen. Het tweede dat de motie vraagt is dat er via beleid voor wordt gezorgd dat jongeren met een arbeidshandicap in het reguliere arbeidsproces worden opgenomen. Dat is ondersteuning van het beleid, dat is precies wat wij willen, daar komt ook een regeling voor. De derde uitspraak is dat flankerend beleid een voorwaarde is. Welnu, flankerend beleid zal voor ons geen voorwaarde zijn, maar een integraal onderdeel van het hele pakket van wijzigingen van Wsw, Wajong en bijstand. Per saldo zou ik dus willen zeggen: laten we de motie aanhouden. Wij komen binnenkort met de vormgeving van de nieuwe regeling: staatssecretaris De Krom zal in januari 2011 een notitie sturen over de hoofdlijnen en de contouren van de nieuwe regeling; dat is ook een toezegging in een brief aan de Tweede Kamer, met een kopie naar de Eerste Kamer. Ik hoop dat het kabinet bij die gelegenheid eventuele zorgen kan wegnemen, zonder de ruimte voor de uitwerking van de voorstellen uit het regeerakkoord op voorhand te beknotten. Per saldo is mijn advies dus om de motie aan te houden tot de behandeling daarvan.

De heer Kox (SP): Voorzitter. Met zo'n positieve reactie van de minister-president zou je bijna denken: als hij die motie zo goed vindt, waarom neemt hij haar dan niet over? Dat lijkt me een stuk makkelijker voor deze Kamer; dan is ze afgewerkt en kunnen we verder op basis daarvan en zijn

goede bedoelingen. Als we de motie nu aanhouden, hangt ze maar boven de markt. Is overnemen dus ook nog een optie? Misschien kan de regering er nog even over nadenken.

Minister Rutte: Wij hebben erover nagedacht, maar zonder meer overnemen gaat ook niet. De vormgeving van de tweede en derde uitspraak zal bijvoorbeeld wel raken aan, maar niet volledig overeenkomen met de motie. Zo is het gewoon ook in het regeerakkoord geregeld. Ik denk dat de motie meer een aantal uitvoeringsmodaliteiten behandelt en vraagt om op bepaalde zaken te letten, dan dat zij heel directionele uitspraken doet over hoe het beleid moet worden vormgegeven. Het zou mij dan een lief ding waard zijn als De Krom het stuk verstuurt, het debat plaatsvindt en de Kamer daarna beslist of de motie al dan niet voldoende is gehonoreerd.

De heer Kox (SP): Het is zo laat op de avond, ik moet daar nog even over nadenken. Als de regering ook nog even nadent over mijn voorstel om de motie over te nemen, horen we over korte tijd wat we gaan doen. Ik ben er nog niet van overtuigd dat het overnemen van de motie geen betere optie zou zijn dan haar aanhouden, maar ik moet er nog even over nadenken.

Minister Rutte: Verder is ingediend de motie van de heer Thissen over de Animal cops, toch wel een hoofdpunt van beleid in dit debat. Ik zou deze motie willen ontraden, omdat er echt een verschil in werkzaamheden is tussen Animal cops, oftewel opsporingsambtenaren, en gespecialiseerde recherche- en inspectietaken die de heer Thissen noemde. Deze Animal cops zijn vooral van belang voor de bestrijding van dierenmishandeling. Uiteraard is er daarnaast alle aandacht voor de overige onderwerpen die de heer Thissen noemde.

De voorzitter: Het volgende over de motie van de heer Thissen. Hij heeft mij verzocht om de Kamer mede te delen dat hij een hoofdelijke stemming vraagt bij de stemmingen van volgende week, zodat iedereen daarvan goede nota kan nemen.

**

Minister Rutte: Over de Animal cops?

De voorzitter: Ja. Ieder lid kan hier een hoofdelijke stemming vragen, er hoeft geen toelichting te worden gegeven.

**

De heer Thissen (GroenLinks): De heer Rutte sprak op de van hem bekende wijze, een beetje smalend, over hoofdlijnen van beleid. Dit is helemaal geen hoofdlijn, maar wel een pars pro toto voor wat hij heeft afgesproken, en dankzij de medewerking van de PVV. Daarom hebben wij dit uitgelijnd.

Minister Rutte: Nee, ik bedoelde een hoofdlijn van dit debat. Ik zei daarmee niets over het belang van deze Animal cops voor het kabinetsbeleid.

De andere motie van de heer Thissen over de voorgenomen bezuinigingen op het rijkgeschakeerde middenveld, is aangehouden. Ik ben niet zozeer tegen de motie, maar het kabinet kiest al voor de directe versterking van de rechten van patiënten, bijvoorbeeld via de Beginselenwet zorginstellingen en het versterken van de mogelijkheden voor de Inspectie voor de gezondheidszorg in het geval van ernstige klachten van patiënten. Het kabinet vermindert om die reden indirecte stimulering door middel van het subsidiëren van patiëntenverenigingen. Naar ons gevoel is dit een overbodige motie; althans wat erin staat, is al onderdeel van beleid. Maar nogmaals, dit komt terug als de motie in stemming komt.

Nu de motie over de gedoogpartner, die de islam niet beschouwt als godsdienst maar als politieke ideologie. Mag ik erop wijzen dat in de eerste overweging staat dat "hiermee twijfel kan ontstaan over wat onder vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing wordt verstaan en hoe dit grondrecht in beleid en praktijk wordt verdedigd". Ik wil daarover zeggen dat er geen twijfel kan bestaan over de uitleg van onze vrijheden; die is niet aan afzonderlijke partijen, maar aan de wetgever en aan de rechter. Ik vraag dus aandacht voor de precieze formulering van de eerste overweging in de motie. Verder staat het kabinet ook voor grondrechten als de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van meningsuiting, dus het is breder dan deze motie regelt. Niettemin is de oproep van de motie sympathiek, met dien verstande -- en dat blijf ik wel herhalen -- dat er binnen de kaders van de rechtsstaat verschillen van opvatting kunnen bestaan en dat die ook mogen blijken tussen bevolkingsgroepen. Per saldo laat ik het oordeel over deze motie aan de Kamer.

Nu de motie van de heer Schuurman en anderen over het beleidskader dat de positie van jonge werknemers en startende gezinnen wil versterken. Het beleidskader is er. Mag ik de heer Schuurman in overweging geven om de motie aan te houden? Een aantal zaken die in het reeds bestaande beleidskader, namelijk het regeerakkoord, staan, zullen nog worden uitgewerkt. Bij die gelegenheid zou hij deze motie dan kunnen laten terugkomen. Dat zou wellicht de beste aanpak zijn. Wat hij voorstelt, vind ik namelijk helemaal niet onsympathiek, maar ik ben erg terughoudend met allerlei beleidsnota's en dergelijke. Willen we met minder ambtenaren toe -- en misschien ook met minder Kamerleden, maar in ieder geval met minder ambtenaren -- dan moeten we uiteindelijk ook naar minder nota's toe.

In de motie van de heer Engels wordt geconstateerd dat de internationale grondrechten, de positie van Nederland in de Unie en artikel 90 van de Grondwet zich verzetten tegen een aantal initiatieven uit het gedoogakkoord tot wijziging van verdragen en Europese regelgeving. Ik heb al in mijn antwoord in eerste termijn gezegd dat voorstellen tot wijziging van Europese regelgeving en richtlijnen op het gebied van met name huwelijks- en gezinsmigratie wat mij betreft gewoon aanpassing zijn van regelgeving waarvoor

ook bij andere lidstaten steun lijkt te bestaan. Ik heb de Duitse bondskanselier genoemd en de Franse president, maar we zijn ook breder in Europa aan het consulteren en collega Leers is bezig met zijn bilaterale contacten met landen. Ik heb aangegeven dat dit de eerste prioriteit is van het kabinet op dit gebied. De prioriteit ligt dus niet bij de eventuele wijziging van internationale of Europese grondrechten. Ik heb ook in mijn eerste termijn tegen de Kamer gezegd dat daar zeker niet onze prioriteit ligt. Wij zien echter ook geen reden om ons bij voorbaat te binden aan bepaalde interpretaties van internationale rechtsregels of om bij voorbaat af te zien van de mogelijkheid van initiatieven op het gebied van de grondrechten. Het is dus niet onze eerste prioriteit, wij zoeken het in het overleg met andere Europese landen, maar wij willen ons niet op voorhand op dit punt helemaal beperken. Ik wil dan ook per saldo de aanneming van deze motie ontraden, maar ik denk eerlijk gezegd dat de heer Engels en ik het ongeveer eens zijn. De vraag is even of hij de motie nog noodzakelijk vindt na mijn uitleg gehoord te hebben.

Dan kom ik op de motie-Koffeman over de regie bij de Q-koorts. Ik zou per saldo willen zeggen dat het een overbodige motie is, omdat we hebben afgesproken dat, mocht er in het kabinet een conflict ontstaan over de vraag wie ergens over gaat, Verhagen en ik elkaar bellen. Hij zal dan bij uitzondering de telefoon opnemen en dan hakken we binnen een uur de knoop door. In dat telefoongesprek -- het duurt meestal een uur voordat ik hem aan de lijn heb -- krijgen wij elkaar onmiddellijk aan de lijn en dan hakken wij de knoop door. In de praktijk zal er dus uiteindelijk geen probleem zijn. Er is een reden waarom ik niet op voorhand wil zeggen dat het voortouw altijd bij het ministerie van VWS is. Het zal in heel veel gevallen VWS zijn, maar om dat nu helemaal vast te leggen, vind ik ook weer een inperking, terwijl het misschien in de context van de specifieke crisis in kwestie net handiger zou kunnen zijn om Defensie of Veiligheid en Justitie het voortouw te geven, of het departement van Economische Zaken.

De heer Koffeman (PvdD): Voorzitter. Er zijn heel wat knopen doorgehakt tussen minister Verburg en minister Klink, en minister Klink moest voortdurend het onderspit delven. Er is een onafhankelijke onderzoekscommissie geweest die heeft vastgesteld dat Economie het altijd won van Volksgezondheid. Deze motie beoogt te zeggen dat Volksgezondheid in voorkomende gevallen -- we hebben het over zoönosen die gevaarlijk zijn voor mensen -- altijd zou moeten winnen van Economie. Het lijkt me helemaal geen goed voorstel van de minister-president dat hij en de heer Verhagen met elkaar gaan bellen, dat zij dan met zijn tweeën de knoop doorhakken en dat de minister van Volksgezondheid het dan wel hoort. Dat geeft nu precies aan wat de feitelijke situatie is en daar willen we juist vanaf.

Minister Rutte: Voorzitter. Met alle respect voor de heer Koffeman: hij is de vorige oorlog aan het

winnen en ik ben het met hem eens over hoe hij die oorlog wil winnen. Daar zijn wij het volkomen over eens. De vraag is of je nu al weet hoe het volgende probleem eruit gaat zien. Het slechte nieuws is dat ook dit kabinet ongetwijfeld zal leiden tot de instelling van een of twee onderzoekscommissies wanneer wij een bepaalde kwestie verkeerd zullen hebben aangepakt. Dat is het negatieve feit nummer één. Ik weet niet waar het dan over zal gaan, anders konden we het voorkomen, maar ongetwijfeld gaan ook wij ergens een fout maken. Ik verwijt het vorige kabinet ook niet dat deze fout is gemaakt. Het is goed om ervan te leren. Het risico is alleen dat we vervolgens een incident gaan omzetten in structurele regelgeving, waarbij we er nu al vanuit gaan dat ook het volgende incident zich precies langs die spelregels zal afspelen. Ik weet nu al zeker -- feit nummer twee -- dat dit niet het geval zal zijn. Daarom vraag ik de Kamer om het kabinet enige ruimte te laten, zodat het daarover in de situatie kan oordelen. De motie is mij sympathiek, de richting spreekt mij aan, maar laat u de finale afweging alstublieft bij het kabinet.

De heer Koffeman (PvdD): Deze motie is niet het gevolg van een incident, maar van een hele reeks incidenten, een grote, terugkerende reeks van incidenten. U sprak sympathiek over het no-regret-scenario toen het over Defensie ging. U zei: je moet geen dingen kapotmaken die je misschien niet kunt herstellen. Dat liet u achterwege bij de cultuur en u laat het ook achterwege bij deze kwestie, waar veel mensen aan overleden zijn, ik breng dat nog maar in herinnering. Er kan geen enkele sprake zijn van spijt op het moment dat de minister van VWS in zaken die de volksgezondheid betreffen het voortouw neemt. Dan kan die altijd nog even bellen met u en de knoop doorhakken als ze vindt dat het eigenlijk toch bij de minister van Economische Zaken terecht moet komen. Ik zou zeggen: de hoofdlijn zou u helemaal niet onsympathiek moeten voorkomen. Dat zegt u ook. Dan kunt u de motie eigenlijk beter overnemen dan de aanneming ervan te ontraden.

Minister Rutte: Nogmaals, dan moet ik de motie per saldo ontraden. We zijn het volgens mij wel eens over de vorige kwestie. De vraag is alleen of het weer zo gaat lopen. Ik kan de heer Koffeman wel tegemoetkomen inzake de volgende motie. Daarin wordt de regering verzocht, de afwikkeling van de aangegane verplichtingen mogelijk te maken en bij de herijking en voltooiing van de EAS te zoeken naar kosteneffectieve oplossingen, waarin ook op duurzaam beheer ingerichte agrarische bedrijven een rol kunnen spelen. Deze motie zie ik als ondersteuning van beleid. Aangegane verplichtingen worden nagekomen en het kabinet zet in op duurzaam beheer. In die zin is deze motie ondersteuning van staand beleid.

Dan kom ik op de motie van de heer Ten Hoeve over het paspoort. In de motie wordt gevraagd om een vertaling, in het paspoort, die afwijkt van hetgeen in Europees verband is overeengekomen. Ik wees er eerder al op dat de keuze van niet-gangbare begrippen in andere

landen kan leiden tot misverstanden. Binnen die grenzen heeft het kabinet zich ingezet voor de door de heer Ten Hoeve gewenste vertaling. Voor ons weegt heel zwaar een paspoort dat bruikbaar is en waarvan iedereen ook weet uit welk land betrokkene komt. Het kan niet de vraag zijn of dat een nieuw land is. Nee, het is een bestaand land. Daarom ontraad ik per saldo de aanneming van deze motie.

De heer Ten Hoeve (OSF): Voorzitter. Ik begrijp niet helemaal dat de EU hierover de beslissingen genomen heeft die de minister-president noemt, terwijl in de interinstitutionele schrijfwijze van de EU, die door de EU gebruikt wordt, een andere vertaling wordt gegeven. Het lijkt mij goed dat de minister-president deze motie voorlopig toch nog maar eens bekijkt op haar effect.

Minister Rutte: Ik had mij erop voorbereid dat de heer Ten Hoeve en ik het hier eens zouden zijn over het belang van de Friese taal. Dat is ook snel vastgesteld tussen ons beiden, maar nu blijken wij te ruziën over het Lets, het Hongaars en het Roemeens. Ik wacht af wat de Kamer met de motie doet. Mij is een oordeel gevraagd en dat is ontraden. We kijken wat er bij de stemming verder gebeurt.

Ook van mijn kant nogmaals dank -- dat zeg ik ook namens de collega's in het kabinet -- voor de zeer plezierige toon van het debat, dat ook in alle scherppte, op de inhoud en in de diepte is gevoerd waar dat nodig was. We zijn het lang niet over alles eens, maar ik stel opnieuw vast waar ik ook mee begonnen ben in mijn beantwoording in eerste termijn, dat uw Kamer zegt: wij beoordelen dit kabinet op zijn daden, laat het maar komen met wetsvoorstellen, die zullen wij gewoon wegen. Op voorhand zijn er geen beloftes, noch de ene kant op, noch de andere kant op. Dat is precies waar ik op had gehoopt toen ik hier vanmorgen naartoe kwam. Ik stel het zeer op prijs dat het debat langs die lijnen is gegaan en ik verheug mij op de verdere discussies in de toekomst. Dat geldt ook voor mijn collega's in het kabinet, van wie een aantal hier nog zal moeten debiteren.

De voorzitter: Dank u wel. Op zijn verzoek wil ik de heer Schuurman kort nog het woord geven, omdat hij één aanpassing wil doen in zijn motie. Als hij dat hier doet, maakt dat het overbodig om straks weer aangepaste teksten te laten circuleren.

**

De heer Schuurman (ChristenUnie): Voorzitter. Dank u wel. De minister-president heeft terecht gezegd dat de formulering van de eerste overweging in de motie over godsdienstvrijheid niet klopt. Vandaar dat ik nu graag meteen een betere en zeker door hem ook geaccepteerde formulering zal geven. Dat is dat buiten twijfel dient te staan wat onder vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing wordt verstaan.

Minister Rutte: Dat staat buiten twijfel, voorzitter, want dat is uiteindelijk aan de rechter en aan de

wetgever. Ik weet niet of dat verschil maakt, maar laten wij daar even naar kijken. Het doet niets af aan de sympathie die ik heb voor het dictum van de motie. Dit is een opmerking bij een considerans. Het dictum heeft onze sympathie.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: Dank u wel. Dan dank ik de minister-president en de aanwezige leden van het kabinet voor de beantwoording van alle vragen in eerste en tweede termijn.

Ik stel voor, volgende week dinsdag te stemmen over de ingediende moties. Over de motie inzake de animal cops zal hoofdelijk worden gestemd.

**

Sluiting 22.15 uur.